

Міністерство освіти і науки України
Тернопільська обласна рада Тернопільська обласна державна адміністрація
Управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної
освіти
ДВНЗ “Тернопільський державний медичний університет
ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України”
громадські організації: «Гуртом!», «Інститут відродження національної
держави», «Центр інтелектуального розвитку дитини»

Міжнародна науково-практична конференція

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Збірник тез

Тернопіль
4-5 квітня 2019 р.

УДК 1Ф (07)
ББК 87. 7.
Ф 56

Редакційна колегія:
Вакуленко Д.В., Морська Н.Л., Поперечна Г.А.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира
Гнатюка
(протокол № 10 від 26.03.2019 року)

Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез, Міжнародної науково-практичної конференції, 4-5 квітня 2019 р., м. Тернопіль. Ред. кол.: Вакуленко Д.В., Морська Н.Л., Поперечна Г.А. Тернопіль: Видавничий центр Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, 2019. 162 с.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

Дмитро Вакуленко,
Ігор Ковалик
Володимир Мисик
(м.Тернопіль, Україна)

УКРАЇНЬСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ - БАЗИС АКСІОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ДЛЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ ОСВІТИ

Протягом віків цінності еволюціонують разом із розвитком суспільства під впливом національних, культурних, економічних та соціальних чинників. Аксиологія (від грец. *αξία* — цінність) — наука про цінності, учення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини; розділ філософії. Зокрема, наука про цінності освіти, у яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, які регулюють взаємодію в освітній сфері і формують компонент відносин у структурі особистості [1]. Українська нація формувалась переважно під впливом загарбницьких держав. Неодноразово винищувалась еліта української нації, виживали часто ті, хто йшов на поступки із совістю. Незважаючи на це, велика кількість синів та дочок української нації засяяли на планетарному рівні в різних сферах науки, мистецтва та бізнесу [2]. У періоди повної або часткової незалежності українці відзначались великою звитягою та сильною волею. На жаль, здобуту дорогою ціною незалежність не вдавалось втримати надовго. Було декілька основних причин. Серед них такі: аксіологічні засади не вдавалось утримати на достатньому рівні, помилковість стратегій або обмаль часу. Саме формування ціннісних засад для української нації стало вкотре актуальним після Помаранчевої революції 2004 року та напередодні революції Гідності 2014 року. Саме в 2012 році на основі звернення традиційних українських церков до вірних та до всіх людей доброї волі [3] Ініціативна група «Першого грудня» після тривалих узгоджень 1 грудня 2012 року оприлюднила Українську хартію вільної людини (УХВЛ) [4]. В преамбулі УХВЛ автори Хартії зазначили:

Ми, учасники Ініціативної групи «Першого грудня», укладаємо цю Хартію, щоб висловити те, як бачимо життєві орієнтири для нашого суспільства, і водночас дати поштовх до об'єднання всіх людей, які хочуть доброго і гідного життя в Україні і навколо неї.

Саме в цьому документі запропонована візія сучасного українця. Наступним викликом для нашого суспільства став пошук способу імплементації в різні сфери життя. Доросле населення, виховане у період тоталітарного режиму, під впливом зомбуючої дії засобів масової інформації переважно не сприймає нові погляди. Саме молодь, на думку ініціаторів (проф. Дмитра Вакуленка та Ігоря Ковалика) мала стати тим плодючим ґрунтом для формування майбутньої еліти Української нації з використанням цінностей УХВЛ.

Створенню вказаної програми передувала співпраця ініціаторів впровадження цінностей УХВЛ в освіту з колективом Тернопільського комунального-методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу в тісній співпраці з Николиним М. М., Вівчарем А. Д. Продуктивна багаторічна взаємодія у напрацюванні методик подання цінностей УХВЛ магістрантам за активної підтримки колективу кафедри інформатики та методики її викладання ТНПУ ім. В. Гнатюка [5] під керівництвом колективу кафедри медичної інформатики та методики її викладання ТНПУ ім. В. Гнатюка на чолі з її завідуючою доц. Балик Н.Р. Запропоновану ініціативу реалізовували колективи ЗЗСО міста Тернополя. Слід відмітити колектив Української Гімназії, директором якого є Крижанівський А. В., ЗЗСО № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов (директор – Дудяк С.І.), Тернопільський навчально-виховний комплекс "Школа-колегіум Патріарха Йосифа Сліпого" (директор – Гуцал М.Б.) та інші колективи.

Ідею впровадження цінностей УХВЛ в освіті області підтримали керівництво обласної ради на чолі з Овчаруком В.В в тісній співпраці з заступником голови Крупою Л. Л. та керівництвом обласної державної адміністрації на чолі з Барною С.С, в тісній співпраці з колективом управління освіти і науки тернопільської ОДА на чолі з Хомою О.З. та її замісницею Зварич Г.В.

Ініціатором програми та одним із її виконавців став колектив Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (ТОКІППО), зокрема, директор Петровський О.М., заступник директора з науково-педагогічної та виховної роботи к. і. н. Мисик В.С., завідувач центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти Хома С.О. тощо.

Після затвердження обласної програми «Впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки» 31 травня 2017 року № 329-од розпочалась клопітка співпраця з освітянами області, ТОКІППО. Інформаційно-експертний супровід вказаної програми виконують представники ГО «Гуртом!» проф. Вакуленко Д.В. і Ковалик І.М..

Для впровадження цінностей УХВЛ в освітньому просторі області пропонуються наступні етапи:

1. Знайомство з УХВЛ.
2. Мислення цінностями Хартії.
3. Просвітництво в громадах із застосуванням УХВЛ.
4. Застосування цінностей УХВЛ в особистому житті, житті громади та України.

Для забезпечення першого етапу - Знайомство з УХВЛ пропонується проводити навчально-виховні заходи біля банерів або плакатів (рис. 1).

Рис.1 Зображення банера та плаката, розроблені для інформаційного супроводу впровадження УХВЛ в освітньому просторі області

Проводити навчально-виховні заходи біля банера (плаката) можна за наступними тематичними спрямуваннями: «Живімо за українською хартією вільної людини», «Українці, що живуть за українською хартією вільної людини», «Успішні справи українців, що живуть за українською хартією вільної людини» (приклади проведення заходів пропонується подивитись на ютуб каналі [6]).

Наступним способом знайомства з цінностями УХВЛ пропонується використання матеріалів Ютуб-каналу «Живімо за українською хартією вільної людини» [6] в наступний спосіб: подивитись відео на уроці та обговорити в класі, домашнє завдання – подивитись відео вдома, розповісти одноліткам, написати творчу роботу на основі побіченого, висловити власну думку.

Для розвитку вміння, компетенцій мислення цінностями УХВЛ пропонуються наступні формати:

- вивчення (дослідження) історії подій, явищ села, району, області і творчого спадку успішних постатей (вчені, митці, підприємці, лідери) минулого й сучасності з оцінкою їх реалізації згідно з цінностями Української Хартії вільної людини;
- написання учнями 8-11 класів досліджень реалізації цінностей Української Хартії вільної людини;
- написання учнями есе про видатні постаті, які дотримуються цінностей УХВЛ;
- написання учнями віршів на тему «Чому Я люблю Україну».

За вказаними номінаціями додатково проводиться конкурс кращих робіт для різних вікових груп.

За окремим творчим завданням необхідно відзняти відео, найкращі з яких завантажити в youtube (бажано зі згодою батьків та вчителя на публікацію).

Для забезпечення знайомства громади з цінностями УХВЛ передбачається представлення учнями, громадськості населеного пункту на конференціях (інтерактивних заходах), виставах, брейнрингах, олімпіадах, творчих звітах, семінарах результатів досліджень та участі в конкурсах. Важливою є власна ініціатива освітян, а запропоновані ними форми реалізації цінностей можуть корегуватись.

Цікавою формою роботи в реалізації УХВЛ є залучення громади спільно освітянами до постанови вистав шкільними драматичними гуртками за наступними тематичними напрямками.

- o Хартії в історії людства (відео та сценарій);
- o Революції гідності (Чехословацька, Білоруська, Українська - Хартії та Цінності);
- o Успішні постаті краю крізь призму цінностей Хартії.

Детальніше розглянемо складові пропонованих навчальних та виховних заходів в кожній школі області:

Учні:

- Виступ авторів Хартії в громадах (відеозвернення);
- Роль лідерів місцевих громад в історії нашого краю «Знай наших» (аналіз за цінностями Хартії);
- Виступи учнів (вірші, малюнки, спів пісень);
- Вистава «Хартії в історії людства» з використанням баннера.
- Приклади практичного застосування УХВЛ;
- Відео кращих уроків по УХВЛ;
- Реалізовані проекти по Хартії.

Вчителі:

- Проведення відкритого уроку та виховного заходу про цінності Хартії.
- Тренінги по районним центрам.

Батьки:

- Мотивація дітей, родини та освітян жити за цінностями в житті;
- Ессе «Я і Хартія, Що я роблю для проявлення цінностей в своєму житті, в родині, школі, громаді»;
- Участь учнів, родини, громади у соціальних, культурних, наукових програмах громади, України;
- Формування прикладу вчителя та батька, що живе та діє відповідно до цінностей Хартії.

Результатами проведеної роботи протягом 2012-2019 роки стало впровадження цінностей УХВЛ в освітній простір Тернопілля. Розроблено та затверджено обласну програму впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки. Із використанням 20 банерів відбулась презентація цінностей УХВЛ в більшості навчальних закладів області, записано десятки відеороликів з візуалізацією заходів з участю учнівської молоді. Неодноразово відбувались інтерактивні заходи та тренінги присвячені УХВЛ з участю працівників ТОКІППО та освітян усіх районів та об'єднаних громад області. За результатами проведених обласних конкурсів серед учнів та освітян області визначено десятки переможців за різними номінаціями. Відбулась імплементація цінностей УХВЛ в освітянське та учнівське середовище у виховному та навчальному процесі, в написанні методик подання цінностей Хартії. При проходженні курсів підвищення кваліфікації в ТОКІППО відбувається презентація УХВЛ та підходів до подання цінностей в навчальному та виховному процесі.

Молодіжне самоврядування активно приймає участь в поширенні цінностей УХВЛ. Наприклад, на виборах президента учнівського самоврядування однією з вимог при побудові передвиборчої програми претендентів було використання цінностей УХВЛ.

Перспективою впровадження УХВЛ є передання досвіду впровадження цінностей у всі області України, затвердження національної програми впровадження Української Хартії

вільної людини в закладах освіти України. Існуючі національні освітні програми Нової української школи, Національно-патріотичного виховання, Концепції розвитку громадянської освіти можуть бути доповнені цінностями, визначеними в УХВЛ. Хартія може стати базою для майбутньої національної ідеї.

Література:

1. Аксіологія. [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org>
2. 100 видатних особистостей в історії України (Короткі розповіді про людей, які визначили хід історії країни з часів Київської Русі і до наших днів). [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-vydayushchikhsya-l-40004783.html>
3. **Звернення традиційних Українських Церков до вірних та до всіх людей доброї волі** [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://1-12.org.ua/zvernennya>.
4. Українська Хартія вільної людини. [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>.
5. Методик подання цінностей УХВЛ магістрантами ТНПУ ім. В. Гнатюка. [Електронний ресурс]. – 2014-2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://konkurs.tnpu.edu.ua/projects/category=23/>, <http://gromada-i-misto.org/>; <http://uhvl.pos.te.ua/konspekty>
6. Ютуб каналу «Живімо за українською хартією вільної людини» . [Електронний ресурс]. – 2014-2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/channel/UCZHE3U2E3y2WN89vhEbXZOA>

Наталія МОРСЬКА
(Тернопіль, Україна)

ЦІННІСНА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

XXI століття – «ера інформатизації», епоха небувалих масштабів інформації та шаленого розвитку наукових знань. Новітні технології заповнили життя людей, впливають на усі суспільні сфери та є визначальними у майбутті соціуму. Але чим глибше людство занурюється у технологічно-інформаційний простір, тим частіше людина відчуває себе безпорадною, самотньою, вихолощеною частинкою безмежного Всесвіту. Ті «вічні» підвалини, той надійний фундамент її людського буття нестримно втікає з-під її ніг. Як не загубитися, не розчинитися, не втратити себе – ось нагальне питання сучасності для майбутнього існування людини у всій повноті, цілісності і цінності цього виду живих істот, що окреслює актуальність досліджуваної теми.

Сучасна людина вже не просто визначається як «технічна людина» («гомо технікус») (І.Мірчук) [1, с.150], а є слухняним «біороботом» або «психороботом» яким керують ті, хто володіє засобами й технологіями впливу на людську психіку. Як зазначає Н. Романова, для цього не потрібно використовувати психотропні установки та психофармакологію, достатньо лише «невидимої, але могутньої інформаційно-психологічної зброї, мета якої – володіти свідомістю людини, отже, керувати її поведінкою» [2].

Високий і надшвидкісний рівень розвитку поширення інформації та поява різноманітних засобів масової комунікації, уможливили й активізували широке розповсюдження та використання технологій впливу та маніпулятивних прийомів на людину. І сьогодні це сягає таких масштабів, що є небезпечним для існування як окремішньої особистості, так і загалом для суспільства чи окремої держави.

Дослідники підкреслюють, що сучасні мас-медіа стали одним із невід'ємних компонентів психосоціального існування людства, вони претендують на роль дуже потужного чинника

формування світогляду особи і ціннісної орієнтації суспільства» [2]. За допомогою усіляких механізмів впливу, засобами масової комунікації та інформації у сучасній ціннісній свідомості культивується підміна понять і стандартів, формується «речове» відношення до світу. Споконвічна демаркація «добра і зла» переходить у площину «корисне та некорисне», «коштовне і не коштовне». Базові позитивні природні якості людської сутності такі, як: честь, гідність, совість, милосердя, ширість, ніжність, альтруїзм, порядність, товариськість тощо, видозмінюються, викорінюються, а ті, які споконвічно сприймалися як недоліки, звеличуються і набувають статусу «норми». Відбувається формування системи штучних цінностей, чужих для істинної природи людини та її призначення у світі.

Під найбільшим ударом і загрозою маніпулятивних впливів опинилися діти, у яких ще психіка і організм знаходяться на стадії формування, та молодь, яка завдяки природним віковим особливостям, дуже швидко сприймає нове, вбирає особливості часу. Діти і молодь стрімко опановують сучасні інформаційно-технічні засоби, що має як великі плюси, так і становить небезпеку. На жаль, знаходяться недоброзичливці, які прагнуть оволодіти «юною свідомістю», спровокувати на певні негативні вчинки, у соцмережах з'являються, так звані, «групи смерті» чи ігри, як «Синій кит». Різноманітні «тролі» і «боти» невпинно насаджують свою систему цінностей, пропагуючи жорстокість, грубість, насильство, розуміючи, що психіка дітей і молоді всмоктує як губка все, що відбувається навколо.

Велика кількість інформаційних потоків, їх стихійність, стрімке розмноження та надшвидкісне поширення, призводить до того, що людина губиться у вирі всього цього і опиняється у ціннісній дезорієнтації. Інформаційний тиск ззовні намагається впровадити у свідомість мас штучні цінності: важливість розваг та насолод, легкого життя, швидких благ та закарбувати у людській свідомості «значущість» таких «псевдоцінностей». За допомогою інформаційних маніпуляцій можна програмувати на формування необхідної поведінки, поглядів та настроїв велику кількість людей, можна «зомбувати» - впливати різними методами, які роблять людину чи маси безвольними та керованими.

Сучасний багатовимірний, полікультурний і, водночас, глобалізований світ формує нову епоху взаємодії між економічними й політичними системами, між націями та між людьми. Нестримна технологізація та зростаючі масштаби антропологічних проблем засвідчують те, що людина сьогодні вже давно відчуває себе «сиротою буття» (Н.Хамітов). Вона «знаходиться в шкаралупі індивідуального існування, за якої пульсує самотнє переживання й усвідомлення. Це відокремлює сучасну людину від усього іншого буття, космічно замикає в собі, і людське вольове відношення дуже часто стає егоїстичним і не здатне відкритися світу» [3, с. 123].

В таких умовах дуже важливо мати міцний духовний стержень і розвивати в собі велику силу волі, щоб не омасоподібнитись та протистояти «невидимим загрозам» зовнішнього світу, невпинно культивувати у собі людське та вибудовувати базову ціннісну платформу, в основі якої закладені такі природні якості, які вирізняють окремішність, неповторність, утверджують особистісну цінність кожного.

Ціннісну палітру свідомості кожна людина вибудовує індивідуально, виходячи з того, що для неї важливо і що проходить крізь її внутрішні переживання. Щоб унеможливити розбудову штучної ціннісної системи та не перетворюватись на «гвинтика» чиєїсь великої гри, а формувати базові цінності людського буття, варто акцентувати увагу на природній сутності людини, яка є феноменом у світі живого, є унікальним Божим творінням. Народжуючись у якості людини, кожен отримує невід'ємні природні права, а фактом існування людини як людини, утверджує їх. За Божим задумом, природа людини є мірою її природних прав. Вищим ідеалом, а відповідно і нормативно-ціннісною межею для природних прав є Вища Справедливість, що відповідає корінним підвалинам світопорядку [4, с.126].

Природні права людини завжди поставали запорукою людського у людині. Право на життя, продовження роду, право на вільне волевиявлення, свободу совісті, думки і слова, право на власну гідність, право на особисту власність, необхідну для забезпечення життєдіяльності людського організму, право на освіту, право на спілкування, самовизначення

та самоствердження, беззаперечне право на власну особистість, на власну цінність – це засадничі межі для формування «здорової» ціннісної свідомості сучасної людини.

Серед великої кількості мінливих і відносних цінностей, норми та принципи природного права постають непорушними заборонами і безумовними цінностями, вони мають абсолютний характер. Це є той фундамент, та база, які є основою людського існування. Опираючись на принцип абсолютності, цінності природного права «не залежать від змін соціально-історичних умов і не підлягають девальвації» [4, с. 126].

Отже, кожна людина є автором власного життя. Стане вона керованим «психороботом», «кіборгом» за власним бажанням чи пізнає усю багатоманітність людського буття, повністю залежить від неї. Кожен відрізок її життя може вирізнитися за бажанням змістовою наповненістю: від ціннісної спустошеності до граничної соціокультурної, подієво-творчої багатогранності. Якщо особистість пов'язує життя із вищими формами духовної діяльності, розвиває абсолютні природні засади власного буття, утверджує власні природні права, тим якіснішим є показник її ціннісної свідомості і вищого рівня духовної культури вона досягає.

Література

1. Мірчук І. Призначення нації / І. Мірчук // Основа. - 1993. - № 23 (1). - С. 148-152.
2. Романова Н. Аксіологічний аналіз співвідношення реальних і штучних цінностей у медіаросторі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=1459&chapter=1>
3. Хамітов Н., Крилова С. Філософський словник. Людина і світ. – К.: КНТ, Центр навчальної літератури, 2007. – 264 с.
4. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І.. Філософія права. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 472 с.

**Дмитро Вакуленко, Олександра Кучвара,
Володимир Мисик, Наталія Климук,
Наталія Кравець, Людмила Вакуленко**
(м. Тернопіль, Україна)
Ірина Березовська
(м. Львів, Україна)

УКРАЇНЬСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ – ДЛЯ СТУДЕНТА МЕДИКА ЗДОБУТКИ ТА ВИКЛИКИ

Формування майбутнього лікаря в сучасній українській вищій школі покликана вирішувати проблеми не лише підготовки фахівця, обізнаного в змісті і засобах професійної діяльності, але й виховувати його як особистість, враховувати нероздільний зв'язок професіоналізму медика з його людськими якостями в Українському суспільстві. В динамічному житті формулювання ціннісних орієнтирів має постійно оновлюватись у формулюваннях та здобувати більш збалансованих ознак. Прикладом національного здобутку є Українська хартія вільної людини, яка відповідає вказаним вимогам. Охороняючи здоров'я і життя інших людей, лікар у всі часи розглядався суспільством як утілення гуманності, чуйності, самовідданості в своїй справі. Проте ці характеристики, в свою чергу, потребують сформованості у лікаря особистісних передумов для їхнього розвитку і збереження в умовах прагматичних і не досить економічно вивірених підходів до його діяльності, з якими він постійно зустрічається в сучасному суспільстві і які часто призводять до раннього

психоемоційного вигорання та моральних девіацій. Тому навчально-виховний процес у медичних вишах особливо потребує уваги у своїй виховній складовій, що повинна орієнтуватися не лише на здатність майбутнього лікаря до морально вивірених дій, а й на зміцнення особистісних засад морального вибору. [1]

На протязі віків цінності еволюціонують разом з суспільством. Цінність — будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я тощо, заради якого вона живе. Вивченню людських цінностей присвячений розділ філософії аксіологія [2].

Дуже вдалою спробою по-науковому викласти філософсько-ціннісний зміст медицини в процесі її розвитку і в сучасності зробив у своїй монографії “Аксіологія і медицина” професор М. В. Попов (Київ, 2003, 282 с.). Книга складається з двох основних розділів: “Аксіологія: об’єктивні витoki, історія формування, основні поняття, діалектика і методологія” (це — своєрідна пропедевтика аксіології загалом) та “Ціннісний потенціал медицини і лікарства”. Поряд з глибокими екскурсами в античну міфологію, давню історію, усну народну творчість, автор оцінює сучасність у ставленні суспільства до людини, до її життя, до природи, зокрема в Україні, пояснюючи нинішню тяжку ситуацію в нашій державі тим, що “...дається взнаки тягар кріпосницького і гулагівського ставлення до людини, її життя, здоров’я”.

Безумовно слід пам’ятати про важкі випробування для нашого народу, які загартували нашу націю у віках. Сильною стороною УХВЛ є її збалансованість, простота та доступність, в якій простими та ємкими висловами окреслюються дуже глибокі філософські та духовні поняття. Окреслено орієнтири для сучасного Українця, який живе високо динамічним життям, де відживають старі форми пострадянської системи та зароджуються нові відносини, принципи сучасного Українського суспільства.

Згідно обласної програми «Впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки» 31 травня 2017 року № 329-од передбачаються наступні етапи реалізації обласної програми:

1. Знайомство з УХВЛ.
2. Мислення цінностями Хартії
3. Просвітництво в громадах із застосуванням УХВЛ.
4. Застосування до себе, в своєму житті, громади та України цінностей УХВЛ.

Для забезпечення першого етапу - Знайомство з УХВЛ в холі адміністративного корпусу ТДМУ імені І.Я. Горбачевсько на проязі лютого 2018 року експонувався банер біля якого проводились інтерактивні заходи з кураторськими групами. (рис. 1).

Під час проведення різноманітних освітньо-виховних заходів з кураторськими групами відбуваються бесіди про цінності УХВЛ та застосування їх в професійному та коженденному житті. Робота полягає у проведенні тематичних дискусій на наступні теми:

- «Живімо за українською хартією вільної людини»,
- «Українці що живуть за українською хартією вільної людини»,
- «Духовні цінності у житті Українця».

1. Так була проведена лекція-екскурсія виховного плану на тему «Українська культурна спадщина».
2. Це досить нетрадиційний вид лекції, оскільки проводиться не у звичній для всіх аудиторії. Сама обстановка стає своєрідною наочністю, яку неможливо відтворити в умовах навчального закладу. у виховних заходах робота була проведена з кураторськими групами у вигляді екскурсійної програми у етногалереї «Спадок» та дискусії про збереження національних традицій використовуючи віршовані твори спрямовані саме за даною тематикою.

Рис.1 Учасники інтерактивного заходу присвяченому знайомству з УХВЛ

На предметах, зокрема на лекції з Медичної інформатики була використані методики :

- здійснення безпосереднього контакту, емоційний і виховний вплив викладача на слухачів (студентів), чого не може дати жодний підручник;
- єдності навчання й виховання. Одне з головних правил дидактики проголошує: "Навчаючи, виховуй, а виховуючи - навчай". На жаль, іноді трапляється, що викладач, зосереджуючись на певній інформації, випускає з виду той аспект, як вона впливатиме на особистість слухача (студента). Тож сама поведінка лектора, всі приклади й аргументи, що наводяться під час лекції, повинні проектуватися на кінцеві виховні цілі процесу навчання.

Приступаючи до проведення лекції, викладач повинен пам'ятати, що психологи виділяють 4 фази, які характеризують динаміку лекції.

1. Початок сприйняття - 4-5 хвилин. На цьому етапі слід зосередитися на трансформації мимовільної уваги у довільну.
2. Оптимальна активність сприйняття - 20-30 хвилин. Саме на цей час приходиться пік працездатності, тому слід спланувати свою діяльність таким чином, щоб саме на цей період прийшовся найбільш складний для розуміння матеріал.
3. Фаза зусиль - 10-15 хвилин. Це передвісник стомлення, але слухач ще в змозі керувати своєю діяльністю.
4. Фаза стомлення. Саме у цей період слід дати можливість трохи перепочити, розповісти цікавий випадок, якщо дозволяє ситуація, то і пожартувати. Навіть невеличкий відпочинок дозволяє повернути аудиторію до активного сприйняття матеріалу.

Проведені творчі відступи у вигляді читання віршованих творів студентами. При цьому на кожній лекції використовуються твори за певною тематикою, спрямованою саме на цінності Української Хартії вільної людини.

На лекціях використовувалися такі тематики:

1. Вільна людина у вільній країні, («Ти твориш своє майбутнє»),
2. Духовні цінності Українського народу. (Духовні цінності - душа народу, його образ, з яким він постає перед світом. Акцент на національну державність, християнську віру і рідну мову).
3. Образ жінки в сучасній культурі « Жінка –Берегенья роду.»
4. Моральна цінність любові. (З усіх різноманітних виявів любові юнацтво більш за все хвилює кохання.)

Література

1. Асламова М. Аксиологічні аспекти виховання морально-етичних якостей майбутнього лікаря // Марина Асламова / Витоки педагогічної майстерності. 2017. Випуск 20
3. Аксиологія. [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org>
4. Українська Хартія вільної людини. [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>.

Nadiya Hnasevych, Olena Morshchakova
(Ternopil, Ukraine)

THE PROBLEM OF THE AXIOLOGICAL EXISTENCE OF A PERSON IN AN IDEOLOGICAL ASPECT

The problem of value-semantic, psychospiritual human development is one of the urgent quests of modern human sciences. The nature of consciousness and culture, the vital and spiritual forces of man in the world-view aspect acquire further comprehension in the context of explanation of modern practices of being. Conceptualization of the phenomenon of values and cultural development of man is based on the apology of human in man, which is resonating with the positions of philosophical anthropology, philosophy of culture, philosophy of life.

In the broad and general sense, the world of the axiological existence of man contains theoretical-cognitive, artistic-creative, moral, subjective and other characteristics of human activity, the orientation of this activity for the improvement of the inner-spiritual world of its own "Self" and the acquisition of characteristics of the "cultural" man, as well as for the development of the cultural "space" of the environment.

The problem of axiological existence from a dynamic perspective is a process of continuous formation, improvement and creative self-development of man: without the beauty of the soul it is impossible to see the beauty of external life. Thinkers of antiquity understood this kind of "psycho-ecological axiom" as follows: "If there is no peace in your soul, there is none anywhere else!".

Clarifying the nature of human existence through the categories of "value", "meaning", "spirituality" means that a person can not only discover the surrounding world, but also create it. The creative possibilities of the person indicate that in addition to understanding and thinking, the person has also a volitional attitude to the reality. Due to the value and moral convictions, thinking and volitional processes, the world of human axiological existence is constantly being objectified in artefacts, and is forming a culture.

Man is a being that is capable of expressing the will in a culture with the help of the value-semantic beliefs, assessments and meanings. On the basis of values and meanings as ideal-metaphorical formations, the representations of the individual about his life purpose are concentrated on the symbolic landmarks of the vital and activity behavioural tactics are represented. Axiological assessments of man are always loaded with meaning: "Outside the "kingdom of values" there would be no "kingdom of meaning"(G. Rickert). Values are a kind of cultural forms of fixation and synthesis of the meanings of human existence. Among the universally recognized human values are: life, goodness, blessing, truth, beauty, freedom, justice, the need for coexistence, "live" communication and others, which belong to the basic values of culture, formed by the cumulative practice of humanity. Circumstances of the social life contribute (or, conversely, hinder) to the realization of the value-semantic potential of the individual. Socium, devoid of meaning, is not so much indifferent as it is hostile to man. According to Camus, the fixation of the tragic disorders of a person both with the world of the individual "Self" and the social world is determined

by the situation of "absurd" as a convincing evidence of the loss of meaning. Indicative in this respect is the work of V. Frankl's "Man's Search for Meaning". Scientist argues that the meanings are localized in the so-called "neo-ethical dimension" [4, p. 77].

The nature of values is "irrational," at the same time, V. Frankl touches upon the topic of interdependence between the meaning and values. Values, in his opinion, are semantic universals, through which a person receives an opportunity to make life meaningful. Among the meanings of values, the author names the values of creation, the values of experience, the values of the relation. Value becomes a meaning for a person in the case when a person had own experience of the awareness of the significance of something. The scientist emphasizes that "values can not be learned – values ought to be experienced" [4, p. 82].

According to V. Frankl, meaning can not be given to a person, it can only be found by the person. The scientist argues that "the meaning is the ability to find the meaning that does not depend on sex, intelligence, level of education, religiosity, human nature or environment" [4, p. 101]. A well-known scientist reduces semantic human objectivity to: the meaning in the activity, the meaning in the experience, the meaning in love. Even suffering, he argues, has a meaning when a person is transformed and becomes different.

The modern German philosopher P. Slotterdijk points to a situation that determines the state of a consciousness of a modern man, which he outlines by naming it a "cynical mind", which is "enlightened by a false consciousness", a reflection of the decline of social existence. This is stated in the cult book "Critique of Cynical Reason".

In the name of the work the ancient Greek word "kynikos" appears as a category. In the classical version, the school of cynics contained valuable guidelines compliant with the requirements of the environment and taught "to be courageous before the challenges of destiny." The spiritual value of individual freedom and independence acquired an absolute significance. The "cynical reason" of P. Slotterdijka is a statement of a profound split between the essential manifestations of social existence and the moral and spiritual guidelines of human consciousness. Thinker sees the output in the search of answers to the challenges of "enlightened false consciousness" in the experience of the "successful life" [1, p. 527]. Values are above the individual essence of man, thanks to the values a person rises to the heights of self-realization, self-affirmation and freedom. Without values, according to P. Sorokin's definition, "a person turns into an electron-proton complex and a reflex mechanism" [2]. The assimilation of values, ideals, moral norms is fundamentally individual. Man is capable of perceiving and creating values in the event of a series of transformations of his "self". Cognition that changes the way of human existence transforms its ethos. It is no coincidence that contemporary societies are being interpreted not only in the context of the differentiation of classes, but to a greater extent, as a hierarchy of consciousnesses. Values are cultural forms of fixation, consolidation and maintenance of related and generalized meanings of human existence. For each person, a set of individually significant values is organized into a hierarchical system by the degree of their subjective significance in relation to the dominant value. The presence of such a system provides the personal meaning of human existence and harmonizes its inner world within a particular culture. K. Y. Jung showed that the human "self" is the concentration of personality characteristics and the top of universal human depths in the psyche of the individual [6, c. 68]. Say, as an example of compelling features that can take transpersonal expression in the individual psyche serve such phenomena as freedom, love, dignity, the right to be different and tolerance. Love is a phenomenon of the translation of the personal "self", thanks to which a close person becomes an absolute centre, turning into the inner state of the subject of love. Freedom appears as a space of self-acting of the individual and his free choice. No other concept reflects "the very human dimension of being", as the concept of "freedom". Freedom "creates" a person with a reasonable, responsible, independent being. Freedom is a prerequisite for the existence of a moral dimension of a person; for a particular person, the active purpose of freedom is to overcome own egoism on the principles of self-improvement, as well as self-restraint, self-control, self-regulation. The right to be different is determined by the ability to withstand the threat of the absorption of the individual by the outside world. Among the

human-created meanings that have gained new sound in the realities of modern social conditions, there is tolerance as a value through which, in the individual and public consciousness, there is more perseverance in the beliefs to eliminate from practice the relations of the phenomena of conflict and confrontation, as a result of the establishment of the basic principles of interpersonal communication, in the basis which there are mutual recognition, mutual understanding, solidarity and mutual assistance. Tolerance is a value criterion, where the ethical component of the discovery of respect for the "identity of the other" acts with the necessity. The concept of human dignity joins new semantic actuality. "Dignity" of a person is a sign of self-worth and self-respect, of a dignified and noble behaviour. As well as the notion of "high moral", in the semantic aspect, "dignity" is the answer to the "value challenges" of the time. The desire for value search is peculiar to people. It is the main driver of behaviour and personality development. In order to live and actively act, one must believe in the meaning, with which its actions are filled. The disappearance of this benchmark due to any reason leads to the collapse of the entire system of personality.

The development of the world of the axiological being of the person includes: the formation of the culture of world attitude, the formation of semantic life strategies, the solution of internal psychological contradictions, the culture of attitude to situations of life, which is carried out as a way of value-semantic development of the personality of the person, expansion of the space of its potential opportunities. Obviously, culture optimizes the human factor of axiological existence and approves a human-dimensional world, alternative to any mechanistic, indifference. Valuing-semantic field of human consciousness is the object of creativity, where the images and ideas, symbols and concepts, values and beliefs are born. Man is able to accommodate the whole world within the limits of his personality. In this respect, a person is monadological, that is, capable of representing a social and natural whole, able to exist for others. The idea of the axiological existence of man is within the conscious meanings of the human genesis and value-creative objectification in the world of culture.

Literature

1. Sloterdijk P., Critique of cynical reason. Transl. from Germ, A. Pertseva. Ed. Yekaterinburg: U-Faktoriya, Moscow: AST Moscow, 2009. 800 p.
2. Sorokin P. Man. Civilization Society / P. Sorokin. - M.: publ. house of the pol. Lit., 1992. - 540 p.
3. Tabachkovsky V.G. The human worldview: a given or a problem? - K.: Scientific Opinion, 1993. - 245 p.
4. Frankl V. Man in Search of Meaning. - M.: Progress, 1990. - 368 p.
5. Values // Culture and Cultural Studies: Dictionary / Comp. and ed. A.I. Kravchenko. - M.: Academic project, Ekaterinburg: Business book, 2003. - p. 882.
6. Jung K. Approach to the unconscious // Archetype and symbol. - M.: Renaissance, 1991. - p. 65-84.

Леонід Кравчук
Тарас Кадобний
Лариса Кравчук
Дмитро Вакулєнко
(Тернопіль, Україна)

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ ТА ХРИСТІЯНСЬКА МОРАЛЬ

У людській душі живе почуття і прагнення до прекрасного. Але саме ті особистості які найдосконаліше розвинули у собі естетичне почуття і повністю віддалися витонченому мистецтву, прийшли до усвідомлення, що ідеал краси персоніфікований, або поданий митцем через призму його світогляду і є штучним в сучасних умовах. Відповідно, і тут

потрібне доповнення з боку релігії, яка навчає, формує і виховує інший, духовний, прекрасніший світ. Нарешті, чи задовольняється повністю на землі морально-практичний інтерес сучасної людини?. Людина відчуває в собі завжди потребу високої, духовної форми життя, але насправді в повсякденному бігу за своїми інтересами, її вчинки розходяться з вимогами совісті і закону. Вона помічає, що зовнішні обставини і процес протікання фізичної природи часто розладжується і руйнує самі благородні наміри і задуми, що несправедливість в значних випадках торжествує, а істина грубо попирається. Одним словом, в людині є прагнення до досконалості, та ідеалу; але все в цьому світі недосконале і не ідеальне, подається у рожевих тонах і нажаль сприймається загалом. Щоб розібратись в таких химерах, необхідна віра в щось найдосконаліше, тобто в Бога, у вищий розум. Звідси і зрозуміло, яке становище займає релігія в людській душі як основний чинник формування духовних цінностей і потреб в житті молодої людини. Справу, велику і малу, державну і приватну, завжди звершують і завершують люди. Тому вихованці всякої справи а особливо відповідальної і загальнодержавної, мають бути людьми належної культури освіченими, сумлінними і добропорядними одним словом високодуховними людьми. [1, с.25]

Для Української нації зформовано свій перелік цінностей, культурних та духовних орієнтирів, які формувались під впливом тривалої історії. В залежності від рівня еволюції суспільства також відбувається еволюція цінностей, їх формувань, ступінь збалансованості. Духовні та культурні цінності узгоджуються в результаті взаємодії з різними релігійними, технологічними та культурними феноменами. Ініціативна група 1 грудня в 2012 році запропонувала свою візію Цінностей сучасного Українця зформульованих в Українській хартії вільної людини (УХВЛ).

Релігія об'єднує і заповнює всі вищі інтереси людини і приносить душі її повне задоволення і спокій, які вона не може придбати в науці, мистецтві і житті. Вона сконцентровує і правильно координує всі сили людської душі, дає людині можливість скласти для себе завершений світогляд, до якого вона і прагне. Відповідно релігійне виховання займає саме високе, центральне положення в сфері формування правильного світогляду взагалі. Ми можемо подивитись на релігію і релігійне виховання і під іншим кутом. В усякому цивілізованому суспільстві необхідні дві важливі умови: для тих, хто захотів би вважати себе людиною благородною, зразковою, світлою душею; по перше, ця людина не повинна експлуатуватись грубою чуттєвістю, і повинна панувати над своїми інстинктами, переслідувати вищі інтереси, не підніматись у світ ідеальний; а по друге, ця людина повинна бути готовою до самопожертви – сімейної, патріотичної або загальнолюдської. Між іншим, ніхто і ніщо не спрямовує наших думок у світ вищий, ідеальний і не вчить нас до самопожертвування настільки, як християнська мораль. Успішним прикладом сучасних спрямувань Українцю для свідомості та душі викладено в УХВЛ. Де успішно збалансовано матеріальні і духовні цінності, на особистістному та на національному рівні.

Формування релігійного світовідчуття приносить в людську душу, з однієї сторони, спокій, а з другої – високу моральну силу, яка допомагає протистояти «спокусам світу цього». Тому релігійне виховання – справа не стільки церковна, скільки світська, бо релігійно вихована людина більшу частку своїх життєвих зусиль віддає суспільству і значно менше – церкві. А звідси цілеспрямована робота сім'ї, садочка, школи, вищого навчального закладу. Релігійне мислення, духовність-це специфічна сфера ідеального життя, яка набуває національних ознак. [2, с.136] Саме УХВЛ охоплює згадані аспекти. Звичайно не слід викреслювати з поля пізнання та практичне застосування здобутків людства в культурній та духовних сферах. Саме вони збагачують націю і допомагають їй стати досконалішою.

Духовне життя ніколи не досягає вищого розвитку, якщо воно не з'єднується з духовними «діяннями», добродійністю. Для віруючого воля Божа є вищий закон, яким слід керуватись на протязі всього його життя. А тому релігія підпорядковує своєму впливу сенс її життя. Вона потребує вдосконалення таких дій і вчинків, які підтримують і посилюють духовні настрої і відхиляють такі, які ведуть до їх ослаблення. До таких необхідностей, і для підтримання духовного настрою належить: стримання, боротьба із пристрастями і любов.

Необхідно змалку, згодом у шкільний період, а також і в студентські роки привчити молодь шанувати та поважати матір, батька і старших людей, суспільство, державу. Навчити їх бути вдячними Богу за все, що маєм, батькам і благодійникам - «Богу жертва, батькам честь а благодійникам возданіє» 4,с.127]. Всі головні релігії світу проповідують стриманість, відхиляють виключне служіння чуттєвості, вимагають боротьби з пристрастями. Необхідність стримування, дотримання постів, боротьби з пристрастями пояснюється тим, що люди надмірно піддаються своїм захопленням. Вся їх увага спрямована на земні цілі, а для духовного життя не залишається ні часу, ні сили. Людська душа завжди дивиться на дві сторони: на землю і на небо. І чим більше уваги приділяється земному, тим більше відходить на другий план наша духовна діяльність. Якщо людина повністю захоплюється земними задоволеннями, то може зникнути відчуття іншої вищої реальності, і виникне повна зневіра. Природно, що при подібних умовах може виникнути і протилежне – відвернутись від земного і всю свою енергію життя віддати Богу. Але цей шлях для небагатьох, для інших залишається шлях стримування в усіх сферах життя і боротьби з пристрастями, що віддаляють людину від Бога.

Іншим добродіянням, без якого неможливе духовне життя, є любов, що проявляється в справах і вчинках. Основа християнська заповідь вимагає любові і поваги до ближнього, а в усій Євангелії розлита любов до всякого творіння Божого. Любов є подоланням егоїзму, і досягається вона усвідомленням чужого життя і шляхом самопожертви. Людина, яка замикається сама в собі, немовби розриває ту нитку, яка з'єднує її з Богом. Любов відновлює цей розірваний зв'язок і тому завжди викликає могутній розвиток духовного життя.

Сила і ефективність християнської моралі в її діяльному, активному характері. Один з апостольських постулатів гласить « віра без діл мертва», а інший додає « кожному за справи його», таким чином, християнська мораль – це сила з почуттям відповідальності за свої вчинки. Християнство вчить людину бути терпеливою і милосердною, вміти не гніватись і прощати, бути вдячним і не знати гордошів. Євангельські настанови містять в собі весь комплекс необхідних моральних вимог до людини.

“Релігійне виховання, — говорив Джерардо, - облагороджує з самого початку всі нахили людини, через нього воно виступає і володіє своїми істинними цінностями”. Хоч і релігійне почуття в людині з'являється з народженням її, але глибина і вдосконалення його далі залежить від ступеня розвитку почуття, істини, добра і краси. “Почуття красивого, почуття істини і добра”, - говорив Толль, злившись в одну суцільну форму духовного буття, складають те, що є релігійним почуттям. Це почуття, перебуваючи на високому ступені розвитку, в свою чергу, підносить всі інші почуття.

Релігійні почуття у всіх своїх виявах виступають тим чинником, який не залишає місця нічому, близькому до аморального, не кажучи вже про зло навіть в найменших його проявах. Усвідомлення, що істина, добро й краса є виразом божественної мудрості, перетворює релігійні почуття в неперехідні життєві принципи.

На думку Руссо, релігійне виховання повинно починатись тільки тоді, коли в дитини розвивається здатність мислення і починає проявлятися релігійна потреба. Дитина бачить навколо себе прекрасний Божий світ, з уст матері довідується, що це все творіння Творця. Від неї дитина також повинна дізнатись про любов Бога до людей. Тепле, щире слово ніжної матері глибоко може запасти в душу дитини. Для роз'яснення дитині благості, премудрості, всемогутності і інших діянь Божих повинна слугувати Свята історія. З розповідей учні, студенти зрозуміють історію благодіянь Бога, якими він оточив людину. Під впливом релігії в учнів, студентів в процесі вивчення філософії, як правило, формуються гуманні погляди на людину, природу, суспільство. Такі молоді люди не можуть робити зла, шкоди іншій людині. Протягом століть релігія, церква виробляли дійові виховні традиції (моральні, трудові, естетичні тощо). Національна система виховання використовує кращі здобутки церкви, релігії у вихованні підростаючих поколінь.

Релігійне виховання має ту особливість, що його можна розпочинати лише з того часу, коли в молодій людині виникає релігійна потреба — потреба в Вірі, в Сповіді, в

Самоочищенні

Християнські ідеали, формують готовність діяти і жити на засадах Добра, Істини І Любові Душа дорослої людини чи дитини, якщо вона заповнена християнськими чеснотами, то в ній не залишається місця ні для зла, ні для хиби.

Формування релігійного світовідчуття приносить в людську душу з однієї сторони, спокій, а з другої - високу моральну силу, яка допомагає протистояти "принадам світу цього".

Сила і ефективність християнської моралі - в її діяльному активному характері. Один з апостольських постулатів гласить «віра без діл мертва», а інший додає " кожному за справи його", таким чином, християнська мораль ще й відзначається почуттям відповідальності за свої вчинки. Християнство вчить людину бути терпеливою і милосердною, вміти не гніватись і прощати, бути вдячним і не знати гордощіві Євангельські настанови містять в собі весь комплекс необхідних моральних вимог до людини.

Релігійні почуття у всіх своїх виявах виступають почуттями високими, які не залишають місця аморальному, не кажучи вже про зло навіть в найменших його проявах. Усвідомлення, що Істина, Добро і Краса є виразом Божественної мудрості, перетворює релігійні почуття в неперехідні життєві принципи.

Зміст і мета людського життя - вічна тема всіх філософських пошуків і духовних прагнень в усіх народів світу. Це ж є і однією центральних проблем моралі - як і для чого жити?

Шукати себе самого — це наше завдання, бо ми ж від себе починаємо думати й діяти. [3, с.7] Тут же зразу переконаємось, що неможливо пізнати людину тільки дорогою науки, бо в людині є щось більше від самого тіла. Це його думка, як виразник душі, а душа нагадує Бога. Природа — це наша мати й наше тіло, це той будинок, в якому живе душа, отже ми повинні за нього дбати, щоб зберегти себе. Від здоров'я нашого тіла залежить наш успіх і основне наше завдання продовжувати життя — цей найцінніший дар Божий, щоб передати його далі.

Важливо шукати і переусвідомлювати себе як Українця, його особливості, сильні та слабкі сторони. Формування цілісного розуміння про себе як особистість та громадянина є невідемними складовими в пошуку себе та своєї реалізації.

Сучасна наука знайшла способи, як берегти і зміцнювати наше тіло і ми користуємось сьогодні цими здобутками. В змаганнях впродовж цілого нашого життя ми боремось з оточенням, коли воно неприхильне, або й вороже, або йдемо назустріч, коли воно прихильне. В цьому допомагають нам наші ідеали й наша віра в вищу силу, в Бога. Формалізованим орієнтиром для Українця можуть бути цінності УХВЛ в яких охоплено ідеали, елементи віри у Вище та орієнтири до формування прояву в житті.

Так як усе в людській цивілізації багатіє, так і біологічна характеристика людини мусить покращати.

При добрій волі і щирості, ми будемо духом і знанням багатіти й це забезпечить нам успіх у буревіях історії та стрімкий розвиток суспільства.

Наша душа — це частинка спільної душі, яка як проміння сонця, випромінює на всі сторони й показує дорога до нових переживань і духових багатств. Є в нас свідомість, а також і підсвідомість, яка працює і без нашого відомо, даючи фундамент свідомій дії.

В УХВЛ відображені обриси ідеального прояву душі в Українському суспільстві та духовній еволюції. Узгоджено складові споглядання та дії. Саме через рівновагу цих рівнів прояву можна очікувати стрімку еволюцію особистості та Української нації.

Література

1. Кравчук Л, Кравчук С Нариси з Історії української духовності особи та погляди. Тернопіль: Лілея, 2007. 265с..
2. Кузь В. Основи національного виховання. Київ 1993. Частина 2.151с.
3. Оріон Я. Бог і релігія. Канада, 1984. 405с.
4. Сковорода Г. "В духовному житті України". Тернопіль:, 1994. 166с.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Переживаючи період соціокультурної трансформації, прагнучи, при цьому, сформувати еліту (гуманітарну, економічну, політичну тощо) спроможну зберегти й примножити демократичні цінності європейської співдружності, українська загальноосвітня система раз по раз стикається з проблемою відсутності мотиваційних чинників і адекватних ціннісних орієнтирів аксіологічної складової якісного оновлення освітнього процесу. Реалії сучасного буття актуалізують проблему людиноцентризму в її сучасних вимірах, а разом з тим – переосмислення проблем права, влади, свідомості, які часто розглядаються без урахування світоглядних смислів буття соціуму помножених на людські прагнення. Останні мають особливе значення, адже закладають підґрунтя для формування світоглядних орієнтирів суспільства загалом, й індивіда зокрема. Зміст цих прагнень, міра їх усвідомлення і спосіб дій, до яких люди готові вдаватися заради їх досягнення є визначальним компонентом політичної системи сучасного суспільства, що формує політичну культуру громадян (адже демократія - це, окрім іншого, ще й стан світосприйняття та самовідчуття людей, характер їхніх уявлень про самих себе, свої права, можливості та відповідальність, про умови стабільності й імперативності чинного порядку, засади авторитетності влади [1]). В преамбулі до Загальної декларації прав людини підкреслюється, що «визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, рівних та невід'ємних її прав є основою свободи, справедливості та миру» [2, с. 2]. З поступовим наближенням України до стандартів демократичної держави, зростає зацікавлення правами людини, які можуть і повинні стати основою консолідації різних суспільних сил, абсолютною, безумовною для всіх цінністю, спроможною сприяти стабілізації соціального розвитку країни. Світова спільнота через просвітницьку діяльність всіляко заохочує європейців до ознайомлення зі змістом міжнародних документів про права людини. Зокрема, у прийнятій в березні 1989 р. комісією ООН резолюції 1989/53 про «Розвиток діяльності суспільної інформації в галузі прав людини, включаючи Всесвітню компанію з інформування громадянськості з питань прав людини» знаходимо прямий заклик до всіх держав докласти особливих зусиль, щоб забезпечити широке освітлення заходів ООН у цій царині [3]. На жаль, у нашій державі проблема прав людини довгі роки сприймалася як щось ідеологічно сумнівне, пов'язане з підступами західної пропаганди. Після підписання СРСР у січні 1989 р. Віденської угоди, політичні, організаційні, правові перешкоди для активного вивчення прав людини були нібито усунені. Разом з тим, педагогам ще деякий час доведеться долати гальмуючий вплив не зовсім зжитої радянської концепції, згідно з якою всі необхідні трудящим права в нашій державі забезпечені, ніяких інших нам не потрібно.

Практика показує, що значних зусиль потребує усвідомлення справжньої ролі прав людини в житті окремих членів суспільства, різних народів, людства загалом. Не всі одразу погоджуються, що права людини абсолютні, а інтереси держави відносні. Не для всіх очевидно, що пріоритет інтересів особистості перед інтересами держави є конкретним виразом принципу гуманізму, що багато наших негараздів беруть початок із недооцінки потреб особистості і переоцінки ролі держави. Популярною залишається думка, що обов'язки людини первинні, а права – вторинні. Ця «альтернатива» хибна: в даному випадку потрібно говорити не про розподіл понять, а про єдність прав і обов'язків, про неможливість існування одних без інших.

З огляду на це важливим і актуальним є концептуальне осмислення наукових і практичних засад громадянської освіти та виховання молоді, зорієнтованість учительського

загалу на якнайповнішу реалізацію громадянського потенціалу шкільних курсів. З цією метою варто визначити сутність понять громадянськість та громадянська освіта, принципи та моделі, реалізації яких склалися на основі напрацювань вітчизняної педагогіки, концепцій і тенденцій сучасного європейського світу.

Насамперед звернімося до тлумачення поняття громадянськість. У філософському словнику за редакцією В. І. Шинкарука під громадянськістю розуміється – усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства, почуття відповідальності за їхнє становище [4, с. 110]. «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» визначає громадянськість як духовно-моральну цінність, світоглядно-психологічну характеристику людини, зумовлену її державною самоіндифікацією, усвідомлення належності до конкретної країни [5, с. 2]. Зауважимо, однак, що суть громадянськості не вичерпується цими визначеннями. Узагальнюючи широкий спектр біологічних, психологічних, соціальних інтерпретацій цього поняття можна розглядати його з двох позицій.

Перша бере за приклад практику громадянства в класичних республіках Греції і Риму. Це республіканська громадянськість, що розглядає особистість як члена політичного суспільства, його складову. Основні принципи такого типу громадянства можуть бути зведені до трьох постулатів: відчуття належності до політичної спільноти як частини загального громадянського життя; вірність своїй вітчизні, що передбачає лояльність до правових норм суспільства; пріоритет громадянських обов'язків, їх перевага над особистими інтересами.

Друга – більш близький до нас у часі (від ідей Дж. Локка та Т. Джеферсона) – базується передусім на вченнях про права і свободи індивіда. Так звана ліберальна громадянськість, провідною ідеєю якої є рівність усіх членів суспільства між собою, однаковість їх політичних, соціально-економічних та представницьких прав, стала родоначальницею «Загальної декларації про права людини» та міжнародних інструментів її впровадження.

Отож, республіканська традиція акцентує увагу на приналежності до колективу, розвитку почуття обов'язку і відповідальності, ліберальна традиція підтримує права індивіда і захищає їх від будь-якого втручання з боку влади. І лише в поєднанні вони утворюють основу для сучасного розуміння громадянськості й визначають мету, шляхи й засоби громадянської освіти та виховання.

Підсумовуючи наявні точки зору на визначення сутності громадянськості, необхідно зазначити, що в західній літературі дослідниками цієї проблеми не виявлено формального визначення громадянської освіти (civic education) або точної дефініції її обсягу. Але незважаючи на відсутність однозначного тлумачення, цілком очевидно є головна ідея громадянської освіти в європейському контексті – це освіта, спрямована на формування знань і навичок, необхідних громадянину демократичної, правової держави. Її ядро становлять викладання і вивчення прав людини, а супутні знання повинні допомогти новим поколінням у розумінні сучасного демократичного суспільства, його проблем та засобів їх розв'язання.

З огляду на виняткову важливість проблеми громадянської освіти (особливо для сучасного українського суспільства) цілком логічно постає питання: «У якому віці можна розпочинати громадянську освіту?»

Навчання – процес тривалий, а громадянська освіта повинна починатись ще з дитячого садка. Побудувати громадянське суспільство на засадах авторитарного командно-адміністративного виховання неможливо. Якщо в суспільстві повинні жити громадяни, які дотримуватимуться принципів демократії, то до цього потрібно готувати змалечку. Саме у цей період бажано формувати почуття особистої свободи і громадянського обов'язку, повагу до інших людей, їхнього світогляду.

І все ж найважливішим етапом громадянської освіти є школа. Тут закладаються основи громадянського суспільства, а учень стає громадянином. Її ядро повинні становити викладання і вивчення прав і свобод людини, формування особистісної і політичної

культури, культури міжетнічних стосунків, розвиток правосвідомості і мотивації до праці [6, с. 1]. На цих засадах ми можемо виховати національно свідомого, відкритого до демократії, соціально активного громадянина, який критично мислить, толерантно ставиться до поглядів навколишніх і протистоїть будь-яким проявам насильства. Разом з тим процес становлення громадянської освіти як засобу гуманізації суспільства передбачає формулювання ряду змістових орієнтацій, до яких, на наш погляд, потрібно віднести наступні:

- утвердження у свідомості учнів спрямованості на компетентність як базову цінність вітчизняного суспільного розвитку;
- формування ставлення до громадянської освіти не як до суми нових знань, а як до своєї моральної мети;
- надання предметній сутності громадянської освіти переважно практично орієнтованого характеру;
- виховання культури вибору, вміння досягати згоди, неприпустимості негативного тлумачення тих чи інших культур, народів, традицій;
- формування принципів і критеріїв гуманізму, свободи особистості, рівності, справедливості, терпимості до інакомислячів;
- утвердження у свідомості людей нової етики, яка розглядає суспільство як осередок для гармонійного поєднання людини і соціуму.

Для реалізації цих глибинних завдань необхідна система роботи побудована на наукових уявленнях про структуру громадянської особистості в демократичному суспільстві, широке використання загальних педагогічних правил і настанов (таких, скажімо, як підпорядкування формуванню громадянських якостей учня всіх видів діяльності в школі), а також максимальна активізація позитивних моментів засвоєння учнями сукупності знань з громадянською спрямованістю.

Не менш актуальним є питання співвідношення ролі школи, сім'ї, громадських об'єднань у процесі громадянської освіти і виховання. «Досвід інших країн свідчить, що громадянська освіта – це поле докладання зусиль насамперед, не державних, а громадських формувань, неурядових організацій, освітянських спілок, батьківських об'єднань, громадськості в цілому», - зазначив з цього приводу П. Полянський [7, с. 187]. Втім, і держава відіграє тут не останню роль. Дискусії про те, чи має «Громадянська освіта» бути окремим предметом, що точилися з 1998 року, завершилися позитивною відповіддю. Так, це буде окремий предмет. Тепер потрібно з'ясувати теми, програму цієї освіти. Питання складне, але його також можна вирішити. Пробний підручник і методичний посібник «Основи громадянської освіти» для 8-9 класів це підтверджує [8, с. 15].

Наступне завдання, яке необхідно розв'язати: «як викладати курс «Громадянська освіта» в школі?». Вважаємо, що ефективним буде використання активних форм навчання, таких як рольова гра, дискусія, різні модифікації роботи в групах тощо. Тобто таких форм роботи, які допоможуть учневі вчитися самостійно знаходити знання і відповіді на поставлені запитання.

Важлива роль у процесі громадянської освіти відводиться вчителю, як носію ідеології, духовності, культури. «... громадянськість – це пристрасть людського серця, - писав В. Сухомлинський, - і донести до юних душ її можна лише тоді, коли сам постаєш перед своїми вихованцями як громадянин» [10, с. 164]. На жаль сучасний вчитель не завжди відповідає ідеалу В. Сухомлинського. «Безапеляційність, категоричність учителя, вимоги покори від учня – це реалії сьогоденної української школи. В таких умовах побудувати навчальний курс громадянської освіти практично неможливо, бо він буде заформалізований і не викличе відповідної зацікавленості», – зауважувала з цього приводу О. Сухомлинська [10, с. 9].

Щоб уникнути профанації громадянської освіти, потрібно, зміцнювати педагогічний мікроклімат у шкільному колективі. Не можна вчити демократії антидемократичними методами. Стосунки між вчителями та учнями повинні базуватись на взаємоповазі, доброзичливості, відвертості, довірі, толерантності. Для цього важливою є рівновага між

порядком і дисципліною, дотриманням правил і дружньою атмосферою, спілкуванням на уроці. Учитель повинен заохочувати учнів висловлювати власні міркування, нехай ще не сформовані, і можливо, хибні. Необхідно створити умови аби учні не відчували дискомфорт, не боялися говорити і не заважали робити це іншим. Учитель повинен не нав'язувати власні погляди, а інтегрувати досвід учнів у навчальний процес, не уникаючи суперечливих питань, а намагатись запобігти непорозумінням, пам'ятати, що гуманітаризація і гуманізація навчального процесу починаються не з наказів, а з реальної трансформації власної діяльності.

Нарешті треба відзначити як важливу умову здійснення громадянської освіти учнів активність та гнучкість позиції кожного конкретного закладу освіти, який є окремим автономним суб'єктом процесу громадянської освіти, якщо брати до уваги такі її складові, як розташування (регіон, сільська чи міська школа), тип закладу (масовий чи елітарний), контингент учнів (моноетнічний чи поліетнічний), ступінь автономності щодо влади; освітянські структури, психологічні властивості дітей (соціальний статус) тощо.

Отже, формування правової демократичної держави можливе лише на основі розвинутого громадянського суспільства, для побудови якого потрібні нові ідеї, поштовхи, навіть новий світогляд. Як зазначає сучасний німецький філософ Петер Козловські, - «Суспільство постмодерного типу, яке формується в Україні – це творче суспільство. Кожна людина в ньому може стати художником. Адже будівничий мосту повинен будувати його не тільки технічно грамотно, а й красиво, так, щоб міст не розділяв, а з'єднував протилежні береги» [11, с. 3]. Найголовнішою метою громадянської освіти повинне стати прагнення суспільства та окремих індивідів до конструктивних змін, формування впевненості в майбутньому, а також творче осмислення світового досвіду впровадження громадянської освіти та його органічне поєднання з вітчизняною культурно-історичною традицією. Якщо вибір України пов'язаний з демократичними орієнтирами, то, виховуючи юних громадян, необхідно мати чітке уявлення про права людини, суть громадянського суспільства, його специфічні риси, закономірності розвитку. Громадянське виховання повинне стати становим хребтом усієї діяльності школи як у процесі навчання, так і у позакласній роботі. Його ефективність залежатиме насамперед від реального визнання педагогами особистості дитини як головної мети виховання, пріоритету, найбільшої цінності суспільства. Усвідомлення цього є вирішальною умовою переходу на нову парадигму громадянського виховання й освіти. І, нарешті, найголовніше: запроваджуючи громадянську освіту в Україні треба пам'ятати: системи не змінюються самі собою, їх змінюють люди.

Література:

1. Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8120/Riabov_Osoblyvosti.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.02.2019)
2. Права людини: Міжнародні договори України. Декларації. Документи. Київ: Юрінформ, 1992. 199 с.
3. Коментар МЗС України щодо ухвалення Радою ООН з прав людини резолюції «Співробітництво та допомога Україні у галузі прав людини. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250094626&cat_id=244277212. (дата звернення: 18.02.2019)
4. Шинкарук В.І. Філософський словник. Київ: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1986. 800 с.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності *Інформаційний збірник міністерства освіти України*. 2000. № 22. 23 с.
6. Мокрогуз О. Громадянська освіта: проблеми і перспективи запровадження *Завуч*. 2000. № 28. С. 1–2.

7. Ігнатенко Н. Громадянська освіта як засіб реалізації прав людини в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія.* 2004. № 2. С. 186–191.
8. Струманський В. Соціокультурні основи та педагогічний зміст ініціювання громадянського інтересу в учнів. *Рідна школа.* 2001. № 1. С. 15-18.
9. Лознякова О. Велика місія громадянської освіти. *Освіта України.* 2001. № 22. С. 9.
10. Сухомлинський В.А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х т. Москва : Педагогика, 1980. Т. 2. С. 161–169.
11. Горбатенко В.П. Громадянська освіта як чинник гуманізації суспільства. *Доба.* 2002. № 3. С. 2–5.

Ірина Бернацька
(Тернопіль, Україна)

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ НОРМ ТА ЦІННОСТЕЙ У ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Встановлення цінностей та моральних норм для українців та людства в цілому відбувалося ще у первісні часи. Саме первісні люди заклали основи сучасних цінностей, таких як повага до інших культур, цінність людського життя, мир, справедливість, рівність, любов до матері та батька, повага до старших. Одразу варто зазначити, що розглядати людські цінності як щось «створене сучасними людьми», чого давня людини від початку буцімто не мала – означає перебувати у полоні міфічних наукових схем, адже первісна людина, яка еволюціонувала до більш-менш звичних для нас рис – була людиною, тому зневажати розум та її примітивні цінності немає підстав. Тому, щоб зрозуміти феномен тієї чи іншої цінності потрібно зазирнути у часи життя первісних людей.

Одним з факторів, які спонукали людей до утвердження певних цінностей був спосіб виживання у світі дикої природи, людському стаді чи племені. Саме цінності були маркерами домінантної поведінки людини у кризових ситуаціях, які поступово переосмислювалися і набули звичних для нас форм.

Найвище місце в ієрархії цінностей потрібно віддати життю, а саме існуванню людей в єдності з життям кожної окремої людини.

На ранніх етапах палеоліту (близько 1,5 млн. років тому), коли мозок прадавніх гомінідів ще відрізнявся від притаманного сучасній людині, поведінка індивідумів ґрунтувалася на суто біологічній, асоціалній основі. Вона визначалася інстинктами, а не свідомими «правилами поведінки». Всі інстинкти, як сукупність складних наслідуваних актів поведінки, що є характерними для особин за певних умов, можна звести до двох основних – інстинкту самозбереження та інстинкту продовження роду. У 1894 році вчений-психолог Вільгельм Дільтей заявив: «найбільшими силами морального світу є голод, любов і війна; саме в них і проявляються найсильніші спонукання: живлення, статевого потягу й піклування про потомство, захисту» [1, с. 112].

Інстинкт самозбереження сприяє виживанню окремої особини, інстинкт продовження роду – відновленню популяції. Всі прояви інстинктивної поведінки (агресія, страх, вживання їжі, секс, стадність тощо) визначаються цими основними інстинктами [6, с. 153].

Подальша еволюція людської психіки обумовила значне ускладнення її поведінки, яка стала визначатися не лише інстинктами, але й інтелектом, що розвивається. Проте, цей факт не відмінив дії основних інстинктів. Навпаки, обумовлена нормами моралі поведінка сучасної людини продовжує базуватися на її інстинктах, органічно впливає з них.

Отже, це вказує на те, що такі цінності як любов до життя, продовження та захист роду, формування сім'ї є прихованими інстинктами, якими керувалися ще за первісних часів.

Так, наприклад, прагнення до самовдосконалення, індивідуального розвитку особистості має в своїй основі реалізацію інстинкту самозбереження. В основі християнської любові до ближнього, жалю до страждань іншої людини лежить інстинкт продовження роду.

Показово, що тенденції унормування суспільної поведінки були властиві прадавнім людям, які ще не мали розвинутого мозку, проте вже культивували певні табу (священні заборони), які з часом стали основою для формування обрядів, звичаїв і традицій. Унормування поведінки мало місце ще до появи у людини абстрактного мислення [17].

Цінність шанування старших людей є також частиною життя давніх людей. Розкопки місць стоянок «печерних людей» підтверджують думку багатьох науковців про те, що неандертальці піклувалися про дітей, стариків та хворих. Не виглядає дивним, що «дикуни» ховали своїх родичів не просто так, а існувала ціла церемонія ритуального змісту [3].

Цінність, яка проявляється у шануванні матері, жінки є також показовою у даний час. В ті часи саме жінка була берегинею роду, завдяки якій плем'я розвивалося та не западало. Прикладом шанобливого ставлення до жінки є розкопування археологами жіночок статуеток виготовлених з різноманітних матеріалів. У 1923 р. при розкопці стоянки Костенки I П. Єфіменко виявив жіночу статуетку, виготовлену з бивня мамонта [2, с. 135-140].

Варто вказати й таку цінність як шанування багатств природи. Первісні люди з повагою і любов'ю відносилися до дарів природи. Це відобразилося у релігійних віруваннях – анімізм, тотемізм. А схильність первісної людини зображати тварин називають зоологічним або звіриним стилем у мистецтві. Спочатку пов'язані з тотемізмом зображення священного звіра з часом перетворювалися на умовний мотив орнаменту [7, с. 145].

Пізніше, з розвитком когнітивної складності індивідуальної та суспільної свідомості, формуються більш складні етичні поняття – честі, порядності, суспільного боргу, відповідальності, любові до іншої людини. Кардинально змінюється людська культура. Поступово звужується коло «чужинців», вчорашні вороги навчаються розуміти та співчувати одне одному. Внаслідок цього дещо зменшується кровопролитність війн: хоча абсолютна кількість загиблих з часом зростає, їх відносна кількість повільно знижується на 1–5 % за сторіччя. [4, с. 146–147, 156].

Отже, особливість первісного суспільства полягає у тому, що на відміну від усталених концепцій XIX-XX ст. суворий побут і примітивний рівень розвитку первісного суспільства не стали гальмом для формування основ сучасних людських цінностей та моральних уявлень. Досить яскравим прикладом є закладення таких цінностей, як захист потомства, самозбереження, повага до старших, любов до жінки-матері та шанування природи. Саме керування впродовж життя цими цінностями і сформувало для сучасних українців певні закони, традиції, норми.

Література

1. Дильтей В. Описательная психология / В. Дильтей. – СПб. : Алетейя, 1996. – 160 с. 14.
2. Северцов А. Н. Эволюция и психика / А. Н. Северцов // Психологический журнал. – 1982. – № 4. – С. 149-159.
3. Кухарчук Ю. Петро Петрович Єфіменко (до 120-річчя від дня народження) // Археологія. – 2004. – № 3. – С. 135-140.
4. Лазоренко С. Чи існувала фізична культура у цивілізації неандертальців? / С. А. Лазоренко, М. Б. Чхайло, Н. А. Кулик // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2015. – Вип. 129 (1). – С. 151-154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129%281%29_36
5. Назаретян А. Универсальная история и синдром Предкризисного человека // История и синергетика: Методология исследования / отв. ред. С. Ю. Малков, А. В. Коротаев. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – С. 141–165.
6. Орлов Ю. Еволюція моралі: синергетичне бачення (Частина I. Людина: від об'єкта до суб'єкта соціальної еволюції) / Ю. Ю. Орлов // Філософські та методологічні проблеми права. – 2013. – № 1-2. – С. 113-129. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2013_1-2_15

6. Северцов А. Н. Эволюция и психика / А. Н. Северцов // Психологический журнал. – 1982. – № 4. – С. 149–159/
7. Чернега П. «Палеолітичні Венери» як прояв мистецтва та релігійних вірувань первинних етичних спільнот / П. М. Чернега, В. І. Лушай, А. В. Телегуз // Україна в етнокультурному вимірі століть : Збірник наукових праць : посібник для викладачів, вчителів, студентів й учнів вузів і шкіл / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 5 : Міфи і символіка в етнокультурі українців. – С. 139-146

Тетяна БЕЦЕНКО
(Суми, Україна)

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми

Усна народна словесність – галузь сакраментального, унікальна сфера духовно-інтелектуальної, творчої діяльності людини – етноносія певної культури. Слов'янський, зокрема український фольклор, – скарбниця ціннісних орієнтацій, що з давніх давен в естетичній формі визначали морально-етичний кодекс нації.

Аналіз останніх досліджень

Проблематика аксіологічної педагогіки привернула увагу багатьох вчених. Інтерес до неї не зменшується, що суттєво і схвально. Питання педагогічної аксіології порушені у працях С. Анісімова, О. Здравомислова, М. Кагана, В. Розанова, В. Тугарінова та ін.; автори намагалися з'ясувати сутність аксіології, окреслити поняття ціннісних орієнтирів, подати їх класифікацію, означити можливі шляхи розвитку аксіосфери особистості й соціальних груп тощо. Методологічні підходи до формування й формулювання ціннісної парадигми в освітній галузі, системи ціннісних орієнтацій запропонували М. Богуславський, О. Бондаревська, Б. Вульф, Г. Вишелев, В. Додонов, В. Зінченко, Б. Ліхачов, Н. Нікандров, З. Равкін та ін. Проблеми розвитку, поглиблення і утвердження ціннісної системи в освіті, аксіологічні аспекти підготовки майбутніх педагогів порушені й розглянуті в розвідках О. Булініна, І. Ісаєва, В. Сластьоніна, Є. Шиянова. Питання формування ціннісних орієнтацій в учнів обґрунтовано в дослідженнях К. Казакової, В. Караковського, Н. Щуркової. Особливості педагогічної аксіології аргументовано викладено в працях Н. Асташової, С. Вітвицької та ін.

Виділення раніше не розв'язаних частин.

Дослідники проблем аксіології в галузі педагогіки з'ясували і описали в теоретичному аспекті функції, принципи аксіології, обґрунтували основні поняття аксіології: цінність, ціннісну орієнтацію та етапи їх формування; визначили структуру ціннісної орієнтації в педагогіці: потреби - установки (намір, ставлення) - інтереси - мотиви - цілі - ідеали - свідомість (самосвідомість) - переконання - вибір - цінності.

Учені одноставні в тому, що аксіологічний підхід притаманний гуманістичній педагогіці: людина розглядається як найвища цінність суспільства та самоціль суспільного розвитку. Поняття цінності покладено в основу концепції особистісно орієнтованої педагогіки і гуманістичного виховання. У зв'язку з цим постає необхідність розглянути вагу художньої творчості як потужного емоційно-інтелектуального джерела, що за своєю природою покликане (і призначене) естетично репрезентувати й формувати ціннісні орієнтації особистості.

У вітчизняній аксіологічній педагогіці виділено такі фундаментальні загальнолюдські цінності: Людина, Сім'я, Праця, Знання, Культура, Земля, Мир, Батьківщина. Їх формування

повинно стати основою для виховання майбутнього покоління педагогів і школярів. Вважаємо, ряд цих цінностей повинен бути доповнений за рахунок понять Любов, Воля (Свобода, Незалежність), Віра, Добро, Дружба, Милосердя, Порядність, Чесність, Істина, Справедливість, Творчість, Життя, Гідність, Співчуття, Патріотизм, Краса тощо.

Формулювання мети.

Мета статті – з'ясувати ціннісні духовні орієнтири, репрезентовані в уснословесній народній творчості українців, що є базовими складниками етносвітогляду і формують основоположне підґрунтя національної свідомості індивіда.

Виклад основного матеріалу.

Незаперечною є істина, що народна творчість - потужне джерело інформативності; це своєрідний моральний кодекс духовного зростання особистості, настанова для життєдіяльності. Народна творчість репрезентує повною мірою мовно-національну свідомість, етномовну культуру, народні звичаї та обряди. Кожен жанр народної творчості – своєрідний погляд на світ – макросвіт і мікросвіт (внутрішній світ особистості), взаємозв'язок цих світів. Особливу вагу має історична проза: легенди, перекази, народні оповідання. Покликання легенд полягає у тому, щоб переконати у достовірності фантастичних подій. Виховною вартісністю відзначаються легенди героїчного змісту – фантастичні розповіді про козаків-лицарів – дужих, самовідданих захисників рідної землі. Наприклад, «Богдан Хмельницький», «Кошовий Сірко», «Сила Сіркової руки», «Палій і Мазепа» та багато інших (збірник «Савур-могила»). Сила цих легенд у тому, що вони не тільки відтворюють народний дух минулого, народну свідомість, ушляхетлюючи захисників, а й впливають на формування національного світогляду, патріотизму, любові й шани до історії Батьківщини, породжують зацікавлення минулим країни.

Календарно-обрядова народна творчість засвідчує систему повсякденних цінностей, представлених у словесно-образній формі. Зокрема, усвідомлення цінності доброзичливого слова-побажання (жанри зимового циклу календарно-обрядової творчості), розуміння цінності природи (землі, рослинного світу), кохання (жанри весняного циклу календарно-обрядової творчості), глибинне осмислення значущості людських стосунків, кохання, величі природи як основи буття людини (води, землі, рослинності) (жанри літнього циклу календарно-обрядової творчості), пізнання вартісності природи як джерела життя, осмислене сприйняття щедрості всесвіту, пошанування природних багатств (землі, рослинності, води), шанобливе ставлення до людської праці, розуміння взаємозв'язку людини з стихіями і реаліями світу природи (жанри осіннього циклу календарно-обрядової творчості). Показово, що, як відзначає С. Я. Єрмоленко, «мова усної народної творчості, зокрема мова народної пісні, є скарбницею національного світобачення, своєрідною енциклопедією почуттів, художньо-емоційною пам'яттю народу. Вона має важливе пізнавально-виховне та естетичне значення. ... Характерні художньо-образні форми пісенного слова містять поняття про народну мораль, уявлення про добро і зло, оцінку людської краси, зв'язки людини з навколишньою природою» [8, с.17-18]. Символічно-асоціативне кодування у мовно-естетичних знаках національної культури різнопланової інформації, представленої в народнопісенній творчості, забезпечує творення картини світу етносу (мовної картини світу).

Пісні та поезія зимового циклу – колядки, щедрівки - промовистий взірць народномовного етикету: вітання, побажання, віншування. Зміст цих творів – наскрізно позитивний, доброзичливий, гуманістичний, проїнятий вірою в прекрасне, світле майбутнє. Використання у побутів звичаїв та обрядів колядування, щедрування, що супроводжуються словесно-образними текстами, сприяє позитивному налаштуванню на світ, формує духовний, високоморальноетичний досвід індивіда.

Народна поезія весняного і літнього циклу поетизує споконвічні уявлення наших предків стосовно вартісності світу природи – як дому буття людини; разом зі світом природи тісно переплітається світ людських переживань, світ почуттів. Веснянки є величанням природи, що пробуджується («А вже весна, а вже красна», «Весняночко-паняночко»), праці на землі

(«Овес», «Льон»), людських почуттів («Ой виходьте, дівчата», «Ой виходьте, парубойки» та ін.). На жаль, звичай зустрічати весну відійшли у минуле. Проте гуманістично-виховний потенціал пісень весняного циклу залишається своєрідною візитною карткою українського етноконтинууму.

Цінність та велич праці як основи життєдіяльності людини засвідчують пісні осіннього циклу. У цих творах – поетичне уславлення сільськогосподарської роботи; замилування красою людської праці, подяка природі за врожай (косарські пісні, жнивварські пісні).

Саме на прикладі словесно-образної організації народної творчості стає зрозумілим, що «мова не тільки засіб спілкування, а й таке явище людської культури, в якому віддзеркалюється і найдовше зберігається світ поетичних уявлень народу» [8, с.17], зокрема, уявлень про прекрасне і потворне, комічне і трагічне, героїчне, про високе і низьке.

Кожна народна казка – ненав'язлива, повчальна настанова, як жити, що є добро, порядність, людяність, любов, що є гарно, а що – погано. У кожній казці закодована певна глибока думка-ідея морально-етичного характеру. У будь-якій казці знаходимо оптимістичну, обнадійливу істину і переконаність в перемозі добра над злом, світлого над темним.

Незрівнянну, неперевершену вагу для становлення національної свідомості, формування патріотизму молоді має героїчний епос – думи. Як ніякі інші твори народного генія думи представляють образ козака-лицаря – захисника рідної землі, також розвінчують зрадників, порушників народної моралі. С. Й. Грица, дослідник українського мелосу, справедливо відзначила: «Виняткова роль епосу в пізнанні й вихованні морально-естетичних принципів, оскільки він є синтезом великих зусиль колективного розуму і емоційної насаги» [3, с.6].

Подібно до дум возвеличують захисника рідної землі, героїзують його подвиг, уславлюючи на віки, і оплакують загибель воїна історичні пісні. І думи, й історичні пісні формують потяг до волі. Дослідники народної творчості відзначають, що пісенний фольклор «активно вбирав у себе події історичного минулого й соціального життя українського народу. За поширенням певної тематики в піснях можна вивчати долі людей, дізнаватися про умови побуту, найхарактерніші заняття, що визначали їхнє життя, працю. Проте найбільшим скарбом є самі емоції, почуття, втілені в народнопісенних текстах. За ними, так само як і за приказками, прислів'ями, казками, відтворюється модель світовідчуження простої людини і пов'язані з нею концептуальні, стрижневі, найважливіші поняття» [8, с. 22]. Звідси зрозумілою є впливова сила творів народного героїчного епосу.

Пісні родинно-побутової обрядовості (весільні, хрестинні), ліричні пісні (родинно-побутові, суспільно-побутові) – приклад морально-етичних норм поведінки у відповідних життєвих ситуаціях. Ці народні твори – переконливий взірець розуміння нашими предками цінності родинного життя, добрих стосунків між представниками різних поколінь, уславлення традицій роду.

Народна творчість в своїй суті зорієнтована на те, щоб зафіксувати, зберегти, передати у словесно-образних формах любов до рідної мови і культури. В уснословесних зразках подано захоплення історією, героїчним минулим, подвигом захисників Батьківщини. Такі якості особистості, що є ціннісними для української ментальності, як національна свідомість, національна гідність, патріотизм, потяг до волі, незалежності, самовіддане служіння народові, подвиг в ім'я волі народу, відданість народним ідеалам, самопожертва в ім'я свободи народу, здатні формувати саме твори народного героїчного епосу (народні думи, легенди, історичні пісні). Тексти народної творчості слугують джерелом пізнання народної етики та законів моралі (це і шанування батьків, стосунки осіб протилежної статі та ін.). Уснословесні твори також засвідчують розуміння нашими предками вартісності світу природи. Людина і природа в народній творчості – нерозривні і взаємопов'язані. Зрештою народна творчість – ґрунт для формування почуття прекрасного в особистості: поцінування краси зовнішньої і внутрішньої, потягу до краси стосунків, краси поведінки. Взагалі національна пісенна творчість – скарбниця «добропрекрасного» (термін Я. Гарасима).

Висновки.

Отже, українська усна народна творчість – наскрізно гуманістична. Фольклорні тексти слугують не тільки джерелом пізнання національних духовних цінностей, а й виступають своєрідним кодексом законів народної культури, народної моралі, що є незаперечними, незнищенними і сакральними для представників українського етносу.

Література

1. Беценко Т. П. Мова українських народних дум: Словник текстово-образних одиниць/ Т. П. Беценко . - Суми, 2016
2. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору/ Ярослав Гарасим. – Львів, 2010. – 376 с.
3. Грица С. Й. Мелос української народної епіки / С. Й. Грица. – К.: Наукова думка, 1979. – 248 с.
4. Данилюк Н. Поетичне слово в українській народній пісні: монографія/ Ніна Данилюк. - Луцьк: Волин націон.університет ім. Лесі Українки, 2010. - 512 с.
5. Добрий вечір тобі, господарю (Колядки та щедрівки). – Харків: Фоліо, 2003. – 249 с.
6. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова/ С. Я. Єрмоленко. - К. : Наук. думка , 1987. – 245 с.
8. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)/ Світлана Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
9. Житецкий П. Мысли о народных малорусских думах/ П. Житецкий. – К., 1983. – 249 с.
10. Кирдан Б. Поетика української епіки / Борис Кирдан // Народна творчість та етнографія. - 1992. - №4. – С.14-19
11. Рильський М. Героїчний епос українського народу / Максим Рильський. Фольклористика, теорія перекладу, мовознавство. Т.16. – К., 1967. – С. 132 - 163
12. Савур-могила. Легенди і перекази Нижньої Надніпрянщини / Упоряд. і автор приміток В. А. Чабаненко. – К.: Дніпро, 1990. – 261 с.
13. Украинские народные думы. - М.: Наука, 1972. – 600 с.

**Елла Бистрицька,
Надія Волік,
(Тернопіль, Україна)**

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ

У статті висвітлено етапи становлення інституту капеланства в Україні, що характеризуються прийняттям законодавчих документів та створення відповідних організаційних структур

Від 1991 р., часу проголошення незалежності України та утвердження принципу свободи віросповідання, постало питання організації душпастирської опіки серед військовослужбовців. Були створені різноманітні консультативні органи, які на меті з'ясувати закордонний досвід та запропонувати шляхи створення інституту капеланства в Україні, беручи до уваги її поліконфесійність.

Перший період становлення інституту капеланства тривав з 1992–2008 рр. Його можемо охарактеризувати, як початок в налагодженні співпраці церков та релігійних організацій із військовими частинами, здебільшого він мав безсистемний характер і проводився у формі конференцій.

Власне зародження інституту капеланства відбулося у 1994 р., коли Національний інститут стратегічних досліджень спільно з Інститутом історії релігії провели

науково-практичний симпозіум «Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України» (12 травня, Львів). Саме тоді був заснований консультативний орган «Міжцерковна рада з питань душпастирської роботи в збройних формуваннях України» [19]. Відбулась також спроба створити постійний консультативний орган різних конфесій у справах душпастирства в Збройних Силах України (далі – ЗСУ) [16].

В наступні роки були проведені різноманітні конференції - «Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання» (1995 р, Київ), II Міжнародна науково-практична конференція «Християнська любов та військовий обов'язок» (1997 р., Київ) [12, с. 118–123], «Практика формування особи військовослужбовця та створення умов успішного виконання військового обов'язку: християнський досвід» (1999 р., Київ), на яких піднімалися питання пов'язані із задоволенням релігійних прав і свобод в армії, запровадження інституту військового священства та необхідність налагодження взаємовідносин держави, церкви і армії [1, с. 23]. Наприклад, на конференції у 1999 р. присутні звернулися до Президента України з пропозиціями розробити концепцію духовно-пастирської діяльності військових священників у збройних формуваннях України й на основі узгодженої Концепції внести зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»; на основі цих змін створити положення про інститут військових священників у військових структурах та внести доповнення до Статутів ЗСУ; створити під егідою Державного комітету України у справах релігій або ж Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій відповідний орган, що буде відповідати за здійснення душпастирської опіки у війську; започаткувати відкриття при військових частинах храмів, капличок для проведення богослужінь тощо [7, с. 177-189].

На жаль впродовж наступних семи років справа про заснування інституту капеланства не розглядалася на державному рівні. Очевидно, що державні інституції не були зацікавлені у запровадження капеланської служби. Відтак представники різних конфесій першими проявили ініціативу. Розпочався другий етап становлення інституту капеланства в ЗСУ, який тривав протягом жовтня 2008 р. – до початку 2014 р. [2].

11 –13 жовтня 2000 р. у Львові відбулась Ювілейна міжнародна військово-християнська конференція, присвячена 2000-літтю Різдва Христового, на якій представниками Української Православної Церкви Київського Патріархату (далі – УПЦ КП), Української Автокефальної Православної Церкви (далі – УАПЦ), Української Греко-Католицької Церкви (далі – УГКЦ), Римо-Католицької Церкви (далі – РКЦ) було прийнято рішення про утворення Всеукраїнського міжконфесійного релігійного християнського військового братства, яке офіційно розпочало свою діяльність в грудні 2000 р. (далі – Братство). Метою Братства було не лише домагатись від державної влади запровадження інституту військового духовенства, але й виробити спільний підхід до задоволення духовних потреб своїх вірних [3].

Перший проект, який здійснило Братство впродовж 2000–2004 рр., була підготовка капеланів для ЗСУ. Навчання здійснювалось протягом чотирьох тижнів, а загальний обсяг навчальних годин одного курсу сягав 200 год. Слухачі отримали знання щодо суто військових питань: з військової психології, практики роботи військового священника у армії США, міжнародного гуманітарного права, з воєнної доктрини України, структури ЗСУ та призначення видів збройних сил. Заняття проходили не лише в Києві, а й у Львові і Хмельницькому. Кожен випускник отримав сертифікат про закінчення курсу та спеціальний сертифікат курсу міжнародного гуманітарного права, виданий Делегацією міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні. Слухачами курсів були більше 150 священників та семінаристів різних конфесій [7, с. 177-189].

З огляду на таку ініціативу «знизу», у 2006 р. Міністерство оборони України видало Директиву № Д-25 «Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України», а 1 листопада 2008 р. у структурі Департаменту гуманітарної політики Міністерства оборони України було створено сектор роботи з релігійними організаціями. Відтак, 10 листопада того ж року був підписаний Меморандум

про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців ЗСУ спільно із сімома конфесіями, віруючі яких служать у ЗСУ [18, с. 2–65].

Наступного року відповідно до наказу Міністра оборони України № 115 від 17 березня 2009 р. було створено Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України (далі – РдпО), завдання якої – налагодження ефективнішої співпраці релігійних організацій, вироблення єдиних підходів до запровадження інституту військового капеланства [10, с. 84]. РдпО було розроблено низку нормативно-правових актів – «Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України» [11] (затверджена наказом Міноборони України від 22 квітня 2011 р.) та «Методичні рекомендації органам військового управління щодо залучення священнослужителів тих церков (релігійних організацій), віруючі яких служать у Збройних Силах України, до духовного, морально-етичного та військово-патріотичного виховання» (затверджених Міноборони України у лютому 2013 р.) [8], які визначили чіткий механізм процесу забезпечення права військовослужбовців у задоволенні релігійних потреб.

Сьогодні в країні чинною є Концепція душпастирської опіки у ЗСУ (наказ Міністра оборони України № 22 від 22 квітня 2011 р.), що декларує початок діяльності, спрямованої «на забезпечення душпастирської опіки з боку церкви (релігійних організацій) військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань» [6]. В першу чергу Концепція покликана вдосконалити механізми задоволення релігійних потреб військовослужбовців ЗСУ, визначити методологічні та методичні засади цієї діяльності [9].

Чергове засідання РдпО відбулося 5 червня 2013 р. У засіданні взяли участь уповноважені представники РКЦ, УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, Всеукраїнського Союзу Церков Євангельських Християн-баптистів, Духовного управління мусульман України. Учасники внесли пропозиції щодо проведення спільних заходів та розроблення єдиної програми навчального курсу підготовки військового священника й затвердили Кодекс військового священника (капелана) [5].

Нагальна потреба вирішення питання присутності військових капеланів набула актуальності з часу анексії Криму та розгортання військових дій на території Східної України. Відтак, з липня 2014 р. розпочався третій етап становлення інституту капеланства, який триває до сьогодні. 2 липня 2014 р. Кабінет Міністрів України видав Розпорядження № 677-р «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у ЗСУ, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі» [15], «Положення про службу військового духовенства у ЗСУ» (Наказ № 40 від 27 січня 2015 р.) [13]. В січні 2017 р. «Положення...» від 2015 р. втратило чинність, натомість Міністром оборони України генералом армії України С. Полтораком було підписано нове Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у ЗСУ (далі – Положення 2017 р.) [14]. Зазначимо, що в обох документах визначаються основні напрями діяльності та завдання військового священника (капелана), основні вимоги до кандидата, права та обов'язки. Однак, Положення 2017 р. є узагальнюючим, натомість Положення 2015 р. містить більше конкретних вимог, пов'язаних з Інститутом капеланства в ЗСУ.

З огляду на потребу організації капеланства у ЗСУ, починаючи від 1999 р. у внутрішній структурі церков та релігійних об'єднань були створені підрозділи, які мали займатися співпрацею з силовими структурами. Так, в УПЦ було засновано у 1999 р. Синодальний відділ із взаємодії зі Збройними силами та іншими військовими формуваннями України, головою якого є митрополит Білоцерківський і Богуславський Августин. УПЦ КП у своїй структурі мало Синодальне управління духовно-патріотичного виховання у зв'язках із Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України (засновано 1999 р.), яке очолив протоієрей Димитрій Садов'як, доктор теології проректор КДА. В УГКЦ капеланську опіку координує Департамент патріаршої курії УГКЦ у справах душпастирства силових структур України (утворено у 2006 р.). Керівником Департаменту призначено Владика Михайла (Колтуна), а референтом для душпастирства у Збройних Силах України є о. Любомир (Яворський).

Прийняття відомчих документів, зокрема ЗСУ, сприяло створенню організаційних основ офіційного функціонування капеланської служби, необхідність якої зростає в період російсько-української війни. Згідно зі статистичними даними на грудень 2016 р. [4, с. 23] кількість капеланів від різних конфесій у зоні АТО була наступною:

Церква	Священики капелани	Священики волонтери	Диякони, помічники, семінаристи, активісти
УПЦ КП	295	14	
УАПЦ	5	27	
УГКЦ	123	30	9
УПЦ МП	8	28	
РКЦ	4	7	
ВСО ЄХБ	12	1	18
ВСЦ ХВС-П	23	18	28
Інші християни (в т.ч. з неідентифікованою релігійною ідентичністю)	52	35	85
Всього	521	150	140

Питання про прискорення створення інституту капеланства в Мінобороні, Нацгвардії та Держприкордонній службі обговорювалося на зустрічі Президента України з представниками Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій, яка відбулася 23 квітня 2016 р. Президент Петро Порошенко під час зустрічі з керівниками церков і релігійних організацій доручив Міністерству оборони прискорити розробку положення про капеланство у Збройних Силах України та інших силових структурах [17].

У лютому 2017 р. розпочали роботу офіційні навчальні курси для капеланів на базі Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів), які проводили представники Королівської Капеланської служби Канади. Навчальний курс об'єднав 20 капеланів, які представляли дев'ять різних конфесій. Організатори навчання мали на меті допомогти випрацювати схему, за якою функціонуватиме Капеланська служба в Україні і визначити основні пункти, які потім будуть відображені в законі про військове духовенство [20].

Відзначимо, що інститут військового капеланства сьогодні займає особливе місце у нашому суспільстві. Не маючи законодавчого оформлення ця структура діє переважно з ініціативи самого духовенства. Відтак, служіння військових капеланів не обмежується тільки перебуванням на передовій. Від самого початку вони взяли на себе роль волонтерів, які привозили гуманітарну допомогу потерпілим через військові дії. Важливим елементом у капеланському служінні стала підтримка контактів з родинами військовослужбовців. Можна виділити також роботу із пораненими, адже військові священики служать й у медичних установах, де попри виконання своїх обов'язків, займаються пошуком необхідних медикаментів. Капелани і місцеве духовенство почали організовувати спеціальні програми духовного відновлення при монастирях, курси реабілітації при церковних спільнотах, соціальні акції тощо.

Діяльність військових капеланів вийшла далеко за межі безпосереднього служіння у військових частинах, на передовій, полігонах. Капелани стали містком між військовослужбовцями і громадами, вони стали тими, хто чесно розповіли про війну і перебіг подій і тими, хто вивів релігійні організації на новий рівень діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В., Котлярова Т. Релігійно-церковне життя в Україні: особливості відродження та розвитку // Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті:

- шляхи реалізації: Зб. наук. матеріалів / Держ. ком. України у справах національностей та релігій, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во «Світ Знань», 2007. С. 13–42.
2. Владиченко Л. Досвід упровадження військового священства (капеланства) у Збройних силах України // Схід. 2014. № 1. С. 180–185. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Skhid_2014_1_34.pdf
 3. Всеукраїнське міжконфесійне релігійне християнко-військове братство URL: <http://viraichestv.com.ua/>
 4. Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч: основи військового капеланства для військових і волонтерів / Т. Калениченко, Р. Коханчук // «Київське Богоявленське Ставропігійне Братство». – К., 2016. 42 с.
 5. Кодекс військового священика (капелана). URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1246%3A1&catid=63%3Aava&Itemid=86&lang=uk
 6. Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/konczepczya-dushpastirskoi-opiki-u-zbrojnih-silah-ukraini/?attempt=1>
 7. Коханчук Р. Душпастирська опіка військових. – К., 2004. С. 220.
 8. Методичні рекомендації з вирішення окремих питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців ЗСУ. URL: <http://kapelanstvo.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-z-vyrishennya-o/>
 9. Міністерство оборони України затвердило Концепцію душпастирської опіки у Збройних Силах України, 27 квітня 2011 р. URL: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/faith_and_weapon/42062/
 10. Непіпенко Л. Ідентичність і капеланство в Україні // Честь і закон. 2013. № 2. С. 82–87.
 11. Основні аспекти Концепції душпастирської опіки у Збройних Силах та інших військових формуваннях України. URL: <http://archiv.orthodox.org.ua/page-1671.html>.
 12. Перехейда В. Тижневик «Освіта» про капеланство у Збройних Силах України / В. Перехейда // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2006. Т. 23. С. 118–123.
 13. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах [...], Міноборони України; Наказ, Положення від 27.01.2015 № 40. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0161-15>.
 14. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах [...], Міноборони України; Наказ, Положення від 14.12.2016 № 685. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17>.
 15. Розпорядження Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, [...], Кабінет Міністрів України, Розпорядження від 02.07.2014 № 677-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-%D1%80>. Назва з екрана.
 16. Садов'як Д. Церква і військо в Україні: шляхи співпраці URL: <http://www.kievpatrarmy.org.ua/statti/165-cerkva-i-viysko.html>. Назва з екрана.
 17. У Національній гвардії запроваджують службу капеланства. URL: http://zik.ua/news/2017/02/17/u_natsionalniy_gvardii_zaprovadzhuuyut_sluzhbu_kapelanstva_1045733
 18. Церква і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин [Текст] // Національна безпека і оборона. – 2000. № 10. С. 2–65.
 19. Церкви і українська армія. // Кримська світлиця. – 1994. 13 серпня.
 20. Якубовська В. «Інститут капеланства у нас народжується в складних умовах». Інтерв'ю з о. Іваном Заяцем, Головним військовим капеланом Львівської архієпархії. URL: http://rkc.lviv.ua/news_view-Instytut_kapelanstva_u_nas_narodzhuyetsya_v_skladnux_umova

Оксана Боднар
(Тернопіль, Україна)

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ТА АКсіОЛОГІЧНИЙ ВИМІР АНАЛІТИКИ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

Оскільки регіональні системи середньої освіти є складовими загальнодержавних суспільних інституцій, їх розвиток відбувається безпосередньо під впливом соціально-економічних процесів світового розвитку та українського державотворення, досягнень сучасної педагогічної науки і філософських узагальнень. Сьогодні аксіологія у проекції філософської теорії цінностей ставить глибокі проблеми в управлінській діяльності, зокрема в аналітичних процесах.

Значення зв'язку управління з філософією, за твердженням В. С. Пікельної, полягає у тому, що саме філософія визначає методологічну основу, яка сприяє глибоке розуміння конкретно-історичного та системного підходів до розгляду сутності процесу управління [9, с. 38]. Л. М. Ващенко, підкреслює, що педагогічні помилки здебільшого бувають там, де відсутня достатня філософська база [2, с. 11].

Зародження аналітики та експертизи пов'язане з переходом пізнання світу від стадії чуттєво-емоційного (від сенсософери – сфери чуття) до його розуміння через логічне пояснення та обґрунтування (до ноосфери, сфери Розуму). На це наголошував В. І. Вернадський. Аналітика зароджувалась відразу як наука у сфері філософії, інтегруючи в собі окремі концепції експертизи.

Відомо, що вперше технологія аналітики почала моделювати свої обриси в діалогах Сократа, який доводив, що у процесі полеміки може з'явитись нове синтетичне знання. Згодом філософи різних шкіл намагались алгоритмізувати аналітичний процес через використання логіки. З появою філософської концепції наукового пізнання та зародження аналітики як науки розпочалась популяризація і впровадження логічних моделей пізнання. Важливим здобутком аналітики були ідеї, проголошені логічними позитивістами, основні принципи яких і досі використовуються в інформаційній аналітиці при побудові автоматичних систем. З появою аналітики оцінка в експертизі отримала потужний інструмент – логіку, що суттєво покращило якість аналітичних висновків.

Дискусії навколо аналітики в онтологічних, епістемологічних та етичних контекстах з XIV по XVII століття викликали до життя дослідження із психології та медицини щодо з'ясування сутностей мислєдіяльнісних процесів людини. На основі цього сформувалась думка про те, що можна розвивати аналітичні та оцінювальні здібності суб'єктів через навчання.

Основоположником аналітики вважають Аристотеля. Саме він назвав аналітикою вчення про словесні роздуми і звернув увагу на те, що аналітика як науки послуговується строгими силогістичними, доказовими роздумами і судженнями. Вагомим досягненням древньогрецької філософії було відокремлення поняття “аналітики” як науки та “аналізу” як методу.

Найважливішим інструментом аналітики є логіка, яка появилась як виклик практики і яку розглядали як метамовну компоненту, що давала змогу робити висновки про форму думки як результату мислення [7, с. 52]. До сих пір в аналітиці використовується традиційна (аристотелева) логіка та нетрадиційна. Саме логіка викристалізувала аналітичний (знизу-вверх) та синтетичний (зверху вниз) методи, які застосовуються в аналітиці.

Філософія має у розпорядженні засоби, які дозволяють у структурі філософії управління зайняти важливе місце *логіці управління*. Логіка у сучасному розумінні є наукою не тільки про форми і прийоми раціонального мислення, умови правильності суджень, а й про форми і способи раціональної діяльності людини [1,с.96]

В аналітичній діяльності у сфері управління використовуються елементи наукового пізнання, зокрема: об'єкт і предмет пізнання, спеціальні методи (*філософські*: діалектичний, герменевтичний, феноменологічний тощо; *загальнонаукові*: структурно-функціональний, системний, імовірнісний тощо; *загальнологічні* прийоми (аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання тощо), форми і мовні засоби, цілі та участь підготовленої групи людей. Відмінною рисою наукового пізнання є раціональне мислення. Для розуміння сутності аналітичної діяльності не менш важливим методом є абдуктивні міркування, які починаються з аналізу і точної оцінки фактів, що детермінують вибір гіпотези для їх пояснення. Цей метод не гарантує відкриття істини, але полегшує її пошук, тому що здатний пояснити релевантні факти.

Аналітика та управління достатньо повно використали досягнення філософії у проблемі дослідження істини як результату наукового пізнання. Якщо брати до уваги філософські засади розрізнення істини і думки, які вперше вивів Парменід, то ця епістемологічна проблема в освітній аналітиці не вирішена і до сьогодні.

Як стверджує Ю.Курносів, роль аналітичної складової в обробці інформації буде невпинно зростати. А отже постане потреба в аналітиках, який володіє сукупністю інтелектуальних технологій, що дозволять адекватно відображати сутність явищ і процесів, виявляти основні тенденції їх розвитку, прогнозувати і створювати наукову основу для управлінських рішень» [7].

Бех Ю.В. підкреслює, що «аналіз поняття – це та сила, якою філософія впливає на науку». Автор стверджує, що сьогодні розглядають філософський дискурс не просто як вживання певного категоріального апарату, що обслуговує життєдіяльність людини та її утворень, а як символічну репрезентацію феномена управління загалом, як його вироблення, теоретичне обґрунтування його системної цілісності і зв'язку із зовнішнім світом на прикладі таких геологічних процесів, як техноценоз, біоценоз і соціоценоз [1, с.17-21].

Критерієм якості аналітичних суджень керівника закладу освіти є суб'єктність. «Адже система ціннісних орієнтацій особистості, виступає психолого-педагогічним гарантом її стабільності і позитивної активності» [5, с.24]. Відтак керівник закладу освіти повинен формувати свій аксіологічний профіль компетентності.

Виконуючи свою аксіологічну функцію, філософія управління, як підкреслює В.Г.Кремень, дає можливість на основі результатів філософського аналізу сутності феномена управління і змісту управлінської діяльності в кожній конкретній соціальній системі формувати своєрідну ієрархію цінностей і норм спілкування, корпоративної культури та інших факторів, за допомогою яких людина може оцінювати події, явища, вчинки і загальну поведінку (свою та інших людей) як з позицій сенсу життя, життєвих цінностей і орієнтацій, так і з позицій морально-етичної парадигми певної соціальної системи [4, с. 321].

Управління як соціальний феномен теж був предметом філософських узагальнень. Хоча управління експертним пізнанням та аналізом не формувалось як окремий об'єкт соціально-філософських досліджень, однак його елементи завжди простежувались як у практиці загального менеджменту, так і у конкретна наукових пошуках.

Управління є особливою соціальною функцією, яка виникає з потреб самого суспільства, набуваючи змісту й відповідних державних форм у суспільстві; соціальне управління має ідеальну (духовну) природу [3].

У системі управління проявляється ціннісно-сміслова детермінація і відповідно до цього існує два види механізмів регуляції: культурологічний, що “працює” на ціннісному субстраті і залежить від ідеології організації та її традицій, і інноваційний, що є продуктом смислопородження особистостей, задіяних у функціонуванні системи [1, с.303].

Для багатьох філософів сенс пізнання був пов'язаний з аксіологічними аспектами. В. О. Огнев'юк вважає, що освіта може сформувавши нове “людинобіосферо-центричне” мислення. Обґрунтовуючи “аксіологічну векторизацію” у філософії освіти, автор досліджує процес формування аксіологізації наукового пізнання у різних неоднорідних системах знань. На його думку, аксіологія поставила питання про можливості оцінок, що мають абсолютне значення, критерії цих оцінок і співвідношення різних систем цінностей між собою [8, с. 329].

Т. Б. Кудряшова, аналізуючи платонівську концепцію “символу печери” (через три переходи пізнання: споглядання тіней, споглядання при світінні вогню і сприйняття при сонці та повернення в печеру до тіней), приходять до висновку, що повернення в печеру – сутність освітнього пізнання, коли людині потрібно багато сил, щоб заставити чи переконати кого-небудь піти з учителем наверх. На думку автора, шляхи пізнання та освіти у великій мірі залежать від розуміння нами істини: або як непотаємності, коли людина сприймає речі і цілий світ на основі власної системи цінностей, або основи (онтологічне розуміння), або як правильність сприйняття, мислення і висловлювання, які перевіряються за деякими об'єктивно і незалежно існуючими зразками (гносеологічне розуміння) [357, с. 34-35]. Якщо проектувати цю філософську ідею на роботу аналітика, то можна простежити траєкторію руху його від печери до сонця і поворот до тіней у процесі отримання аналітико-експертної оцінки. Управлінець-аналітик не тільки сам пізнає об'єкт силою свого духу, він допомагає “в'язням печери” (у нашому випадку об'єктам освітнього процесу) зрозуміти свої успіхи і проблеми і навчитись самим рефлексувати, аналізувати та оцінювати процес і результати педагогічної та управлінської діяльності, тобто рухатись від онтологічного до гносеологічного розуміння істини [6].

Таким чином, аксіологічний профіль керівника закладу освіти неодмінно пов'язаний з компетентністю використовувати аналітику як інструмент отримання якісної інформації, філософію аналітики як орієнтацію на отримання істини, ціннісні орієнтації для уникнення помилок у суб'єктно - суб'єктних відносинах з педагогами, учнями та батьками.

Література

1. Бех Ю. В. *Філософський модус загальної теорії управління* : монографія. Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 476 с.
2. Ващенко Л. М. *Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону* : моногр. Вид. об. «Тираж», 2005. 380 с.
3. Дунаєва Л. *Управління як соціальна функція владноорганізуючої діяльності*. Освіта регіону. 2010. № 1. URL: http://www.social-science.com.ua/jornal_content/391
4. Кремень В.Г., Пазиніч, О. С., Пономарьов. *Філософія управління*. Харків : НТУ “ХПІ”, 2007. 360 с.
5. Крижко В. Мамаєва І. *Аксіологічний потенціал державного управління освітою*. К.: Освіта України, 2005. 224с.
6. Кудряшова Т.Б. *Познание и образование*. Серія “Symposium”. Філософія образования. Выпуск 23. Сборник материалов конференции Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. С.43-54.
7. Курносоев Ю.В., Конотопов П.Ю. *Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы*. Москва: Издательство «Русаци», 2004. 550 с.
8. Огнев'юк В. О. *Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку*: моногр. К. : Знання України, 2003. 448 с.
9. Пикельная В.С. *Теоретические основы управления (школоведческий аспект): метод. Пособие*. М. : Высш. школа, 1990. 175 с.

Марія Братасюк,
(м.Львів, Україна)

ПОСТРАДЯНСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТИП ЛЮДИНИ ТА ПРОБЛЕМА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1. Соціалізація та індивідуалізація – два взаємопов’язані процеси, в руслі взаємодії яких конститується індивід.

Реформи в Україні не відбуваються, навіть після Революції Гідності, відчутно не розпочавшись, загальмувалися, і, якщо придивитися пильніше до чинників, що причетні до стагнації сучасних процесів в Україні, то можна виявити серед інших великий «внесок» «червоної людини», яка не прагне змін, а адаптується до збанкрутілих українських реалій. С.Алексієвич зазначає, що формування типу «червоної людини» - було «жахливим експериментом», що закінчився теж жахливо - витворенням спільноти «червоних» людей, що кинули виклик здоровому глузду, стали гвалтівниками всього живого і позитивного, життєствердного[1]. Радянська епоха пішла в минуле, але залишилися люди, які стали пострадянськими. Вони пішли в нову епоху, яка розпочалася на поч. 90-х років минулого століття.

С.Алексієвич акцентує на бездіяльності, пасивності, злочинному мовчанні духовної еліти, що повинна була реагувати на наступ асоціальних прошарків, філософію інстинктивізму, наростання насильства тощо [1]. Ці претензії авторки, схоже, цілком виправдані.

Українська еліта теж не може зняти із себе відповідальності за деградацію суспільних відносин, тотальну криміналізацію українського життя. Вона зрадила себе, свій народ, і свободу, і інші ідеали, не склала іспит на випробування гаманцем. Традиція бездуховності, агресії, свавілля, грубої фізичної сили, аморальності, та й загалом неосвіченості, що культивувалися в радянську епоху виявилася значно потужнішою від духовної традиції [2].

Радянський спосіб життя, що базувався на мовчанні і покірливості усередненого гомо советікуса . Цей тип людей - це наші сучасники, вони поряд з нами, серед нас, у кожному із нас зі своїм внутрішнім світом, кодами і стереотипами сприйняття, мислення і поведінки, цінностями, світоглядними установками тощо. Ця людина дійсно типаж, вона скрізь, вона – масовий феномен[1; 2]. Суспільство може остаточно поглинути індивіда, особливо, коли він недостатньо добре мислить, є довірливим і нерозбірливим. Людям типу гомо советікус романтики, що вірять у високі ідеали і ненавидять міщанство, заземленість, прагматизм, що і зумовило неприйняття ними на поч.. 90-х приватновласницьких відносин та психології.

Гомо советікус - декларований суб’єкт і не сформована особистість, маріонетка, виконавець, реалізатор планів керманічів, вождів. Пострадянський українець цього типу такий же – не мислячий, вірить у добрих вождів, президентів, прем’єрів, які забезпечать йому безбідне життя. Гомо советікус боїться свободи, не готовий бути вільним, бо досвіду реальної свободи у нього не було. Їх не навчено бути вільними, користуватися свободою, жити в свободі, їх вчили за неї помирати, тому він зраджує її, від неї втікає, не знає, що з нею робити [1]. Ці люди не сформовані як автономні суб’єкти пізнання і дії, їх десятиліттями деперсоналізували, зомбували стереотипами тоталітарного світогляду та мислення, стандартизували, формуючи «нову історичну спільноту» - радянських людей [1].

Люди типу гомо советікус позбавлені здорового глузду. У них порушено інстинкт самозбереження, їх спосіб життя пасивно-споглядальний, оскільки страх паралізував їх

волю. Вони готові погаласувати, як на поч.. 90-х, але до продуктивної довготривалої дії вони не були готові [2].

Постгомо советікус - це «людина маси», «групова» чи «колективна» людина, оскільки та епоха поцінувала «колективістське ми», а не окремішне «я». Серед них вона почувалася «своєю», опинившись на одинці із собою, боялась приймати рішення, самовизначатися. Несформована особистість не готова стати повноцінним суб'єктом права і будувати правову Україну, а не кримінальну.

Люди типу гомо советікус, на думку С.Алексієвич, відштовхують, бо і палачі, і жертви, деградовані морально до критичної межі, бо зрадили загальнолюдські цінності, знехтували загальнолюдською мораллю, замінивши їх ефемерними груповими, класово-партійними [1]. Вони прийняли філософію інстинктивізму, що втілює насильство та людиноненависництво, стверджує пріоритет сили над правом, швидко засвоїли, що книжка не нагодує, вчасно поміняли духовне на матеріальне в радянську епоху. Вони стали обслуговувати колишню партеліту, що опинилася нині при владі. Саме вони стали соціальною базою збереження сеньйорально-васальних відносин на поч.. 90-х.

Гомо советікус – конформіст, пристосованець, адаптант, який в умовах відсутності приватного життя, так і не набув власних вмінь та навичок автономного буття, прийняття рішень, досвіду самовизначення. Він з'явився як результат відбору людського матеріалу, знищення мислячих та діяльних, що могли потенційно скласти загрозу для соціалізму. Закон «виживання посередності» (С.Алексієвич), дозволяв йому продовжувати себе безмежно у часі. Масштаби інтелектуальної деградації радянської державної машини на вільну думку, духовність та креативність можна лише уявляти [1].

Ці люди і нині заважають жити і творити тим, хто прагне якісних змін сам і допомагає відбутися їм в масштабах країни. Це маріонетки політичного плану, які служать квазіпартіям і їх власникам, людям, які втілюють олігархічний режим. Це пасивно-споглядальна більшість, яка байдуже благословляє все, що відбувається нині в українському просторі, зраджуючи загальнолюдські цінності за той мінімум благополуччя, який вони мають [3].

Гомо советікус – це моральний мутант, готовий в своїй духовно-практичній діяльності до різких небезпечних відхилень в різні сторони, чим пояснюється багатовекторність української сучасності. У світі гомо советікуса розпадається все живе і людяне, тут втрачається відчуття реальності, здатність осмислювати її. У них не залишається місця для духа та духовності.

Будучи посередностями, пост гомо советікуси не дивують нічим і не здатні дати нічого, вони розуміють, що їм треба «служити» тим, хто дає засоби для життя, «блага». Вони цю місію виконують, масово нею захопилися. Вони не помічають, як поволі сприяють відтворенню способу життя, де простір свободи все більше звужується. Ці люди стали соціальною базою морально-етичної деградації уже пострадянського українського суспільства. Вони спокійно дозволили невеликій групці людей приватизувати державні інституції і ствердити сеньйорально-васальні відносини. Без них був би неможливим олігархічний режим, який тотально впливає нині на всі сфери українського соціуму.

2. Другий підтип пострадянського українця – це люди, які зуміли подолати в собі гомо советікуса – до них належать переважно ті, хто на поч.. 90-х не мав достатньо досвіду проживання в колишньому радянському суспільстві, тобто, тогочасна молодь, нинішні сорока- та п'ятдесятилітні. Досвід життя радянської епохи виявився заслабким порівняно з духом свободи і потенційними можливостями для самореалізації, що з'явилися на поч.. 90-х. Цей другий підтип пострадянського українця взяв на себе завдання творити демократичні засади української державності. Це в основному люди, що зберегли здоровий глузд, а тому здатні були відштовхуватися від реалій життя, люди, що вчилися критично мислити і змогли це зробити. Вони прагнули свободи і готові були за неї боротися. Вони здійснили Революцію на граніті на поч.. 90-х, вони були активними учасниками Помаранчевої революції, а згодом і Революції гідності. Це люди з розвиненим почуттям власної гідності, готові до ризику,

відкриті новаціям. Багато хто із них має добре розвинену приватновласницьку свідомість, позитивно ставляться до приватної власності, стали підприємцями. Вони готові нести відповідальність за себе і за країну. Вони склали основу нового соціального утворення, невідомого в радянську епоху – нашого середнього класу, що є опорою поки що слабкої української демократії. В основі їх ціннісних вподобань лежать загальнолюдські цінності. Вони дорожать свободою, мають в ній потребу, так само як і в справедливості. Вони дорожать своєю гідністю і вимагають поваги до себе від інших. На жаль, такі пострадянські українці нині поки що в переважаючій меншості.

3. Глобалізований світ сформував разом із постмодерністським мисленням «комодифікований тип особистості» (П.Дениско), інакше кажучи, ситуативний тип людини, яка, залежно від ситуації, легко змінює не лише спосіб життя, а й свої цінності, принципи, погляди, мислення. Вона – суцільна релятивність, відносність, змінюваність. Для неї найважливіше найвигідніше продати свої знання, вміння, здібності, зовнішність тощо. Цей тип людини з'явився і в сучасній Україні, не дивлячись на деяку ізольованість її від загальносвітових процесів, зокрема європейських. Він є продуктом споживацького суспільства, яке в нинішній Україні доволі інтенсивно формується.

Це тип людини-споживача, але споживача гіпертрофованого. Це тип пост- постмодерного «я», характерними рисами якого є: перетворення на товар, який треба рекламувати і просувати на ринок; спустошення внутрішнього світу, розмитість його, невловимість, втрата внутрішньої цілісності та зцентрованості, зосередження лише на соціально-публічних образах себе (я-для-інших); штучна скомбінованість, показ ситуативної та комодифікованої я-концепції за допомогою своєї зовнішності та поведінки, саморекламування, децентралізованість в часі та просторі тощо [4].

Європейськість – це не ідеал, а спосіб життя, який стверджує розумність як відкриту здатність мислення та розуміння, як загальнозначимість, універсальність. Європейськість – це загальнолюдські прагнення (С.Пролеєв), гідність людини, її реальні права та свободи, людяність, тощо. Україна закріпила курс на євроінтеграцію. Чи спроможні пострадянські українці, будучи такими різними, на такий спосіб життя, яким є європейський?

Література:

- 1.Алексеевич С. Час second-hand (кінець червоної людини). К.:Дух і Літера. 2017. 464с.
2. Цимбал Т. В. Людина у пошуках ґрунту: монографія. Національний педагог. університет імені М. П. Драгоманова. К.: Кривий Ріг, 2010. 284 с.
3. Братасюк М.Г. Homo sovieticus як соціальний тип людини. (за творчістю С.Алексієвич). Науковий вісник ЛНУ. Серія «Філософські науки». Випуск 20, 2018. С.47-58.
- 4.Дениско П. Комодифіковане «я» - новий тип персональної ідентичності. Філософська думка, 2017. № 4. С.81- 94.

Віктор Грушко
(Тернопіль, Україна)

ЗАНЕПАД ТРАДИЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

На сучасному етапі країни Заходу вступили в новий період, що одержав назву постмодерн. Соціуми провідних країн увійшли у стан, коли ідеали та цілі модерну, народженого в Новий час у Західній Європі, досягли свого втілення, і такі суспільства опинились у стані цілепокладаючої дезорієнтованості.

Модерн утверджувався через секуляризацію, позитивізм, матеріалізм. Під впливом модерну проходила відмова від традицій, релігійних ідеалів, звичної соціальної ієрархії і

відбувався перехід до світськості, культу розуму, рівності. Земні пріоритети одержали перевагу над потойбічними, розум – над душею, прогрес техніки - над моральними цінностями. Модерн, вирішальним чином, був породжений ідеями мислителів Нового часу. Сучасний світ став наслідком утвердження ідеалів і цінностей модерну. У свою чергу, премодерн, в основі якого традиції та релігія, на сучасному етапі виявився на узбіччі суспільного життя.

Постмодерн - це такий етап розвитку суспільства, який за своїми особливостями виділяється так, як Середньовіччя чи Новий час (модерн). Після вступу в нього найрозвинутіших країн Заходу досить швидко і незахідні народи почали втягуватися у нову світоглядно-ціннісну реальність. У всьому світі спостерігається процес трансформації від традиційних суспільств (премодерн) через період модерну до стану постмодерну.

Незважаючи на те, що постмодерн значною мірою заперечує ідеали і цінності модерну, він постає як закономірний процес і логічне завершення еволюції попередньої епохи. Постмодерн починає формуватись вже в самому модерні і постає як втілення усіх цілей, які той ставив перед собою. При цьому постмодерн не стільки бореться з модерном, як модерн з премодерном, скільки проявляє себе як закономірний наслідок розвитку попереднього періоду. Коли модерн остаточно перемагає премодерн, суспільство опиняється у постмодерні.

Модерн протягом останнього сторіччя реалізовувався в трьох варіантах, які набули рис ідеологій – комунізму, фашизму і лібералізму. Поразка фашизму і комунізму у ХХ ст. визначили лібералізм, як найефективнішу і найпослідовнішу модерністську доктрину. Лібералізм, зосередившись на звільненні людей від їх обов'язків перед суспільством, своїм народом, власною сім'єю, Богом і т.д., більш влучно втілював найсокровенніші бажання людей ніж конкуруючі ідеології. Свобода, серед ідеалів Великої Французької революції - «свобода, рівність, братерство», виявилась найжаданішою для людей. Людей більше приваблювала свобода ніж братерство (національний чи расовий солідаризм у фашизмі) та рівність (у комунізмі).

Постмодерн, разом з всеохопною свободою, привніс у життя суспільства тотальний конформізм. На цьому етапі відбувається відмова від етно- та європоцентризму, утверджується мультикультурність, релігійний екуменізм, заперечуються абсолютні істини. Постмодерн утверджує відносність всього (істини, реальності, сім'ї тощо). Віртуальна реальність все більшій кількості людей замінює дійсність. Характерною особливістю постмодерну стає переконання, що «немає нічого святого», життя це гра (сукупність ігор), а тому до всього слід ставитись з іронією. Важливим тут стає естетика і сила вражень, що переживаються в конкретний момент часу. Іспанський мислитель Ортега-і-Гасет дійшов висновку, що ліберальна культура і науково-технічний прогрес сформували тип відчуженої від традиції людини, в якій віра в прогрес затьмарила інші сторони життя суспільства. На переконання іспанського філософа, сучасна людина, як розпечена дитина, що зосереджена на своїх правах і забаганках, зовсім ігнорує свої обов'язки, проявляючи невдячність до тих, хто приклався до полегшення їй життя.

Культ толерантності супроводжувався включенням у норму життя все більш широкого спектру поглядів, способів життя, варіантів самореалізації людей тощо. Паралельно з утвердженням мультикультурності стають все більш багатоманітними міжстатеві відносини та прояви гендерної самоідентифікації. Суспільство поступово атомізується і втрачає потребу досягати значимих для суспільства цілей, перетворюючись у механічне поєднання чужих один одному людей, яких окрім економічного інтересу нічого не поєднує. Лібералізм, який здійснив найбільш вагомий внесок в утвердження ідей модерну, досягнувши всіх його цілей, вичерпав сенс для подальшого поступу. Як наслідок, місце віри у прогрес у постмодерні займає нігілізм.

Лібералізм зумів найбільш повно втілити уявлення людей про суспільний ідеал, для якого характерний радикальний розрив з традицією (архаїкою), що накладала на людей велику кількість різного роду обмежень. В основі цього процесу лежить звільнення людини

від всього позаіндивідуального – Бога (богів), держави, суспільства, сім'ї, етнічності і навіть статевої ідентичності. З позиції лібералізму, визначати себе чоловіком чи жінкою, це позбавити себе своєї неповторності, а тому людина повинна володіти правом змінювати одержану від народження стать. Протягом століть, від моменту зародження модерну, крок за кроком реалізувалась одна стратегічна його мета – звільнення людей від усього і всіх. Протягом цього періоду відбувалась девальвація традиційних цінностей та ідеалів, моралі і чеснот, героїв і авторитетів тощо, які могли хоч якось обмежувати свободу людей. Ці поступові, непомітні, незначні зміни, в основі своїй, фактично, були спрямовані на звільнення від Бога, який в епоху Середньовіччя займав центральне місце у житті суспільства. На сучасному етапі лише світська мораль, яка все більше деградує до рівня етикету та інститути держави ще виставляють певні обмеження щодо можливостей людей реалізувати свою свободу. Саме у постмодерні стало очевидно, що утверджувана лібералізмом свобода виявилась найвищою цінністю для людського суспільства. Людство з досягненням максимальної свободи, згідно логіки розвитку суспільних процесів, мало б завершити свою історію. Якщо людина звільняється від усього, то далі їй вже і немає чого ще прагнути і немає потреби докладати зусилля. Очевидно, не випадково такий стан суспільства Френсіс Фукуями охарактеризував як «Кінець історії».

Постмодерн, досягнувши повної перемоги над традиційними цінностями, утверджує всеосяжний нігілізм і звільняє суспільство від внутрішнього наповнення, від смислу свого існування. Тут відбувається процес руйнування людей як особистостей, як їх духовна смерть. Разом з цим утверджується порожнеча, ніцшеанське *ніццо*. У постмодерні осмислене життя людей завершується, а його місце займає їх безмістовний броунівський механічний рух. З досягненням усіх цілей ліберального модернізму, індивідуалізація (атомізація суспільства) досягає свого максимуму. Люди, звільнившись від усього, опиняються сам на сам з власним, нічим не наповненим внутрішнім світом. Згідно Мішеля Фуко, після ніцшеанського «Бог вмер» у XIX ст. настає "смерть суб'єкта" у кінці XX ст. У постмодерну епоху тотальної детермінованості людина абсолютно втрачає здатність бути носієм певної неповторності. Гонитва за необмеженою свободою привела до діаметрально протилежних результатів. У післямодерному суспільстві людина звільняється від самої себе та зливається, за термінологією Делез із «Антиєдіпа», у безлику і вільну від будь-якої відповідальності за будь-що шизомасу. Це ознаки натовпу, який нищівно критикував Густав Лебон за його деструктивну, руйнівну природу. Постмодерне суспільство - це, очевидно, завершальний етап п'ятсотлітнього розвитку, після якого, згідно виявлених Карлом Ясперсом закономірностей, людство буде очікувати новий радикальний розворот у вже абсолютно іншому напрямку, в якому зростатиме роль відповідальності кожного члена суспільства за весь соціум і його майбутнє.

Тетяна Вільчинська
(Тернопіль, Україна)

КОНЦЕПТОСФЕРА РЕЛІГІЙНОГО САКРАЛЬНОГО ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ХРИСТІАНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЇЇ ЛІНГВАЛІЗАЦІЯ В МОВІ

Актуальність теми визначається її спрямованістю на розв'язання такої важливої для сучасної лінгвістики проблеми, як мовна об'єктивація концептосфери сакрального та її моделювання в українському етнокультурному просторі, що за відсутності фундаментальних праць, присвячених лінгвістичному аналізу сакрального в національній етнотрадиції, відкриває нові перспективи в його поглибленому студіюванні.

Метою запропонованої розвідки є з'ясувати особливості лінгвалізації концептосфери сакрального, репрезентованої концептуальними величинами «Бог», «Богородиця» та «чорт», в українському культурно-лінгвальному просторі.

З давніх-давен людина усвідомлює священне, бо воно проявляється, виказує себе як щось цілком відмінне від світського. Щоб охарактеризувати прояв священного, науковці навіть запропонували спеціальний термін «ієрофанія» (з грецької *hieros* – святий та *phainomai* – проявлятися): те, що виявляє себе як священне [3, с. 8]. Зауважимо, що у сучасній науковій парадигмі досить поширеним є також термін «сакральне» (від лат. *sacer* – священний, святий, присвячений божеству, непорушний, священний обряд, річ, дійство, жертва і лат. *sanctus* – священний, святий, недоторканий, благочестивий, непорочний, чистий, ціломудрений, добродійний) [6, с. 499]. Зазвичай його вживають як синонім до «священний», «святий» стосовно релігійної сфери.

На характер сакрального (священного), що «не становить спеціального релігійного поняття», звертає увагу М. Новикова. В інтерпретації дослідниці «воно – сутність світу, його непошкоджена основа, його момент істини: запорука космічного (а не повсякденно-життєвого) існування. Священне є старшим від усіх релігій і давнішим за будь-які ідеології» [7, с. 239]. Подібну думку висловлює й Ю. Антонян, стверджуючи, що вже у дорелігійних уявленнях священне протиставлялося профанному своєю незвичайністю, неординарністю, важливістю, здатністю викликати захоплення, радість, страх й інші сильні емоції [2, с. 127]. Отже, сутність сакрального полягає в тому, що воно охоплює все те, що перевищує людські можливості, а відтак, породжує бажання поклонитися йому або остерегатися його.

У сакральне, пов'язане з різними емоціями, впирається своєю вершиною ієрархія цінностей будь-якої культури, будь-якої традиції (М. Новикова). Звідси сакральне – це передусім те, чому притаманна найвища цінність, за яку при потребі людина готова пожертвувати життям. Для чоловіка – це кохана жінка, для митця або вченого – його творіння, для патріота – благо держави, порятунок нації тощо. Таке розуміння свідчить, що значення терміна «сакральне», виходячи за межі релігії, асоціюється з об'єктивною необхідністю зберігати шедеври світової культури, якісь предмети, зразки для наслідування.

Найпростіші ієрофанії, на думку М. Еліаде, можуть простежуватися в якомусь предметі, дереві чи камені тощо, утіленням найвищих – є Бог, Божественне. І хоча обидві ієрофанії різняться між собою, проте це завжди один і той же таємничий акт: прояв чогось «цілком відмінного, реальності не з нашого світу», що водночас є частиною нашого світу – природного, мирського [3, с. 8].

Теоретик учення про сакральне Р. Каюа зауважує, що, стверджуючи різні заборони, наші пращури «заснували добрий порядок і добре функціонування універсуму», вказали межі «дозволеного і забороненого», «визначили стосунки між людьми і богами», окресливши долі сакрального і профанного. «З одного боку, заразність сакрального приводить до миттєвого виверження на профанне й ризику таким чином знищити його, з іншого – профанне, яке повсякчас потребує сакрального, є завжди підбуреним жадібно схопити його й ризикує в такий спосіб нашкодити йому або самому бути знищеним» [4, с. 38]. Тому взаємозв'язки між сакральним і профанним мають бути строго регламентовані та визначатися з урахуванням їхньої специфіки. Перше втілює щось «таємне, заборонене, з благоговінням шановане, моральне, досконале»; а друге – «непосвячене, нечисте, недосконале тощо» [6, с. 499].

Діалектику взаємозв'язків сакрального і профанного вивчали Е. Дюркгейм, Г. Ван дер Леув, М. Еліаде, З. Фрейд, Г. Рохайм, наголошуючи, що священне і світське – це два способи буття у світі, дві екзистенційні ситуації, які людина розвиває упродовж усієї історії [3, с. 10]. Якщо профанне нерідко уявляється людині безсилим і непривабливим, легким і безпечним, яким можна знехтувати, то сакральне є найбільш бажаним та загрозливим водночас, і не важливо, як людина уявляє це найвище джерело милості: всемогутнім богом монотеїстичних релігій, божествами пантеїстичних вірувань, душами померлих або якоюсь невизначеною

силою. Важливо, що ця сила перевищує людські можливості і є особливо значущою для людського буття. У цьому випадку йдеться про широке розуміння сакрального, проте для нашого дослідження актуальною є проблема мовно-концептуального відображення священного в його вужчому, суто релігійному, сприйнятті.

На думку Р. Каюа, саме релігія є вмістилищем «небезпечної, незрозумілої, незговірливої, найдієвішої енергії...» [4, с. 176-177]. Зауважимо, що в науковій парадигмі знань теж переважає погляд на сакральне як «феномен, що належить релігії» [6, с. 499], пов'язаний із Богом чи богами, через стосунок до яких здебільшого й окреслюють сферу сакрального. Частіше в його межах виділяють: 1) надприродних істот, що є об'єктом поклоніння в релігійному культі; 2) релігійні цінності – віросповідання, віровчення, таїнства, церкву; 3) сукупність предметів, осіб, дій, текстів, які входять у систему релігійного культу [9, с. 313]. Іншими словами, сакральне охоплює «все те, що є святим: культ, особи і речі, що були посвячені» [1, с. 252]. Відома й дещо інша диференціація сакрального, наприклад, у ньому виокремлюють: сакральні фігури, сакральні предмети, сакральні дії, сакральні місця, сакральні тексти [2, с. 127]. У наведених і подібних класифікаціях привертає увагу насамперед те, що в них базовою виступає група надприродних істот (фігур), з якою пов'язані всі інші складники священного. Основними персонажами, які визначають сутність сакрального, згідно з християнською традицією, є Бог, Богородиця, Святі.

Водночас відкритим залишається питання, чи належать до сакрального диявол, сатана й інші злі сили. На думку Ю. Антоняна, мабуть, ні, оскільки поняття священного передбачає передусім позитивне начало, а вказані сили зазвичай ворожі Божественним [2, с. 128]. Розв'язуючи цю проблему, дотримуємося погляду, згідно з яким сатана або чорт, які, безперечно, не можуть бути священними, є органічною частиною того надприродного, невідомого, табуйованого світу, що кваліфікується як сакральний. Саме злі сили, що уособлюють нечисте, разом із чистим, як стверджує Р. Каюа, визначають релігійну полярність і відіграють у світі сакральному таку ж роль, як поняття добра і зла у світі профанному [4, с. 52]. Отож, у межах сакрального на одному полюсі обов'язково має бути священне, на іншому – демонічне. Подібне, до речі, простежуємо і в міфотворчості, де зміст сакрального визначається різними опозиціями, в яких правий компонент зазвичай позитивний, а лівий – негативний, наприклад: верх – низ, життя – смерть, день – ніч та ін.

Водночас констатуємо, що структурування сакрального не обмежується двома антагоністичними силами – чистого й нечистого, святого й демонічного, до його елементів повинен обов'язково входити і профанний. Відтак його діалектика визначається взаємодією священного і демонічного, які разом із профанним презентують релігійний світ. Як міфічне постає у двох антитетичних аспектах – Хаосу і Золотого Віку, так і сакральне з його протилежними полюсами регламентує світовий порядок. Подібно до міфів, сакральний простір, виступаючи маркером етнічної картини світу, об'єднує племена та нації. Його багатогранна специфіка значною мірою залежить якраз від своєрідності й динаміки етнорелігійних традицій. Адже в основі світосприйняття і світобачення кожного етносу лежить своя система знань, соціальних стереотипів, когнітивних схем, тому свідомість людини завжди етнічно зумовлена. Світобачення одного народу не можна просто перекласти мовою іншої етнокультури. Збереження етнічного розмаїття світу – єдиний справжній порятunek людства, бо в єдності різноманітного твориться гармонія Всесвіту (Г. Лозко). Як кожна міфологія є національною, так і народ, якому притаманна національна віра, власне розуміння Бога, славить його по-різному. Отже, сакральне – це передусім категорія релігійна, причому настільки різнопланова, наскільки своєрідними й динамічними є етнорелігійні традиції, що визначають її специфіку.

У запропонованому дослідженні сакральне кваліфікуємо як особливу концептосферу (яку, слідом за Т. Космедою, тлумачимо як «фрагмент концептуальної картини світу, сформований на основі уявлень людини та репрезентований сукупністю одиниць пам'яті (концептів), згрупованих за тематичною ознакою» [5, с. 31-32]), що об'єднує концепти, наповнені релігійним смислом. Сакральне співвідноситься з відповідною ділянкою мовної

семантики як частини цієї концептосфери, реалізованої за допомогою мовних знаків. Сакральні уявлення, поняття формуються під впливом різноманітних чинників, серед яких важливу роль відіграє лінгвальне втілення концептів, зокрема їхнє лексичне вираження.

Активізацію наукового зацікавлення сакральною лексикою мовознавці цілком слушно пов'язують із тими позитивними змінами, що відбуваються у розвитку богословської науки в сучасному мовному просторі. В україністиці, спираючись на славістичні традиції у вивченні релігійної лексики (Ф. Буслаєв, Ф. Міклошич, А. Фрінт, Е. Кліх, Є. Шетко), сакральну термінологію активно й всебічно досліджують Л. Гнатюк, С. Бібла, Н. Пуряєва, Н. Піддубна, О. Федик та ін. Частина науковців, зважаючи на кваліфікацію сакрального як того, що властиве мові Святого письма (С. Єрмоленко), аналізує сакралізми у біблійних текстах (Л. Шевченко, Н. Бабич, С. Богдан, Т. Пінчук, О. Ясіновська, С. Гарбуз). Інші акцентують увагу на питаннях лексикографічного опрацювання сакральної лексики (Л. Струганець, М. Скаб, І. Черненко). Часто у поле зору дослідників потрапляють також особливості функціонування сакралізмів у художніх творах, у тому числі й фольклорних (Н. Сологуб, Н. Журавльова, Т. Вільчинська, О. Карауця, Л. Бондаренко, Л. Синельникова). Серед інших векторів вивчення цього лексичного пласту – дослідження історії його розвитку, правописних норм, шляхів запозичень, діалектних особливостей тощо.

Актуальною у плані дослідження релігійної лексики залишається проблема її класифікації, тобто виділення лексико-семантичних груп, що об'єднують слова на позначення священних дій, предметів і символів, осіб, свят та обрядів, абстрактних понять – усього, що є релігійно санкціонованим. Зауважимо, що більшість відомих класифікацій охоплює групи на позначення понять, пов'язаних насамперед із Божественним аспектом сакрального (З. Каспришин, Л. Струганець, К. Гриньків та ін.). Однак не менш правомірними є погляди тих учених, які в межах сакральної лексики розглядають різні демономени (М. Скаб, А. Ковтун).

Функціональна вагомість сакральної лексики полягає в тому, що саме за її допомогою формуються мовні концептуальні парадигми, які вбирають у себе міфопоетичні, світські, релігійні та інші смисли. Міфопоетичний аспект концептосфери репрезентує певним чином структуровані знання людини про світ, той культурний зміст, характерний для наївної, тобто ненаукової, свідомості, який проявляється у традиційних віруваннях, міфологічних уявленнях, обрядовій і побутовій поведінці тощо. Хоча більшість сакральних понять у різних народів, що сповідують християнство, збігається, проте в етносвідомості власне релігійні концепти зазвичай супроводжуються різноманітними етнокультурними нашаруваннями. Так, українськими можна вважати і міфи про язичницькі божества, що збереглися у родовій пам'яті народу; і ті перекази, які виникли на українському ґрунті в епоху офіційного панування християнства (І. Нечуй-Левицький, В. Давидюк, П. Качалаба, В. Войтович).

Зазначимо, що, незважаючи на певні відмінності в етнокультурах, для сакральних концептів визначальними завжди були не лише об'єкти, що характеризувалися винятковою значущістю, особливою цінністю і через це викликали шанобливе ставлення, але й такі, які сприймалися як загрозливі, незрозумілі та породжували побоювання й страх. Відтак цілком закономірним вважаємо виділення в межах досліджуваної концептосфери власне сакрального і сакрально-хтонічного. Основними репрезентантами першого є концепти на позначення Бога, Богородиці й усього святого у розумінні Божественного, натомість хтонічні концептуальні одиниці стосуються передусім зла, демонічних сил. У зв'язку із цим особливої ваги набуває проблема структурування концептосфери релігійного сакрального, яка ще не була предметом спеціального вивчення. Окремі зауваги із цього питання містять праці Р. Каюа, М. Еліаде, П. Флоренського, М. Новикової, Н. Слухай.

Проблему, пов'язану з локалізацією чистого й нечистого, порушує Р. Каюа. На думку вченого, добрі сили діють у центрі, тоді як на периферії переважає зло [4, с. 72-73]. Позитивними моментами подібного підходу є те, що він, зберігаючи давню топографію містичних принципів (добро – в центрі, зло – на периферії), дає змогу простежити основний рух діалектики сакрального і тим самим обмежити його простір. Однак такому

розмежуванню бракує належної конкретизації, спричиненої відсутністю вказівки на те, сукупність яких саме концептів об'єднує концептосфера сакрального. Незважаючи на деяку обмеженість, подібний підхід має чимало прихильників, передусім серед дослідників міфології (Є. Мелетинський, М. Еліаде, М. Толстой, В. Топоров, М. Новикова, В. Давидюк). Так, за спостереженнями М. Новикової, священність центру, так чи інакше, визначає межі периферії, що асоціюється з профанним [7, с. 99].

Наше структурування концептосфери сакрального значною мірою спирається на уже згаданий підхід. Зважаючи на те, що сакральне належить до вищого рівня реальності та, з одного боку, є незбагненим, незрозумілим і глибоко шанованим, а з іншого – відразливим, досліджувану релігійну концептосферу обмежуємо концептами на позначення Божественного і демонічного. Перші кваліфікуємо як власне сакральні концептуальні одиниці, другі – як сакральні-хтонічні. До власне сакральних зараховуємо такі підгрупи концептів: а) загальнорелігійні («Бог», «Ісус Христос», «Святий Дух», «Богородиця», «Трійця», «ангел» та под., а також: «рай», «дух», «душа» та ін.); б) морально-етичні («добро», «любов», «примирення», «прощення» й ін.); в) пов'язані із церковно-обрядовою діяльністю людини («хрест», «образ», «алтар», «хрещення», «причастя» тощо). Групу сакральні-хтонічних творять антагоністичні концепти на зразок: «чорт», «демон», «сатана», «диявол», «пекло», «гріх», «зло», «зрада», «підступність» та под. Усі вказані лінгвоментальні величини репрезентовані в мові за допомогою відповідних лексем – назв основних богословських понять і біблійних персонажів, таїнств, найменувань Небесної ієрархії, лексики на позначення елементів церковного календаря, предметів богослужіння, церковної ієрархії, номенів храму і його частин, священницьких обладунків, лексики християнської моралі, а також різної демонолексики.

Зважаючи на те, що вивчення концептів, пов'язаних із релігійно-обрядовою діяльністю, є важливим насамперед для розгалуженої системи секуляризованих знань, а морально-етичні концепти, досить широко репрезентовані в художніх текстах, уже привертати увагу мовознавців (Л. Панова, Т. Радзівєвська, С. Воркачов, О. Ясіновська), обмежуємо наше дослідження аналізом загальнорелігійних концептів. З огляду на їхню актуалізацію в українській етнокультурі визначаємо три основні концептуальні одиниці, дві з яких є власне сакральними – «Бог» і «Богородиця», а одна сакральні-хтонічною – це «чорт». Перші співвідносяться з Божественними Особами, яким протидіє зла сила, що її, за традиційними народними уявленнями, персоніфікує чорт. Вказані концепти кваліфікуємо як ядерні, підтвердженням чого слугує розгалуженість їхніх номінативних полів, смислова навантаженість, частотність реалізації, універсальність й етнічна маркованість.

Зазначимо, що концептосфера сакрального – це сукупність відповідних концептів, поширених також і поза межами релігії, зокрема в художніх текстах, що забезпечує їхню здатність впливати на стан людської свідомості, формувати духовно-психологічні орієнтири, важливі для здобуття релігійного досвіду. Подібні концепти у таких випадках засвідчують світобачення автора художнього тексту як представника певного етносу та характеризуються всіма ознаками, притаманними художнім образам – асоціативністю, потенцією до розкриття різноманітних емотивних смислів, аксіологічною маркованістю.

Водночас проблема структурування концептосфери значно складніша, ніж здається на перший погляд, та передбачає встановлення ієрархії місць, які посідають у ній концепти на позначення християнського Бога і язичницьких богів або відповідно сатани (диявола) і чорта. На наш погляд, до ядерних концептів, які доцільно виділяти і в центрі, і на периферії двопольної концептосфери сакрального, в релігійно-християнській площині належать «Бог» і «Богородиця», з одного боку, та «сатана» – з іншого; в язичницькій – це відповідно «боги» і «чорт». Водночас, зважаючи на сучасний релігійний світогляд, ядерними доцільніше вважати концепти «Бог», «Богородиця» і «чорт».

Схоже і відмінне між християнським Богом і язичницькими богами на прикладі зіставлення лексем *Бог / боги* простежувала Л. Панова. Хоча в обох випадках, на думку дослідниці, йдеться про вищу персоніфіковану силу, що має владу над людиною або якоюсь

галуззю її буття, проте «християнський Бог – основний, бо постійно підживлюється сучасною релігійною практикою (інститутом церкви, богослов'ям і т. ін), а язичницький – неосновний, існує як пам'ять слова, не без впливу античної культури» [8, с. 406]. Відмінність між християнським Богом і язичницькими богами Л. Панова вбачає в різних лінгвокультурних сценаріях для лексем, які вживаються на їхнє позначення, що проявляється і в орфографії, і в граматиці, і на лексичному рівні. Послугуючись методикою Л. Панової, також пропонуємо розглядати вербалізатори концептів «Бог», «Богородиця» і «чорт» у двох сценаріях – язичницькому і християнському.

Загалом проведене дослідження засвідчило, що в різних дефініціях сакрального актуалізується передусім нтологічна, відмінна від буденної, феноменологічна, аксіологічно-імперативна природа, що дозволяє кваліфікувати його як концентрат культури, зокрема релігійної, як певну систему священних понять. Сутність сакрального в такому розумінні найоптимальніше у світлі нових лінгвокогнітивних досліджень виявляє термін «концептосфера», яким позначаємо як структуровані релігійні знання, так і сукупність відповідних концептів. Доведено, що вказана концептосфера репрезентована в українській етнокультурі власне сакральною і сакрально-хтонічною зонами, що презентують її центр і периферію. Ядерними маніфестантами першої є концепти «Бог» і «Богородиця», другої – «чорт». При цьому «Бог» об'єктивує уявлення про єдиного правдивого Бога у трьох іпостасях: Бог-Отець, Бог-Син і Бог-Дух Святий, іменованого ще Пресвятою Трійцею; «Богородиця» доповнює архетип Трійці і формує четверицю; а сакрально-хтонічний концепт «чорт» уособлює різну нечисту силу. У мові такі концепти представлені помітною кількістю різноструктурних лінгвальних одиниць, що залежить насамперед від лексико-граматичних можливостей національної мови. Встановлення специфіки досліджуваних концептів в українській етнолінгвотрадиції передбачає визначення їхньої семантики у двох сценаріях – язичницькому і християнському, а також комплексний аналіз лінгвальних характеристик слова як основного вербалізатора концепту, а саме – його значення, особливостей сполучуваності, словотвірного потенціалу тощо, що й забезпечує перспективність подальших досліджень у цьому напрямку.

Література

1. Абетка християнської науки і обряду / [заг. ред. Софрон Мудрий]. – Івано-Франківськ: Теологічна Академія, 2002. – 339 с.
2. Антонян Ю. М. Человек и Бог, творящие друг друга / Ю. М. Антонян. – М.: Логос, 2003. – 480 с.
3. Еліаде М. Священне і мирське... / М. Еліаде / [пер. з нім., фр., англ. Р. Кьорен, В. Сахно]. – К.: Основи, 2001. – 59 с.
4. Каюа Р. Людина та сакральне / Р. Каюа / [пер. з фр.; відп. ред. С. Л. Удовик]. – К.: Ваклер, 2003. – 256 с.
5. Космеда Т. А. Лінгвокультурологія: мікроконцептосфера СВЯТКИ в українському мовному просторі : монографія / Т. А. Космеда, Н. В. Плотнікова. – Львів: ПАІС, 2010. – 408 с.
6. Новейший философский словарь / [под. ред. И. Т. Фролова]. – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2001. – 719 с.
7. Новикова М. А. Міфи та місія / М. А. Новикова. – К.: Дух і література, 2005. – 432с.
8. Панова Л. Г. Слово *Бог* и его значение: От иерархии небесной – к иерархиям земным / Л. Г. Панова // Логический анализ языка: Космос и хаос: концептуальные поля порядка и беспорядка / [сост. и отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М.: Индрик, 2003. – С. 405-414.
9. Шевченко В. М. Словник-довідник із релігієзнавства / В. М. Шевченко. – К.: Наук. думка, 2004. – 560 с.

Ілона Гумніцька
(Тернопіль, Україна)

ЦІННОСТІ БРЕНДУ

Ринкова економіка сьогодні перебуває у стадії значного зростання та диференціації ринку. Створення нової продукції, породженої попитом споживачів, зумовлює конкуренцію між підприємствами, компаніями виробників, торговими марками. Для того, щоб привернути увагу споживачів, завоювати їх довіру, актуальним постає поняття бренду, створення певного ціннісного образу товару, його впізнаваності. Актуальність проблеми формування маркетингової стратегії та плану заходів щодо розвитку бренду пояснюється тим, що використання бренд-підходу є важливою складовою конкурентоспроможності підприємств, забезпечення росту економічної ефективності функціонування підприємства на ринку.

Існує велика кількість визначень категорії «бренд». Однак, те, що ми закладаємо у дане поняття дає змогу зрозуміти всю його цінність. Бренд – це ті відчуття, які споживачі асоціюють із продуктом, це – якості, які вони приписують продукту, характеристики, які роблять продукцію унікальною, довіра і відданість власному вибору. Ф. Котлер у своїй праці «Маркетинговий менеджмент» дав визначення бренду: «Бренд – це назва, термін, символ або дизайн (або комбінація всіх цих понять), що позначають певний вид товару або послуги окремо узятого виробника (або групи виробників) і виділяють його серед товарів і послуг інших виробників» [1, с. 115].

На сьогоднішній день усі світові ринки переживають «бум» брендів. Проте, слід зазначити, що вже недостатньо просто створити бренд, сформувавши стратегію, концепцію і легенду бренду, а також створити логотип. Для того, щоб привернути увагу споживача, роздобути довіру і любов, потрібно створити зв'язок між брендом і цільовою аудиторією, заклавши в бренд певні цінності.

Цінності бренду – це емоції та почуття, які викликає бренд на основі суспільних цінностей. За допомогою брендів споживачі демонструють свій статус, стиль життя, приналежності до певної соціальної групи, захоплення, цінності і рівень добробуту.

Отже, цінностями бренду можна назвати нематеріальну сторону товарної марки, її позитивні характеристики, які надають їй унікальності та відрізняють від інших подібних товарів. Саме тому цінності бренду зазвичай стають вирішальним фактором при виборі товару або послуги.

Найкраща позиція для бренду – це усвідомлення споживачем абсолютної унікальності даного бренду, його чітких переваг над іншими брендами та сприйняття його як незамінної цінності, життєво необхідного атрибуту. Як вважає А. Уїллер, побудова індивідуальності бренду – це обіцянка, головна ідея, репутація і очікування, які створюються в людській свідомості стосовно індивідуальності продукту або компанії, нематеріальний актив, що створює емоційні зв'язки між виробником та споживачем [2, с. 88].

Таким чином, бренд потрібно просувати не просто під якоюсь назвою, а закладати у нього певні цінності, життєву позицію, ідею. Продавати не товар, а стиль життя.

Процес створення цінностей бренду – невід'ємна складова його успішності та конкурентоспроможності на ринку. В першу чергу, для того, щоб створити цінності бренду, потрібно визначити цільову аудиторію та скласти портрет потреб бажаних споживачів. Коли визначите, що споживач хоче отримати від бренду, слід виділити цінності, які будуть актуальні для визначеної цільової аудиторії.

Одним із способів створення цінностей бренду можна виділити формування зв'язку цінностей із вигодою від споживання товару. Наприклад, купуючи парфум HugoBoss, чоловіки точно знають, що отримають не тільки приємний запах, а й відчуття мужності, впевненості в собі і в своїй привабливості.

Наступним способом є концепція, яка стимулює споживача до пошуку відмінностей між існуючими брендами. Наприклад, якщо ви плануєте зимову відпустку провести у Куршавелі – найпрестижнішому гірськолижному курорті світу, то ви заздалегідь знаєте, що отримаєте широкий спектр можливостей, розваг, комфортності та сервіс високого рівня, а

обравши курорт Буковель, ви матимете широку диференціацію способів відпочинку – від найдорожчих розваг та готелів до найдешевших варіантів.

Ще одним способом створення цінностей бренду, можна виділити формування очікування та переживання, що посилює спектр емоцій від споживання продукту. Наприклад, споживання RedBull, змушує споживача відчувати бадьорість, приплив сил і енергії та «надає крила». Однак, за рахунок барвисто заявленого переліку відчуттів, які ми можемо отримати скуштувавши енергетичний напій, ми очікуємо від даного типу напоїв більше ніж вони можуть дати в дійсності.

Також можна виділити спосіб створення соціальної або культурної сфери на яку поширюється бренд. Як приклад, можна розглянути компанію Apple. Володіння технікою вказаної марки може продемонструвати соціальний статус та рівень добробуту власника, однак, в першу чергу комп'ютери, телефони, планшети та інша техніка компанії Apple заявлена на ринку як засіб творчості і самореалізації.

Метод приналежності – ще один спосіб створити цінність бренду. Можливість приналежності до вирішення глобальних проблем стане великим плюсом та цінністю для вашого бренду. Споживач не завжди може долучитись до вирішення певних проблем, але наприклад, купуючи бренд, він зможе взяти участь у благодійності або в акції по захисту навколишнього середовища або допомоги дитячому будинку. Наприклад, у компанії McDonald's відсоток з продажі певної атрибутики та продуктів йде на соціальну допомогу дітям. Клоун, який є маскотом компанії тримаючи долоні закликає людей бути не байдужими.

Створення провокації – спосіб, що дає змогу споживачу зробити те, на що він не наважується сам по собі. Найбільш поширена дана концепція в брендах модного одягу. Наприклад, дім моди Versace пропонує провокаційні наряди, для сміливих та амбітних, що дає змогу покупцям виразити себе як особистість.

Отже, беручи до уваги способи створення цінностей бренду, можна зробити висновок, що цінності бренду співпадають з уявленням споживача про власну особистість і свою соціальну приналежність. Тобто, це сукупність як товарно-матеріальних так і нематеріальних якостей та характеристик бренду, особистих, соціальних та емоційних цінностей споживача, які він пов'язує з брендом.

Ціннісні характеристики бренду можуть викликати різні емоції та створювати різний вплив на різних споживачів. Так як кожній людині притаманна інша, тільки їй властива система цінностей, один бренд сприймається зовсім по-іншому для різних людей.

Виділяють загальні і спеціальні цінності бренду. До загальних цінностей відносять основні якісні характеристики, без яких бренд не матиме змоги привернути увагу споживачів та завоювати їх довіру. Тобто це цінності, що стосуються всіх брендів у певному секторі ринку. До спеціальних цінностей належать якості та характеристики, відмінні особливості наявні у одному або декількох брендах.

Також виділяють відчутні та невідчутні цінності. Перші пов'язані з об'єктивними, реальними властивостями бренду. Так, прикладом може стати комфортний одяг, свіжі продукти. Цінності, що називають невідчутними звернені до емоцій споживачів. Дана цінність стосується рівня довіри, захопленнь по відношенню до бренду.

Зазвичай, цінності бренду ділять на три рівні, кожен з яких відповідає на певні аспекти по розробленню бренду. На першому рівні розташовуються емоційні, духовні, культурні цінності та переконання, що закладені в бренд (самоповага, гідність, статусність, предмет заздрощів). На другому рівні – вигоди. Тобто ті функціональні та емоційні вигоди, що надає споживачеві бренд (найкращий з існуючих телефонів, висока ціна перепродажу, технічна підтримка, заслуговує на довіру). На третьому рівні – характеристика та атрибути (функції та процеси товару). Сюди відносять механізм найвищої якості, преміальну ціну, надійність, високоякісну сервісну підтримку. Цінності першого є найважливіші для споживача, їх важко досягти та скопіювати. Натомість останній рівень – найменш цінний, товари та послуги легко скопіювати.

Досягнення стійкої позиції, конкурентоспроможності потребує використання комплексного набору цінностей, однак, з чітко визначеними пріоритетами. Перевагами успішних брендів є комбінація сильних загальних цінностей із однією-двома спеціальними, що надає бренду широку спрямованість – не обмежується одним аспектом, а надає декілька цінностей.

Визначивши цільову аудиторію та збагативши бренд цінностями притаманними та важливими для визначеного кола споживачів, бренд викликає бажання володіти ним, росте його значимість в очах його власників. Забезпечивши бренд вдало підібраними цінностями, він зможе побороти будь-яку конкуренцію на ринку.

Втім, досягнувши успіху, слід пам'ятати про таке поняття як соціальна відповідальність. Чітке визначення соціально-відповідального брендингу дав Б. М. Голодець: це «вивчення і формування потреб покупців та їх задоволення більш ефективними методами, ніж конкуренти, за умови підвищення добробуту всіх членів суспільства. При цьому під добробутом розуміється сукупність матеріальних, духовних, соціальних благ, якими володіє суб'єкт добробуту і які використовує для задоволення своїх потреб» [3, с. 16-17].

Соціальна відповідальність, в першу чергу передбачає: виробництво якісної продукції, що не несе загрози здоров'ю та життю людини; збереження оточуючого середовища, підтримку екологічної безпеки; дотримання прав людини.

Бренд, як виразник пріоритетного вибору споживача, несе безумовну відповідальність перед клієнтами, які обирають і довіряють даному бренду. Яскравим прикладом соціально-відповідального бренду є компанія з виготовлення засобів гігієни Colgate, яка у 2016 році запустила кампанію економного використання води. Так як велика кількість води у світі витрачається від використання споживачами саме їх продуктів. Ця проблема спонукала Colgate допомогти споживачам своєї продукції зберегти життєво важливий ресурс.

Основними напрямками соціальної відповідальності є: етична, правова, економічна та філантропічна відповідальності. Однак, це не є вичерпний перелік.

Таким чином, підсумовуючи аналіз предмета дослідження, можемо зробити висновки, що бренд, у сучасному розумінні, відіграє величезну роль для підприємства та полегшує йому захоплення все нових і нових ринкових ніш. Важливим критерієм конкурентоспроможності на ринку є цінності, що несе споживачеві бренд. Задоволення цінностей споживача призведе до фанатичної прихильності до бренду, бренд викликатиме виключно позитивні емоції та довіру, споживач відчуватиме духовну єдність та приналежність до тієї соціальної групи, яка також обирає даний бренд. Проте, слід пам'ятати, що кожне підприємство, компанія, бренд несе соціальну відповідальність. Соціальний маркетинг представляється як інструмент встановлення відповідності між потребами клієнтів та суспільства і потребами та можливостями компанії. Тобто досягається баланс трьох складових: прибутку, потреб покупців і інтересів суспільства. Причому вирішення соціальних проблем здійснюється за допомогою використання інструментів маркетингу – залучення уваги до проблеми спільно з просуванням товару, послуги, або самого імені бренду. Це є неодмінною умовою і тільки дотримуючись її бренд має шанси бути конкурентоспроможним на сучасному ринку як на території своєї держави, так і за кордоном.

Література:

1. Котлер Ф., Келер К.Л. Маркетинговий менеджмент. Экспресс-курс. 3-е изд.. СПб.: Питер. 2007. 480 с.
2. Соколи І. І., Каташинська М. О. Сутність і значення соціально-етичної концепції маркетингу в управлінні національним господарством України. 2014. № 91. С. 88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2014_91_10
3. Уиллер А. Индивидуальность бренда. Руководство по созданию, продвижению и поддержке сильных брендов: пер. с англ.. М.: Альпина Бизнес Букс. 2004. 235 с.

ПЕРЕДВИБОРЧІ ПОЛІТИЧНІ ГАСЛА УКРАЇНИ 2019: АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

В Україні станом на сьогодні проходять виборчі процеси, тому актуальність теми відповідає на запити суспільної думки. Кожен кандидат у президенти разом з своєю командою політтехнологів намагається моніторити настрої громадськості заради формування своєї передвиборчої стратегії. Тому головні політичні гасла завжди відповідають на запити цільової аудиторії політика та формуються під впливом щоденних подій у економічному, політичному, громадському та релігійному житті країни.

У царині політичної аксіології необхідно виділити праці таких зарубіжних вчених, як

Г. Алмонд, М. Вебер, Т. Парсонс, М. Фіннемор. Серед українських дослідників, що займалися дотичними до теми питаннями слід відзначити дослідження П. Сліпця,

В. Бакірова, В. Бебика, Ю. Шайгородського та ін.

Метою нашого дослідження є аналіз передвиборчих плакатних гасел кандидатів у президенти, що дозволяє виявити стан політичної загальноукраїнської ціннісної системи на 2019 рік. Під поняттям «гасло» розуміємо ідею, що висловлена у стислій формі і слугує інструментом маніпулювання виборців. [4]

Виклад основного матеріалу. За даними Центральної виборчої комісії України станом на 7 березня 2019 року було зареєстровано 44 кандидати у президенти, що для України є рекордною кількістю. Втім, у нашому дослідженні свідомо будуть ігноруватися технічні кандидати та ті, що не набрали достатньої громадської підтримки. Для подальшого розуміння теми варто зазначити лідерів виборчих перегонів та їх рейтинг на початок березня 2019 року, оприлюднений соціологічною групою «Рейтинг»: В. Зеленський має 25,1% підтримки респондентів, П. Порошенко - 16,6%, Ю. Тимошенко - 16,2%. У десятку популярних кандидатів увійшли: Ю. Бойко (11,3%), А. Гриценко (7,7%), О. Ляшко (5,6%), А. Садовий (3%, зняв свою кандидатуру на користь А. Гриценка), Є. Мураєв (2,5%, зняв свою кандидатуру на користь О. Вілкула), І. Смешко (2,5%) і О. Шевченко (1,8%) [8].

Необхідно відзначити і політичну активність кандидатів. Так, за даними Всеукраїнської громадської організації «Громадянська мережа «ОПОРА» станом на грудень 2018 року штаби П. Порошенка та Ю. Тимошенко розмістили зовнішню друковану агітаційну рекламу у 24-х областях України, А. Садовий та А. Яценюк — у 20-ти, А. Гриценко та О. Ляшко — у 19-ти [5]. Ця інформація дає змогу стверджувати, що наше дослідження охоплює всю територію України та аналіз теми проведено з широкою вибіркою зібраної інформації.

У передвиборчі перегони 1 січня 2019 року неочікувано увірвався В. Зеленський. Проаналізувавши політичну рекламу та темпи зростання його рейтингу, варто визнати його агітаційну кампанію найбільш ефективною. Зображення В. Зеленського поряд з написом «Слуга народу» на білбордах візуалізує не лише гасло, а й створений однойменним серіалом політичний міф. Електорат ототожнює його з головним героєм — вчителем історії Василем Голобородьком, що став переможцем президентських виборів. Рейтинг В. Зеленського, на нашу думку, пов'язаний також з його неналежністю до старої кагорти політиків. А гасло «Весна покаже хто де крав» та обіцянки винагороди за розкриття корупційних злочинів у 10% від суми хабара має в основі антикорупційні мотиви, що залишаються актуальними в Україні. Основна аудиторія В. Зеленського - це люди, переважно молодь, втомлені від старих політичних обличь та корупції.

Чинний президент П. Порошенко апелює тезами «Геть від Москви», «Армія, віра, мова.», «Ми йдемо своїм шляхом», «Томос для України!». Ці гасла мають актуальність, але працюють не на широку аудиторію. Наприклад, гасло «Армія, віра, мова» підходило б на вибори 2014 року, адже усі 3 пункти відображають важливі на той момент потреби держави. Вважаємо, що у 2019 році ставку варто робити на економічний розвиток. [6]

Тому на цьому тлі гасла «Новий економічний курс України» та «Майбутнє України в ЄС, «Безпека України в НАТО» Ю.Тимошенко є більш актуальними для сучасних виборців. Але і у неї є погрішності у агітаційній стратегії, наприклад, популістська теза про зниження тарифів удвічі надто архаїчна. Складається враження, наче над її кампанією працюють одночасно дві різні групи політтехнологів, що не змогли домовитись між собою.

Представник «Опозиційного блоку» Юрій Бойко позиціонує себе як «Єдиний кандидат від опозиції», але у опозиційному сегменті він має конкурентів, адже є ще Мураєв та Вілкул. Тому гасло не відповідає реальності, а значить - воно не спрацює. Слід відзначити, що таке апелювання до опозиції в сучасних умовах приречене на статус непрохідного кандидата, адже несе у собі негативні конотації пов'язані з минулим України.

Щодо Анатолія Гриценка та «Чесних більше» варто зауважити, що це не є погане гасло, але й не вдале. Так, чесність і справедливість — це ті цінності, які народ бажає бачити у представників влади. Але коли Анатолій Гриценко апелює до згаданих тверджень, це звучить пасивно. Прихильники Гриценка прагнуть бачити більш активну позицію. На нашу думку, в цього кандидата, незважаючи на непоганий рейтинг, один із найслабших інформаційно-пропагандистських сигналів. Коли це гасло з'явилося, рейтинг Гриценка впав на декілька відсотків, хоча очікувалось зворотнє. Можна припустити, що політтехнологи невірно визначили цільову аудиторію та не знають як отримати її довіру.

Не спрацюють передвиборні гасла і на користь іншого претендента на пост президента О. Ляшка. Його гасла — «Народний президент», «Високі тарифи чи високі пенсії» могли бути актуальними у 2014 році. О. Ляшкові, на нашу думку, час переосмислити свій імідж, що роками залишався незмінним. Гасло на кшталт «Народний президент» сьогодні відповідають настроям лояльних до Ляшка виборців, але не поширяться на інші сегменти виборчого поля. Згідно проведеного нами аналізу досліджень громадської думки, більшість людей з виборчим правом усвідомлює, що низькі тарифи та високі пенсії можуть бути утворені лише за умови зростання економіки. Тому ставлять під сумнів реалістичність гасел Ляшка.

Цікавим також є рішення лідера «Самопоміч» Андрія Садового, що зробив ставку на гасло «Наступ». Виглядає дійсно лаконічно, рішуче та агресивно, але доволі незрозуміло. Першим гаслом на білбордах мера Львова був лаконічний напис «Наступний». Проте, на тлі низького рейтингу А. Садового, цей політичний маневр був невиправданим. Згодом появився напис «Наступ». Без достатньої інформаційної підтримки кампанії у ЗМІ, незрозуміле гасло, викликає запитання: Проти кого чи проти чого наступ? Коли незрозумілий зміст лозунгу, то гроші в рекламу вкладено дарма.

Для підтримки рейтингу кандидатів, а особливо для перемоги, в сучасних умовах необхідні фінансові та медійні ресурси, сильні особистісні риси кандидата, можливість залучення політичної машини. Без цього будь-яке гасло не зможе охопити цільову аудиторію повністю. Очевидно, що гасла це лише вербальний зв'язок між образом політика та суспільними настроями і цінностями, тому вони самостійно не можуть вирішити долю виборчої кампанії. Суспільство повинне сприймати політичний образ кандидата для ефективної агітаційної кампанії.

Отже, переглянувши зібрані актуальні дані, слід зробити підсумок. Цінності, що відстоює кандидат, корелюються з його рейтингом, бо знаходять підтримку у голосах виборців. Якщо врахувати, що постать і минуле політика, окрім його гасел, також береться до уваги при голосуванні, то можна сформувати цілісну політично-аксіологічну картину України.

Питання довіри до старих політичних обличчя в сучасних умовах також стоїть дуже гостро, що підтверджується високим рейтингом нового кандидата В. Зеленського, який поєднав у своїй кампанії новизну та впізнаваність. [3] Саме через впізнаваність, такого позитивного результату не зміг добитись А. Садовий. Слід відзначити, що дуже хороший політичний маневр зробила Ю.Тимошенко, ґрунтовно змінивши власний імідж перед виборами.

Об'єднання схожих сил в складний період також дає змогу набрати політичні бали. [1] Прикладом є кандидатури Р. Кошулинського, А. Гриценка та О. Вілкула. На користь цих кандидатів знялися з виборів або відмовилися балотуватися дрібніші політичні сили. Якщо

А. Гриценко та О. Вілкул ще не обзавелися плакатами з консолідуючою тематикою, то Р. Кошулинський йде на вибори під гаслом «Єдиний вибір українців», акцент ставиться на націоналістичну та об'єднавчу політику. В умовах коли ЦВК зареєструвала понад 40 кандидатів — об'єднуватись правильне рішення, яке підтримують виборці.

Найбільш популярні гасла ті, які дають розуміння вектору розвитку України після виборів президента, але оскільки «жити по-новому» має негативні конотації в свідомості людей, найкращим вибором для гасла буде конкретна пропозиція, яку виборці можуть підтримати власним голосом. [2] Хорошим прикладом політичної агітації є «Новий економічний курс України» Ю. Тимошенко, що частково й дає їй стабільний рейтинг.

Підбиваючи підсумок, хочемо констатувати, що українцям в сучасних реаліях важливі ідеї стабільного розвитку, співпраці, новизни та практичного вирішення проблем. На основі цих ідей формуються цінності України як демократичного суспільства. Політичні цінності можна розглядати як основу, на котрій формуються принципи політичної діяльності, пріоритети політичної культури та особливості політичної системи і суспільства в цілому. [7] Політичні цінності зумовлюють ефективне функціонування політичного режиму, вони також є основним чинником і джерелом інституціоналізації політичної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вебер М. Избранные произведения : [пер. с нем.] / М. Вебер ; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 804 с.
2. Макіавеллі Н. Державець / Н. Макіавеллі // Філософія політики : хрестоматія : у 4 т. / [авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (кер.) та ін.]. – К. : Знання України, 2003. – Т. I. – С. 259–265.
3. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; [пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева ; под ред. М. С. Ковалевой]. – М. : Аспект-Пресс, 1998. – 270 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
5. Опора. Вибори президента 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oporaua.org/category/vybory/vybory-prezydenta/vybory-prezydenta-2019>
6. Політичні гасла 2019: попадання в ціль чи мимо? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pravda.if.ua/politichni-gasla-2019-popadannya-v-cil-chi-m/>
7. Сліпець П. П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації : монографія / П. П. Сліпець. – К. : Знання України, 2009. – 251 с.
8. Соціологічна група «Рейтинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ratinggroup.ua/>

Уляна Кам'янецька
Діана Чернух
(Тернопіль, Україна)

ХТО МИ? ТВОРЦІ ЧИ ЖЕРТВИ ІСТОРІЇ?

Актуальність даного дослідження криється в природі кожного з нас, у цінностях, які ми сповідуємо. Ми прагнемо зрозуміти, для чого живемо, що керує нашими діями та амбіціями. Минуле стає актуальнішим, і це сьогодні з особливою силою розкривають процеси, що проходять у багатьох країнах світу. В Україні національне відродження потребує засвоєння всього того, що зберігається в часі, пробудження сталих цінностей, інваріантного змісту досвіду нації [6: с.83].

Протягом історії людина стикалася з різноманітними випробуваннями, які впливали на неї, змінювали її світогляд. Тому сучасна людина й досі долає силу тяжіння великих випробувань і надій минулого; вириваючись із цієї історичної гравітації, вона відчувається перед майбутнім невпевнено і вразливо. Важливо знайти таку точку опори, яка може дати їй впевненість у майбутньому. На наш погляд, її можна знайти в Українській Хартії Вільної людини, наріжними каменями якої є три думки:

1. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.
2. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.
3. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє. Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності і цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми всі прагнемо. Аби стати вільною, людині не треба проводирів. Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви. [4]

Місце людини розглядалося протягом усієї історії, проте в різні періоди їй відводилась різна роль: від повної незалежності в своїх діях до повної визначеності. Розвиток суспільства та його історія вважаються важливішими, ніж окрема людина, адже вони:

- а) надають простір для самореалізацій великій кількості людей, а не лише окремим індивідам;
- б) зберігають та фіксують досвід попередніх поколінь;
- в) прищеплюють окремим індивідам різноманітні інтереси, що виходять за межі їх суто індивідуальних життєвих потреб;
- г) формують цілі та смисли, які перевершують окремі людські життєві горизонти і приводять до того, що людина бачить своє головне завдання в служінні історії та суспільству.[2: с.334]

Розглядаючи ставлення до людини в різні епохи, можна зрозуміти, як еволюціонували погляди на це питання. В Античності людину розглядали як складову частину Космосу, яка підвладна дії Логосу і Долі, проте все ж були деякі винятки, коли вона могла впливати на своє життя. Протагор вважав людину мірою усіх речей, що стало початком антропологічного повороту в бік висунення людини на більш вагому роль в історії. В Середньовіччі набуває поширення провіденціалізм, відповідно до якого все життя людини визначається провидінням, тобто позалюдською силою, що впливає на життя кожного з нас. У наступні періоди людина поступово відокремлюється від тотального контролю позалюдських сил і їй вже надається більша самостійність її діях, аж до незалежності.

Англійський історик Т. Карлайль був переконаний, що всі події є результатом діяльності окремих осіб – героїв, наділених відповідними якостями і можливостями, завдяки яким вони впливають на подальший розвиток суспільства та держави. Проте інша думка у Б. Брехта, який стверджує, що нещасним є те суспільство, яке потребує героїв. Якщо в суспільстві герой стає нормою, то виникає ситуація, яка спонукає до перетворення інших людей на потенційних жертв. Розкриваючи цю ситуацію С.Кримський наводить думку У.Еко, який у романі «Ім'я троянди» ілюстрував її в повчанні учителя учневі: «Бійся, Адсон,

пророків і тих, хто є схильним віддавати життя за істину. Як правило, вони разом зі своїм життям віддають життя багатьох інших. Іноді – ще до того, як віддати своє життя. А іноді замість того, щоб віддати своє»[5; 59].

У наступні періоди розвитку суспільства людині відводилась роль організаторів політичних партій, виробництв. Марксистки вважали, що особистість лише накладає індивідуальний відбиток на неминучий хід подій, що прискорює або уповільнює плинність історичних процесів, але не може змінити запрограмований хід історії. В історії також були часи, коли людину відсували на задній план, вважаючи, що без народних мас вона ні на що не спроможна. Але, як показує практика, народні маси часто потребують такої людини, яка б змогла їх повести до майбутнього. Яскравим прикладом цього твердження є Ж.. Д'Арк, відома нам, як Орлеанська Діва. Вона очолила французькі війська в боротьбі проти англійців, об'єднавши їх та піднесла їхній бойовий дух, що принесло французам чимало успіхів.

Розглядаючи роль людини в історії варто звернути увагу на чинники, які впливають на нас, причини, які спонукають до дій, обставини, які нас обмежують в них. У діях людини простежується взаємовплив двох взаємопов'язаних факторів, таких, як індивідуальні якості кожного з нас і соціальне середовище. Цей взаємозв'язок виражається в тому, що на певному етапі розвитку суспільства виникає потреба в людині з певним набором якостей, які є необхідними для конкретної ситуації, спроможні її вирішити. Тобто формується своєрідний суспільний запит на людину – лідера, і така особистість з'являється, проте вона не завжди спроможна вирішити назрілі проблеми. Якщо така ситуація трапляється, вона втрачає довіру народу і на її місце приходять інша. Така людина відповідає певним критеріям, висунутим суспільством, сповідує його цінності та традиції і спроможна його змінити. Прикладом такої людини є Ф. Рузвельт, який зумів відновити економіку США, перетворити цю країну на впливову державу на міжнародній арені. Завдяки своїм своєчасним і правильним діям він дав новий поштовх для розвитку країни і закарбував своє ім'я в світовій історії як її творець. У суспільстві простежується тісний взаємозв'язок між лідером і народом, тому для того, щоб народ сприймав особу, як свого лідера, вона повинна виражати його інтереси, намагатися їх реалізувати та відстоювати, вміти шукати вихід в екстремальних ситуаціях. Серед якостей лідера важливе місце відводиться його ораторським вмінням. В такій ситуації на перший план виступає харизматичний лідер, який сприймається народом як посланець богів, здатний вирішити назрілі проблеми. За влучним висловом А. де Сент-Екзюпері «Якщо ти хочеш побудувати корабель, не треба скликати людей, планувати, ділити роботу, діставати інструменти. Треба заразити людей прагненням до нескінченного моря. Тоді вони самі побудують корабель....» [3: с.57].

Віддаючи велику роль суспільству у формуванні особистості, не потрібно забувати і про індивідуальні риси характеру (розумові та моральні) кожного з нас, адже вони також визначають наші вчинки. Зокрема, некомпетентність і самовпевненість І. Сталіна призвели до важких наслідків для СРСР. Проте існування культу особи могло бути тільки при наявності об'єктивних передумов, таких, як відсталість економіки, централізація управління, відсутність міцних демократичних традицій і інші. Отже, характер людини є вагомим фактором суспільного розвитку тільки там, де це дозволяють об'єктивні умови розвитку країни.

На формування людини, її характеру великий вплив має також сім'я, оточення, освіта, релігія, суспільство. Тому важливо, на наш погляд, з дитинства виховувати в неї орієнтири закладені Українською Хартією Вільної Людини, зокрема **бути вільною людиною, активним громадянином, мислити, бути лідером. Ці якості допоможуть кожному з нас стати активними творцями історії.**

Людина не може докорінно змінити хід історичних подій, проте вона своїми вчинками може уповільнити чи прискорити настання певних подій, уникнути небажаних наслідків, вплинути на історію конкретної держави. Вона може своїми діями розпалити війну або знайти інші методи вирішення конфлікту, зменшивши кількість жертв. Також під впливом конкретної ситуації ми можемо змінити напрямок розвитку держави, адже тільки від кожного

з нас залежить наше майбутнє і майбутнє нашої країни. Я.Мудрий проводив розумну зовнішню та внутрішню політику; за його правління Київська Русь досягла найбільшого розвитку, він уклав з багатьма європейськими монархіями дипломатичні відносини, заручившись їх допомогою у разі потреби. Вчинки людей можуть нести і негативний характер. Зокрема, зрада одного може привести до програшу у війні, і до загибелі багатьох.

На людину у прийнятті того чи іншого рішення впливають й стресові фактори, пов'язанні з ситуацією, терміновістю прийняття рішень. Дослідники вказують, що в стресових ситуаціях людина швидше і правильніше приймає рішення. В екстремальних ситуаціях, що пов'язані з революційними змінами, різко зростає роль особистостей, індивідуальностей, краще проявляється їхні особисті якості. Під час таких подій часто з'являються визначні імена в історії, які стають народними героями.

Отже, проведений нами аналіз дозволяє зробити висновок, що людина є творцем історії, проте вона обмежена обставинами природного і соціального характеру. Її роль в історії залежить від багатьох факторів: від неї самої, історичної ситуації, історичних законів, випадковостей або від усього відразу.

Література:

1. Карлайль Т. 1994. Тепер і раніше. Герої і героїчне в історії. / Т. Карлейль. – М, 1994. – 380 с.
2. Петрушенко В. Л. Філософія / В.Л. Петрушенко. – Львів: Магнолія плюс, 2006. – 243 с.
3. Де Сент – Екзюпері А. Маленький принц / Антуан де Сент – Екзюпері. – Харків: Фоліо, 2017. - 130 с.
4. Українська Хартія Вільної Людини [електронний ресурс].- Режим доступу: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>
5. Кримський С. Б. Ранкові роздуми / С. Б. Кримський – Київ: Майстерня Білецьких, 2009. – С. 114.

Ярослав Крохмальний
(Тернопіль, Україна)

СТАН ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНІЙ УКРАЇНІ

Намагаючись осмислити Революцію Гідності досить часто лунає теза про те, що вона стала переломним моментом у історії України та ознаменувала своїм завершенням початок реальної незалежності. Не менш поширеною є й теза про «перезавантаження свідомості» українського суспільства внаслідок революційних змін та подальших кризових явищ (таких як анексія Кримського півострова, «Російська весна» у південно-східних областях та військовий конфлікт на Донбасі), яка виразилась у високу рівні громадської активності, підйомі волонтерського руху, підвищенням довіри до громадських організацій та їх діячів і активізацією процесів оформлення громадянського суспільства в цілому.

Ці тези часто лунають в інформаційному просторі, проте майже завжди вони не опираються на реальні факти чи статистичні дані. Таким чином виникає необхідність в чіткому розумінні процесу розвитку громадянського суспільства, та його співвідношення із системою цінностей, задекларованою в Українській Хартії вільної людини.

Метою дослідження даної теми є висвітлення реального рівня розвитку громадянського суспільства у постреволюційній Україні. В контексті тематичного напрямку конференції, актуальність даної теми виявляється у тісному взаємозв'язку системи цінностей Української Хартії вільної людини з ідеалами громадянського суспільства та їх причинно-наслідкова взаємообумовленість.

Згідно одного із визначень поняття «громадянське суспільство» – це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, яким властивий високий рівень суспільної свідомості та політичної культури, які перебувають поза

державою, її директивного регулювання й регламентації, але гарантуються та охороняються державою [1, с. 54–55].

Науковці визначають такі ознаки громадянського суспільства: відокремлена від держави структура суспільства, яка складається з громадян, їх добровільних асоціацій і об'єднань; вільні відносини між суб'єктами громадянського суспільства; цінування громадянських прав вище за державні закони; забезпечення прав і свобод особистості, можливостей реалізації її інтересів і прагнень, політичного, ідеологічного плюралізму; наявність приватної власності, вільної конкуренції, вільних відносин обміну діяльністю та її продуктами між незалежними власниками, тобто ринку; саморегуляція відносин між людьми, їх асоціаціями та добровільними об'єднаннями на основі соціальних і психічних норм регуляторів суспільного життя; багатство соціальних ініціатив; збереження відповідних традицій, культури тощо [1, с. 56].

Коли мова йде про «перезавантаження свідомості» українського суспільства, то перш за все під цим розуміється набуття значного поширення волонтерського руху під час та після Революції Гідності. До цього моменту волонтерський рух не мав того рівня підтримки, як після 2014 року. Причиною цьому була недовіра суспільства до волонтерських організацій, які намагались просувати штучно створені суспільні запити та прихованість справжніх мотивів їхньої діяльності. В зв'язку з цим волонтерський рух не спонукав до наслідування та підтримки себе [2, с. 156–163].

Революційні події 2013-14 років стимулювали розвиток волонтерського руху. Головним рушієм цього стала моральна мотивованість учасників революції. Як наслідок рівень довіри до волонтерських організацій значно виріс. Згідно результатів моніторингу Центру Разумкова у 2018 році рівень суспільної довіри до волонтерів сягав 44%, що було найвищим показником, після якого йшла довіра до церкви – 35,1% [3]. Проте ріст популярності волонтерського руху та позитивне сприйняття його суспільством не прискорив процес становлення громадянського суспільства.

Станом на 2 квітня 2018 року в Україні нараховується 81 598 зареєстрованих громадських організацій. Разом з цим, згідно даних фонду «Демократичні ініціативи», серед 2004 опитаних респондентів 85,3% не є членами громадянських об'єднань; 87,1% відповіли, що не залучені до активної громадської діяльності. З 2013 року членство громадян у різних громадських об'єднаннях зросло лише на 15–17%.

Згідно даних попередніх років на питання про зайнятість волонтерською діяльністю показних відповідей «ні» від 2012 року не опускався нище 85%.

Серед числа опитаних респондентів також було 192 представників громадських організацій. Головними проблемами громадського сектору 75% назвали створення «кишенькових» ГО та 68% назвали високу залежність ГО від грантів.

Актуальною є й проблема взаємодії ГО, що викликана проблематичністю грантового фінансування декількох організацій. Через це близько 50% респондентів скаржились на проблеми конфліктності та безкомпромісності у вирішенні проблемних моментів міжорганізаційної взаємодії.

Грошова та матеріальна допомога, як один із проявів функціонування громадянського суспільства має більш позитивну тенденцію. Так відсоток людей, що впродовж року надавали допомогу показує таку динаміку: 29% у 2012 р.; 47% у 2015 р.; 42% у 2016 р.; 41% у 2017 р.; 38,5% у 2018 р. Таким чином рівень активності благодійної діяльності залишається стабільно вищим, ніж до Революції гідності [4].

Також фондом «Демократичні ініціативи» 14–17 лютого 2019 року було проведено експертне опитування серед 84 представників НДО (недержавних організацій), згідно якого 79% опитаних так чи інакше вважали, що Майдан дав поштовх розвитку громадянського суспільства в Україні, а саме: сприяв виробленню навичок самоорганізації та примножив «соціальний капітал» у суспільстві.

Теперішній рівень розвиненості громадянського суспільства понад 90% розцінює як середній. Більшість респондентів вказує на зростання впливу громадянського суспільства на

прийняття владних рішень. Особливо підкреслюються 2014-15 роки, коли цей вплив був найвищим.

Також близько 90% респондентів головною причиною низької залученості громадськості до НДО є байдужість до суспільного життя, пасивність, зневіра у здатності відстоювання власних прав та фінансові потреби [5].

Слід виокремити рівень самоорганізації власників багатоквартирних будинків. Від 2014 року урядом впроваджуються програми стимулювання організації ОСББ. Не дивлячись на низький рівень ініціативи серед власників квартир, кількість ОСББ від 2015 року збільшилась вдвічі. Тепер близько 20% будинків є під управлінням ОСББ. Але слід зауважити, що ріст частки ОСББ обумовлений також й діяльністю забудовників, котрі створюють ОСББ.

Наразі й тут успіхи у розгортанні розвитку громадянського суспільства є незначними. Це викликано низкою несприятливих факторів. Серед них є раніше згадана викликана фінансовими проблемами пасивність самих громадян. Недостатнім є стимулювання з боку влади. Держсигнування, виділені на компенсацію кредитів, недостатні. З боку місцевої влади виділяються незначні кошти. До фінансових проблем додаються ще і юридичні. Так з боку влади не реалізуються примусові заходи, передбачені Законом «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [6, с. 232]. Також пришвидшенню створення самоврядування на рівні житлових будинків, а відтак і утворення підґрунтя для зміцнення громадянського суспільства знижує низька проінформованість населення стосовно переваг створення ОСББ, складність узгодження дій між мешканцями будинку, ризик юридичних конфліктів із представниками ЖКГ чи забудовником, який створив ОСББ раніше, високий рівень відповідальності за ведення господарських справ у межах будинку.

Таким чином перелічені факти дають нам змогу зробити висновок про стан громадянського суспільства на теперішньому етапі. Небувалий підйом волонтерського руху спричинений ходом та наслідками Революції Гідності посприяв прискоренню розвитку громадянського суспільства в Україні. Українське суспільство продемонструвало готовність до оперативної самоорганізації у випадку кризових ситуацій. Цей досвід послугував чіткішому розумінню та баченню основ розбудови громадянського суспільства. Разом з тим цей процес сповільнився через соціально-економічну та політичну кризи в Україні, корумпованість усіх гілок влади, намагання органів влади втручання у громадський сектор, розчарованість у революції, низький рівень політичної освіти та інформованості про способи реалізації громадянських прав та свобод.

Література:

1. Держава і громадянське суспільство: партнерські комунікації у глобальному світі : навч.-метод. посіб. / В. Бебик, В. Бортніков, Л. Дегтерьова, А. Кудряченко ; за заг ред. В. Бебика. – К. : ІКЦ «Леста», 2006. – 248 с.
2. Білич І. О. Мімікрія волонтерського руху в Україні // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія: Соціологія і політичні науки. – 2013 – Т.18. – Вип. 2 – Част. 2. – С. 156-163.
3. Довіра громадян України до суспільних інститутів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf
4. Громадянське суспільство в Україні: рівень розвитку, активності, благодійності (загальнонаціональне опитування) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13963398165a9eef1b022177.77359526.pdf>
5. Чи стала Революція гідності рушієм розвитку громадянського суспільства – експертне опитування / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dif.org.ua/uploads/doc/7398679965c6b3e81469666.74731680.doc>
6. Перегуда Є. В., Місержи С. Д. Формування громадянського суспільства на постреволуційному етапі та його ефективність // Проблеми формування громадянського

суспільства в Україні : матер. Всеук. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квіт. 2018 р.). – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. – 319 с.

Катерина КУНДУШ
(Львів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВИХ ОБРОБОК В. МАТЮКА (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ ЧОЛОВІЧИХ ХОРІВ «БОЯН»)

Перемиська композиторська школа – унікальне явище в українській культурі, що дає кожному з нас усвідомлення національної вартісності, гордості за працю наших земляків. Творча діяльність композиторів Перемиської школи позначає новий рівень культурологічного, соціально-історичного розвитку, займає достойне місце в українській мистецькій історіографії.

З початку ХІХ ст. на території західно-українських земель діяли різні генерації митців, які своєю діяльністю прагнули подолати аматорські музичні традиції, поширені в галицькому середовищі, знайти ширші шляхи інтерпретації народних джерел. Традиції, закладені ними у музичній культурі Перемиської школи, знайшли своє продовження в особливостях художнього мислення композиторів наступних поколінь.

Стильовий напрямок творчості композиторів Перемиської школи визначається трьома аспектами: інтонаційною орієнтацією на т.з. «старогалицьку пісню», опорою на провідний жанр – чоловічий хор а сарелла та використанням елементів міського і селянського фольклору в театральній музиці.

Ключові риси даного стилю викристалізувалися у творчості родоначальників школи (М. Вербицького та І. Лаврівського) та продовжили еволюціонувати у композиціях їх послідовників (С. Воробкевича, А. Вахнянина, В. Матюка).

Музичні традиції Перемиської школи у творчості В. Матюка розкриваються у збірці старогалицьких кuartетів «Боян». Перебуваючи на парохії у с. Маковисько, Віктор Матюк зібрав та обробив для чотириголосного чоловічого складу «хорові кuartети», а також власні хорові твори та обробки народних пісень. Поруч з авторськими хорами М. Вербицького, І. Лаврівського, С. Воробкевича вони увійшли до першого репертуарного збірника чоловічих хорів «Боян» (1884 р.), який В. Матюк видав власним коштом у Лейпцизі.

Збірка «Боян» вміщує 50 творів, серед яких №№1-22 – це гармонізації «старогалицьких» народних та побутових пісень, зроблені В. Матюком, інші – авторські хори представників Перемиської школи. Усі твори поділяються на два загальні напрямки: патріотичні пісні-гімни та ліричні пісні елегійно-романсового характеру.

Пісні патріотичного змісту були своєрідною візитівкою громадянської свідомості, об'єднували дух галицьких русинів-українців у їх національно-визвольних прагненнях. Елегійні пісні зачаровували своєю мелодичністю, задушевністю, трепетною ніжністю та щирістю емоційного викладу.

Група патріотичних пісень витримана в урочистому, піднесеному характері. «Мир вам, браття» – типовий зразок старогалицької патріотичної пісні, що мала статус народного гімну. Просту діатонічну мелодію у вузькому діапазоні Матюк доповнив лаконічною акордовою фактурою, вираженою метро-ритмічною організацією.

«Я щастний Руську матір маю» – ще один зразок патріотичної пісні, у якій головний герой прославляє свою Батьківщину, просить у Бога миру та процвітання на рідній землі. Основна мелодія опирається на звуки головних ступенів ладу, побудована на основі терасоподібних мотивів. Тематичне ядро, засноване на повторенні однакових тонів, підкреслюється «рішучістю» пунктирного ритму.

Другу групу хорових обробок складають твори лірико-елегійного змісту. У них втілена широка палітра ліричних настроїв, виразником яких виступає мелодія. Плавні, з чаруючими

хроматичними інтонаціями, ці мелодії відображають усю велич української пісні, її багатство та неповторність.

Мелодія народної пісні «Ой, місяцю» побудована на звуках тоніки та домінанти. Вона набуває особливої вишуканості у поєднанні з мелізматичними елементами. Композитору цілком вистачило двох гармонічних функцій для того, щоби відтворити настрій дівчини, яка просить Місяця освітити дорогу її коханому.

Наступний зразок лірико-елегійного змісту – хорова пісня «Як ніч мя покриє». В основі мелодії лежать висхідні сексти, які урівноважуються гамоподібними формами руху. В. Матюк розцвічує скромну систему гармонічних функцій відхиленням до тональності другого ступеня, використанням домінантового нонакорду, який позначає кульмінаційну зону твору.

Ще одна лірична пісня – «Стоїть явір над водою». У ній поєднується декілька видів мінору: гармонічний, мелодичний та дорійський. Особливості, закладені у мелодичній лінії, переносяться на гармонічний план твору.

Характерною рисою обробок В. Матюка є неспівпадіння поетичного тексту з музичним. Так, у пісні «Весною» світла елегантна мелодія, що написана у мазурковому метро-ритмі, не відповідає тужливим спогадам, до яких вдається головний герой у поетичній лінії твору. Також не відображає зміст поетичного тексту просвітлений тон викладу хорової пісні «За тої гори високої». Трагічна історія кохання викладена в урочистому ключі: статичне повторення тонічних та домінантових тонів у басовій партії наповнюють музику піднесеним переможним настроєм.

В основі хорових обробок В. Матюка часто лежать знайомі народні мелодії, покладені на новий поетичний текст. Так, пісня «Що ж я буду бідний діяв» повністю повторює мелодію української народної пісні «Їхав козак за Дунай». Ще один зразок – хорова пісня «Ой у лузі». У другому реченні композитор використовує інтонації української народної пісні «Засвіт встали козаченки», які досить вдало поєднує з художнім образом козака, що знаходиться в центрі поетичного тексту.

Звертаючись до обробки народної пісні, В. Матюк намагався зберегти її природню красу та неповторність. Для цього він використав найпростішу палітру музичних виразових засобів: тональності до трьох ключових знаків, класичні акорди терцієвої будови, гомофонно-гармонічну фактуру. Логіка гармонічного розвитку базується на тоніко-домінантових співвідношеннях, нескладних модуляційних переходах у тональності першого ступеня споріднення.

Переважна більшість хорів написана у куплетній формі, яка апелює до простої одночастинної або двочастинної форми, що тяжіє до типу «заспів-приспів». У музичних зразках вбачаємо прагнення композитора до ясності, чіткості форм, квадратності та пропорційності побудов.

Музикознавець Л. Кияновська називає збірку «Боян» «цінним музичним документом епохи» [4, С. 96]. Дійсно, пісні, що увійшли до її складу, є відображенням історично вартісних традицій, значимих для розвитку української музичної культури.

Отже, обробки хорових пісень В. Матюка є важливою ланкою творчої діяльності Перемиської композиторської школи. Вони також розкривають особливості індивідуальної манери письма Матюка – простоту його музичної мови. Нескладними засобами акордики, гармонії та фактури композитор підкреслює природню красу пісні, зберігає «народну» атмосферу. Адресуючи свої обробки найширшим колам любителів музики, він зробив їх доступними для виконання, актуальними протягом кількох століть розвитку української музики.

Література:

1. Бабинець Н. Камерно-вокальні твори композиторів Галиччини ХІХ ст. для концертмейстерських класів. Львів, 2005. 156 с.
2. Витвицький В. Віктор Матюк. *В. Витвицький. Музикознавчі праці. Публіцистика.* Львів, 2003. С. 42-45.

3. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX-XX с. Чернівці: Книги-XXI, 2007. 420 с.
4. Кияновська Л. Музичне мистецтво України у XIX ст. Тернопіль, 2002. 148 с.
5. Кияновська Л. Українська музична культура. Тернопіль, 2000. С. 62-63.
6. Михальчишин Я. Композитор В. Матюк. *Я. Михальчишин. З музикою крізь життя.* Львів, 1992. С. 181-183.

Оксана Кушнір
(Тернопіль, Україна)

БАЗОВІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТОРІВ СЛОВАЧЧИНИ: ДИСКУРС ЖУРНАЛУ «ДУКЛЯ»

Органічну складову національного інформаційного потенціалу становить надбання української преси на чужині. Охоплюючи всі ділянки місцевого життя, друковані видання нацменшин виступають важливим документом складного буття громади, відіграють провідну роль у збереженні її етнічної, культурної та релігійної ідентичності. Періодика національних меншин є результативним засобом їхньої самоідентифікації в контексті інтеграційних процесів та духовного взаємозбагачення. Особливо це стосується пряшівчан, чия історична доля визначила для них роль посередника у взаєминах між Україною та Словаччиною. Преса словацьких українців завжди була і є важливим чинником їхнього національного життя, сприяла збереженню власної самобутності у чужомовному середовищі та культурній комунікації із земляками, розкиданими по світу. Вона допомагає їм адаптуватися та інтегруватися у словацьке суспільство, виступаючи важливою складовою чехо-словацької журналістики. З іншого боку, українська періодика – провідна ланка, що єднає етнічну громаду із земляками з України, органічно включаючись у загальноукраїнський процес розвитку національної преси.

1. Найкрупнішим медійним явищем Пряшівського краю XX віку став літературно-мистецький та публіцистичний журнал «Дукля» [3] – орган Української філії Спільноти словацьких письменників, справжній феномен духовного буття пряшівчан, який активізував упродовж п'ятдесяти років місцеве інтелектуальне і творче мислення, творив літопис повоевненої історії української культури у Словаччині.

2. Поява видання зумовлена глибинною потребою збереження духовного генофонду пряшівських українців у форматі друкованого слова. Для української національної меншини саме культура, зокрема преса і література, завжди була чи не єдиним способом збереження своєї національної ідентичності. Літературне життя плекалося громадською періодикою, в якій кожен письменник «проходив» свого часу «школу журналістики».

3. Видання засновано як альманах-квартальник (з 1966 р. – двомісячний журнал) у березні 1953 р. при видавництві Культурного союзу українських трудящих (КСУТ) Чехо-Словаччини (сьогодні – Союз русинів-українців у Словаччині). Його поява – результат цілеспрямованої праці членів Гуртка українських письменників при Спільноті чехо-словацьких письменників (з 1967 р. – Української філії ССП): Ю. Боролича, В. Зозуляка, Ф. Іванчова, А. Куська, Ф. Лазорика, І. Мацинського, І. Прокіпчака, Олени Рудловчак, М. Шмайди.

4. «Літературно-мистецький і публіцистичний» профіль видання визначав його тематику і структуру, розгалуженість рубрик, проекцію характеру публікованих матеріалів – спектр питань, пов'язаних із культурним життям саме українців Словаччини. Часопис публікував художні спроби, публіцистичні й наукові праці пряшівських авторів, розширював знайомство читачів з творчістю письменників України, друкував у перекладі рідною мовою зразки художніх творів словацьких і чеських митців. Журнал оцінював поточні події місцевого культурного життя, висував на обговорення кардинальні проблеми існування народу, передусім місця і значення пряшівського письменства у контексті чехо-словацького та загальноукраїнського літературних процесів.

5. Ретроспективний погляд на історію видання увиразнює амбівалентний характер програмних засад редакції відповідно до громадянської позиції та художньо-естетичних доміант редакторської та письменницької діяльності керівників часопису – І. Мацинського, Ю. Боролича, Ф. Іванчова, Ф. Ковача, М. Ілюка, І. Яцканина. Різні підходи до розуміння суті і призначення літератури, впливаючи на художню практику та літературну критику, визначали пріоритетні принципи журнальної політики, які дають достатні підстави для виокремлення чотирьох періодів функціонування «Дуклі»: етап становлення (1953-1956 рр.), кульмінаційний (кін. 1950-х-1960-ті рр.), прорадянський (1970-ті-1980-ті рр.), реабілітаційний (1989-до сьогодні). Підставою для такого поділу послужила періодизація української літератури повоєнної Чехо-Словаччини, запропонована Ю. Бачею [1].

6. Свого ідейно-естетичного піку видання досягнуло за редакторства Ф. Іванчова (1958-1967). Тоді художній рівень опублікованих творів, характер літературно-публіцистичних проблем, гострота їх розгляду сформували якісно новий тип україномовного журналістського дискурсу на Пряшівщині. У результаті плідної праці Гуртка теорії і практики перекладу на українську мову, що функціонував при редакції, українські читачі мали змогу знайомитися з художніми творами й літературознавчими дослідженнями словацьких і чеських авторів. Завдяки невтомній праці, гнучкій редакційній організації І. Мацинського та високій життєвій філософії, позиції громадянина і суспільного діяча Ю. Бачі, гострому полемічному слову Ф. Гондора письменницький часопис «Дукля» у 1960-х рр. став явищем загальноукраїнського значення, виконуючи ті функції, які мала б виконувати загальнонаціональна преса щодо українців за межами України. Журнал друкував твори «шістдесятників», репресованих письменників, дисидентів (В. Симоненка, І. Драча, М. Вінграновського, Ліни Костенко, Д. Павличка, І. Дзюби та ін.), подавав інформацію про загальноукраїнське національно-культурне життя, якої уникала радянська преса, нагадував про ювілеї заборонених діячів української культури та історії (М. Грушевський, П. Куліш), вживав терміни та найменування, які несли іншу оцінку явищ, ніж та, яку декларувала офіційна політика (н-д, «розстріляне відродження», «шістдесятники», «національне відродження», «нове покоління» тощо) [1, с. 217]. Основний комунікативний резонанс журналу полягає у тому, що у період гальмування демократичних процесів усього громадського життя України (1960-ті рр.) він став організатором не лише місцевої культури, а й об'єднував свідому українську інтелігенцію навколо ідеї служіння свободі, ідеалам національного самоутвердження засобами художнього слова.

7. Значення журналу «Дукля» увиразнюється і крізь призму проблемно-тематичної та жанрово-стильової типології художніх, літературно-критичних і публіцистичних творів за хронологічним і парадигматичним принципами.

8. У художній продукції часопису провідне місце займає поезія. Поетичний доробок видання увібрав основні тенденції півстолітнього розвитку культури Пряшівщини, втілюючи еволюцію художнього світобачення від співанкової політичної лірики, стилізованої під народну пісню, до модерних текстів з виразним заглибленням у психологію особистості. Поезія журналу «Дукля» репрезентувала процес диференціації ідейно-тематичних горизонтів та формально-стильових уподобань. На його сторінках паралельно друкувалися твори виразного громадянського звучання, філософські медитації, пейзажна лірика й інтимно-особистісні концепти. При цьому громадянський пафос, зумовлений соціально-політичними і культурно-національними умовами життя словацьких українців, проймав майже всі тексти видання. Важливе місце у часописі займала жіноча поезія, репрезентована творами Ганни Коцур, Марусі Няхай, Лесі Ярмач, а також сонетний цикл І. Мацинського, які збагатили українську поетичну культуру Чехо-Словаччини й увиразнили її особливий естетичний феномен, сформований своєрідною духовною атмосферою на перетині місцевої, словацької, чеської та загальноукраїнської словесності.

9. Прозовий доробок журналу «Дукля» представлений переважно малими жанрами: оповіданнями, новелами, нарисами, оповідками, етюдами, ескізами, есе тощо, які

пропонували читачам тематичну, композиційно-стильову розмаїтість, різновартісну мозаїку ідейно-естетичних горизонтів. У піввіковій прозовій продукції видання виразно окреслюються домінантні у певні періоди його існування дві художньо-естетичні парадигми: «традиційна» на фабульно-хронологічній основі, репрезентована творами письменників старшого покоління (Ю. Боролич, І. Гриць-Дуда, В. Зозуляк, А. Кусько, Ф. Лазорик, І. Прокіпчак), і новаторська, спрямована на осмислення людської особистості та її психологічне моделювання (Єва Бісс, Надія Вархол, І. Галайда, С. Гостиняк, В. Дацей, М. Немет, Й. Шелепець, І. Яцканин). Становлення модерністичної парадигми зумовлювало збагачення тематичного кола малоформатної прози часопису завдяки осяганню філософсько-моральних та етичних принципів людського буття, інтересу до індивідуальної свідомості.

Важливою подією ставали публікації на сторінках журналу уривків із епічних полотен, які увиразнювали наполегливі шукання письменниками краю нетрадиційних естетичних проєкцій моделювання дійсності, відкривали для україномовної літератури Словаччини ширші горизонти, увагомлювали роль друкованого органу в розвитку місцевої словесності та міжкультурного дискурсу комунікації.

10. Критичний дискурс журналу «Дукля» формувався на межі літературної критики та публіцистики, що зумовлювалося ідеологічними та естетичними домінантами світобачення митців у контексті суспільно-політичних і культурних факторів життя прашівських українців. Теоретичні пошуки у сфері літературно-критичної публіцистики видання інспірувалися векторами існування місцевої словесності: розуміння суті культури, зокрема літератури, її суспільних функцій і закономірностей творення; значення традицій і міри їх використання у письменстві; окреслення специфічної природи і завдань літературної критики, системності критеріїв художності творів; їх літературної рецепції. Критичні виступи часопису фіксували стан розвитку україномовної літературної критики Чехо-Словаччини й активно впливали на її формування і становлення критицизму в цілому.

11. Аналіз піввікової продукції журналу «Дукля» дає підстави висновувати, що цей часопис намагався не тільки віддзеркалювати плин літературно-мистецького життя й культурного розвою словацьких українців, а й виступати своєю трибуною для обговорення актуальних проблем доби і тим самим активно впливати на розвиток духовного життя української громади у Словаччині другої половини ХХ століття. Журнал став специфічно національним виявом самоідентифікації українців у чужій державі. Плекаючи словесними засобами національне «я», редактори й дописувачі видання, з одного боку, демонстрували свою орієнтацію на українську націю, формували національну свідомість його інтелігенції та почуття національної гордості, а з іншого, будучи складовою інформаційно-культурного потенціалу України і Словаччини, аргументовано доводили необхідність єднання, інтеграції української національної меншини у словацьке суспільство на засадах взаємопорозуміння і духовного взаємозбагачення.

12. Усвідомлюючи роль журналу «Дукля» в культурному житті словацьких українців, автори прагнули створити елітарне видання загальноукраїнського і загальночехо-словацького значення, відтак постійно намагалися вдосконалювати його редакційну практику, розширювати коло мистецьких інтересів, підвищувати художній рівень друкованих матеріалів відповідно до літературних запитів і побажань своїх читачів. Як дзеркало літературної мозаїки краю журнал з кожним наступним номером «вчиться жити, як сама людина та її література» відповідно до концептуального принципу, за яким «слово мусить людей не роз'єднувати, а об'єднувати» [З. 1992. № 1. С. 2]. У важкі часи розвитку національної культури саме на його сторінках з'явилися небуденні прозові й поетичні твори, публіцистично вагомі статті, численні переклади зі словацької та чеської мов, розгорнулася «культурна» полеміка про актуальні проблеми загальноукраїнського літературного життя. Відтворюючи процес художньо-естетичного й теоретичного мислення творчої інтелігенції Пряшівщини, відображаючи її духовні цінності, часопис «Дукля» став живою історією літератури і культури українців Словаччини другої половини ХХ віку.

Література

1. Бача Ю.А. З історії української літератури Закарпаття та Чехо-Словаччини. Presov : Filozoficka Fakulta Presovskej Univerzity, 1998. 277 с.
2. Дацко Ю. Зробити «Дуклю» інтересною. *Нове життя*. 1963. 12 жовтня. № 41. С. 1.
3. Дукля. Пряшів (Словаччина), 1953-2004.
4. Ковач Ф. Трибуна літературного життя (До 30-річчя журналу «Дукля»). *Діалоги*. Словацьке педаг. вид-во в Братиславі. Відділ укр. літ. в Пряшеві, 1988. С. 262-276.

Любов ЛИТВИН
(Тернопіль, Україна)

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У БІЗНЕСІ

Становлення бізнесу як складного і багатоаспектного соціально-економічного явища відбувалося протягом тривалого періоду. Формувалися найбільш доцільні організаційно-правові форми бізнесу, типи соціально-економічних зв'язків з державою, громадянами, удосконалювалася нормативно-правова база.

Сутність бізнесу полягає в поєднанні матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів з метою виробництва товарів чи надання послуг, які призначені для продажу іншим економічним суб'єктам – підприємствам, організаціям, громадянам. Рушійною силою розвитку бізнесу є потреби і особистий економічний інтерес, який є основою потреб.

Сфера функціонування бізнесу передбачає доволі складну систему відносин, в якій діють свої правила. Крім законів, що регулюють взаємини продавця і покупця на ринку, стосунки людей у сфері підприємництва регулюються певними неінституційними формами, а саме системою цінностей, що відіграє важливу роль у діяльності бізнесу.

Цінності бізнесу – це набір певних принципів, правил, що вважаються нормою для конкретної організації, компанії. Від цих принципів багато в чому залежать як відносини між співробітниками, так і характер їх спілкування з клієнтами і партнерами підприємства.

Цінності – це свого роду елементи місії, певні невід'ємні її складові, інтегровані в усі без винятку процеси компанії. Цінності – це те, що цінне, важливе для кожного працівника у процесі його роботи. Це щось, що є частиною спільної віри у компанію, її продукти, спільне майбутнє.

Цінності – ключова змінна корпоративної культури, що переноситься з покоління в покоління. Це забезпечує певну стійкість і сталість культурного рівня корпорації. Цінності знаходять відображення в успіху бізнесу.

А. І. Пригожин виділив кілька груп цінностей:

- 1) цінності порядку – пунктуальність, дисципліна, стабільність, безпека, відповідальність, узгодженість;
- 2) цінності розвитку – інноваційність, практичність, конкурентність, креативність, клієнтоорієнтованість, професіоналізм, якість, ефективність, лідерство на ринку, стратегічність, цілеспрямованість;
- 3) цінності відносин – командність, взаємна обов'язковість, довіра, повага, доброзичливість, демократизм, гідність, відкритість, чесність;
- 4) цінності благополуччя – прибутковість, добробут, безпека, лояльність, безконфліктність;
- 5) соціальні цінності – соціальна відповідальність, потрібність, рівність, справедливість [1, с.37].

Компанія стає по-справжньому успішною в тому випадку, якщо всі її співробітники, від нижчої ланки до топ-менеджменту, точно знають, в якому напрямку вона рухається, яка головна мета, заради якої працює весь персонал. Гарантією стабільності і процвітання

підприємства служить усвідомлений внесок кожного підрозділу в загальну справу. На цій основі і починається формування цінностей компанії, коли кожен працівник відчуває себе значущою одиницею, від дій якої залежить успіх всієї організації.

Цінності компанії і корпоративна культура безпосередньо залежать від її базових принципів. Стратегічний образ і місія кожної фірми глибоко індивідуальні, оскільки їх ключові норми відрізняються. Корпоративна культура, заснована на цінностях і традиціях компанії, дає можливість тим співробітникам, які її дотримуються, відчувати себе спокійно і комфортно.

Для чого необхідні ключові цінності компанії:

1. Цінності – те, на чому ґрунтується корпоративна культура.
2. Вони працюють на підвищення привабливості компанії в очах її потенційних співробітників, які згодні з її корпоративною культурою.
3. Цінності допомагають вибудувати систему управління, яка потребує постійного контролю дій персоналу.
4. Вони необхідні для формування ситуації, коли працівники починають думати і приймати рішення, керуючись принципами і правилами компанії.
5. Цінності допомагають втілювати в життя стратегію розвитку фірми.

Функціонуючи, бізнес взаємодіє з певною системою цінностей, яка є частиною загальної системи цінностей зовнішнього середовища. Виконуючи свої функції в рамках ціннісного зовнішнього простору, бізнес обґрунтовує своє існування по відношенню до суспільства, реалізуючи цінності соціальної відповідальності, соціального громадянства. Саме керуючись цими цінностями, компанії беруть активну участь в програмах по захисту навколишнього середовища, підтримці спорту і ін. Ухвалення спільних цінностей – це обов'язкова умова упорядкованого існування організацій.

Цінності в бізнесі не є сталими, з часом традиційні цінності доповнюються і заміщуються новими. Якщо раніше пріоритетом провадження підприємницької діяльності вважали максимізацію прибутку, то в сучасних умовах це розглядається у взаємозв'язку з соціальними та екологічними аспектами.

На сучасному етапі реальність така, що відбулось багато позитивних моментів, які стали доступні завдяки інноваціям і сучасним технологіям. Але з введенням усіх цих змін маркетингологи вимушені відмовлятися від старих звичок. А це непросто. І компанії, які думають тільки про прибуток, не здатні вижити в умовах сучасної економіки. Бізнес, що фокусується тільки на прибутку, застарів. Отже, секрет успіху сьогодні досить простий: бізнес повинен створювати цінність, а не тільки приносити прибуток.

З точки зору взаємодії з клієнтами усі компанії можна розділити на два типи: що створюють цінність і отримують прибуток. Якщо компанія фокусується на цінності, вона ставить клієнтів на перше місце. Створення цінності збільшує важливість (значущість) бізнесу. Все тому, що клієнтів притягають бренди, які можуть їм щось запропонувати. Чим більше цінностей фірми пропонують, тим сильніше до них прив'язуються споживачі. Це проста формула, але про неї багато хто забуває.

Компанії, що концентруються тільки на отриманні прибутку, мають єдину мету – отримати гроші споживачів. Цей підхід протилежний до створення цінності. При створенні цінності бізнес фокусується на служінні, а при отриманні доходу на тому, щоб йому служили. Від типу бізнесу залежить те, як клієнти реагують на компанію і взаємодіють з нею. І це не теорія, це факт. Звичайно, будь-яка компанія повинна думати про прибуток. Якщо бізнес не приносить прибуток, його немає. Але важливо правильно розставити пріоритети. Адже концентрація на цінності, в кінцевому підсумку, допоможе підвищити дохід. Коли клієнти отримують цінність, вони повертаються знову і знову. Якщо ви хочете виділитися, доведеться пропонувати більше цінностей.

Компанії, які фокусуються на доходах і на цінності істотно відрізняються одна від одної, якщо поглянути на їх пріоритети. Насправді всі питання тільки в пріоритетах. Щоб

змінити фокус з доходів на цінність необов'язково звільняти співробітників, міняти керівництво або проводити ребрендинг. Досить переглянути свої пріоритети.

Нижче перераховані п'ять пріоритетів бізнесу, що концентрується на цінності :

1. Ви вкладаєте найбільше зусиль в створення і оновлення продуктів і послуг, орієнтуючись при цьому на клієнтів, ви завжди прислухаетесь до відгуків.

2. Ви часто просите клієнтів поділитися своїми враженнями і створюєте онлайн присутність, відповідаючи на питання і вирішуючи проблеми.

3. Ви публікуєте багато безкоштовного і цінного контенту, іноді його може стати так багато, що самі клієнти запропонують вам брати за нього плату.

4. Ваша компанія передусім прагне допомогти клієнтам досягти їх цілей.

5. Ваш маркетинг ґрунтується на перевагах, які отримують клієнти від використання продукту або послуги.

Цінність розпочинається з якісного контенту. Щоб почати пропонувати клієнтам значиму для них цінність, треба бути готовим до змін. Необхідно зрозуміти, чого хочуть споживачі, а потім дати їм це.

Варто відзначити, що сьогодні неабиякої популярності не лише в Україні, а й в світі набуває соціальний бізнес. Соціальний бізнес – перш за все бізнес, однак обумовлений конкретною причиною його створення, що полягає у повному вирішенні конкретної соціальної проблеми або у зниженні її негативного впливу на суспільство. На відміну від неприбуткових організацій, будь-яка компанія все одно повинна покривати всі витрати і отримувати прибуток, але в той же час нести важливу місію – наприклад, надаючи свої послуги, щоб позитивно впливати на поліпшення умов життя вразливих верств населення або вирішення екологічної проблеми.

Основною метою соціального бізнесу є вирішення соціальних проблем, або визначення соціальної цінності для допомоги суспільству. Соціальний підприємець просуває на ринку свої товари та послуги, однак генерування прибутку скеровує насамперед на досягнення соціальних цілей. Сьогодні соціальні підприємства по всьому світу працевлаштовують людей з інвалідністю і тим самим впливають на економічний добробут населення [2].

За останнє десятиліття підприємливі лідери зрозуміли: заробляти гроші і водночас вирішувати соціальні проблеми необхідно, щоб забезпечити стабільний розвиток як бізнесу, так і суспільства. Великі корпорації і маленькі підприємства розпочали соціальні кампанії у боротьбі за серця своїх споживачів, працівників, постачальників та інвесторів.

Пошук нових бізнес-можливостей за вектором цінностей, – це надзвичайно логічний і правильний крок до поєднання соціального і прибуткового. Справжні цінності, які дозволяють компаніям повноцінно реалізовувати політику соціально відповідального бізнесу та створювати інноваційні продукти, вимірювати ефективність та створювати нові ринки – це цінності, що гармоніюють з людською природою. Варто пам'ятати, що цінностями можуть бути «рівноправність», «справедливість», «прагнення вдосконалюватися», «сприяння покращенню довкілля», саме такі цінності об'єднують людей навколо спільної справи. То ж перед тим, як шукати шляхи збільшення доданої вартості бізнесу шляхом створення проектів соціально відповідального бізнесу варто переглянути чи компанія задекларувала справді цінності.

Отже, система цінностей в бізнесі відіграє значну роль для кожної компанії, адже від цього залежить не тільки репутація, але і лояльність клієнтів до бренду.

Бізнес-цінності стануть основою конкурентної переваги бізнесу XXI століття. У сучасному світі стійкий успіх залежатиме не лише від того, що продукують компанії, але також й від того, як вони це роблять.

Віriamo, що вже скоро український бізнес, керований цінностями, стане не лише елементом для підсилення бренду, але й надихаючим фактором до інновацій і створення нових продуктів. Говорячи про тенденції соціального бізнесу у світі, найбільшою проблемою, над якою працюють підприємці, є зменшення негативного впливу на екологію

або надання рівних можливостей для вразливих верств суспільства (афроамериканців, людей з інвалідністю, безхатченків, біженців, жертв сексуального насильства тощо).

Література

1. Пригожин А. И. Цели та ценности. М.: Дело АНХ. 2010. 432 с.
2. Соціальний бізнес: вирішення проблем чи сучасний тренд? URL: <https://delo.ua/business/socialnij-biznes-virishennja-problem-chi-suchasn-351067/>

Богдан Матюшко

Київ, Україна

ІДЕАЛ НАУКОВОГО ЗНАННЯ ЯК ЦІННІСТЬ: ПОГЛЯД БОГДАНА КІСТЯКІВСЬКОГО

Для звернення до філософської спадщини Богдана Олександровича Кістяківського (16 листопада 1868 – 29 квітня 1920) можна знайти далеко більш як одну нагоду. Найперше, у минулий рік припав 150-річний ювілей від дня народження дуже знаного на свій час мислителя, вченого-правознавця, громадського і політичного діяча, учня Володимира Антоновича і Михайла Драгоманова, Георга Зімелля і Вільгельма Віндельбанда, жвавого учасника спільних проектів та діалогів з Петром Струве, Сергієм Булгаковим, Миколою Бердяєвим, який, попри лихоліття, завжди пам'ятав, що є сином українського народу і працював на його добро, не знаючи втоми.

Серед іншого особливої уваги варті ті його філософські праці [1]; [2], які присвячені темі, актуальній і в наші дні: сутність, межі, зрештою, можливий досяжний взірець наукового знання. Адже на час життя Богдана Кістяківського, окрім докорінних політичних зрушень на теренах України і всієї Європи, припадає справжня революція у науці, передусім у природознавстві. Та й не лише природознавстві. Як говорить відома дослідниця життєвого шляху та поглядів мислителя Лариса Депенчук, «Гуманітарні науки, намагаючись досягти єдності філософського, описового та загального знання, звернулись до складнощів реальної історії суспільства та особистості, натрапили на труднощі, які викликали песимізм, непевність у методологічній та пізнавальній достовірності філософського осмислення соціальних реалій. Філософія, в особі представників різних філософських вчень, здавалося, втратила здатність до системотворчого, цілісного відображення світу і людини, спрямувала увагу на дослідження суперечностей між методами природничих і суспільних наук, між вірою та знанням» [3, с. 132]. Вона ж відзначає, що навіть сьогодні, на жаль, «філософська спадщина Кістяківського – “біла пляма” у нашій науці і, ніде правди діти, “темна пляма” на нашій національній самосвідомості» [4, с. V].

Мислитель пройшов ідейний шлях, властивий дуже багатьом його сучасникам: «виникненням наукового філософського ідеалізму Б.О. Кістяківський називав той самий процес, якого стосувалися слова С.М. Булгакова: “від марксизму до ідеалізму”» [4, с. XVI]. Отже, йдеться про відмову від поглядів Карла Маркса, Фрідріха Енгельса, а надто його російських учнів. Та якщо Булгаков, Бердяєв, Василь Зеньківський, Семен Франк і багато інших сучасників українського мислителя стали релігійними філософами, він обрав інші світоглядні орієнтири: «Але обернувшись до етичного ідеалу, більшість з російських філософів, як на Кістяківського, втратили науковість дослідження, бо визнали віру нарижним каменем філософської свідомості. А він вважав, що етичну проблему слід розв'язувати за допомогою знання, а не віри, коли філософія не хоче заблукати в нетрях метафізики або індивідуальної інтуїції. Вона мусить нарешті стати таким же надіндивідуальним, загальнообов'язковим знанням, яким є природознавство. Її головна проблема – етична. Тільки не можна її розв'язати, шукаючи за самим лише фактом існування духовних цінностей якісь метафізичні сутності. Треба відмовитись од сподівання на містичне прозріння або метафізичне споглядання і з науковим методом узятися до таких явищ, як

самоцінність особистості, її свобода. Саме тих, що складають основу етичної проблеми» [4, с. XVI-XVII].

Отже, «Проблема і завдання соціально-наукового пізнання» та «На захист науково-філософського ідеалізму» – це складові по суті справи головного твору мислителя – «Соціальні науки і право. Нариси з методології соціальних наук і загальної теорії права», виданого 1916 року російською мовою, як і переважна більшість інших його текстів. Ця книга «об'єднала у собі значну частину окремих праць із філософії, методології і загальних питань права, які були написані Кістяківським, починаючи з 1900 р., а також містила деякі нові глави. Три її розділи – “Філософія”, “Культура” і “Право” охоплювали три галузі проблем, які розробляв Кістяківський. Стан сучасного йому соціально-наукового знання він визначив як кризовий. Кістяківський виходив з того, що основним чинником цієї кризи є обмеженість застосування методів, які походять з природознавства, до соціальних явищ» [3, с. 139].

Богдан Кістяківський яскраво і докладно розкриває основні моменти явної світоглядної кризи, яку пережило суспільство Західної Європи та пов'язаних з нею України і Росії. Особливою його заслугою є те, що він добре осмислив наростаючий на той релятивізм і зумовлені ним небезпеки: «Той ентузіазм до наукового знання, що здіймали його в середині ХІХ сторіччя колосальні успіхи природничих наук і пов'язаних з ними технічних дисциплін, перемінився на холодне й дещо байдуже ставлення до науки. Зроблені в останні два десятиліття відкриття таких дивоглядних явищ у природі, як катодне проміння та його дія на фотографічні платівки, як радій та радіоактивність, які розширили наші природничо-наукові обрії, сприймалися як щось давно сподіване і наче samozрозуміле. Рівночасно дедалі більше виставляють наперед безумовну обмеженість і, головне, відносність нашого наукового знання, навіть і природознавства включно. Тим-то все рідше здибуємо радісне, бадьоре, сповнене надій та широких сподівань ставлення до науки. Натомість чимраз частіше доводиться стикатися з розчаруванням у науці, безнадійним ставленням до неї і на пошуки задоволення та розради в інших сферах духовної діяльності» [1, с. 3-4].

Визнавши прагматизм за «найліпший приклад цього занепадницького ставлення до наукового знання» [1, с. 4], Кістяківський розкриває головні його положення: «Прагматизм засвоїв собі багато положень, установлених *гносеологічним* аналізом наукового знання в сучасній критичній філософії. Заодно з нею він визнає, що реальність, з якою має справу наукове знання, не сходиться з тією реальністю, що її дано нам у наших відчуттях і переживаннях. Далі, разом з науково-філософською гносеологією прагматизм здає собі справу з тим, що до будь-якого наукового знання неодмінно входять елементи, внесені нашим мисленням і притаманні лише йому. Нарешті, він цілком слушно наголошує, що багато дещо зі створеного нашим мисленням у процесі наукового пізнання є лише знаряддям пізнання» [1, с. 4]. Може здатися, що ідеал наукового пізнання досягнутий, адже ця філософська течія, очевидно, гармонійно поєднує переваги як класичної і новітньої філософії, такі науки. Але в дійсності виявляється зовсім інше. Вищезгаданий релятивізм, як панівний у цій філософській течії, неминуче веде її до справжнього самознищення і перетворення на власну протилежність, тобто ненауковість: «прагматизм не бажає визнавати, що є принципи наукового пізнання, які мають безумовну значущість у сфері наукового знання і гарантують його об'єктивність. Оскільки ми поки не маємо змоги остаточно й беззаперечно сформулювати їх, то він гадає, що їх взагалі нема. Він не вбачає в елементах мислення, які входять до сучасного наукового пізнання, безумовно сталих, тривких і незмінних принципів. Він не вважає за можливе досягти незаперечного знання. А тому все знання, як на нього, зводиться до процесу пізнавання. Одне слово, прагматизм не бажає прямувати дорогою, вказаною Кантом і його відкриттям трансцендентальних форм мислення або категорій наукового пізнання» [1, с. 4-5]. Висновок Кістяківського виглядає цілком очевидним: «вихідним пунктом прагматизму є зневіра в силі науки і невдоволеність здобутими нею результатами» [1, с. 8], а відтак у ідеалу наукового знання у ньому годі шукати.

Подібно до цього, і поворот відомих російських мислителів від марксизму до містицизму «був наслідком зневіри у знаннях, що їх дають соціальні науки та соціальна філософія» [1, с. 8]. Але «тут ми вже маємо простий перехід від знання до віри, одверте зізнання розчарованих у науковим знанні осіб, що те вдоволення і заспокоєння, якого вони шукали у знанні, вони знайшли тільки у вірі» [1, с. 8], тобто, вже за самою постановкою питання, відбувається зміна наукового світогляду на релігійний: «Проте якщо особиста справа кожного – відповідно до своїх нахилів зосереджувати свою душевну діяльність на тих чи інших духовних благах, – на вірі чи науковому знанні, – то безумовно неприпустимим є розглядати й рекомендувати віру як вихід із незадовільного стану науки, з її кризи» [1, с. 8]. Мислитель обстоює секуляризацію науки, ба більше, її протиставлення релігії: «То є дві зовсім різні сфери душевного життя людини, які можуть існувати поряд, але не повинні впливати одна на одну. Жодна з них не може правити за критерій для оцінки іншої. Інакше, якщо ми з погляду однієї судитимемо про іншу, то дістанемо хибні, ба й навіть безглузді висновки» [1, с. 8].

Іншою впливовою філософською течією, яка мала підстави претендувати на роль наукової, виступав на теренах усієї колишньої Російської імперії, а надто в її європейській частині, марксизм. Його перевагою може вважатися, по-перше, прямий зв'язок з відомою важливою галуззю суспільствознавства: «Свої засадні поняття економічний матеріалізм бере з політичної економії і відтак оперує переважно з соціально-науковими поняттями. (Тут і далі – курсив в оригіналі. – Б. М.) *Загалом він становить собою суто соціально-наукову побудову. Лише за небагатьох випадків природничо-наукові поняття грають у ньому неналежну, методологічно неправомірну роль*» [1, с. 16]. По-друге, «ці формально-логічні й методологічні добрі риси матеріалізму доповнюють і добрі риси предметного характеру. Він уперше звернув увагу на багато які соціальні явища та відносини; раніше їм не надавали значення і тому не добачали їх. Завдяки його висвітленню явища ці постали перед зором наукових дослідників як справдешні відкриття» [1, с. 16]. Тож не дивно, що «з огляду на все це зрозуміло, чому економічний матеріалізм так довго здавався величезним науковим досягненням, чому він здобував масу прихильників і багато з них були переконані в його безумовній науковій істинності» [1, с. 16]. Але і марксизм не зміг уникнути кризи, головною причиною якої стало те, що він щораз усе більше набував рис не так філософського і наукового, як політичного вчення, до того ж чітко й однозначно зорієнтованого на певну частину суспільства: «Якщо раніше вважалося, що економічний матеріалізм становить собою об'єктивно-наукову теорію соціального розвитку, істинність якої муситиме визнати кожний неупереджений дослідник, котрий захоче сумлінно ознайомитися з нею, то тепер уже просто заявляють, що економічний матеріалізм належить до розряду класових, пролетарських істин, а тому опанувати його і правильно зрозуміти зможе лише той, хто стане на класову точку зору пролетаріату. Отож, для тих кіл економічний матеріалізм перетворився на систему суджень, що повинні виправдати віру в здійснення їхнього ідеалу» [1, с. 17]. Тому він разом з цим набув характеру справжньої релігії, «а віра та апологетика її, нехай би який був зміст цієї віри, – чи то є віра у царство небесне чи в земний рай, – не підлягає обговоренню й суду з боку наукового знання» [1, с. 17].

Третю з найвпливовіших течій філософської думки тих часів на батьківщині Кістяківського і в країнах Заходу представляли, як відомо, послідовники Огюста Конта, Джона Стюарта Міла, Герберта Спенсера, Ріхарада Авенаріуса і Ернста Маха. Прагнучи досягти ідеалу наукового знання, вони отримують результат, який у кращому разі близький до марксистського: «Навіть і позитивісти різних керунків, попри те, що в їхньому розумінні філософія не різниться із найбільш узагальненими висновками науки, проводять таке злиття соціальної науки із соціальною філософією. Ним просякнута соціальна система Конта, воно лежить у підґрунті побудов соціологів-натуралістів, нарешті, в особливо яскравій формі його здійснює економічний матеріалізм» [1, с. 24].

Увага мислителя зосереджується на суспільствознавстві, яке перебуває в кризі перш за все тому, що «багато природничо-наукових понять продовжують робити методологічно

неправомірний вплив на утворення соціально-наукових понять» [1, с. 15], іншими словами, у цій царині спостерігається небажана дія пізнавальних установок позитивізму. Першу причину цієї кризи Кістяківський розкриває так: «Щоб припинилася криза, що її зазнали соціальні науки, мусить бути *передовсім знищене рабство їх перед соціальною філософією*» [1, с. 25], а буквально у наступних рядках обстоює відмову як від позитивізму, так і від класичної метафізики: «Соціальні науки потрібно вивести на широку дорогу суто наукового знання, якою давно вже прямують науки природничі. Для цього треба насамперед відмежувати їх від соціальної філософії, отак, як природничі науки відмежовані від натурфілософії» [1, с. 25].

Другою причиною кризи наук про суспільство є «панування психологізму в соціальних науках. Проблема психологізму і тут ускладнена. Психологічним є не тільки само соціальне знання, як і кожне знання, але й об'єкт його – людина – мається тут на увазі насамперед як психічна істота. Звідсіля і припущення, що увесь матеріал соціальних наук полягає у психічних процесах або мусить бути зведений до них» [1, с. 26]. Мислитель знову наголошує на антиметафізичному характері свого проекту науково-філософського ідеалізму: «Головна небезпека психологізму для соціальних наук – близькість психології до філософії. До того ж психологізм веде до гіршої форми філософії, а саме до соліпсизму» [1, с. 26].

На противагу цьому адекватне пізнання у галузі суспільних наук передбачає, що *«три провідні завдання соціально-наукового пізнання полягають в опрацюванні соціальних явищ з точки погляду категорії загальності, необхідності і належності»* [1, с. 30].

У праці «На захист науково-філософського ідеалізму» мислитель доповнює критику вищеназваних філософських течій новими подробицями і водночас конкретизує і розвиває щойно наведену думку про завдання пізнання у суспільствознавстві. Багаторазово покликаючись на своїх учителів – провідних представників Баденської школи неокантіанства, осмислюючи ідеї, висловлені у їх провідних творах, прочитаних у оригіналі, він наголошує: *«Природу, як вона відбилася в нашій психічній організації, не обходить те, чи ми помиляємося чи пізнаємо істину»* [2, с. 68]. Таким чином, ті частини дійсності, одна з яких живе за законами необхідності, інша – належності, виявляються водночас як відособленими, так і узгодженими між собою: *«... щойно ми починаємо визначати цілі й розглядати явища так, ніби в них здійснюються ті або ті цілі, ми стаємо на точку зору, протилежну природознавству, і відступаємо од природничо-наукового пізнання. Цілі ми визначаємо з точки зору тих або інших оцінок, а доцільним вважаємо те, що доводить до здійснення чогось цінного»* [2, с. 68]. Неважко не помітити, що в такому разі ідеал наукового пізнання виходить за межі природи: очевидно, що *«тільки поняття, що виникли внаслідок узагальнень, опертих на встановленні причинових співвідношень, можуть бути визнані як ідеальні наукові поняття, бо тільки вони виражають те, що є безумовно необхідним»* [2, с. 73], а якщо довести цю думку до кінця, то виявиться, що *«процес наукового пізнання є підпорядкований не природній необхідності, а логічній і методологічній належності»* [2, с. 80], тобто типовим трансцендентним категоріям.

З огляду на це ідеал наукового пізнання збігається з моральним, який має аналогічний онтологічний статус: *«Аджеж бо значущість моральнісного принципу має той же сенс, що й значущість наукової істини. Вона ніяк не пов'язана з тим, як ставиться до моральнісного принципу та або та частина людськості, нехай би то була її більшість, ба й навіть ціла людськість. Чи моральнісний принцип є створений людськістю і чи відкрито нею наукову істину чи ні, це має величезне значення для самої людськості та її долі, але не для моральнісного принципу як такого і не для наукової істини самої в собі»* [2, с. 86]. У розв'язанні конкретних завдань науки та етики вирішальним є застосування окремих трансцендентних категорій: *«Як із вищезазначених логічних принципів як таких не можна побудувати науки, хоча вони закладені в підвалині всього наукового знання, – бо наука створюється лише шляхом пізнання даного нам емпіричного світу, побудованого за допомогою трансцендентальних форм мислення, – точнісінько так і етична система не може бути виведена з етичного принципу»* [2, с. 91].

З цього і випливає загальний висновок мислителя: «не можна ані співставляти, ані протиставляти істину або буття, з одного боку, і належність – з іншого. Належність може бути поставлена поряд з необхідністю, а також протиставлена їй. То є дві категорії, однаково важливі як для наукового пізнання, так і для всієї культурної діяльності людини. Навпаки, буття не може бути пов'язане з жодною із цих категорій виключно, бо воно стосується і тієї й тієї. Тому з цілковитим правом можна говорити про різні види буття, а саме буття природи, буття культурної спільноти, буття художніх творів. Точнісінько так і у сфері онтологічній абсолютно хибним є протиставляти суще належному. Тут можуть бути поставлені поряд, а також протиставлені, природа і культура, матерія і дух, суще і цінне» [2, с. 95]. Відзначаючи, слідом за Анджеем Валіцьким, справжню оригінальність мислителя, Лариса Депенчук говорить наступне: «Кістяківський намагався позбутися властивого неокантіанству дуалізму між буттям та сутністю за допомогою поняття про культурну спільність. Він вважав, що немає протилежності між істиною та буттям, з одного боку, та належністю і моральними діями (або сутнім і належним) – з другого. Належне теж дане нам у вигляді наслідків наших дій, воно відповідає культурній спільності як особливому виду буття, утвореному свідомими етичними діями: це світ цінностей, культури, який переростає світ природи. Отже, належне може бути протиставлене лише необхідному. Щоб дослідити цей особливий вид буття, слід цілеспрямовано розробляти засоби наукового пізнання, які б дозволили науці, етичній діяльності та естетичній творчості усвідомити себе» [3, с. 147].

Можна стверджувати, що український філософ, вчений і державний діяч Богдан Кістяківський цілком обґрунтував можливість такого ідеалу наукового знання, в якому поєднуються його самоцінність, що випливає зі своєрідності науки як форми світогляду, так і морально-етичні цінності, стійкі до спроб їх руйнування. Це показує, що відповідь мислителя на світоглядні виклики його часу є адекватною і вартою уваги в наш час, багато в чому подібний до віддаленого на століття у минуле.

Література:

1. Кістяківський Б.О. Проблема і завдання соціально-наукового пізнання / Богдан Олександрович Кістяківський // Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі» / Переклад з російської Л.Г. Малишевської; упорядкування, передмова і примітки Л.П. Депенчук. – К.: Абрис, 1996. – С. 3 – 30.
2. Кістяківський Б.О. На захист науково-філософського ідеалізму / Богдан Олександрович Кістяківський // Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі» / Переклад з російської Л.Г. Малишевської; упорядкування, передмова і примітки Л.П. Депенчук. – К.: Абрис, 1996. – С. 31 – 96.
3. Депенчук Л. Богдан Кістяківський / Лариса Депенчук. – К.: Основи, 1995. – 174 с.
4. Депенчук Л. Передмова / Лариса Депенчук // Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка», серія «Українські мислителі» / Переклад з російської Л.Г. Малишевської; упорядкування, передмова і примітки Л.П. Депенчук. – К.: Абрис, 1996. – С. III – XXXII.

АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Характерною особливістю сучасного розвитку освіти є соціалізація та індивідуалізація розвитку дитини, можливість реалізувати творчий потенціал та дати змогу самовизначитися особистості в певній галузі науки, культури, економіки, мистецтва, технологій, відносин тощо. Це викликано потребами суспільства, розвитком країни. Суспільні відносини активно впливають на освіту, потребують від неї мобільності і адекватності у формуванні особистості, а освіта є, в свою чергу, головним механізмом збереження, успадкування та розвитку культури суспільства, що визначає характер цивілізаційного руху вперед.

Кожному витку історії, різним соціальним групам і особистостям були властиві свої цінності чи ціннісні орієнтири, однак на якомусь етапі, з тих чи інших причин, вони переставали бути пріоритетними і посідали вже наступну сходинку в ієрархії цінностей особистості, зумовлюючи домінантність нових ціннісних орієнтирів. Поряд з динамічними ціннісними орієнтирами є й постійні загальнолюдські. Три найзагальніші орієнтири всіх епох і народів: Істина – Добро – Краса.

Освітній процес багатогранний, багатоступінчастий та багатовекторний. Він нерозривно пов'язаний з різними середовищами, особистостями, відносинами, матеріальним забезпеченням, суспільним середовищем та багатьма іншими важливими чинниками.

Визначна роль у освіті відводиться виховному процесу, вихованню особистості. А вже ще Д.І.Менделєєв зазначав: «Знання без виховання – меч в руках божевільного».

Виховання – планомірний, цілеспрямований педагогічний процес, який здійснюється в межах конкретизованої мети. Зміст виховання зумовлюється потребами часу, суспільними умовами, традиціями та в цілому рівнем економіки, культури і освіти народу. Однією із важливіших засад виховання є віра в добротворення у найрізноманітніших формах діяльності: суспільній, родинно-сімейній та інших. Отже виховання повинно бути системним, послідовним, враховуючим культуру окремого народу і всього людства водночас. Завжди актуальним було і є формування в дитини загальнолюдських цінностей, трансформованих через національні чинники.

Розвиток особистості, її навчання, виховання, інтеграція в суспільні процеси, соціалізація та становлення в цілому неможливі без визначення ціннісних орієнтацій.

Питання ціннісної орієнтації у освітньому процесі вивчали видатні педагоги, психологи різних епох.

Феномен ціннісних орієнтацій дитини розглядали в своїх працях Г.Костюк, М.Богуславський, В. Караковский, Г. Корнетов, З. Равкин, В. Слостенин, Д. Леонт'єв, В.Сухомлинський, О.Сухомлинська, В.Вербицький, Т.Сущенко.

Спрямовуючи життєдіяльність дитини в соціумі, цінності виступають в якості ідеалів. Функції цінностей різноманітні: вони є орієнтиром життя людини; вони необхідні для підтримання соціальної взаємодії людини з оточенням; виступають механізмом соціального контролю; втілюючись в поведінці, приймають участь у нормотворенні та життєтворчості.

Відсутність феномену ціннісних орієнтирів руйнує саму можливість цілепокладання, можливості погляду у майбутнє. У зв'язку з цим основною виховною задачею розвитку особистості є становлення ціннісних орієнтацій як центрального регулятора зовнішньої поведінки та внутрішнього психічного життя, а також гармонізація вже сприйнятих особистістю і соціально необхідних цінностей в практичній діяльності.

Великий психологічний словник визначає категорію “ціннісні орієнтації” як важливий компонент світогляду особистості або групової ідеології, який виражає (представляє) переваги і прагнення особистості або групи стосовно тих чи інших узагальнених людських цінностей (благополуччя, здоров'я, комфорт, пізнання, громадянські свободи, творчість,

праця тощо) [2]. Саме формування ціннісних орієнтацій часто розглядається як основна мета і сутність виховання, на відміну від навчання.

Ціннісна структура особистості є результатом процесів, з одного боку, засвоєння суспільних цінностей, моральних норм, ролей, а з другого – становлення особистісного «Я», розвитку самосвідомості людини.

Процес становлення ціннісних орієнтацій дитини характеризує взаємно обумовлені сторони соціалізації та індивідуалізації розвитку людини. Соціалізація здійснюється під впливом факторів, які умовно можна поділити на три групи: – макрофактори (суспільство, держава, планета, космос); – мезофактори (етнокультурні умови, тип населення, де живе і розвивається людина); – мікрофактори (сім'я, освітні заклади, позашкільне середовище, релігійні установи, товариство однолітків тощо).

В освітньому просторі спостерігається пріоритет навчання над вихованням. Ситуація зниження загальних моральних норм у вихованні дітей, коли на другий план відсуваються «вічні» моральні норми та цінності, що закладають на протязі дошкільного віку основи цілісності особистості дитини, в майбутньому приводить до значних психологічних проблем та порушень у розвитку кожної окремої дитини і до деградації суспільства в цілому. Тому, тривожний факт (2010–2011р.р.) про те, що більш ніж 37% сімей вважають, що виховні функції навчальний заклад не може не викликати занепокоєння.

Тому, я вбачаю, одним з ціннісних орієнтирів у діяльності доносити до батьків, допомагати їм зрозуміти свою дитину, її потреби, нахили, налагодити співпрацю, комунікацію... Педагоги нашого закладу отримали неоціненний досвід, беручи участь у Фестивалі Гуманної педагогіки, який щороку вже 5 років поспіль проводиться у Львові, а також навчання на форумі Академії талановитих керівників, участь у яких стало поштовхом до співпраці і співучасті батьків, педагогів СЮТ та вихованців у спільних проектах з ініціативи відкриття нових напрямків діяльності закладу в сфері робототехніки та відродження картингу – внесення на розгляд громадськості міста на громадському бюджет – 2 проекти великий і малий на приблизно 1000000 і 300000 відповідно. Завдяки такому вектору діяльності закладу на конкурсі ми отримали перемогу.

Моє бачення формування ціннісних орієнтирів у буде розглядатися через призму закладу позашкільної освіти. Адже освітній процес, інновації в навчанні і вихованні, які втілюються в НУШ повинні знаходити своє продовження в дозвілєвій діяльності дітей, в сім'ї, суспільному оточенні. У позаурочний час чимало дітей відвідують ЗПО, у даному випадку розглядатимемо комунальний заклад Тернопільської міської ради «Станція юних техніків». Заклад відноситься до 100 найбільших закладів позашкільної освіти України. Має свої традиції, позитивний імідж в освітній сфері. Налагоджено зв'язки з громадськими організаціями, вузами тощо. Основними орієнтирами в своїй діяльності вважаємо формування життєвих компетенцій, які необхідні для успішної самореалізації особистості у житті - професійне самовизначення, виховання патріота, свідомого громадянина України, соціалізація особистості, самоідентифікація та творчий розвиток особистості, виховання гуманізму і толерантності, сімейні відносини та повага до національних традицій. На це спрямовані стратегічні питання розвитку установи – впровадження інноваційних технологій в освітній процес, цифрова грамотність вихованців та педагогів, дистанційне навчання, співпраця з батьками та допомога батькам у питаннях самовизначення дитини у виборі, спочатку, улюбленого заняття, а потім і надання свідомого професійного вибору. Питанню виховання цінностей у нашій установі приділяється чимало уваги. Як формуванню ціннісних орієнтацій вихованців в світлі впровадження Положення Основних орієнтирів виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, так і у формування ціннісних орієнтацій педагогів, їх ціле покладань, духовного виховання, векторів роботи з батьками, громадськістю, відношення до себе, самосвідомості, самовиховання, життєтворчості та патріотизму. Адже так склалося в історичному контексті, що саме позашкільній освіті належить важлива роль як соціальному інституту, який у складні періоди виконував завдання щодо виховання, соціально-педагогічної підтримки та оздоровлення дітей і молоді. В

сучасних умовах, у тій соціально-політичній та економічній ситуації, що склалася в Україні, позашкільні навчальні заклади знову покладають на себе завдання щодо створення умов для соціалізації та громадянського становлення дітей та молоді, а також організації їхнього змістовного дозвілля. Окрім того, сьогодні до позашкільних навчальних закладів приходять на навчання діти та молодь, які вимушено залишили постійне місце проживання; вони отримують тут соціально-педагогічну підтримку, можливість для самореалізації. Проблема соціального сирітства теж має місце для вирішення у нашому закладі. Значну увагу педагоги приділяють залученню своїх вихованців та інших дітей до соціальних та благодійних акцій, флеш-мобів тощо, спрямованих на допомогу бійцям АТО, малозабезпеченим родинам, створюючи, таким чином, умови для формування світогляду та ціннісних орієнтацій молоді. На сучасному етапі розвитку країни серед найбільш значущих соціальних цінностей українців такі: мир, Батьківщина, незалежність, справедливість тощо. Отже, проблема виховання цінностей є сьогодні однією з актуальних у педагогічній науці і практиці.

Масові заходи, які проводяться у СЮТ сприяють становленню дітей та молоді як свідомих громадян своєї країни, формуванню соціальних та патріотичних цінностей, залучення вихованців до соціально значущої діяльності, волонтерства, соціальних практик, створення умов для реалізації власного творчого і соціального потенціалу. Діти виготовляють сувеніри, малюють малюнки, разом з педагогами проводять акції милосердя для дітей реабілітаційного центру, активно долучаються до акцій Пам'яті Героїв небесної сотні, Героїв Крут тощо. Традиційним є проведення фотоконкурсу для дітей з особливими потребами «Ти це зумієш!», який став регіональним. Стартує проект милосердя, спільно з бібліотекою для дітей № 4 по співпраці з дітьми з особливими потребами. Вихованці залучені у екологічні проекти, здоров'язбережувальні акції, правовий всеобуч тощо. Діє самоврядування, проводяться проекти «Гурток майбутнього», «Станція через 100 років», «Толерантність і я». Таким чином формуються Ціннісні орієнтири, а саме: ціннісне ставлення до себе, що передбачає сформованість у зростаючої особистості вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних та соціальних сил. Воно є важливою умовою формування у дітей та учнівської молоді активної життєвої позиції.

Ціннісне ставлення до людей виявляється у моральній активності особистості, прояві відповідальності, чесності, працелюбності, справедливості, гідності, милосердя, толерантності, доброзичливості, готовності допомогти іншим, обов'язковості, добросовісності, ввічливості, делікатності, тактовності; вмінні працювати з іншими; здатності прощати і просити пробачення, протистояти виявам несправедливості, жорстокості.

Ціннісне ставлення до мистецтва формується у процесі естетичного виховання і виявляється у відповідній ерудиції, широкому спектрі естетичних почуттів, діях і вчинках, пов'язаних з мистецтвом.

Ціннісне ставлення до праці є визначальною складовою змісту виховання особистості, що спрямована на формування у неї розуміння особистої значущості праці як джерела саморозвитку і самовдосконалення.

Отже, виховний простір — це не тільки середовище, а й духовний простір учня і педагога, це простір культури, що впливає на розвиток особистості. У ньому має бути представлений весь спектр цінностей культури і культурних форм життя. Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості, котра самореалізується у різних виховних середовищах.

Орієнтири передбачають залучення учнів до різних форм творчої та суспільно корисної діяльності, зокрема: пізнавальної, оздоровчої, трудової, художньо-естетичної, спортивної, пропагандистської, ігрової, культурної, рекреаційної, екологічної, що організовуються у години дозвілля.

Література:

1. Бех І. Д. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів / Бех І. Д., Ганнусенко Н. І., Чорна К. І. // Шкільний світ. – 2005. – № 45. – С. 4–11.

2. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 672 с.
3. Карасьова К. В. Характеристика прояву ціннісних орієнтирів старших дошкільників у рольовій взаємодії з однолітками / К. В. Карасьова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2013. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 9. – С. 120–134.
4. Від профільного навчання до профільної освіти. Стратегія локальних змін позашкільного навчального закладу нового типу (з досвіду роботи Палацу дітей та молоді м. Рівне) : [наук.-метод. посіб.] / за ред. Первушевської І. О. – Рівне: ПДМ, 2010. – 606
5. http://lib.iitta.gov.ua/6216/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82_Microsoft_Office_Word_%281%29.Pdf
6. <http://osvita.ua/school/method/teacher/1102/>

Марія Насипана
(Тернопіль, Україна)

ОПОЗИЦІЯ ЦІННОСТЕЙ І ЛЖЕЦІННОСТЕЙ У ФІЛОСОФІІ ХОСЕ ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА

Період кінця XIX – початку XX століття відзначився в історії не лише науковим поступом, утвердженням рівноправ'я та розквітом повноти життя, а й появою нової людини – масової, самовдоволеної, розпещеної. Людина стає вільною у сфері реальності. Однак вона не сприймає цю свободу як можливість розкрити світу свій потенціал сповна, а як право робити те, що їй заманеться. Саме тоді розпочалася криза суспільства, яка з кожним днем лише набирала обертів. Сьогодні ми відчуємо її вплив як ніколи.

Одним з перших, хто відзначив моральний занепад людства наприкінці XIX століття був іспанський філософ та соціолог Хосе Ортега-і-Гассет. У своїй праці «Бунт мас» він описав народження нової людини маси, яка, незважаючи на своє «простацтво», вирішила висунути на передній план суспільства і насаджувати свої правила. Навала маси спричинила підміну цінностей та розрив із традицією. Нова людина від самого народження знала всьому ціну, але нічого не вміла цінувати.

Загальнолюдські цінності завжди були і будуть безумовною необхідністю в житті людини. Однією з найважливіших є добро. Воно проявляється у співчутті, емпатії, вдячності, часто самопожертві. Бути добрим – це думати про інших більше, ніж про себе. Однак варто відзначити, що сповідувати добро складно. Адже для цього потрібно опанувати свій егоїзм. На це здатна тільки шляхетна людина. Для маси ж більша цінність виявляється у користі, часто матеріальній. На передній план висувається вигляд загальної матеріальної вигоди. Вона у поєднанні з комфортом, безпечністю та громадським порядком сформувала у тогочасного суспільства думку про відсутність у житті людини будь-яких перешкод. Світ нової людини не обмежує її, а відтак зростають і її бажання. Маючи необмежену кількість можливостей, вона бере від життя все, що може, проте не здатна творити щось своє. Адже їй цього і не потрібно. Людина маси сприймає бажане як належне. Від самого народження у неї є все, що потрібно, і їй цього достатньо. Відчуття безмежних можливостей нівелює потребу у творенні, розвитку та самовдосконаленні. Ці риси є характерними ознаками цілої епохи. Ось як Ортега описує час, у якому зароджується нова людина: «... ми живемо в час, що чує в собі неймовірну здібність творити, але не знає, що творити. Він панує над усіма речами, але не є паном самого себе. Він чується розгубленим у власному багатстві. Маючи більше засобів, більше знання, більше техніки, ніж раніше, виявляється, що сучасний світ простує шляхом найнещасливіших світів – просто пливе собі за течією» [1, ст. 38]. Правда в тому, що ця епоха втратила орієнтири, до яких потрібно рухатися. Повнота життєвих ресурсів породила відчуття зверхності щодо попередніх епох, а відтак і знецінення їх формотворчих принципів

та ідеалів. Своїх же принципів нова епоха не має, адже вдоволена таким станом речей, який є. Саме тому породжену цієї епохою масу становлять ті, хто пливе за течією і позбавлені орієнтирів. Масова людина не творить навіть тоді, коли сили і можливості її величезні. Вона поєднує у собі величезну потужність всієї епохи та невпевненість у своїй душі.

Нова людина вважає себе «господарем життя». Вона може дозволити собі купити всі блага, що не вимагає від неї особливих зусиль. Все ділиться порівну, а тому людина вірить, що її смаки, бажання, пристрасті мають бути прийняті всіма. Ніхто не змушує її поглянути на себе з боку та побачити повну нездатність до творення і вдячності. Це у жодному разі не означає, що маса дурна. Адже суспільство того періоду навпаки більш кмітливе та має кращі здібності до мислення, ніж у попередні епохи. Людина XIX століття має величезний запас знань та практичних навичок, яких їй так бракувало. Однак Ортега відзначає, що незважаючи на всі ці переваги, нова людина має «загерметизовану душу». Тобто вона є нечутливою до всього, що виходить за межі її особистого благополуччя. Нова людина зациклена на собі, не визнає авторитетів і нікому не підкоряється. На протигагу таким чеснотам як відкритість та служіння вищій меті, з'явилися герметизм душі та непокірність.

Свободу особистості людина маси інтерпретує як право робити те, що вона хоче, незважаючи на жодні норми, правила чи закони, будь то суспільні чи державні. Справжня ж свобода – це усвідомлювати свою відповідальність. Тому те, що маса видає за свободу, є радше свавіллям. Відтак на протигагу справді вільній людині постає «самовдоволенний панич», що керується лише власними бажаннями.

Ортега-і-Гассет ділить суспільство на дві категорії: еліта, яка є взірцем справжніх традиційних цінностей, та маса, яка ніби то проголошує «нову мораль». Насправді ж цінності, що їх утверджує більшість, радше можна назвати лжецінностями, фальшивими цінностями. «Маса відкидає застарілі норми зовсім не для того, щоб замінити їх новими, кращими; ні, в центрі її життєвого плану лежить прагнення жити, не підкоряючись ніяким заповідям моралі. Не вірте молоді, коли вона говорить про «нову мораль», – застерігає Ортега і продовжує: «Коли хто говорить про «нову мораль», то він цим лише вчиняє зайву неморальність, намагаючись перевезти контрабанду» [1, ст. 137].

Основна відмінність між цими двома категоріями людей – вимоги, які вони ставлять до самих себе. Ціннісні орієнтири шляхетної людини допомагають їй на шляху до самовдосконалення. Такі люди вимагають від себе з кожним разом все більше і більше, беруть на себе відповідальність і долають труднощі. «Добірний чоловік – ... той, хто вимагає від себе більше, ніж інші, хоч він сам, може, й неспроможний сповнити цих вищих вимог» [1, ст. 18]. Людина маси ж задоволена таким станом речей, який є. Вона не ставить перед собою ніяких викликів, нічого від себе не вимагає, а просто живе і радіє з того, що є такою як усі: «для них жити – це бути щомиті тим, чим вони вже є, без зусилля самовдосконалитись, трісками, що їх несе течія» [1, ст. 18].

Шляхетні люди, що їм за ідеал є служіння, завжди знаходились у меншості. Однак саме їм належить роль творців благ, громадських законів та систем, культури і цивілізації. Такі люди завжди прагнуть звернутися до чогось, що є поза ними, вищим за них. Відтак найбільшою цінністю постає служіння вищій меті. Вимоги та обов'язки – ось що робить життя людини дійсно шляхетним. Загальні права громадянина ж є пасивною власністю, даром, що його отримує при народженні кожен без будь-яких зусиль. Нова людина, що постає наприкінці XIX століття, має за найвищу цінність саму себе, свій егоїзм. Їй дано право бути рівним з-поміж інших і користуватися всіма благами цивілізації. Право без зусилля породжує у її душі невдячність і відсутність думки, що всі блага можливі лише завдяки нелегкій праці і чеснотам. Повна життєва воля – її природний стан.

Цей «новітній варвар» переповнений відчуттям власного тріумфу і влади. Він вважає себе довершеним, а відтак відкидає будь-які зовнішні авторитети, нікого не слухає і нікому не підкоряється. Найбільший парадокс полягає у тому, що маса відкидає закони, на яких побудований той самий світ, де вона себе так добре почуває. Користуючись всіма правами людини і громадянина, маса водночас топче установи, що їх затвердили. Натомість пересічні

люди мають свої «ідеї» стосовного всього, що діється у світі. Їм не потрібно нікого слухати, адже, на їхню думку, вони і так мають у собі все потрібне. Однак Ортега відзначає недосконалість цих думок. Адже ідеї мають шукати правди, а не стояти на місці. Сам процес мислення означає звернення до певної інстанції. Ідеї ж маси не є справжніми, а лише посяганням на них. «Ідеї цієї пересічної людини не є насправді ідеями, ані посідання їх – культурою. Ідея – це шахування правди. Хто хоче мати ідеї, мусить спочатку свідомо прагнути правди та прийняти правила гри, що їх вона накладає. Годі говорити про ідеї чи погляди, коли не признається жодній інстанції, що їх регулює, норм, на які можна покликатися в дискусії», – підкреслює філософ [1, ст. 56]. Варто відзначити і те, що навала маси утверджує собою право не мати рації. Тобто пересічні люди беруться керувати суспільством, насаджують свої правила і цінності, не маючи при цьому потрібних здібностей. Відбувається це зазвичай за принципом безпосередньої дії, найчастіше насильства.

Шляхетна ж людина має і здібності, і волю, щоб творити благо. Вона постійно рухається і прагне перевершити себе. Самовдосконалення, напруження, тренування – нелегкий шлях, який вибирає для себе лише достойна людина. Вона розуміє свою недосконалість, а відтак постійно прагне стати кращою версією себе, переборонити свої слабкості. Маса ж не розуміє своїх недоліків, адже для цього варто було поглянути на себе зі сторони, порівняти з іншими. Вроджений герметизм душі стає їй на заваді.

Поступово Ортега підводить читачів до однієї з найголовніших проблем тогочасного суспільства маси – людина проживає не своє життя. Народжена у достатку, що був створений її великими предками, вона не відчуває із ним зв'язку, своєї причетності до творення. Тому людина змушена проживати чуже життя. «... засуджений зображувати когось іншого, отже не бути ані ним, ані собою. Його життя неодмінно втрачає свою автентичність і обертається в саме зображення чи фікцію іншого життя. Надмір засобів, якими він примушений орудувати, не дає йому сповнити своє власне і особисте призначення; його життя завмирає. Всяке життя – це боротьба й зусилля бути собою» [1, ст. 74].

Отже, у творах Ортеги можна простежити опозицію загальнолюдських цінностей, що їх сповідує шляхетна людина, та лжецінностей, якими керується самовдоволена людини маси. Добро і користь, свобода і свавілля, служіння вищій меті і герметизм душі. Долею обраних іспанський філософ вважає служіння, а скромне прагнення бути як всі, відмовлятися від відповідальності перед власною долею, розчинити її в масі – вічний ідеал слабких. Кожна людина вільна обирати шлях, по якому хоче слідувати. Вимоги та обов'язки – це складний шлях, який обирає для себе лише гідна людина. Для особистості, яка наділена життєвою силою і відчуває необхідність бути кращою, жити – значить ставити перед собою вимоги. Плисти за течією – легкий шлях, який обирає маса. Життя людини маси інертне, приречене на самообмеження, оскільки ніщо не спонукає розімкнути свої межі.

Література

1. Ортега-і-Гассет. Вибрані твори / пер. з іспанської В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенко. Київ : Основи, 1994. 420 с.

Людмила Облова
(Київ, Україна)

ДОСВІД ОБМЕЖЕННЯ ДОБРА В СУЧАСНУ ЕПОХУ

Прагнення сучасника обмежити добро і орієнтуватися в своїх діях на «краще» – звична справа. Спитайте того, хто поряд, чому він віддасть перевагу: першочерговому (терміновому) чи повсякчасному і той, без сумніву, обере. І, звичайно, не на словах, буде там, де «випередження», а не момент «тут і тепер». Зосередженість філософів на досвіді

особливого положення добра відкриває можливість зрозуміти вкорінення принципу корисності в сучасність. Показує, що активація упередженості і зятятість толерантністю є наслідком волі вилучення добра.

Практика відмінності добра від зла цікава показом того, що добро є тільки коли його чинити. Воно хоч і не залежить від людини, є саме її творенням. А от зло станеться без зусиль. Не потребує людського витрату. Коли Ж.Бодріяр говорить про потребу виразу себе «нелінгвістичним» актом, тобто немилістю, він не закликає вибухнути злобою. Тільки говорить, що доброчинний – це неприборканий, проте не той, що репетує. Він сингулярний і не пов'язаний примусом ілюзорного [4,фрагмент 1-2]. Тому не стане брати участь в тому, що живе за рахунок «масивності» і «накопичення». Відношення доброчинного не впливає, наприклад, з наявності заторів, які сьогодні керують часом людини і змінами її маршрутів. Той, хто не володіє авто ніяк не є учасником «тисняви». Навіть, коли стоїть в оточені «творців» затору, сам не придушений придбанням машини – відповідає собі.

Коли людина уникає дії оживлення затору, через буття сили чинити опір автоматичності купівлі машини, добро існує. Коли людина одержима машиною – та вказує як бути. Відтак, є тільки зло. Це і є прозорість зла – коли машинальне стає живим, мертво вивільняється абсолютно і заповнює собою живе. Добро неминуче виключається. Можна сказати знецінюється. Вірусний процес нерозрізнення, який описує Бодріяр, створює людину, яка існує, проте не потребує буття людини. Обмежується щезненням добра – вказаними умовами. І займається вивертом зміни себе в свою протилежність, як останньою можливістю вдавати грандіозне [5].

Непотріб буття людини, для істоти, яка вважає себе людиною, стається через безсилля усвідомлення необумовленості добра. При наполяганні встановленого, налагодженого. Про це думав М.Мамардашвілі і проводив ідею розривного простору добра і зла як істинного місця буття людини. Справжня сутність – мисляча – буде справедливою не тому, що цього потребують. І чесною не тому, що засудять. А полюбить не тому, що заїла самотність. Буде розумною не тому, що здобула філософську освіту. А чому? Без причини – з самої себе. Саме з того місця «крайності», на яке стала в момент розриву добра і зла і не дала злу там все собою залити. Думка про те, що людина має постійно «займатися» добром, не маючи звідки витягнути його, зчитати – приречена ставати на край, така ж незрозуміла, як і свобода від ілюзорного того, хто користується машиною, проте байдужий до тиску її існування. Не ясно для чого робити те, що ніяк не визначає людські дії, не залишається у спадок, не кріпиться до тебе – завжди «витягнуте» зі світу. Проте, саме те, що добра немає в світі турбує і вражає людину [7].

Ризикнути бути собою вкрай важко і, головне, ніяк не винагороджується. Краще бути за тих, кого більше і стати визнаним. Людина воліє скласти компанію, адже там вона зайнята редукованим і не переймається самочинністю зла.

Думки про те, що людина, яка згуртована знаним і відомим творить злочинний світ є і у М.Бердяєва. Філософа також хвилював трагічний наслідок досвіду виключення добра. Буквально, катувала дух пригніченість добра «вагомістю» зла [3]. І не дивлячись на те, що, будучи релігійно віруючою людиною, він у мрії «райського добра», дискредитував зло, як філософ розумів, що добро – це завжди оригінальне, а зло – банальне, проте домінує. Тому, добро виключно твориться – проявляється особистісним зусиллям і ніколи не повторюється. А зло скрізь. В ньому перебуваєш безупинно. Людина, яка пов'язана пересічним, замотана марним, вже запрограмована злом. І це – не творець, а власність створеного світу.

Хоч Бердяєв і не розробляв концепцію банальності зла, а говорив про знищення людського «охолодженими продуктами» культури [6, с 337-338], він постійно твердив, що мисляча сутність, перетворена на «вужького спеціаліста» і чемна у виконі розпоряджень, не помічаючи сама, чинить злочин проти кожної людини. Авторка логосу «банальності зла» вже без прогнозів, а наживо вразилась злочинністю чемних «кадрів». Спостерігаючи за Ейхманом, за його бездоганною неспроможністю каяття, Х.Арендт усвідомила, що не наказ вчинити зло змушує на дію зла, а розуміння легкого звільнення себе від морального закону і

пильність доказу власної незамінності, заради вірності керівництва. Засуджений навіть не виправдовувався. Він холодно вказував на обумовленість себе добром. І знав, що умови були «пекельні» – коли би не обов'язок чинити зло, то прийшлося би перейти на бік проголошених злочинців. Страта керувала Ейхманом, а не сила бути зрадником повальної злочинності. Арендт показала, що кожний може вчинити зло, а от добродійність – сила непересічної сутності [1].

Та є ще більш приголомшливі спостереження вдавання добра. Одна справа, коли тобі наказують вчинити зло і це стає привабливою можливістю відрізнитися – симуляцією уникнення зла і виконання призначення, а інша, коли ти вважаєш, що злочин є джерелом існування і свідомо присвячуєш життя руйнівному. Не погоджуйчись, а безвідносно до розпоряджень іншого. Так Г.Беккер, розробляючи теорію «раціонального злочину» показав, що не тільки наказом можна прикрити відповідальність за «ліквідацію добра», а ще проголошенням злочину своєю справою [2]. Своїм внутрішнім налаштуванням. Якщо точка зору Ейхмана – робота виявилась злочинною через підхід долі (рок), то злочинність буденного злодія визначається мотивацією професійної волі. Людина, яка вважає, що чинить зло, бо така діяльність приносить належний прибуток, потребує ретельності та передбачає схильність до ризику, сама собі призначає долю зла. Показує, що не зло примушує, а воно само є «обраним». Тут користь (заробіток) і безкорисливість (творчість) пропорційно розташовуються. А далі, ноша добра скидається без докорів. Стверджується його знедоленість.

Коли людина стає злочинцем через нестачу чи тиск негативної сторони речей її засуджують чи виправдовують. А от злочинці за покликанням виходять із конструктивності зла і керуються власною необхідністю в його здійсненні. Їх дії не піддаються звичному суду. Суспільство старанно намагається оптимізувати діяльність служак зла. На покарання прихильників «ризикованого бізнесу» витрачається така кількість грошей, яка показує, що злочин – не вигідна справа. Просто не окупається. І такої професії краще зрестися. Проте добро в цей момент не твориться. Лише представляється статком, майном, досягненням. Все на гірше.

Отже, згідно економічного підходу, існує два зла, з яких і обирається одно – ілюзорне добро. Саме це і помічає М.Фуко, коли розмірковує над творення місць позбавлення свободи [8]. Тюрма показує вигоду легальної справи, коли ув'язнений, обмежений в діях, підраховує скільки би він заробив, коли був би вільним і уникав ризику. Та як бути з незрозумілим прагненням людини витратитися на згубу, а не поживу? Нехай і діяльність виглядає орієнтованою добутком.

Момент втрати, а не відродження людини, яка оптимізується відмовою від злочину через його невідповідність, проявляється тоді, коли її, спеціально відвертаючи від діяння зла, ставлять на шлях «меншого зла». Економіка ризику обрамляється дисципліною і людина «узаконюється». Проте, «врятований» все одно гине. І все тому, що м'яке покарання націлене переробити людину – загальмувати її і цим догодити «угодним». Держава не зацікавлена у «неприборканих», але і подолати їх внутрішню розтрощеність не в змозі. Показуючи, що злочин марний через знаходження людини під наглядом, гуманісти конвоюють сингулярність спостереженням і тільки управляють тяжінням до негативного.

Коли людину заточити заради показу втрати її сил і часу, тоді вона тільки втрату і бачить. Та діячів зла таке не лякає. Спустошення злочинцю по професії до душі. Тож тюрма не стільки виправляє, скільки вговорює організуватися злочинній спільноті.

Отже, бути незамінним – рішучим на унікальність і демонструвати свою велич через вірність змушеному або розпоряджатися своєю долею через тягу до влади – різне. Ця різниця і є критерієм досвіду виключення добра. Тому, виключати добро – те, що як таке відсутнє, значить робити вигляд, що добро існує. А значить симулювати власне існування.

Література:

1. Арндт Х. Эйхман в Иерусалиме. Банальность зла / Х. Арндт [електронний ресурс] // режим доступу <https://www.e-reading.club/book.php?book=1004585>
2. Беккер Г. Экономический анализ и человеческое поведение / Гэри С. Беккер – Thesis. – 1993, вип. 1. – С. 24-40.
3. Бердяев Н. А. О назначении человека. Опыт парадоксальной этики / Н. А. Бердяев [електронний ресурс] // режим доступу <http://www.magister.msk.ru/library/philos/berdyaev/berdn011.htm>
4. Бодрийяр Ж. Жан Бодрийяр: от фрагмента к фрагменту / Ж. Бодрийяр: [електронний ресурс] // режим доступу <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3453>
5. Бодрийяр Ж. Призрак толпы / Жан Бодрийяр, Карл Яспер / Ж. Бодрийяр Прозрачность зла – М. : Алгоритм, 2014. – С. 286 – 302.
6. «Великий киевлянин» Николай Бердяев / Н.А. Бердяев Из лекций о культуре – Центр гуманітарного образования Национальной академии наук Украины, Общество русской философии при Украинском философском фонде / Серия «Киевомышление». – К. : Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2018. – С.331-470.
7. Мамардашвили М. Вильнюские лекции по социальной философии (Опыт физической метафизики) / М. Мамаржашвили – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2012. – 320 с.
8. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / М. Фуко [електронний ресурс] // режим доступу <https://www.e-reading.club/book.php?book=95796>

Олена БУЙВІДТ

(м.Вишниця, Україна)
Тамара ОГДАНСЬКА
(м.Вишниця, Україна)
Ігор ОГДАНСЬКИЙ
(м.Чернівці, Україна)

УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ ЄВГЕНА СВЕРСТЮКА

*Вишницький коледж прикладного мистецтва
ім. В.Ю.Шкрібляка.
Виховуємо українця-громадянина.
Педагогічний досвід.*

*Україні потрібна ціннісна протоконституція,
якою може бути запропонована Хартія.
Геннадій Друзенко*

*В Хартії апелюється не до суспільства в цілому, а до кожного зокрема. Її можна назвати протоконституцією особи, людини в суспільстві.
Отець Олекса Петрів*

Зрозумілі для нас слова, але що ми конкретно робимо для виховання молоді, окрім постійного нарікання? Та ні, скажете ви, робимо чимало, адже кожен урок гуманітарно-природничого циклу, позакласна, позашкільна робота, робота з батьками – все

це направлено на формування всебічно розвиненої, талановитої, морально-вихованої та духовної особистості.

А результат? Чи отримуємо ми на виході з кожного навчального закладу саме таку особистість? Звичайно, враховуючи реалії сьогодення, ні!

Маючи чималий досвід роботи з молоддю, часто задумуюсь, що ми педагоги, робимо не так, де недопрацьовуємо? І дійшла висновку, що ще недостатньо використовуємо такий ресурс, як співпраця з громадськими організаціями. Адже саме «вони переводять принцип людинолюбства у практичну площину. Досить глянути на постмайданне волонтерство: та воно само стало вищою школою духовності». (М. Маринович)

Ці та інші думки прийшли до мене через тривалу взаємодію з громадською організацією «Новий формат», співзасновник і лідер якої, Т. Огданська, активно веде культурно-просвітницьку роботу на теренах Буковини та Косівщини. На даний час – це пропагування Української Хартії вільної людини як системи духовно-моральних цінностей для виховання майбутньої особистості гідного українця-громадянина, і поширення таким чином проекту «Живімо за Українською Хартією вільної людини!» громадської організації «Гуртом!» (Ігор Ковалик, Дмитро Вакулєнко) за межі Тернопільщини.

Коротко про історію появи Хартії. 8 грудня 2012 року Ініціативна група Першого грудня виступила в Києві організатором Національного круглого столу, де представила Українську Хартію вільної людини, документ, який став новою сторінкою нашої історії. Моральні авторитети нації: Любомир Гузар, Євген Сверстюк, Мирослав Попович, Іван Дзюба, Богдан Гаврилишин, Семен Глузман та інші, дали українцям десять орієнтирів свободи й успіху. Ці десять пунктів Хартії – як Десять Заповідей Божих, «є стратегічним планом втілення євангельської науки в конкретний час, в конкретному місці і в конкретній спільноті – сьогодні, тут, в Україні, в українському народі». (прот.І.Рибарук)

«Слово сказане і написане – то вже діло. Дай Боже, щоб це був початок великого діла». (Є.Сверстюк)

«Вивчаючи, пропагуючи і втілюючи в життя Хартію вільної людини, ми насправді втілюємо в життя ідею і принципи Майдану. Жити за Хартією, значить жити за Христовим Євангелієм, за голосом совісті людської душі, душі вільної людини. Хартія повинна бути донесена до всіх школярів і студентів в Україні, популяризуватися в ЗМІ, вона повинна досліджуватись, методично оброблятися науковцями і тоді вона стане тактичним інструментом для державних установ і організацій, щоб впровадитись в життя нашого народу. І як колись «конституція» Пилипа Орлика, як текстове, документальне втілення укладу і принципів життя в першій у Європі християнсько-демократичній державі – Запорізькій Січі, стала основою законоположень для демократичних законів у тогочасній Європі, так і сьогодні Хартія стане таким зразком для всього світу, для тих, хто прагне бути істинно вільним, і будувати суспільство вільних людей, і жити в ньому». (прот.І.Рибарук)

Тому, щоб відбулася докорінна переорієнтація у країні, вона повинна відбутися, в першу чергу, в закладах освіти.

Схоже, що найліпше це усвідомили тернополяни – вони активно впроваджують Українську Хартію вільної людини, майже з перших днів її появи, у навчально-виховний процес.

Працюючи викладачем педагогіки і психології, не раз думала яким чином в сучасному світі допомагати молодому поколінню та їх батькам переосмислювати цінності, вибирати справжні і жити за ними. Шукала ефективні форми їх «трансляції». Міркувала про те, як творити єдине поле цінностей між педагогічним колективом коледжу і батьківською громадськістю.

Проект Ігора Ковалика та Дмитра Вакулєнка, проанонсований на Буковині Тамарою Огданською, зацікавив, а вивчення духовної спадщини Євгена Сверстюка відкрило нові широкі можливості для формування позитивних моральних якостей та морального самовдосконалення студентів на прикладі його життєвих випробувань і напрацювань: «Те, що я давав і даю, має послужити підпорою для саморозвитку нації». (Є.Сверстюк)

«Євген Сверстюк сьогодні повноправно і гідно увійшов у наше життя як носій і провідник високої духовости, як своєрідний моральний камертон, за яким звиряємо чистоту тону нашого голосу». (М.Коцюбинська)

«... І слово у Сверстюка сповнене отої Божественної плоти». (М.Маринович)

Саме тому одним з перших обрали для вивчення «доробок Євгена Сверстюка як критика і публіциста, позначений великою внутрішньою сконцентрованою ідеєю. Магістральна ідея – значення духовости у формуванні людини, нації, суспільства, її безсумнівний авторитет у всій ціннісній системі суспільного буття». (М.Коцюбинська)

Педагогічний досвід підказує йти найпростішим шляхом, втілюючи в життя загальнодидактичні принципи виховного навчання на заняттях, а саме: інтерактивні бесіди на теми моралі та духовності в діалоговій формі, у формі міні-вистав за методикою форум-театру на семінарах-практикумах, проводити інтерактивні бінарні заняття з елементами тренінгової роботи тощо. Тобто, я не педагогіку, історію, фізику викладаю, а педагогікою, історією, математикою вчу чомусь більшому, засіваю зернята, які проростуть в душах дітей, засіваю цінності.

Ефективною в нашому закладі стала методика «Громадської студентської приймальні», що діє в навчальному кабінеті. Адже молода людина не завжди готова висловитись відкрито, а тут вони мають змогу розповісти про наболіле в анонімній формі.

Цікаво, по-дорослому, студенти розмірковують у своїх творах-мініатюрах над афоризмами Євгена Сверстюка: «Засвітися сам від себе», «Жива риба пливе проти течії», «Життя, наповнене добрими ділами, – це нива зорана і засіяна», «Особистості творять перший ряд, за яким почувають себе впевнено ті, хто позаду», «Особа – це вицвіт історії», «Обдарованість любов'ю – то головний вимір людини», «Прапор має силу, коли його несуть» тощо.

Для того, щоб теоретичні надбання переходили в практичну площину, із студентами другого, третього та четвертого курсів апробована інтерактивна інноваційна форма роботи – семінари-практикуми «Всесвіт, людина і я», «Лист до Всесвіту», «Рід, родина, сім'я і я», семінар-практикум з елементами тренінгу на тему: «Найважливіші життєві та особистісні вартості (цінності) – наші орієнтири», в ході якої студенти були ознайомлені з Українською Хартією вільної людини як з системою духовно-моральних цінностей, а також мали змогу практично визначитись, які вартості (цінності) є найважливішими для кожного зокрема.

Хартія «побачена» і «прочитана» крізь призму духовної спадщини Євгена Сверстюка набирає ще глибшого звучання, набирає Висоти Духу.

Ми бачимо її як виховну, ціннісну і цілісну систему для щоденного звертання до себе «тут і зараз»: бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером... Робити вибір щомиті на користь добра.

Особливістю проведених заходів є висока активність студентів, досягати якої вдавалося завдяки роботі з ними кваліфікованого практичного психолога з багаторічним стажем роботи в центрі практичної психології в Чернівцях – Ігоря Огданського. Він, в унісон до теми семінару, проводив тренінгові вправи: «Найважливіші особистісні цінності – наші орієнтири і ресурс», в ході яких зміг активізувати навіть тих студентів, які у повсякденному житті неохоче відгукувались на такі розмови.

Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В.Ю.Шкрібляка (директор Р.М.Гаврилук), з віковою історією, дав світові чимало талановитих митців, відомих далеко за межами України. Колектив коледжу успішно рухається по шляху перетворення навчального закладу в заклад європейського типу. Тому навчити нашу студентську молодь бути гідними, відповідальними українцями-громадянами, ініціативними, наполегливими у творчості, глибше мислити, не боятись новизни – наш обов'язок перед державою. Адже педагог – це перш за все особа, уповноважена суспільством здійснювати навчально-виховну роботу з молоддю у відповідності з цілями національно-патріотичного виховання.

Підсумком спільної роботи з громадською організацією «Новий формат» став «круглий стіл» для методистів шкіл області в Чернівецькому обласному інституті

післядипломної педагогічної освіти за участю одного із авторів проекту «Живімо за Українською Хартією вільної людини!», Ігоря Ковалика. Темою «круглого столу» було означено «Вивчення і застосування Української Хартії вільної людини у виховній роботі загальноосвітніх навчальних закладів міста і області».

Сьогодні наше покоління пише свій вічний сюжет Гамлета.

Тим, що «сміють і не бояться» від Євгена Олександровича Сверстюка:

«Питання бути чи не бути по суті означає: бути собою або ніким!

Бути – це бути сином!

Бути – це бути в опозиції, бути зі шпагою.

Бути – значить виконувати обов'язок.

Бути чи не бути – ось питання!»

Від Ініціативної групи Першого грудня – українському суспільству:

Наша Хартія– це вибір «бути». Особистий і колективний.

Бути вільними людьми.

Бути успішним народом і державою.

Бути вільними серед вільних.

«Переживаємо кризу Віри, кризу Любови – кризу Людини.

Але Надія не здається до кінця.

Будить і підхоплює занепалу Віру. Відживлює занедбану Любов.

Усі живі збирайтеся зі своїми свічами на – СВЯТО НАДІЙ!

Наша мить прекрасна: вона завжди єдина.

Ми вічно ті самі – під знаком Високого Духу.

На свято надій приносимо своє світіння».

«А тим часом залишається незмінним наше головне історичне покликання:

рятувати духову спадщину і рятувати людину з тенет облуди».

« Ось в цьому наша історична відповідальність».

Бо «прапор має силу, коли його несуть».

«...Дякую моїм читачам за відлуння.

І за віру в зерно – що воно неодмінно зійде, якщо його сіяти».

(Є.Сверстюк)

Таке рясне цитування думок Євгена Олександровича Сверстюка подано свідомо, щоб ми змогли в повній мірі відчути ту Висоту Духу, на яку Хартія вільної людини підносить українське суспільство, якщо розглядати цей документ крізь призму духовного спадку Євгена Сверстюка.

Щиросердечно дякуємо нашим землякам, тернополянам, за партнерство в справі становлення громадянської свідомості молоді і суспільства в цілому. Прийміть зерна і нашого педагогічного досвіду для засіву в майбутнє.

Особлива подяка Ігорю Ковалику і Дмитру Вакуленку за високий рівень духовного подвижництва, з якого все починалось, – це пересувні виставки копій чудотворних ікон Богородиці Тернопільщини та копій малюнків Т.Г.Шевченка. Під високим покровительством невидимої Естафети Духу знаходиться ваш громадський проект.

Бажаємо всім багато ДОБРИХ ПЛОДІВ з вашої праці на тернистій освітянській ниві!

Пам'ятаймо: «Зміниться українець – зміниться Україна, а не навпаки!»
(М.Маринович)

Література:

1. 200 афоризмів Євгена Сверстюка / упоряд. Ореста Ковцун. – Київ: Києво-Могилян., 2012. – 32с.
2. Зузяк Л. «Українська Хартія вільної людини» -- модель нашого розвитку // Верховинські вісті –2015. – Жовтень (№41). – С.9 .
3. Коцюбинська М. Кризь велику призму/ М.Коцюбинська // Слово і час. – 1990. №9. – С.26-27 .
4. Кошелівець І. Окремий Євген Сверстюк / Іван Кошелівець // Сучасність. – 1998 – Число 12. С. 88-94
5. Криштальський А. У сядві СЛОВА. Афоризми, філософські максими та роздуми Євгена Сверстюка / упоряд. А.Криштальський. – Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен», 2018. – 19-23с.
6. Сверстюк Є. Блудні сини України: зб.есеїв, літ.-критич. ст./ упоряд. Тарас Марусик. – Київ : Знання, 1993. – 255 с.
7. Сверстюк Є. На святі надій: вибране / упоряд. Валерія Андрієвська, Раїса Лиша; ред. Олександр Рибалко. – Київ : Наша віра, 1999. – 5-9 с., 29-30 с.
8. Сверстюк Є. Представлення Української Хартії вільної людини // Наша віра. – 2012.
9. – Грудень №12(296). С.1-2, с.6-7, с.10-11.

Галина ОСТАПЧУК
(Київ, Україна)

НАНОМИСТЕЦТВО ЯК ЦІННІСТИЙ ТА НОВАЦІЙНИЙ СЕГМЕНТ КУЛЬТУРИ

В умовах стрімкого зростання людських можливостей видозмінювати живу природу, виникає питання про мету і спрямованість втручань, та про міру відповідальності людини за докільля. В пошуках нових цивілізаційних цінностей ми звертаємося до осмислення життєвого світу, за Г.-Г. Гадамером, до переходу від «світу науки до світу життя». «В наші дні ми чекаємо від філософії «життєвого світу» у всій ширині життєвого досвіду і його опрацювання, його прояснення і збагачення» [1,с.7]. Зрозуміти феномен життя в умовах впровадження новітніх технологій, де порушуються межі між природним та штучним, між живим та неживим, допомагає не тільки наука, а й мистецтво. Це стало можливим завдяки швидкому розвитку новітніх технологій, прагненню науковців та бізнесменів популяризувати ці технології через мистецькі засоби, зацікавленістю адаптувати та по-мистецьки досягнути дійсність, змодельовати майбутнє. В свою чергу наномистецтво візуалізує наукові данні, інформує широку аудиторію про наносвіт, нанотехнології, популяризує наукові знання.

Мистецтво і наука будучи творчими процесами, є альтернативними формам людської діяльності та пізнання світу. Завдяки розвитку нанотехнологій мистець проникає в глибинний світ явища (живі клітини, бактерії, тканини), котре стає предметом його творчого захоплення. Бажання людини освоїти світ, тобто зробити його зрозумілим і доступним, породжує спрощену заміну реальної дійсності через мистецтво, яка задовольняє потребу повсякденного інформаційного існування людини. Сучасне мистецтво намагається переосмислити взаємодію між людиною . природою, наукою, технологіями та привернути суспільну увагу до них, змодельовати майбутнє людини та світу. Долаючи виклики сучасності, використовуючи в мистецькій сфері різноманітні наукові методи, технології, автор тим самим виконує герменевтичну та спекулятивну функцію. В такому разі ми можемо говорити про наукове мистецтво, що поєднує науку, технології та мистецтво і виражається через наномистецтво, як нову форму сприйняття.

Наномистецтво було започатковане у 2004 р. вченим фізиком та художником Крісом Орфеску, для його створення не потрібні « фарби та художній замисел, але не обійтись без

«його величності» випадку та потужного мікроскопу» [2]. Це новий вид мистецтва, що опирається на сучасні технології, з якими пов'язані сподівання та розв'язання нагальних проблем в різних сферах життєдіяльності людини, як сьогодні так і в майбутньому. Основним завданням є залучення широкого загалу до розуміння особливостей нанотехнологій, які є символами покращення якості життя, спростування чуток і страхів перед новим.

Створення наномистецьких творів є досить складним процесом. На першому етапі створюються природні наноскульптури, що візуалізуються за допомогою мікроскопів під контролем комп'ютера. «Моя художньо-науково-технічна творчість починається в лабораторії, де за допомогою фізичних та хімічних процесів я створюю різні структури, свого роду наноскульптури. В основному це робота на молекулярному та атомному рівнях» [2]. В подальшому, за допомогою мистецьких технік митець інтерпретує наукове зображення у витвір мистецтва, і з просвітницькою метою демонструє глядачу, цим самим створює привабливий імідж нанонаукам та нанотехнологіям. Автор демонструє наноскульптури на рівні атомів, молекул за допомогою хімічних реакцій, фізичних процесів, свого роду, «розкриває» природні наноструктури - поверхню золотої плівки, збільшує у десять тисяч разів, показує нанопалички індій-оксиду цинку, наночастинки сплаву заліза й галію. Наноскульптури становлять собою візуалізований об'єкт, потребують наукової та мистецької оцінки, і як наслідок, із застосуванням технологічних та наукових засобів проходить процес сцієнтизації мистецтва. Візуалізація поєднує в собі зображення та імпресіоністичну уяву, і засновники цього виду мистецтва пропонують використовувати термін «уявозображення» для характеристики реальних та уявних об'єктів. Зміна світоглядної парадигми традиційної культури безумовно впливає на всю тотальність буття людини та природи, докорінно змінює реалії їх взаємодії. Звідси і виникає ідея наномистецтва, як принципово нового візуально естетичного сприйняття. У відповідності з його принципами необхідна гуманізація всіх людських відносин, включаючи як безпосередньо відносини між людьми, так і відносини людини до живої природи.

Для презентації нанотехнологій необхідним є «помістити людей всередину нанооб'єкту». Важливим є перехід від «механічного» бачення і проникнення до чуттєвого бачення, де творчість, уява та сприйняття відіграють суттєву роль у пізнанні об'єкта нанотехнологій та по мистецьки презентують його [3]. Часто в інсталяціях демонструють перетворення в живій природі, використовуючи нанофотонні моделі, структури, звуки.

Поширеною практикою в США для популяризації нанотехнологій є програми, що охоплюють практичні заняття, театральні постановки, відеофільми, графіка, мультимедійні проекти, вистави. Демонстрація проходить в різних локаціях, для різного споживача, спрямована на драматизацію конфліктів, емоцій, гуманістичних ідей, що виникають у процесі пошуку та впровадження результатів в практику. Освітні заклади надають підтримку мистецьким резиденціям та дослідницьким центрам, спільна співпраця митців та науковців дає можливість об'єднати культури та спонукає до роздумів про науку і мистецтво як взаємопов'язані для суспільної синергії.

В Україні організовано телепроект «Культурні афіші здорової людини. Нано-мистецтво в Чернівцях» де поєднано перформативне мистецтво, музика для пояснення необхідності поєднання освіти, науки та мистецтва тепер і в майбутньому. В проекті «Тепле місто» (Нано-Франківськ) розробники, зацікавлені в просуванні нанотехнологій, залучили до організації та фінансування бізнес, управлінців, креативну молодь. У просторі заводу «Промприлад» створено урбан-лабораторію, робоклуб, арт-цех, галерея, мультимедіа-хаб, офіси інноваційних компаній та партнерських організацій, що дає змогу інформувати про нанотехнології, проводити свого роду просвіту серед населення поза бізнесовими та науково-дослідними колами. Це продуманий діалог про соціальні та етичні аспекти використання нанотехнологій та наноматеріалів, залучення суспільства до розвитку науки.

Таким чином, наномистецтво визначає вектор поступу сучасного наукового знання, на яке покладається завдання популяризації нанотехнологій сучасності щодо можливостей знаходження шляхів забезпечення більш-менш пристойного майбутнього людства.

Література:

1. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного. – М.: Искусство. 1991. – 367с.
2. Искусство в стиле нано. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2011/iskusstvo-v-stile-nano>
3. Феномен життя в сучасному філософському дискурсі. / [М.М.Кисельов, Т.В.Гардашук, Ю.А.Іщенко, С.І.Грабовський]; Ніжин: Вид. Лисенко М.М., 2018. – 296 с.

Людмила ПАВЛИШИН
(Тернопіль, Україна)

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ Ф. НІЦШЕ ТА В. ВИННИЧЕНКА

Нівелювання особистості, падіння моральних цінностей, духовний занепад тогочасного суспільства спонукали Ф. Ніцше та В. Винниченка до пошуку шляхів, які б продемонстрували людині істинні життєві орієнтири. Важливу роль у цьому відіграла «філософія життя», представники якої Ф. Ніцше, В. Дільтей, Г. Зіммель, А. Бергсон, О. Шпенглер зосереджували увагу на декадансі тогочасного суспільства, шукали способи подолання людської недосконалості. Впродовж багатьох століть(XXI ст. не є винятком) людина прагнула панувати над природою, використовувати її у власних цілях заради певних матеріальних інтересів. В зв'язку з цим світ перетворився на поле діяльності людини-дослідника, людини-узурпатора, яка намагалася змінити його, підкорити на службу їй. Так, наприклад, М. Гайдеггер вбачав велику загрозу з боку людини, що, озброївшись новітніми технічними засобами, по споживацькому ставиться до багатств природи, забуваючи при цьому, що, знищуючи її, вона руйнує також і себе, спустошуючи власний внутрішній світ. Ф. Ніцше зазначав, що «найзагальніша ознака сучасної епохи: неймовірне падіння гідності людини в її власних очах» [2, с. 43]. Великі надії мислитель покладав на гармонійних, сильних духовно і фізично особистостей. Тільки вищий тип людини зможе вийти за межі добра і зла, створити нові моральні цінності, що будуть свідчити про розквіт нового життя і водночас стануть тими засобами, які дозволять людині подолати саму себе, рухаючись по тих шляхах, що ведуть до надлюдини.

Зосереджуючись на постатях В. Винниченка та Ф. Ніцше, варто, насамперед, зазначити, що вони були неординарними людьми, привертали увагу оточуючих своїми вчинками, словами. Винниченко та Ніцше дуже схожі на героїв своїх творів, що дає підстави говорити про тісне переплетення їхнього особистого життя з літературними сюжетами, які вони відображали. Мислителі намагалися зберегти індивідуальність, не бути схожими на інших, щиро вірили у власні сили. Створюючи основи нової моралі, вони ні на мить не сумнівалися у її доцільності. Завдання Ніцше полягало «...в створенні цілковитого перевороту в сфері етики, в зміні прищепленої християнської моральної оцінки людських справ, в переоцінці цінностей» [3, с. 50]. Як Ніцше, так і Винниченко, покладали великі сподівання на ідею «переоцінки цінностей», адже з тими, що вже існували, неможливо побудувати суспільство нового типу, у якому б могла з'явитися нова людина. Перш за все потрібно було переоцінити християнські і традиційні моральні цінності, адже традиційна мораль, підігнана під рамки пересічної людини, була для Ніцше неприйнятною через свою здатність ганьбити всіх, хто не шанує її, не кориться їй, не ставиться з особливою повагою до неї.

Зосередженість на нормах моралі спонукали Винниченка до аналізу моральності як індивідуальної цінності. Критика християнської моралі, а не християнства як такого, об'єднувала Ф. Ніцше та В. Винниченка. Людина у своїй індивідуальній поведінці обмежена загальними нормами, що сприяють її долученню до соціуму. Про недосконалість та некоректність цих норм Винниченко вів мову у своїй праці «Про мораль пануючих і мораль

гноблених». Причину цього він вбачав у тому, що джерелом моралі є суспільний розвиток, а у класовому суспільстві люди відчують більшу приналежність до класу, ніж до суспільства. Абстрактні норми – це класовий обман, а християнська мораль – це прикриття для класової експлуатації. «В сфері моралі Винниченко скрізь являється новатором, руйнівником старих етичних та естетичних підвалин, під тягарем котрих людині не вільно розвиватися, котра нищить цілком все індивідуально-цінне і надягає на неї ярмо трафаретності» [1, с. 175]. Не визнаючи абсолютної істини та абсолютних моральних цінностей, Винниченко зазначав, що як будь-яку правду можна зробити обманом, так і обман – правдою. Коли ми бажаємо добра для себе, то зазвичай це призводить до того, що для інших воно обертається у зло. Виявляючи любов до однієї людини, ми тим самим проявляємо байдужість до інших. Наголошуючи на відповідності таких понять, як «добро» і «зло», Винниченко мав на увазі, що вони залежать від конкретних обставин. Те, що є корисним, цінним і добрим для однієї людини, для інших може таким не бути. Так, наприклад, одна і та сама дія може вважатись і як злочин, і як мужній вчинок.

Усе своє життя Ніцше присвятив пошукам моралі для вільної людини на шляху руйнування традиційних цінностей, орієнтація на які нищить людяність, особистість, а в остаточному результаті і саму людину. У нього було своєрідне внутрішнє переконання стосовно доцільності «переоцінки цінностей». Якщо навіть і можуть виникати сумніви щодо коректності його позицій, щодо моральних цінностей, все-таки варто сказати, що бажання не тільки руйнувати, а й створювати змушувало його оперувати метафізичними, гносеологічними і моральними поглядами. «Суворі морфологія усіх моралей є завданням майбутнього. Ніцше і тут влучно зробив перший крок, що був вирішальним для нової перспективи» [4, с. 530]. Він вважав, що всі моралі, які існували й існують, мають під собою корисливий мотив, а тому є антигуманними: усі, навіть так звані загальнолюдські моральні цінності, бо при уважному їхньому розгляді вони виявляються ширмою, що маскує користь. Ф. Ніцше чітко усвідомлював неадекватний збіг мети і результатів людської діяльності в історичному процесі і зробив принципові висновки: звеличення, вихвалювання бездуховного, позбавленого моралі є чисто біологічним, природним буттям. Проголошуючи саме таке буття єдино реальним, він по-різному тлумачить ту або іншу подію, явище, свідомість людини. Якщо людині не подобаються ідеали, моральні норми, релігійні образи, вона просто відкидає їх. У своїх міркуваннях Винниченко також виходив з того, що загально визнаних моральних норм, вічної моралі немає, уявлення про це є примарним. Людина у своїй індивідуальній поведінці обмежена загальними нормами, що сприяють її долученню до соціуму. Заглиблюючись у себе, вона здатна зазирнути у найпотаємніші куточки внутрішнього світу. Так, у свій час М. Бубер наголошував на тому, що дана проблематика набуває особливої гостроти, коли відчуття самотності, життєвого дискомфорту, невпевненості у завтрашньому дні заволодіває серцями та думками людей. Коли вони почуваються господарями Всесвіту, їм затишно у ньому, це питання відходить на другий план.

Впродовж останніх століть європейське суспільство спрямовує свої зусилля на підкорення світу, не надто переймаючись наслідками своїх дій. Навіть у морально-духовній сфері суспільство орієнтується на цінність діяльності, вказуючи на її суттєву роль в усвідомленні людиною свого місця у світі та почутті власної гідності. Особа, охоплена бажанням досягнути навколишню дійсність та користуватися її багатствами, залишає поза увагою етичні аспекти своєї діяльності. Суспільно-політична ситуація сьогодення все-таки змушує кожного з нас замислитися над своїм ставленням до світу та виробляти нову лінію поведінки, щоб не допустити остаточної загибелі світу і, звичайно ж, людини також. Життя кожного з нас – постійний вибір між добром і злом, справедливістю і несправедливістю. На думку С. Кримського, духовність виступає як спосіб вдосконалення особистості, вона пов'язана з вибором свого власного образу та долі. На жаль, ми часто спостерігаємо відчуження людини від культури, панування її внутрішньої егоїстичної натури над моральними нормами, прийнятими у суспільстві. У цьому випадку людина повинна знайти в собі сили, щоб здійснювати свій розвиток як особистості не в напрямі задоволення власних

гедоністичних потреб та матеріальних благ, а задля збагачення свого внутрішнього світу з метою самовдосконалення та нарощування культурних начал.

Література:

1. Кончіц І. Володимир Винниченко: (ескіз) / І. Кончіц // Українська хата, 1910. № 3. С. 169-177.
2. Ницше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше. М.: REFL-book, 1994. 352 с.
3. Струве Г. Е. Современная анархия духа и ее философ Ф. Ницше / Г. Е. Струве. Х.: Типография губернского правления, 1900. /2/53/2/ с.
4. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность / О. Шпенглер. М.: Мысль, 1998. 663 с.

Валерій ПАВЛОВ
(Київ, Україна)

ВИЩА ШКОЛА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ЦІННІСНИЙ ВИМІР

Майже 28 років новітньої історії України — час її існування у статусі незалежної держави. Це дещо більше, ніж третина життя середньостатистичної людини. Практично всі (за незначним винятком), хто народився у рік набуття країною незалежності, середню освіту отримали в школах, які функціонують на українських теренах. Багато з них — випускники вітчизняних вищих навчальних закладів¹. Освітнє поле країни постійно перебуває у стані трансформаційних процесів, які, на думку можновладців, мали б забезпечити підвищення рівня якості знань учнів і студентів; максимально сприяти комфортному входженню молодих людей у різні сфери професійної діяльності; допомогти їм безболісно долати бар'єри існуючих у світі освітніх систем, ставати носіями конкурентоздатних ідей та передових технологій; позитивно впливати на формування у юнаків і дівчат високої культури та свідомого патріотизму. На жаль, майже ніщо із сказаного не отримало повноцінного втілення на практиці. Продовжується прийняття чергових законодавчих актів, спрямованих на покращення системи освіти в Україні, видаються нові накази і розпорядження, а значних позитивних змін у даній сфері *немає*.

Особливу стурбованість викликає освітній процес у вищих навчальних закладах. Якість підготовки значного числа студентів і, як наслідок, випускників цих закладів надзвичайно низька. Про це свідчать не тільки поточна успішність і оцінки в додатках до дипломів, а й елементарна нездатність таких випускників належним чином виконувати свої обов'язки безпосередньо на місцях професійної діяльності. Непоодинокі випадки, коли молоді інженери не в змозі правильно «читати» креслення деталей і вузлів, не володіють базовими знаннями про особливості різних технологічних процесів; новоспечені лікарі не здатні сформулювати діагноз простих захворювань; вчителі, що роблять перші педагогічні кроки, не освоїли елементарні навички методики викладання дисциплін та достатній обсяг професійної інформації. Не отримання глибоких, різнобічних знань, а лише формальне підтвердження наявності у особи вищої освіти (диплома) стало пріоритетом для десятків тисяч потенційних абітурієнтів, студентів і тих, кому цей документ вже виданий. Якщо спробувати за допомогою кольору описати їх професійний рівень, домінувати буде сірий колір. Останній — відображення водночас загального стану організації навчального процесу у багатьох закладах освіти. Про сказане відомо всім — самим студентам, викладачам,

¹ Офіційно (законодавчо) такий статус у нашому суспільстві крім університетів, інститутів і академій (закладів III–IV рівнів акредитації) мають також технікуми, коледжі і училища (заклади I–II рівнів акредитації). На мій погляд, «підтягування» останніх до рівня вищої освіти має штучний характер. В статті йдеться про стан справ в навчальних закладах першої групи.

керівництву навчальних закладів, профільному міністерству, Академії педагогічних наук України. Відомо, але дієві заходи в напрямку зміни ситуації, що склалась, не вживаються.

Переконаний: вона є *критичною*. Ще десятиріччя продукування таких «спеціалістів» і не потрібен жоден зовнішній ворог, щоб Україна перетворилась у сировинний придаток розвинутих країн, а її громадяни — у другосортну робочу силу, значний відсоток якої будуть складати псевдоосвічені люди з дипломами вишів, здатні лише відтворювати вже відоме, а не генерувати нове. Відкриття іноземцями в Україні фабрик і заводів по випуску (на основі зовсім не вітчизняних технологій) простої промислової продукції, яка потім використовується світовими корпораціями при створенні різноманітних товарів (об'єктів), що мають кінцеву додану вартість, — лише перший крок у цьому напрямі. Зрозуміло: в умовах, коли доморощена влада не в силах сама генерувати нові робочі місця, то і таким надбанням приходиться радіти. Але це не шлях прогресу. Якщо в сучасних умовах недалекоглядні політики і можновладці практикують залучення на високі державні і недержавні посади (міністрів, різноманітних радників, керівників державних підприємств, компаній тощо) громадян інших країн (при наявності — *поки що* — своїх відповідальних, знаючих, талановитих особистостей), то що чекає нас у недалекому майбутньому? Один з виходів з означеної ситуації — кардинальна зміна політики в галузі освіти, вищої в тому числі.

Як це не болісно констатувати, але в контексті теми, що розглядається, кількість не просто домінує над якістю. Вона значною мірою перешкоджає ствердженню повноцінної якості освіти. В Україні суттєво більше, ніж потрібно, вищих навчальних закладів — як державних, так і недержавної форми власності². За своєю освітньою спрямованістю вони багато в чому дублюють один іншого, дуже часто випускають фахівців, попит на яких на ринку праці відсутній або мінімальний. Не всі з них мають належну матеріальну і навчально-методичну базу, якісний склад викладачів. Їх кількість повинна бути суттєво зменшена. Це непростий і болісний процес, але без нього не обійтись. Дії, які робить у цьому напрямі галузеве міністерство, надто повільні і не завжди продумані. Необхідна розумна, виважена стратегія щодо державного замовлення на підготовку фахівців по конкретних спеціальностях, а також забезпечення їх роботою. Недопустимий стан речей, коли студент навчається за бюджетні кошти, а потім держава про нього забуває і цій людині приходиться самотужки працевлаштовуватись. Підвищеної уваги потребує питання задоволення потреб у фахівцях в сферах медицини, машинобудування, шкільної освіти, дошкільних закладів. В країні відсутня державницька позиція у справі підготовки професійних робітників (будівельників, токарів, зварювальників, слюсарів, сантехніків, майстрів по ремонту автомобілів та ін.). Дефіцит останніх різко відчувається у всіх населених пунктах.

Далеко не кращим чином на вищу школу України вплинув Болонський процес. Маючи складну об'єктивно-суб'єктивну природу, він, при ура-патріотичному сприйнятті чиновниками від освіти та некритичній оцінці з боку низки керівників вищих навчальних закладів, приніс освітньому простору України більше шкоди, ніж користі. Гарна ідея цього процесу — пошук спільного знаменника для освітніх систем різних країн — отримала не завжди адекватну, нерідко спотворену, реалізацію у діяльності вітчизняних закладів освіти. *По-перше*, один з його наслідків — повністю зруйнована виправдана часом і перевірена практикою система підготовки спеціалістів, яка була сформована в дореволюційній Росії і отримала подальший розвиток в Радянському Союзі. Вона заслужено вважалась (в тому числі західними фахівцями) однією з кращих у світі. Ця підготовка базувалась не на вузькій спеціалізації (як тепер), а вирізнялась широкими міждисциплінарними зв'язками, органічним поєднанням навчання, практики і виховання. *По-друге*, безпідставно був взятий курс на мінімізацію присутності в навчальному процесі знань фундаментального циклу (в т. ч. математики, фізики, хімії і т. д.), що відразу негативно вплинуло на рівень професійної підготовки студентів. На зміну знанням про сутність прийшли знання про явища. Останні, в

² За даними Державної служби статистики на початок 2018/19 навчального року в країні функціонувало 282 заклади III–IV рівнів акредитації та 370 закладів I–II рівнів акредитації. Сумарне число — 652.

силу своєї природи, позбавлені системності та глибини. *По-третє*, орієнтація на Захід, де традиційно існували бакалаврський і магістерський рівні фахівців, стала підставою для ліквідації в Україні такого рівня підготовки, як спеціаліст. Він максимально повно відповідав потребам вітчизняної науки і практики. В свою чергу, це породило комплекс проблем у сфері гарно сформованої і якісно функціонуючої сфери середньої спеціальної освіти (сфери технікумів). *По-четверте*, відбулась масова переорієнтація на зовнішню, багато в чому формальну сторону організації навчального процесу зі студентами та контролю їх знань. Членування навчальних курсів на окремі модулі (частини) стало нормою у всіх закладах освіти. Відмова значною мірою від традиційних екзаменів і заліків на користь виставлення підсумкових оцінок по дисциплінах на основі суми балів, набраних студентами впродовж семестру, привела до фрагментації засвоєних ними знань, їх «лоскутного» характеру. Один з базових принципів пізнавального процесу — єдність аналізу і синтезу — зараз свідомо вилучений з практики функціонування переважної більшості освітніх закладів.

Отримання вищими навчальними закладами автономії у вирішенні багатьох питань свого внутрішнього життя також не завжди позитивно вплинуло на їх діяльність. Не всі вони «дозріли» до рівня, при якому можна самостійно визначати стратегію і тактику власного функціонування. Як наслідок, рельєфно почали проявлятися авторитаризм з боку керівників вишів; намагання «під себе» реорганізувати кафедри, факультети, навчально-наукові інститути та інші структурні підрозділи навчальних закладів; зменшувати обсяг годин на конкретні дисципліни; «витіснити» з педагогічних колективів викладачів, які вирізняються принциповістю і безкомпромісністю. Поганою нормою стала щорічна зміна навчальних планів. Ця «хвороба» має тотальний характер і шкідливі результати. Причому, рішення по даному питанню приймаються, як правило, не на основі публічного обговорення пропонуєних змін, а кулуарно, в закритому режимі. Якщо порівняти навчальні плани студентів однієї спеціальності, різниця вступу яких на перший курс в один і той же заклад освіти складає один чи два роки, стане очевидною менша чи більша відмінність цих планів. Про повне співпадання (тотожність) їх змісту вести мову не приходиться. На практиці це означає, що дані студенти, отримуючи однакові дипломи, вивчали (чи вивчатимуть) частково різні дисципліни, та й обсяг однакових дисциплін може бути неоднаковим. Нерідкі випадки, коли, завершаючи черговий навчальний рік, викладачі не знають, чи будуть в наступному навчальному році в педагогічному навантаженні дисципліни, які вони викладають. А якщо будуть, то в якому обсязі і на якому курсі. Це породжує невпевненість у завтрашньому дні, вносить психологічну напругу в педагогічне середовище. Особливої уваги заслуговують так звані вибіркові дисципліни. Їх присутність в освітньому полі навчальних закладів дуже часто залежить не від вільного вибору студентів (як це має бути по закону), а від суб'єктивного рішення адміністрації факультетів. Студенти навіть не догадуються, що вивчають окремі навчальні предмети, остаточне рішення щодо присутності яких в розкладі занять вони повинні були прийняти самі.

Орієнтація навчального процесу на підготовку фахівців вузького профілю своїм негативним результатом має різке зменшення переліку дисциплін непрофільного характеру. Крім курсів фундаментального циклу, про які вже йшлося вище, в зону «ігнорування» попали гуманітарні знання — історія, українська мова, філософія, соціологія, логіка, релігієзнавство, етика, естетика, політологія, культурологія, психологія та ін. З особливою силою негативне ставлення до них проявляється в низці технічних навчальних закладах. Ситуація не нова. В історії освіти, вітчизняної в тому числі, мали місце неодинокі приклади (та часові періоди) нерозуміння ролі гуманітарної складової у формуванні професійних якостей студентської молоді та її загальної культури. І хоча час, індивідуальна і суспільна практика переконливо розставляють все на свої місця, бажання вузівських адміністраторів різного рівня «зеконотити» на гуманітарних дисциплінах не зникло. З кожним навчальним роком опиратись цій агресивній політиці все важче і важче. Ще ніколи за останні півстоліття студенти в Україні *не були так обділені* в отриманні під час навчання знань гуманітарного циклу, як тепер. При загальному зниженні культурного рівня сучасної молоді, засиллі у

засобах масової інформації різноманітних проявів ерзацкультури, вдосконаленні механізмів психологічного маніпулювання людьми, зростанні суїцидних настроїв в молодіжному середовищі, руйнуванні (у величезній кількості випадків) сформованих віками стійких психологічних і соціокультурних зв'язків між батьками і дітьми означена вище «економія» тотожна злочину.

Не можна обійти увагою ще один аспект мізерної присутності гуманітарного знання у вищих закладах освіти сучасної України. Стосується він філософії. Очевидними є стійкі намагання перевести цей предмет у цикл дисциплін за вибором студентів. Вони несуть неабияку шкоду тим, хто навчається, і суспільству в цілому. Як свідчать наукові дослідження, студенти мають лише частково сформовані світоглядну та життєву позиції. Тому особливо потребують знань гуманітарного спрямування, філософських — в першу чергу. Останні активно сприяють усвідомленому світоглядному самовизначенню людини і відіграють значну роль в процесі освоєння нею фундаментальних та професійних знань. Це пов'язано з тим, що філософія вчить чіткості суджень і висновків; широко використовує у своєму змістовному полі результати різних наук, природничих та інженерних в тому числі; допомагає індивідам з більш широких позицій критично оцінювати рівень особистої фахової підготовки. Наука не безпідставно вважає: філософія є однією з небагатьох форм знання, які суттєво впливають на розвиток у студентів здатності мислити теоретично, проблемно, конструктивно, долати шаблони і догматизм. В сучасних умовах ці риси надзвичайно важливі в контексті конкурентноздатності фахівців на ринку праці. Не можна недооцінювати і вплив даної форми духовно-практичного освоєння світу на формування у юнаків і дівчат методологічної культури — вміння правильно формулювати вихідні принципи власної пізнавальної та практичної діяльності, обирати адекватні і продуктивні методи досягнення поставлених цілей, розумно визначати індивідуальні і суспільні пріоритети. Це дозволяє ефективно реалізовувати себе у всіх сферах життя. У означеному плані філософія не може бути замінена жодною іншою формою знання.

В країні, на жаль, вже декілька років немає документа, який би регламентував викладання філософії на рівні аспірантури. Відсутність чіткої, однозначної позиції галузевого міністерства щодо філософської складової в навчальних планах для аспірантів та складання ними кандидатського екзамену з філософії привели до парадоксальної ситуації — кожен навчальний заклад самостійно визначає назву курсу, який покликаний забезпечити відповідний рівень філософської культури аспірантів, обсяг годин, а також форму підсумкового контролю знань. В одних вишах аспіранти складають кандидатські іспити з філософії і пишуть у зв'язку з цим наукові реферати, в інших немає ні першого, ні другого. При цьому аспірантам, що навчаються в науково-дослідних інститутах Національної академії наук України, продовжують викладати курс філософії в значному обсязі. Всі вони складають кандидатські іспити з цієї дисципліни і готують відповідні реферати. Іншими словами, аспіранти двох різних соціальних утворень — вищих навчальних закладів і інститутів Академії наук — отримують філософські знання у обсягах, що суттєво розрізняються між собою, та мають різне змістовне наповнення. Виникає закономірне питання: а як це буде враховуватись при їх спробі захистити кандидатські дисертації? Сказане — ще один приклад того, що демократизація в організації навчального процесу не повинна виключати уніфікацію низки його складових. В протилежному випадку виникають суперечності, котрі негативно впливають на функціонування освіти як цілісної системи.

Критичні судження щодо стану української вищої школи зовсім не означають, що у цій сфері немає досягнень. Вони, без сумніву, існують, але їх не так багато, як хотілося б. Не можна обійти увагою наполегливу працю з книгою та в навчальних лабораторіях тисяч обдарованих студентів; відданість педагогічній справі високопрофесійних викладачів, які блискуче володіють знаннями і новітніми методиками викладання; підготовку спеціалістів по нових, перспективних спеціальностях; наукові здобутки вишів; наближення вузівської науки до потреб виробництва; поступову інтеграцію нашої школи у світовий освітній простір та ін. Все це — крок у майбутнє. Щоб він приніс зримі та масштабні результати, потрібно багато

зусиль, спрямованих на подолання всього, що заважає поступу вперед. Передусім необхідно відмовитись від кампанійщини у проведенні освітніх реформ і надмірного захоплення зарубіжним досвідом. Тут не обійтись без серйозної аналітичної роботи, глибоких знань з історії педагогіки та філософії освіти, серйозного врахування специфіки вітчизняних галузей господарства, національних традицій, подолання формалізму і непрофесіоналізму з боку тих, хто приймає відповідні управлінські рішення. На мою думку, варто повернутись до апробованої раніше і результативної системи управління освітою — функціонування двох міністерств: Міністерства освіти (поле його діяльності — вся довузівська підготовка) і Міністерства вищої освіти. При такому підході існує можливість предметно і професійно здійснювати ефективні зміни у двох тісно взаємопов'язаних, але водночас принципово різних сферах освітнього простору. Нинішній варіант управління такої можливості не дає. Час від часу має місце надмірне захоплення змінами або на рівні шкіл, або ж вузів. Щодо останніх, то там працює багато талановитих вчених і педагогів, які мають власні ідеї та пропозиції (в тому числі інноваційного характеру) по реформуванню вищої школи, піднесенню її на якісно новий рівень, але їх думки залишаються поза увагою міністерських чиновників. Радитись з професіоналами вони не хочуть. Тому приймають нерідко рішення, які позбавлені серйозного теоретичного підґрунтя і відірвані від практики.

Олег Пекар
(Тернопіль, Україна)

АКСІОЛОГІЯ ТЕХНОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Відправною точкою формування концепцій постіндустріального або інформаційного суспільства стали роботи Збігнева Бжежинського та Елвіна Тоффлера, які розкрили основні тенденції розвитку суспільства та особливості його сучасного стану. Вони дозволили включити до розгляду еволюції соціуму техніко-технологічний аспект.

Вклад у розвиток теорії інформаційного суспільства вніс Збігнев. Бжежинський, який створив концепцію технотронного суспільства та представив її основні положення в праці «Світове панування чи глобальне лідерство». Основні його ідеї зводяться до того, що сучасне суспільство розвивається під інтенсивним впливом ролі комп'ютерів та інформаційної мережі. Технотронна революція супроводжується розпадом традиційних соціальних зв'язків в суспільстві. Руйнуються зв'язки між поколіннями у сім'ях. Втрачають актуальність релігійні ідеї та цінності, традиційні, національні та локальні особливості. Сучасне суспільство інтегрується у глобальні процеси, вирішальним чином під впливом технотронної революції. Вона дозволяє неймовірно швидко поширювати стереотипи мислення, норми поведінки, спосіб життя, експортуючи їх в різні куточки світу [1].

Наріжним каменем в розвитку теорії інформаційного суспільства стоїть хвильова концепція Елвіна Тоффлера. Основні положення якої викладені в праці «Третя хвиля», де автор запропонував унікальну схему феноменології історичного процесу. Методологія Тоффлера полягає у хвильовому фронтальному аналізі соціальних процесів, що передбачає можливість розгляду еволюції світу в глобально-синхронних фазах. Нове суспільство базується на відновлюваних джерелах енергії, нових методах виробництва, нуклеарній сім'ї. Ця нова цивілізація не обмежується бар'єрами стандартизації, централізації та синхронізації[3]. Автор приходить до висновку що в нових умовах буде знижуватись роль національних держав та буде спостерігатись ріст напівавтономних економік. Характерними рисами інформаційного суспільства буде трансформація звичного соціуму, нівелювання соціальних зв'язків на всіх рівнях від сім'ї до держави [2].

П.Друкер в праці «Постапокаліптичне суспільство» зробив припущення про майбутній розвиток капіталістичного суспільства, описуючи основні тенденції, які дозволяють подолати традиційний капіталізм. Основою переходу стає відмова від індустріального господарства, приватної власності, відмова на користь виробництва

інформації та знань, нової системи цінностей, глобального суспільства та економіки. Особлива роль в цьому процесі належить знанням, які стали основним ресурсом який привів до формування посткапіталістичного суспільства. Зміни докорінно змінюють структуру суспільства, створюючи нові рушійні сили, зачіпаючи соціальну, економічну та політичні сфери [4].

Виходячи з вище сказаного можна зробити висновок, що концепцію технократичного суспільства дослідники розглядають через призму технологій та інформаційних трансформацій, через підвищення ролі знання та інформації. В рамках цих концепцій доводиться ідея того, що в умовах цих трансформацій відбувається зміна поведінки людини, його ролі і мотивів у напрямку інформаційної відкритості всіх для всіх та зниження ролі малих соціальних груп як сім'я для людей.

Література:

1. Бжезинский З. Мировое господство, или глобальное лидерство. – М.: Международные отношения, 2004.
2. Тоффлер Э. Шок будущего. – М.: АСТ, 2008.
3. Тоффлер, Елвін Третя Хвиля / 3 англ. пер. А. Євса. — К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. — 480 с. — Бібліогр.: с. 432—453.
4. Друкер П. Посткапіталістическое общество // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М.: Academia, 1990.

Галина Петришин
(Тернопіль, Україна)

ВІРТУАЛЬНИЙ ЕСКАПІЗМ ЯК СТРАТЕГІЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

В умовах соціальної гетерогенності, розширення культурного простору свободи, становлення медіа культури, посилення тенденцій символічності та маргінальності у культурі сучасного суспільства порушилися механізми включення людини в соціум. Для певної категорії людей виходом з подібної ситуації є свідомо втеча від буття як прагнення віддалитися від його проблем. Видами утечі від реальності можуть бути: «утеча в тіло», «утеча в роботу», «утеча в контакти чи самотність», «утеча у фантазію» [1, с.178].

Втечу від проблем буття у сконструйований свідомістю індивіда світ ілюзій називають ескапізмом, а саму людину означають як *Nomo Fugiens*. Ескапістська свідомість є логічним відображенням суперечливого «Я» у пошуках варіантів самого себе за межами реального на основі симулювання різних видів діяльності. Зростання ескапістських тенденцій у процесах ідентифікації особистості і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Ескапізм виявляється у різних формах та видах: активний і пасивний, зовнішній і внутрішній, м'який і жорсткий, інструментальний і екзистенціальний та інші. Предметом нашого дослідження є віртуальний ескапізм - втеча у віртуальний світ. Його особливістю є здатність свідомості людини переміщуватися у просторово – часових вимірах іншої сконструйованої «реальності» з акцентуванням уваги на власних уявленнях та внутрішніх відчуттях.

Ескапізм явище не нове, проте саме сьогодні під впливом інформаційних та комунікативних технологій створено широкі можливості для втілення різних фантазій ескапізму у віртуальному комп'ютерно - медійному просторі. Засобами інтегрування у світ мрій і уяви слугують комп'ютерні ігри, Інтернет, відеофільми тощо. Особливою популярністю користується Інтернет – мережа, яка пропонує безліч способів утечі від повсякдення, симулює взаємодію «Я» та «Інші» за відсутності останніх у дійсності. Ескапістські тенденції у віртуальному просторі Інтернету проявляються, як у прагненні

поринути у світ розваг, так і у намаганні повністю зануритися в інший уявний світ. Перший варіант віртуального ескапізму можна означити як м'який, другий як жорсткий.

Вивільненню потенціалу фантазій сприяє така особливість віртуального простору, як можливість інсценування своїх других «Я». Основним інструментом, який дозволяє здійснити особисті перевтілення є масові рольові ігри онлайн та комп'ютерні рольові ігри. Основною характеристикою, яка об'єднує всі віртуальні ігри є втрата відчуття реальності та сприйняття віртуального оточення в якості справжнього. Ігри дають можливість гравцю ідентифікувати себе зі своїм героєм, покращувати здібності того чи іншого персонажу (ігри у жанрі RPG), контролювати ситуацію, змагатися і спілкуватися. Небезпека ігор в інтерактивному середовищі пов'язана з перетворенням гравця в квазіактивного учасника, коли відбувається втеча у «Я» - віртуальне з подальшою інтеріоризацією цього досвіду. Цікавими феноменами у контексті сказаного є формування особистостей інтернет – гемблера та кідалта – дорослої людини (вік 35 років на 2010 р.), яка безперервно грає у комп'ютерні ігри, купує іграшки та переглядає анімаційні фільми.

На ігрових принципах побудована вся система міжособистісної та міжгрупової комунікативної взаємодії у віртуальному медійному просторі. Найбільш інтерактивними середовищами комунікації вважають веб - чати, Skype, відео конференції, MUDs. Їх використовують для вираження «інтересів» особистості, підтримки уподобань або засудження вчинків, непогодженості з певними ідеями тощо. Люди дружать, закохуються і все це по ту сторону екрану – анонімно, надаючи перевагу безплотним об'єктам. В процесі віртуальної комунікації людина може представляти себе ким завгодно, змінювати зовнішній вигляд, ім'я та стать. Особливою формою комунікації в цьому плані є чати, карнавальна складова яких дозволяє її умовним персонажам жити іншою формою життя. Світ віртуального стає своєрідним сховком від буденності, середовищем втілення найбезглуздіших фантазій своїх інших «Я». Завдяки власним нікам, піктограмам учасники комунікації стають впізнаваними у віртуальному просторі. Реалізуючись як «Я» - віртуальне у процесах інтернет - комунікації, людина все більше інтегрується у містичний світ образів.

Окремої уваги сьогодні заслуговує і такий вид втечі у простір симулякрів як блогерство, крайнім виявом якого є «життя у блозі». Блоги слугують своєрідною трибуною презентації творчості автора та інструментом задоволення потреби у комунікації. Часто автори записок скриваються під псевдонімами або є безликими. Тому, образ автора конструюється на основі його текстових повідомлень та комунікації з читачами. Можемо припустити, що текст сприймають як реальну людину. Які це має наслідки на рівні свідомості важко визначити, оскільки цей аспект проблеми потребує ґрунтовного аналізу. Проте можна висловити припущення, що таке сприйняття особистості змінює процес ідентифікації особистості.

Відключити дію правил, які обумовлюють фізичну реальність дозволяє і така форма дозвілля як перегляд фільмів онлайн. Занурення у світ художніх образів, проживання чужої історії як власної сприяє одержанню чуттєво – емоційних переживань, які недоступні у реальному житті. Окрім того, для певної категорії людей улюблені герої стають взірцем для наслідування у реальному житті, що виявляється у формуванні різних субкультур. Прикладом може слугувати культура аніме, сформована у Японії.

Різновидом віртуальної комунікації в мережі є сьогодні інтернет – серфінг, розуміння якого багатозначне: спосіб заробітку завдяки відвідуванню сайтів або безцільне відвідування сайтів у пошуках нових вражень та інформації. Обидва тлумачення передбачають постійний контакт з мережею. Інтернет – серфінг забирає багато часу і у такий спосіб вилучає людину із звичного життя. Цю форму ескапізму можна представити як «утечу в комунікацію і розваги».

Необмежені можливості комп'ютерно – медійного віртуального простору створюють умови для реалізації таких трансцендентних змістовних структур релігії як тімос, вівос та транс. Інтернет – блоги релігійних лідерів, віртуальні єпархії, онлайн богослужіння, онлайн - храми слугують нині джерелами набуття віртуального релігійного досвіду (культові

практики, релігійна поведінка). Віртуальна релігійна комунікація віруючих різних конфесій дає можливість ознайомитися з різними офіційними і неофіційними релігійними культурами, що позначається на процесах формування духовних цінностей особистості. Застереження викликає діяльність веб - сайтів Великого Білого братства, «Аум Сенріке», сатаністів, шаманів та інших. Гадаємо, що основною мотивацією до вступу у лави їх прибічників є внутрішній протест проти системи цінностей та способів існування сучасного суспільства.

Ескапістська свідомість у віртуальному світі підтримується слактивізмом, кліктивізмом, що створює у людей відчуття причетності до певних подій на основі заміщення реальних вчинків образами – симуляціями (проставляння лайків, репостів, підписання інтернет – петицій, вступ в інтернет – спільноти різних організацій). Окремо необхідно виділити хактивізм (типові групи Anonymous і LulzSec), який використовує цифрові технології у політичних цілях. Зокрема, поширює конфіденційну інформацію про діяльність певних організацій, урядів тощо. Можливість створити подію, змінити хід її перебігу або пережити подію заново дозволяє почувати себе затребуваним. Пасивна «активність» стає новим видом практики і поширюється на реальне життя, наприклад, культура флешмобів.

Розгляд сучасних ескапістських практик дає можливість зрозуміти, що пошуки свого іншого «Я» мають наслідком, як позитивні, так і негативні тенденції у сприйнятті самого себе. Крайнім проявом ескапізму є інтернет – залежність, що призводить до соціальної ізоляції, втрати навиків реального спілкування. Серед основних видів можна назвати прив'язаність до будь – яких видів діяльності за комп'ютером, безцільний пошук інформації, патологічну схильність до азартних ігор та електронних закупок, залежність від спілкування в соціальних мережах. Згідно останніх досліджень рівня інтернет – залежності, у 9,9% українського населення виявлена сильна форма залежності, у 81% - помірна залежність [2].

Підсумком нашого дослідження є визнання того факту, що ескапістська діяльність та свідомість формують новий тип ідентичності, який можна розглядати у якості захисного механізму за умов постмодерної культури. Ідентифікація на основі практик віртуального ескапізму дозволяє відірвати «Я» від реальності через заміщення новими уявними образами «Я», створеними за допомогою новітніх технологій. Деякі з них можуть використовуватися в життєвих ситуаціях, що і викликає застереження та потребує подальшого дослідження. Окрім того, нинішня медійна культура пропонує людині багато готових моделей поведінки, які є дитям технічних засобів.

Література

1. Журба М. А. Лабіринти віртуального: Тесеї у пошуках Аріадни: монографія / Журба М. А., Пагава О. В., Байдик В. В. – Харків: Видавництво «Точка», 2016. – 334 с.
2. Мороз К. Соціальні мережі, як форма ескапізму: сучасний стан проблем [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://training1.mv.zp.ua/index.php/8-1-grupa> [12.03.19].

Галина Поперечна
(м. Тернопіль, Україна)

БАЗОВІ ЦІННОСТІ ГУМАННОГО ВИХОВАННЯ В ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ П. Д. ЮРКЕВИЧА

Проблема виховання посідає чільне місце в філософії професорів Київської духовної академії. Особливе значення їй відводить Памфіл Данилович Юркевич, педагогічні ідеї якого стали предметом зацікавлення лише в останні десятиліття. В шістдесяті роки дев'ятнадцятого століття він одним з перших університетських викладачів Росії розпочав ґрунтовні дослідження педагогічних проблем, виступив проти сліпого наслідування закордонних освітніх зразків та доклав чималих зусиль для поширення педагогічних ідей у тогочасному суспільстві. Враховуючи досягнення західноєвропейської педагогічної думки, Юркевич створив оригінальну концепцію вітчизняної християнсько-гуманістичної педагогіки. Цікаво, що його перша праця з педагогіки «Читання про виховання» вийшла в світ за два роки до праці К. Ушинського «Людина як предмет виховання, досвід педагогічної антропології».

Наголошуючи на тісному зв'язку культури і виховання, мислитель був переконаний, що останнє має свою специфіку як в окремих народів, так в різні історичні періоди. На виховання вирішальний вплив мають історично-культурний досвід народу, його релігія і мораль, особливості суспільного устрою та його потреби, а також найбільш поширені в той чи інший період філософські погляди, суспільна думка тощо. Попри це, головною ідеєю, на якій слід зводити фундамент науки про виховання, повинна стати ідея людини, відповідно до якої визначається його мета.

Аналізуючи розвиток педагогічної думки, мислитель звернув увагу на те, що з-поміж інших народів саме християнські досягли найбільших успіхів на ниві гуманного виховання. Їх досвід є важливим і неоціненним та має бути врахованим при розбудові вітчизняної педагогіки. Однак, закладаючи фундамент науки про виховання, слід виходити з особливостей специфіки культури і буття народу, його потреб та інтересів, а також цінностей, що відповідають особливостям і духові національної релігійності.

Людину Памфіл Юркевич розумів як унікальну духовно-тілесну істоту, що поєднує в собі природний, історичний та вічний виміри. Головним завданням цієї істоти є досягнення якомога вищої досконалості, втілення ідеї людини в процесі власного життя. Виходячи з цього, підкреслював філософ, виховання має бути гуманним і підпорядкованим головній меті – розвитку всіх сил і здатностей вихованця, формування духовно розвиненої особистості, сенс існування якої не зводиться лише до земного життя. Кожна дитина, незалежно від стану, повинна отримати належну освіту і виховання.

Всупереч природничо-науковому і матеріалістичному поглядів на людину як цілісний організм та явище матеріального світу, Памфіл Данилович настійно доводив, що різноманітність виявів людського життя не можна звести до єдності тілесної натури, а все багатство її душевних проявів – до свідомості та мислення. Людину слід розуміти, передовсім, як духовно-моральну істоту, умовою цілісності та індивідуальності якої є душевно-духовний вимір. Відтак мислитель поділяв погляд Я. А. Коменського, згідно якого розвиток людської особистості – це радісне, світле зростання духу, що міцніє в процесі споглядання божественної діяльності. У своєму вступі до «Курсу загальної педагогіки з додатками» Юркевич підкреслював, що дух – це «дещо таке, що виховується, що може бути виховане і повинно бути виховане» [2, с. IV]. Тому виховання пов'язане з процесом становлення духу, який уможливує існування і вдосконалення людства. Це означає, що процес виховання має визначатися не дрібними тимчасовими цілями, а бути орієнтованим на вищі цінності. Головною скарбницею останніх є християнська релігія, яка закладає основи істинної моральності. Хоча ідеї людяності, гуманності мали місце і в дохристиянську епоху, та лише християнство наповнило їх новим змістом, розкривши людству ідею нового вільного життя, що передбачає переродження людини. Це в свою чергу розширює поняття гуманності.

Гуманність, наголошує філософ, полягає не стільки в декларації рівності та повазі прав і інтересів іншого (бо в реальності це часто набирає негативних тенденцій), скільки у формуванні цілого набору чеснот, за допомогою яких людина поважає себе і твердо перебуває на ґрунті гуманності. Таке визначення гуманності є принциповим для мислителя, позаяк в модерну епоху людство нерідко схильне виправдовувати егоїзм та низькі потяги людської природи, а іноді й відверту аморальність поняттям гуманності й свободи.

Гуманне виховання передбачає, ціннісне відношення до людини як духовної особистості, орієнтацію на добро і любов, бо «Людина покликана проявити в собі образ Божий ділами мудрості, правди, любові та святості» [3, с. 13]. В свою чергу, любов потребує мудрості, зазначав мислитель. Християнська педагогіка доповнює гуманне виховання такими моральними цінностями, як глибока і щира молитва, благопристойність, стриманість, правдивість, добросердність тощо. За Юркевичем, головна мета гуманного виховання полягає не в тому, щоб виховати людину корисною для суспільства, а в тому, щоб вона стала здатною виконувати свій обов'язок і бути відповідальною за свої вчинки та рішення.

Вихідним і основоположним поняттям філософсько-педагогічної концепції Юркевича є поняття свободи. Це пояснюється тим, що визначальним в людині філософ вважав душевно-духовне начало, яке є особистісним і вільним. Характеризуючи свободу, він застерігав, що її аж ніяк не можна розуміти як звільнення від чогось. Свобода, самостійність поза конкретними умовами – це пусті слова. Справжня свобода виявляє себе в усвідомленні та готовності до здійснення вчинку і здатності нести за це відповідальність: «людина має своє буття тільки в тих діяльностях, в яких діячем є вона сама, яких зміст, напрям і досконалість визначені її особистістю» [1, с. 8]. Моральна якість вчинку визначається багатством і широтою духовного світу суб'єкта, тому виправдовувати діяльність людини обставинами означає принижувати її гідність, підкреслював мислитель. Акцент філософа на свободі мав важливе значення, позаяк показував значення внутрішніх сил людини у її розвитку і ставив під сумнів достатньо популярну на той час ідею Просвітництва про вирішальний вплив зовнішнього середовища на формування її характеру.

Розкриваючи сутність свободи, Юркевич рішуче відкидав застосування в педагогічному процесі утилітаризму та його різноманітних виявів, позаяк вважав, що це приводить до втрати людського в людині. «Потреби перетворюють її в механічного рушія речей, в додаткову частину машини – без відчуття свободи, без світлої мужності в серці, без здатності підноситись над деспотичним гнітом життя і віднаходити у світі думок протидію поганому впливові світу речей. Всі погоджуються, що виховання повинно зробити людину володарем матеріальної природи. Але шлях до цієї мети не є тим найкоротшим шляхом, коли людина просто володіє здатністю переносити дари природи з руки в рот. Необхідно, щоб вона сама не була складовою частиною матеріальної природи, щоб вона сама не збільшувала собою число речей, які її складають. Для цього ось і слід розвинути в ній здатність та мистецтво бути незалежною й безпристрасною, справедливим глядачем світу. Ця здатність і це мистецтво суть найближчі умови олюднення людини» [2, с. 33].

Цілісність особистості проявляється в органічній єдності чуттєвої, пізнавальної і вольової сторін. У зв'язку з цим філософ розумів виховання як процес, всі сторони і складники якого узгоджені та направлені на вільний розвиток сил і здатностей цих складових. Однак особливу увагу він зосереджував на формуванні волі у вихованця як фундаментальної основи його моральності. На переконання мислителя, це завдання повинно спиратись на поєднання різноманітних педагогічних методів та прийомів з християнськими цінностями. Тому до поширених виховних засобів, як вимога, приклад, настанова, дисципліна, які сприяють зміцненню волі, Юркевич додавав ще й такі християнські чесноти, як смирення, терпіння, послух, страх Божий. Звісно в такому випадку мова не йде про жорсткі рамки виховання і покарання. Зазначимо, що поняття страху Божого широко проповідували східні отці церкви, особливо Єфрем Сирин, який наголошував на тому, що саме це почуття закладає основи істинної релігійності. Для Юркевича вказане поняття наповнене позитивним змістом і передбачає, передовсім, недопустимість гріха та всього того,

що руйнує духовність людини. Зазначені чесноти ведуть до досягнення вихованцем самовладання і є умовою розвитку його свободи волі.

Як бачимо, зміст гуманного виховання в філософсько-педагогічній концепції П. Д. Юркевича визначається вищою ідеєю людини та її призначення. Ця ідея реалізується через зміцнення її духовних сил і здатностей, свободу і вільну діяльність, що спирається на базові загальнолюдські та християнські цінності.

Література

1. Юркевич П. Идеи и факты из истории педагогики // ЖМНП. Сентябрь, 1870. С. 1 – 42, 128 – 185.
2. Юркевич П. Курс общей педагогики с приложениями. М., 1869. 263 с.
3. Юркевич П. Чтения о воспитании. – М.: В Университетской Типографии, 1865. 268 с.

Наталія ПРИШЛЯК
(Тернопіль, Україна)

ЦІННІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ще в ХІХ столітті гучно прозвучало та закарбувалося у свідомості представників найрізноманітніших професій висловлювання: "Хто володіє інформацією - той володіє світом". Автором цього відомого афоризму є Вінстон Черчилль – відомий як державний діяч Великої Британії, неперевершений ораторський митець та письменник.

Сьогодні світ знаходиться на етапі зародження та розвитку нової могутньої революції, яка спрямована принципово змінити життя людей — їх навчання, роботу, дозвілля, діяльність в різноманітних об'єднаннях (як державних, так і громадських, приватних) і, навіть, ставлення до самих себе. Тому, як не дивно, що ХХІ століття гордо називають: «Епоха інформаційних технологій», «Епоха інформації і наукових знань», «Ера інформатизації», «Епоха інформаційного суспільства» та інші. І всі назви пов'язані із тим, що інформація, на даному етапі сучасності, постійно виникає, змінюється, ускладнюється, розширюється, вдосконалюється, трансформується, а також, безумовно зростає кількість її джерел та споживачів. Якщо раніше інформація виступала лише способом та основою різних сфер діяльності, то сьогодні є також товаром і засобом виробництва. Саме тому, крилатий вислів В.Черчилля, який пролунав два століття тому, не лише не застаріває, але стає актуальнішим з кожним днем.

В епоху інформатизації людство забезпечене могутнім інструментом – інформацією, яка спрямована на одержання нових знань, розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, створення умов для ефективного використання знань, спрямованих на вирішення проблем будь-якого характеру, в тому числі, економічного зростання і підвищення життєвого рівня населення, а також демократизації суспільного життя.

В науковій доктрині існує чимало визначень терміну «інформаційне суспільство». Для детальнішого розуміння, розглянемо, деякі із них:

Інформаційне суспільство — ступінь у розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх соціальних та особових потреб в інформаційних продуктах і послугах [4].

На думку, В.О.Данил'ян, інформаційне суспільство – це якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокового соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування та споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності

суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що існують у глобальних масштабах [2, с.22].

Доцільно виділити та зазначити найвагоміші ознаки, які притаманні інформаційному суспільству:

1. зростання ролі інформації і знань у сучасному суспільстві;
2. збільшення кількості людей, котрі на професійному рівні займаються інформатизованими технологіями, комунікаціями і виробництвом та реалізацією інформаційних продуктів і послуг;
3. підвищення інформатизації та ролі інформаційних технологій у сферах суспільних відносин (господарських відносинах, правових, економічно-фінансових, політичних тощо);
4. забезпечення існування революційного інформаційного простору, що покликаний здійснювати ефективний інформаційний процес взаємодії людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів та задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг [4].

Враховуючи вищезазначені положення, слід відмітити те, що термін «Інформаційне суспільство» прийнято використовувати щодо нової світової спільноти, котра базується на інформації. Інформація виступає основним об'єктом інформаційного суспільства, і її роль сьогодні важко переоцінити. Варто зазначити, що у центрі інформаційного суспільства є людина, інформація, інформативно - комунікаційні технології та інформаційні ресурси. Вільна її циркуляція в суспільстві дозволяє стати найважливішим фактором економічного, національного та особистісного розвитку. Через свій вагомий вплив на усі сфери життєдіяльності, інформація стає реальною, так би мовити, фізично відчутною силою [5].

Інформацію як продукт відрізняє, передусім, предметна сфера виробництва та застосування. Вона надзвичайно різноманітна та поділяється за видами діяльності: наукова, технічна, виробнича, управлінська, економічна, соціальна, правова тощо.

Інформація (від латинського слова – *informatio* – роз'яснення, викладення) – це відомості (або їх сукупність) про предмети, явища та процеси оточуючого нас світу [3, с.14]. Термін “інформація” багатозначний, інтерпретується залежно від сфери вживання та використовується в усіх галузях науки і, зокрема, в правовій. У відповідності до статті 1 Закону України «Про інформацію»: інформація - це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1].

Зважаючи на широкий спектр використання інформації, в Україні інформаційні відносини регулюються наступними нормативно-правовими актами: Закон України «Про інформацію», Закон України «Про інформаційні агентства», Закон України «Про науково-технічну інформацію», Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Закон України «Про державну таємницю», Закон України «Про телебачення і радіомовлення», Закон України «Про видавничу справу», Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» та інші.

Незважаючи на широкий спектр нормативно-правових актів, які регулюють інформаційні відносини, органам державної влади необхідно ефективно розробити національну стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні та план дій з її реалізації. А також, було б доречно забезпечити комп'ютерну грамотність населення, передусім, шляхом створення освітньої системи, орієнтованої на використання нових інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні всебічно розвиненої особистості.

Інформація у сучасному світі трактується не як повідомлення, а як багатопланове поняття, що одночасно означає знання, цінність, смислі зв'язок між людьми. Законодавець виділяє такі основні якісні характеристики інформації: цінність (корисність); точність; достовірність; повнота; оперативність (актуальність); коректність; відкритість, доступність тощо.

Характерні особливості інформації відіграють значний вплив у всіх сферах життєдіяльності людини, оскільки від її якості, достовірності, оперативності одержання

залежать важливі рішення, що приймаються на різних рівнях – від різних органів державних структур до громадянина.

Особливого значення відіграє - інформаційна цінність, яка обумовлена практично-пізнавальною діяльністю. Адже уміння знаходити потрібну інформацію у сучасному електронному світі - справжній вид мистецтва. І для того, щоб раціонально ним володіти, необхідно докласти чимало зусиль та старань. Чим дівіше громадяни зможуть користуватись та розпоряджатись інформацією, тим ефективніше буде розвиватись інформаційне суспільство в Україні.

Таким чином, ХХІ століття носить назву: «Епоха інформаційних технологій», «Епоха інформації і наукових знань», «Ера інформатизації», «Епоха інформаційного суспільства» та інші. Життя людини завжди безпосередньо пов'язане з отриманням, збереженням, накопиченням, поширенням, вивченням, трансформацією та переміщенням різних відомостей. Сьогоднішня могутня інформаційна революція принципово змінює життя людей — їх роботу, дозвілля, способи об'єднання у співтовариства і, навіть, ставлення до самих себе. Тому, неможливо не оцінити значимість інформації у життєдіяльності людства. Ціннісні орієнтири людини, її освіченість, культура та етичні принципи визначають не тільки всю суть інформаційного суспільства, але також і саму можливість подальшого існування цивілізації.

Тому, вищезазначений афоризм, на мою думку, можна доповнити так: «Хто володіє ціннісною (якісною) інформацією – той володіє світом»!

Література:

1. Закон України «Про інформацію» від 02.10.92, ВВР, N 48, ст.651 [Електронний ресурс].-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
2. Данил'ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) [Текст] : монографія /В.О. Данил'ян.-Харків.-Право, 2008-184 с.
3. Кудрявцева С.П., Колос В.В. Міжнародна інформація. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – 400 с.
4. Колодинський Макси, Герук Богдан. Інформаційне суспільство - розвиток чи занепад/ М.Колодинський, Б.Герук // [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://ukrdoslkosmosu.blogspot.com/2018/04/blog-post_24.html
5. Отреп'єва Ю. Роль інформації в сучасному суспільстві / Ю. Отреп'єва // [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21667/2/X_VSNTK_2017v1_Otrepieva_Y-The_role_of_information_71-72.pdf
6. Петрухно Ю.Е. Інформаційне суспільство : поняття, основні складові, характеристика/ Ю.Е.Петрухно // [Електронний ресурс].-Режим доступу: file:///C:/Users/2632~1/AppData/Local/Temp/Vonu_bbk_2014_19_1_14.pdf
7. Піддубна Л.В. Інформація як складова економічного розвитку суспільства/ Л.В.Піддубна // [Електронний ресурс].-Режим доступу: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/03\(62\)2012/3_12_17.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/03(62)2012/3_12_17.pdf)
8. Ярошенко Т.О. Наукова інформація у відкритому доступі: нові моделі комунікації в інформаційному суспільстві /Т.О.Ярошенко // [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/105/Yaroshenko_Naukova_informacia.pdf?sequence=1

Михайло Ревуцький
(Тернопіль, Україна)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ В УСВІДОМЛЕННІ МОРАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ.

Християнська релігія як один із духовних феноменів, ставить своєю метою спасіння душі. Християнська релігія дає людині безпрецедентну можливість яку вона не в змозі знайти де інде: можливість укріпитися, утвердитися в трансцендентному, в абсолютному. Християнська віра в кінцевому рахунку є вірою в беззаперечну надцінність, покладанням надії на вищий смисл.

Наше розуміння цінностей і ціннісних орієнтирів християнської релігії має дуже мало спільного з конфесійною обмеженістю і як наслідок – релігійною «короткозорістю» [1, с.336] за якою християнський Бог бачиться як сутність, для якого важливим є лише одне: щоб в нього вірило якомога більша кількість людей. Причому вірило саме таким чином, як це продиктовано чи приписано певною християнською конфесією. Неможливо уявити собі, як пише Віктор Франкл, що Бог такий дріб'язковий. Так само як і уявити собі, що для християнської церкви має смисл вимагати від людини, щоб вона вірила. Адже неможливо заставити себе хотіти вірити так само як заставити хотіти любити, чи заставити себе хотіти надіятися не покрививши душею. В ціннісних пріоритетах людини є речі які неможливо хотіти і які неможливо організувати за вимогою чи за наказом.

Аналогічним чином існує ситуація з любов'ю і вірою: ними не можна маніпулювати. Ці інтенціональні (навмисно спрямовані) феномени свідомості особистості, які виникають тоді, коли висвічується адекватний їм предметний зміст. В наш час ми спостерігаємо тенденцію, коли різні християнські конфесії займаються, в основному, боротьбою одна з одною і переманюванням одна в одної віруючих.

Тому, як наслідок, виникає протиріччя, парадигма ціннісних орієнтирів християнства: цінностей віруючого особистісного характеру, і цінностей суспільно орієнтованих, декларованих християнством як суспільно значимих. В результаті проблема їх гармонійного поєднання без втрат їх сутності і моральності особистості.

Ще одна трагічна дилема людини крізь призму цінностей і християнської моральності: людина «вінець» творіння чи найзнедоленіша на землі істота. Афористично влучно висловився про цю ситуацію Фрідріх Ніцше: «Людина - це канат протягнутий між твариною і надлюдиною, - канат над прірвою» [2, с.9]. Названу проблему неможливо вирішити без формулювання певних, в дусі догматів християнства, позачасових цінностей, заповідей чи норм. Людина – частинка природи, вона підвладна фізичним законам і не в змозі змінити їх. І все ж людина виходить за межі природи. Людина ніколи не звільниться від дихотомії свого існування: вона не може звільнитися від розуму, навіть якби хотіла цього; і не може звільнитися від тіла, доки жива, і тіло заставляє людину бажання жити.[3, с. 158]

Пошуки цінностей вічного в приходящому, абсолютного у відносному, безкінечного в кінечному, загальнолюдського в індивідуальному. Такі вищі завдання культури в окремих формах і видах свідомості: розуміння ідеалу, вічної краси, майбутнього щастя людства чи божого промислу.

Для науки минулого століття християнські цінності розглядалися крізь призму аксіології. Тобто цінність як значимість матеріального чи ідеального об'єкта у відношенні до мети, устремлень чи потреб людини. Моральна цінність вчинку в етиці Імануїла Канта виражається через моральний закон, який безпосередньо визначає волю людини.

Християнство виходить із розуміння цінностей як абсолютного блага, що має значимість у будь якому відношенні і для будь якого суб'єкта. В основі системи християнських цінностей – євангельські заповіді і моральні правила. Вищим благом і джерелом всіх цінностей є звичайно, підтверджена духовним досвідом, Богооткровенна

істина. Важливе значення має також догмат про спасіння в системі християнських цінностей, який пояснює зміст і мету життя людини – блаженство в Царстві Небесному.

Яке співставлення високих християнських цінностей і реальних характеристик моральності людини? Можна назвати деякі з таких морально значимих і заохочуваних рис особистості.

Зокрема це совість, обов'язок, віра і відповідальність. В абстрактному розумінні кожна з названих моральних якостей не суперечить християнському вченню. Важко вибудувати якусь ієрархію чи порядок в переліку вказаних цінностей. Ми можемо лише зазначити, що совість, обов'язок, віра і відповідальність це почуття. А почуття морального змісту формуються, виховуються, змінюються і є досить динамічними і залежать від багатьох факторів. Крім динаміки почуття морального характеру відзначаються певним рівнем і часто конкретною заангажованністю. Втрата певних почуттів морального змісту чи їх рівня має негативну оцінку з боку ближчого оточення людини.

Значно ближче до християнських цінностей риси морального складу особистості. Це перш за все терпіння і вміння прощати, милосердя, смиренність. Віруючий християнин переконаний в своєму терпінні, що Бог завжди з ним, як вищий зразок даної риси. Ця думка додає йому сили і виказує високий рівень його моральності. Для віруючого християнина терпіння і вміння прощати є головними складовими справжньої любові. Не відповідати злом на зло означає зупинити його поширення і виказує силу а не слабкість – на цьому завжди наголошують християни. Поряд з цим милосердя тлумачиться як вияв практичної любові до ближнього через чотирнадцять справ милосердя: сім для тіла і сім для душі. Тілесне милосердя вказує: голодного нагодувати, спраглого напоїти, роздягненого одягнути, подорожнього в дім прийняти, недужому послужити, в'язня відвідати, померлого поховати. Не менш кропіткими є сім справ духовного милосердя: грішника навернути, ненавченого навчити, у сумніві порадити, засмученого потішити, кривду терпеливо зносити, образу від серця прощати, за живих і померлих молитися. Справи милосердя, на переконання віруючих, виявляють вищу моральну гідність християнина.

Риса християнської смиренності передбачає ввічливість, стриманість, повагу до ближнього. В наш непростий час, сучасна демократія з одного боку сприяє реалізації активної громадянської позиції, але з іншого боку так само спонукає до толерантності, поваги, ввічливості, стриманості, відповідальності, підпорядкуванні законам і суспільним інтересам. Всі ці морально-етичні засади цілком узгоджуються з чеснотою і цінністю смирення у християнстві. Так само у політичному, суспільному та економічному житті сучасної України смиренність може стати ключовою передумовою для подолання кризи у всіх сферах, зменшення радикалізації суспільства та побудови майбутнього на основі християнських демократичних цінностей [4]. Безперечно, що ці переконання і заклики є очевидними і актуальними.

Логічно, що з відповідним набором моральних чеснот, вихованих і набутих, особистість готова до життєвої моральної позиції, а саме здатності розрізняти добро і зло, готова до прояву самовідданої любові, до подолання життєвих випробувань. Моральна поведінка також означає готовність служити людям і Батьківщині, до проявів духовної розсудливості і доброї волі.

Ціннісні християнські орієнтири моральної особистості це своєрідний збірний образ тих почуттів, які в різних випадках і за різних обставин породжуються думкою про присутність надприродного. Американський психолог Вільям Джемс [5] зазначає, що релігійні цінності і почуття викликані специфічною природою об'єкту їх направленості і переживаннями релігійних людей.

Література:

1. Франкл В. Психотерапия и религия.// Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
2. Ницше Ф. Так говорил Заратустра.// Ницше Ф. Сочинения в двух томах. Т.2. М.: Мысль, 1990. – 829 с.

3. Фромм Э. Психоанализ и религия.// Сумерки богов. М.- 1989. – 398 с.
4. Юрій Мірошніченко. Смиріння – ключова чеснота в християнському демократичному суспільстві. Електронний ресурс: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/yurii-miroshnychenko/565f6b928c330/>
5. Вільям Джемс Многообразие религиозного опыта. Електронний ресурс: <http://psylib.org.ua/books/james01/>

Олеся Розумович
(Тернопіль, Україна)

ДО ПРОБЛЕМИ СТОСУНКІВ ЕЛІТИ І МАСИ (за вченням Х. Ортеги-і-Гасета)

Щоб рухатися вперед, вважає Ортега-і-Гасет, потрібно культивувати творчий потенціал як окремої людини, так і держави, Європи, людства в цілому. В цьому суть концепції розвитку людства.

Що ж є його джерелом? «Тільки почуття влади і відповідальності, яка виростає з нього, можуть тримати в напрузі духовні сили Заходу» [4, с. 106]. Без волі до життя і панування не розвиватимуться ні наука, ні техніка, ні мистецтво, ні мораль. «Коли європеєць звикне, що він сам не панує, вистачить півтора покоління, щоб старий континент, а за ним і цілий світ поринув у моральне отупіння, в інтелектуальну неплідність і в загальне варварство» [4, с. 105–106].

Творчий акт немислимий без енергійних зусиль. «Творче життя – це енергійне життя, і воно можливе лише в двох ситуаціях: або людина панує, або вона живе у світі, де панує хтось інший, якому признається повне право на владу; або я паную сам, або я слухаюсь» [4, с. 106]. Слухатися означає не лише терпіти владу, а уміти солідаризуватися. «Творче життя вимагає режиму високої духовної гігієни, високої чесності та постійних стимулів, які зберігають усвідомлення людської гідності» [там само]. Для характеристики еліти і маси Ортега послуговується поняттями активність і реактивність. Він надає перевагу особистостям, спроможним на цілеспрямоване зусилля. «Це люди добірні, шляхетні, єдино активні, а не лише реактивні, для них життя – це постійне напруження, безнастанне тренування. Тренування – аскеза. Це – аскети» [4, с. 52]. Але переважна більшість людей «неспроможні на жодне зусилля, хіба що воно є безпосередньою реакцією на зовнішній тиск» [там само].

Людина еліти благородна, вона здатна служити людству в силу внутрішньої потреби, а не з примусу.

Кращі люди розуміють смисл життя як «вічне зусилля», в безкорисливій можливості реалізувати свій потенціал не задля чогось іншого, а як самоціль. Масова людина, навпаки, турбується лише про зиск. Там, де основною метою стають достаток і ситість, починається доба мас. Для розуміння соціального вчення Ортеги важливою є теза про те, що труднощі долають активні люди, а пасивні спроможні хіба що на реактивність. Перших він називає аристократами духу. «Аристократ – людина, що висуває високі вимоги до себе, на відміну від людини маси – людини-користувача, людини-споживача, людини-обивателя» [2, с. 106].

Кого ж можна назвати людиною еліти? Це не та людина, яка вважає себе вищою і кращою за інших і зневажає їх. Риси шляхетності, про які говорив ще Конфуцій, це вимогливість до себе та самовдосконалення.

Найбільшою проблемою сучасності Ортега вважає те, що сучасна людина-маса увірвала в свою самодостатність. Сьогодні маса стала домінуючою силою, вона привласнила собі всі досягнення цивілізації, вона об'єдналася і згуртувалася. Стосовно всього вищого від неї маса налаштована войовничо, вона знищує витончені соціальні структури, які культивувалися віками, в тому числі й еліту. Найбільшу суперечливість мислитель вбачає в тому, що «людина-маса», маючи величезні можливості та сили,

неспроможна їх актуалізувати і тому не створює нічого нового. Але й еліта винна в цьому, тому що вона так само відмовляється виконати покладену на неї місію. Як результат – маса відмовляється бути керованою, а еліта – керувати суспільством, кожен сам по собі. «Еліта, покликанням якої є управління суспільством, живе заради самої себе і не хоче посідати місце керівника» [1, (XI), р. 172].

Чи закономірним є це явище – людина-маса, вона не могла не з'явитися? Це результат попереднього розвитку. «Все, що відбувається, – наслідок або результат цієї радикальної структури, яку можна було б резюмувати так: світ, який виник у ХІХ столітті, автоматично створивши нову людину, заклав у неї величезні бажання, могутні засоби різного типу, щоб задовольнити їх: економічні, фізичні, соціальні, науково-технічні. Після наділення її такими потенціями ХІХ століття залишило її з самою собою. В результаті цієї ситуації «посередня людина», дослухаючись до своїх природних потреб, замкнулася в самій собі» [1, (IV), р. 177]. «Людина-маса» – це здичавілий варвар, без будь-яких обмежень, який переслідує лише власні примітивні потреби та інтереси. Але небезпека в тому, що вона озброїлася досягненнями сучасного прогресу. Маса – це роз'єднання і ворожнеча, а не єдність, що ставить під загрозу саме цивілізоване життя. Рисами масової людини є: зростання запитів, що не знає перешкод, некультурність і споживацтво, природжена невдячність до всього, що змогло полегшити їй життя» [3, с. 73]. Вона в своєму світогляді керується такими гаслами: «жити – це не відчувати жодних обмежень і тому сміливо покладатися на себе; все практично дозволено, ніщо не загрожує розплатою, та й взагалі ніхто ні від кого не вищий» [там само, с. 75].

Бунт мас, на думку Ортеги, створила європейська цивілізація. З одного боку, позитив у тому, що в основі лежить неймовірно зростання можливостей сучасного життя, негатив – що він призвів до деморалізації людства [4, с. 90]. Дію сили мас врівноважувати моральне чуття, а пересічна людина втратила його.

В результаті бунту мас змінилася структура пересічної людини, яка відчувала підпорядкованість вищим силам, підлегле становище, матеріальну скромність. Так було в традиційних суспільствах. Цілковито іншою є нинішня ситуація. Масова людина свій потужний життєвий потенціал, що розкрився завдяки досягненням цивілізації як природний і закономірний стан, за який вона нікому і нічим не зобов'язана. Зовнішні контролюючі сили й обмеження також зникли. Людина маси перестала відчувати власну обмеженість і демонструвати вдоволення собою такою, якою вона є. Це надзвичайно небезпечно для будь-якої людини.

Поряд з такими рисами як пихатість, нахабство, дикунство пересічної людини, знаходимо в Ортеги й таке: «Щиро, без ніякої пихи, неначе це найприродніша річ у світі; вона схильна підтверджувати і схвалювати все, що знаходить у собі: погляди, апетити, нахили чи смаки» [там само]. Але ж такі претензії та самооцінки є неадекватними. Можливості насолоджуватися життям створювалися віками, вони не є невичерпними, їх потрібно відтворювати й підтримувати, користуватися ними в міру. Тут йдеться про суперечність між моральним рівнем людини маси і стрімким розширенням цивілізаційного простору. Завдяки ліберальній демократії вона може рухатися без перешкод, реалізуючи не найкращі свої сторони.

Ортега звернув увагу на тотальне нівелювання, процес урівнювання прав, культур, статей, ліквідація спадкоємних привілеїв і т. ін. Цей процес нібито позитивний, але наслідки трагічні. «Формальна рівність прав і можливостей, не підкріплена зростанням рівності фактичної (тобто культурної, моральної), самовдосконаленням, правильним розумінням співвідношення суспільних прав і обов'язків призвела не до реального зростання, а лише до зростання амбіційності, претензій «масової людини» [там само].

Одним із способів актуалізувати потенційну рівність є освоєння культурних взірців і самовдосконалення задля суспільного поступу. Але сьогодні став пріоритетним інший спосіб – прилаштування своїх обставин до рівня власного розвитку. «Упевненість у своєму праві одержувати, амбіційність напівосвіченості, «комплекс самодостатності» породжують ...

ілюзію фантастичної всемогутності, прагнення будять до дії: зажадати свою частку суспільних благ, дарів цивілізації, що належить їй у силу специфічно трактованої «рівноправності» [там само].

Ортега висловив припущення, що такий тип особистості вже давно існував, лише чекав можливості заявити про себе. Зростання міст, демократизація, поява індустріального суспільства – все це лише розбудило «вже існуючий за старих часів, але досі незатребуваний, малопrestiжний соціокультурний тип, страхітливо діяльний у рамках свого обмежено-одномірного життєвого проекту» [там само].

Через напівосвіченість, ілюзію всеобізнаності людина-маса виявляє свою суть варвара. Коли амбіційність зростає до неймовірних масштабів, а обмеження відсутні, зникають перепони для реалізації амбіцій. Якщо індивідуальні жадання не контролюються внутрішньо, це означає їх повну сваволю.

Ортега акцентує увагу на тому, що хоча маса здобула сучасні технічні навички і засоби повнішого життя, це не зробило її вихованішою, не допомогло здобути почуття історичної відповідальності. В результаті нові покоління, прагнучи керувати, дивляться на світ як на первозданний рай, в якому відсутні давні сліди чи давні проблеми.

«У масу вдихнули силу та пиху сучасного прогресу, але забули про дух» [3, с. 68]. А бездуховна сила не здатна до творчості, і це є великою проблемою.

Література

1. Ortega y Gasset Jose. Obras completas. Madrid. T. I-XI.
2. Деревянко Е. В. Неизбежность аристократического духа: Учение Хосе Ортеги-и-Гассета об общественном идеале. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/196/067/1217/016.DEREVIANKO.pdf>.
3. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / [пер. с исп.], [сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича]. Москва: Издательство «Весь мир», 1997. 704 с.
4. Ортега-и-Гассет Х. Вибрані твори. Київ: Основа, 1994. – 424 с. URL: <http://lib.sumdu.edu.ua/library/docs/Books/Ortega9.pdf>.
5. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? Москва: Наука, 1991. С. 3–51.
6. Ткаченко О. Публіцистика Хосе Ортеги-и-Гассета як парадигма відображення концептуальних питань розвитку людства. *Вісник Львів. ун-ту. Серія Журналістика*. 2009. Вип. 32. С. 195–206.

Лілія РЯБОВОЛ,

Марія БОДЮЛ

(Кропивницький, Україна)

УТВЕРЖДЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК МЕТА ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

У контексті інтеграції України в європейський та світовий простір актуалізувалося питання створення єдиної системи цінностей, в основі якої – базові цінності європейського демократичного суспільства / демократичні цінності, а саме: верховенство права, свобода й безпека людини, права людини, соціальна справедливість, плюралізм (ідеологічний, політичний, культурний, економічний), якість життя, відкритість, відповідальність, збереження навколишнього середовища тощо. Як стверджує А. Кудряченко, для незалежної України, що обрала стратегію на інтеграцію до європейського співтовариства, утвердження демократичних цінностей означає цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку [2, с. 64]. Утвердженню цих цінностей в суспільстві, в індивідуальній та суспільній свідомості/ правосвідомості сприяє правова освіта широких верств населення.

Відповідно до Національної програми правової освіти населення – [8] (далі – Програма), правова освіта полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків.

Основними завданнями Програми є:

- підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді, громадян, які перебувають на державній службі, обрані народними депутатами України, депутатами місцевих рад, викладачів правових дисциплін та журналістів, які висвітлюють правову тематику;

- створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки;

- широке інформування населення про правову політику держави та законодавство;

- забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації;

- вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері.

Один із шляхів досягнення мети Програми – активна участь в організації і здійсненні заходів із правової освіти населення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних та культурних закладів, наукових установ, міжвідомчих координаційно-методичних рад з правової освіти населення тощо.

Правоосвітня, правопросвітницька діяльність перелічених та інших уповноважених суб'єктів спрямовується, передусім, саме на утвердження європейських демократичних цінностей. Особлива місія наразі покладена на Міністерство юстиції України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Згідно з Положенням про Міністерство юстиції України – [6] (далі – Мін'юст), цей орган є головним у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику, зокрема, у сфері правової освіти населення. До його основних завдань, крім іншого, віднесено й забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері правової освіти, правової обізнаності, інформування населення, доступу громадян до джерел правової інформації.

На їх виконання Мін'юст:

- координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів АРК, місцевих держадміністрацій, а також державних підприємств, установ, організацій та державних господарських об'єднань, навчальних закладів із питань щодо правової освіти населення, надає їм необхідну методичну допомогу;

- бере участь разом із МОНУ в організації роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців за спеціальністю «Правознавство» у навчальних закладах незалежно від форми власності та підпорядкування, надає пропозиції щодо підготовки юридичних кадрів; вносить до відповідних органів управління освітою пропозиції щодо вдосконалення роботи, пов'язаної з вивченням права у вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів;

- здійснює інформування громадян про їх права і свободи, правову політику держави, реалізацію проектів, пов'язаних із правовою освітою населення;

- бере участь у розробленні та розповсюдженні освітніх програм у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян.

Одним з проектів Мін'юсту, пов'язаних із правовою освітою населення, є загальнонаціональний правопросвітницький проект «Я маю право», який реалізується в Україні у 2017-2019 рр. згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України – [10]. Мін'юст реалізує його у співпраці із системою безоплатної правової допомоги, територіальними органами юстиції, за підтримки юридичних клінік, міжнародних донорів і партнерів. Мета проекту – підвищити юридичну грамотність українців, сформувати нову правову культуру,

реформувати правову свідомість для забезпечення сталого розвитку України як сучасної демократичної держави. Завдання проекту – не лише поінформувати громадян про їхні права, а й надати чіткі й зрозумілі поради щодо дій у ситуаціях порушення прав, а також навчити громадян, як ці права захищати. Проект Мін'юсту «Я маю право» дозволяє довести, що між державою та громадянином можуть бути партнерські відносини, а його реалізація сприяє встановленню рівності кожного українця перед законом. Одним з ключових елементів, який забезпечує реалізацію проекту, дієвим та ефективним механізмом, який дає можливість захистити свої права кожному, є надання громадянам безоплатної правової допомоги [9].

Мін'юст здійснює координацію діяльності міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, а також методичне забезпечення щодо правової освіти населення. На нього покладено також організаційно-технічне забезпечення роботи Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення. Згідно з Положенням про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення – [3] (далі – ВМКМР), вона утворена для забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів та закладів культури, наукових установ, видавництв та видавничих організацій, засобів масової інформації у сфері правової освіти населення, а також надання відповідної методичної допомоги. Очолює ВМКМР її голова – Міністр юстиції за посадою. До її складу входять й інші представники Мін'юсту.

Основними завданнями ВМКМР, відповідно до згаданого Положення, є:

- розроблення пропозицій щодо координації та сприяння підвищенню ефективності діяльності у сфері правової освіти населення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів та закладів культури, наукових установ, видавництв та видавничих організацій, засобів масової інформації, а також надання їм методичної допомоги щодо організації заходів, спрямованих на підвищення правосвідомості та правової культури населення;

- підготовка пропозицій щодо визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань правової освіти населення;

- удосконалення нормативно-правових актів з питань правової освіти населення;

- розроблення пропозицій (рекомендацій) щодо удосконалення правової навчально-виховної роботи;

- поширення позитивного досвіду з питань правової освіти населення.

Як самостійний структурний підрозділ у складі Міністерства юстиції України функціонує Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності, створений для виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням формування державної політики, у тому числі, у сфері правової освіти і правової обізнаності.

Відповідно до Положення «Про Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності» – [4] (далі – Директорат), його основними завданнями, крім іншого, є здійснення моніторингу та оцінювання результатів реалізації державної політики, забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері правової освіти, правової обізнаності, інформування громадян, доступу до джерел правової інформації. Відповідно до покладених на нього завдань, у цій сфері Директорат:

- здійснює аналіз нормативно-правових актів, узагальнює практику застосування законодавства, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та готує відповідні проекти нормативно-правових актів;

- здійснює експертизу проектів законів, інших актів законодавства;

- координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів АРК, місцевих держадміністрацій, а також державних підприємств, установ, організацій та державних господарських об'єднань, навчальних закладів із питань щодо правової освіти та правової обізнаності населення, надає їм необхідну методичну допомогу;

- бере участь разом із МОНУ в організації роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців за спеціальністю «Право» та «Міжнародне право» у навчальних закладах незалежно від форми власності та підпорядкування, надає пропозиції щодо підготовки юридичних кадрів; вносить до відповідних органів управління освітою пропозиції щодо вдосконалення роботи, пов'язаної з вивченням права у вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів;

- сприяє підготовці та проведенню олімпіад та інших конкурсних змагань з правових знань;

- бере участь в інформуванні громадян про їх права і свободи, правову політику держави, реалізацію проектів, пов'язаних із правовою освітою і правовою обізнаністю населення, в тому числі інноваційних проектів;

- бере участь у розробленні та розповсюдженні освітніх програм у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян.

До складу Директорату входять, у тому числі, експертна група з правової освіти та експертна група з правової обізнаності. Наразі правова обізнаність – це поінформованість громадян щодо своїх прав та обов'язків, знання норм чинного законодавства, навички їх застосування, необхідні для реалізації своїх прав і свобод, а також можливість реалізовувати та захищати свої права за допомогою правових механізмів [1].

Правопросвітницька функція покладена й на громадські приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги. Згідно з наказом «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги» – [6], у контексті реалізації основної мети діяльності приймальні – сприяння забезпеченню правового захисту конституційних прав, свобод та інтересів громадян органами виконавчої влади, Приймальня здійснює і такі види правової допомоги, як надання правової інформації та консультацій і роз'яснень з правових питань.

На наш погляд, Мін'юст загалом здійснює достатньо широкий комплекс ефективних заходів у напрямку право просвітництва. Водночас, висловлюються й інші погляди на сучасний стан такої роботи. Актуалізуючи проблему підвищення рівня правової культури та свідомості громадян як одного з ключових аспектів формування громадянського суспільства в Україні, О. Предместніков, наприклад, вказує, що участь органів юстиції України у правовому вихованні населення має обмежені форми й не позбавлена формалізму. Водночас вчений акцентує, що правові засади діяльності органів юстиції Білорусі, Казахстану, Польщі так само обмежуються здебільшого абстрактним закріпленням даного напрямку діяльності без належного розкриття його сутності, змісту і форм реалізації, що, врешті-решт, і сприяє формальному підходу до правового виховання населення. Натомість, відповідна діяльність, вважає згаданий науковець, має включати міжвідомчу координацію, регулярне проведення тематичних лекцій, форумів, інших освітніх заходів, виступи у теле- і радіопрограмах, розміщення правової інформації в мережі Інтернет і засобах масової інформації, видання й поширення друкованої інформаційної продукції тощо. Дієве правове виховання населення, продовжує він, неможливе без широкого й вільного доступу до усього масиву чинного законодавства. Так, полегшення електронного доступу до нього є пріоритетом в роботі Міністерства юстиції ФРН. Невід'ємною складовою даного напрямку діяльності органів юстиції має бути і їх участь у підготовці професійних юридичних кадрів. Відповідним прикладом наразі може бути забезпечення Міністерством юстиції Франції єдиної політики у сфері правової освіти та підготовки юридичних кадрів [5, с. 167-168].

Отже, Міністерство юстиції України, його територіальні відділення, ВМКМР, Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності, громадські приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері правової освіти, правової обізнаності, інформування населення про правову політику держави й сприяють забезпеченню доступу громадян до джерел правової інформації. Особливе значення у цій сфері, зокрема щодо

поширення й утвердження європейських демократичних цінностей має загальнонаціональний правопросвітницький проект «Я маю право».

Література

1. Експертна група з правової обізнаності. URL : <https://minjust.gov.ua/m/4586>
2. Кудряченко А. І. Європейські демократичні цінності та їх вплив на розбудову громадянського суспільства в країнах Європи. Історичний досвід становлення інститутів громадянського суспільства в країнах Європи : збірник наукових праць. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». К. : Фоліант, 2012. С. 61-76.
3. Положення «Про Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 р. № 366. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-95-п>.
4. Положення «Про Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності» : Наказ Міністерства юстиції України від 01 червня 2018 року № 2097-к. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/20181113165444-54.pdf>
5. Предместніков О. Г. Основні напрямки діяльності органів юстиції зарубіжних країн. *Форум права.* 2017. № 1. С. 162–170. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_29
6. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п>.
7. Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги : Наказ Міністерства юстиції України від 21 вересня 2011 р. № 3047/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1114-11>
8. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.
9. Про наш проект. URL : <http://pravo.minjust.gov.ua/pro-nash-proekt/>
10. Про реалізацію правопросвітницького проекту «Я маю право!» у 2017-2019 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року. № 638-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-2017-р>.

Лілія РЯБОВОЛ

(Кропивницький, Україна)

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА» ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦІННОСТЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Особистість, її громадянська позиція та моральні якості формується у школі. Згідно з Концепцією нової української школи [5] (далі – Концепція), випускник нової школи – цілісна, усебічно розвинена особистість, патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини, інноватор, здатний розвивати економіку за принципами сталого розвитку тощо. Одним з дев'яти ключових компонентів формули нової школи є наскрізний процес виховання, який формує цінності – виховання на цінностях.

Відповідно до Закону «Про освіту» [7], ухваленого у контексті **реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року**, метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству тощо.

Завданнями загальної середньої освіти (зокрема актуальними у контексті нашого дослідження), як зазначено у ст. 5 Закону України «Про загальну середню освіту» [6], є:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (вихованця);
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин і рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

Наведені положення засвідчують, що виховання на цінностях, формування в особистості цінностей і ставлень – важливе завдання сучасної школи. Значною мірою його виконання забезпечує компетентнісний підхід, який спрямовує навчання на розвиток в учня компетентностей (ключових, галузевих, предметних).

Згідно з п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону «Про освіту» [7], «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність», тобто, погляди й цінності є компонентами компетентності. Водночас, у п. 22 ч. 1 ст. 1 названого документу вони закріплені і як частина результатів навчання, під якими законодавець розуміє «... знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів».

Які саме цінності та ставлення має сформувати в учня нова школа? Як зазначено у Концепції [5], «Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей». Наразі ціннісні ставлення й судження, сформовані у школі, мають слугувати базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Відтак, виховний процес:

1) має орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема:

- морально-етичні – гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей;
- соціально-політичні – свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність;

2) не може зводитися до окремих «занять із моралі», натомість, має здійснюватися через наскрізний досвід, на основі моделі поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей.

Крім того, Нова школа має:

- плекати українську ідентичність;
- виховувати відповідальність не лише за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства.

Розвитку у школяра перелічених вище цінностей значною мірою, незважаючи на мінімальний обсяг – 35 годин, відведений у 9 класі загальноосвітніх закладів на його вивчення, сприяє предмет «Основи правознавства». Згідно з навчальною програмою – [4] (далі – Програма), цей курс сприяє становленню особистості, формуванню у неї певної системи цінностей, оскільки, його зміст ґрунтується на людиноцентричному й аксіологічному підходах, безпосередньо, на загальнолюдських цінностях, серед яких: право, справедливість, права і свободи людини, при цьому, право розглядається як мистецтво добра і справедливості. Важливо, що у процесі засвоєння навчального правознавчого матеріалу

передбачається не лише формування загальноправових уявлень учнів, але й застосування правових знань для реалізації й захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, регулювання взаємовідносин з іншими людьми, вибору правомірних моделей поведінки в життєвих ситуаціях.

Важливість розвитку відповідних цінностей в учня актуалізується у контексті компетентнісного підходу. Згідно з ним, сучасним результативним показником навчання основ правознавства є права предметна компетентність. Її структуру утворюють такі взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти:

- когнітивний як сукупність правових знань, вмінь здійснювати логічні операції, вмінь і навичок отримувати правову інформацію з різних джерел, використовувати та поширювати її;

- діяльнісно-процесуальний як комплекс умінь оперувати правовими знаннями, застосовувати їх для розв'язання завдань у правовому полі, реалізувати у моделях правомірної поведінки;

- ціннісно-мотиваційний, який охоплює правові ціннісні орієнтації, сформовані на основі гуманістичної системи цінностей, ціннісно-емоційне ставлення до державно-правових явищ, мотивацію правомірної поведінки [9, с. 33].

Місце ціннісно-мотиваційного компонента в структурі компетентності, як усвідомлення ціннісного значення держави і права та вміння формулювати і висловлювати особисте емоційно-ціннісне ставлення до певних державно-правових подій, явищ, процесів на основі сформованих ціннісних орієнтацій, зумовлюється тим, що компетентність є здатністю діяти, але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому, не мотивована відповідно [9, с. 31].

На розвиток емоційно-ціннісного ставлення учнів орієнтують і державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, закріплені у Програмі – [4]. Згідно з ними, під час вивчення кожної теми учень/ учениця:

- висловлює власні очікування;

- висловлює судження, наприклад, щодо ролі соціальних норм, держави і права в житті людини та суспільства, взаємних прав і обов'язків батьків та дітей, охорони праці неповнолітніх, особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх;

- оцінює, наприклад, власну поведінку й поведінку інших осіб щодо її правомірності, форми участі громадян у житті держави та місцевої громади, значення Конституції України.

За матеріалами з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини при вивченні навчального предмета «Практичне право» [1], що можна перенести на вивчення «Основ правознавства», в учнів слід розвивати цінності й ставлення, які умовно можна розділити у такі групи:

- моральні/ етичні/ морально-етичні/ духовні/ цінності суспільного співжиття, міжособистісних відносин/ сімейні (родинні) цінності, серед яких: моральність, чесність, совість, свобода, справедливість, взаємоповага, любов, доброта, вдячність, добробут, соціальна гармонія, громадянська позиція, соціальна активність, особиста й суспільна безпека, самоврядування, дисципліна, відповідальність;

- правові цінності, а саме: життя, здоров'я, честь, гідність, людська гідність, життя з гідністю, рівність, демократія, приватна власність, договір, законність, правопорядок, правова культура, правомірна поведінка.

При цьому, найвищою цінністю, яка акумулює у собі всі викладені вище, без якої вони втрачають сенс, і особливу місію щодо розвитку якої покладено на шкільне правознавство, є права та свободи людина і громадянина.

При вивченні правознавства у загальноосвітній школі важливим у напрямку розвитку цінностей і ставлень учня є також:

- усвідомлення ним важливості навчальної діяльності для задоволення своїх потреб в самореалізації, досягненні успіху, значення місцевих бюджетів для добробуту громади;

- розуміння механізмів захисту прав і свобод людини та громадянина, принципів податкової системи [8].

За матеріалами з освіти для екологічної безпеки та сталого розвитку та за матеріалами з освіти для здоров'я і безпеки при вивченні навчального предмета «Основи правознавства», відповідними цінностями й ставленнями учнів мають стати: турбота про здоров'я своє та інших людей, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти [2; 3].

Отже, навчальний предмет «основи правознавства» відіграє суттєву роль для формування й розвитку цінностей і ставлень нової української школи, сприяє вихованню на цінностях. При цьому, провідна ідея навчання основ правознавства та найвища цінність, яка має бути сформована в учнів у результаті вивчення даного предмета, це – права та свободи людини і громадянина. Для підвищення ефективності відповідної діяльності доцільно збільшити обсяг годин на вивчення цього предмета та/ або «повернути» у 10 клас правознавство на рівні стандарт/ академічний.

Література:

1. Використання матеріалів з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини при вивченні навчальних предметів у загальноосвітній школі. Навчальний предмет «Практичне право». URL :

<https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKRXXVaUWVfNFIOLUE/view>

2. Використання матеріалів з освіти для екологічної безпеки та сталого розвитку при вивченні навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. Навчальний предмет «Основи правознавства». URL :

<https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKWEIWYtDleW5WMUE/view>

3. Використання матеріалів з освіти для здоров'я і безпеки при вивченні навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. Навчальний предмет «Основи правознавства». URL :

<https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKdWloMzZITHZaTXM/view>

4. Навчальна програма з основ правознавства для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К., 2016. URL :

<https://mon.gov.ua/storage/...9.../pravoznavstvo-9-8.docx>

5. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

6. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV (редакція від 13.10.2018 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (редакція від 19.01.2019 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

8. Рамка з використання матеріалів з фінансової грамотності при вивченні правознавства у загальноосвітній школі. 9 клас. URL : <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKV3R1R2UxTzF1MFk/view>

9. Рябовол Л. Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 600 с.

Марина Савельєва
(Київ, Україна)

«ГІДНІСТЬ» ЯК ЦІННІСНИЙ ОРИЕНТИР (ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ІСТОРИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ)

В історії становлення феномена гідності і оформленні його у стійке поняття простежуються певні закономірності, з'ясування змісту яких допомагає зрозуміти і оцінити роль цього внутрішнього особистісного регулятива у формуванні суспільних відносин, а також визначити силу і актуальність аксіологічних аспектів суспільного буття. Однак дослідження специфіки відображення узагальнених світоглядних ситуацій в логіці понять завжди погрожує значною кількістю помилок і довільними припущеннями. Це пояснюється тим, що в етимології понять відбивається вся сукупність відносин до матеріальної і духовної сфер існування суспільства і індивіда, а також історична трансформація і взаємозамінність ціннісних пріоритетів суспільного світогляду. Інакше кажучи, світоглядні поняття формуються на підставі діалектичного синтезу матеріальних і духовних відносин, змістовно трансформуючись від однієї історичної епохи до іншої. Жодна історична форма світогляду не є винятком.

Поняття «гідність» також є амбівалентним у своєму історичному становленні, відображаючи етичні аспекти форм суспільної свідомості — науки, права, політики, релігії, філософії, мистецтва, а також економіки як матеріальної сфери суспільних відносин. Зазначений цим поняттям феномен проявляється водночас в усіх цих сферах суспільної життєдіяльності, обростаючи часто цілковито автономними смислами. Початок його становлення в цілому збігається з процесом розпаду первіснообщинної громади, виникненням і розвитком соціальної нерівності, коли суспільна свідомість трансформувалася з міфологічного стану (безпосереднього вплітання у практичну діяльність) у відносно самостійні форми, що іноді випереджають розвиток матеріальної сфери. Тому, з одного боку, упродовж всієї своєї історії цей феномен зберігає міфологічні аспекти сутності поряд з раціональними, які в різні часи проявляються як підміни смислових зв'язків при зовнішньому збереженні предметного змісту. З іншого ж боку, історія цього феномену — це історія розгортання суперечності, боротьба з якою на кожному етапі призводила до її загострення і розширення в контексті суспільних відносин.

Це означає, що єдиного і стійкого визначення «гідності» бути не може. Її визначають як «усвідомлення особистістю свого суспільного значення, права на суспільну повагу, заснованого на визнанні суспільством соціальної цінності людини» [3, с. 58], як «відповідності своєму призначенню» [1, с. 694]. Можна додати, що вона виступає внутрішньою, суб'єктивною оцінкою індивідуально-особистісних якостей, що складають суспільну значимість людини. Зворотною стороною «гідності» виступає «честь» як суспільне визнання і схвалення індивідуально-особистісних якостей.

В історико-логічній тенденції становлення феномена «гідність» (і, відповідно, поняття) можна виділити три етапи: класичний (від початку до середини XIX ст.); некласичний (з середини XIX ст. по середину XX ст.); пост(не)класичний (з середини XX ст. по теперішній час). Крім того, в класичному етапі можна розрізнити ірраціоналістичну і раціоналістичну форми її трактування. Підставою першої є традиціоналістичні, суспільно-психологічні аспекти світогляду, підставою другої — індивідуально-прагматичні, ідеологічні аспекти.

Спочатку в стародавніх писемних європейських мовах — грецькою і латинською — це поняття формувалося на підставі сукупного розвитку матеріальної сфери (економіка) і сфери духовної (релігія і політика), що й знайшло відображення в термінології. *Αξιοπρέπεια*

(гідність) — складне поняття, яке об'єднало два значення: *‘Aḥīa* — уявлення про цінності як загальний еквівалент значущості, незамінності і необхідності, яке виросло з безпосереднього досвіду створення матеріальних цінностей, тобто процесу праці як основи виробництва речей як носіїв вартості (товарів); *Прέπον* — уявлення про відповідне, належне. (Для позначення ціни, вартості існувало і окреме слово *τιμή*, що не має відношення до гідності.) Корінь *Прέπω* означає «бути помітним, виразним, відрізняється, блищить, сяє», — не тільки символічно, а й буквально. Блиск золота, дорогоцінних каменів безпосередньо пов'язаний з уявленнями про будь-який прояв гідності тих часів. Наявність добробуту, перш за все предметного багатства, вміння ним володіти і примножувати його робило людину гідною. А оскільки здавна було відомо, що «одне і те ж — думка і те, про що вона», духовне багатство цінувалося нарівні з предметним, і навіть могло ототожнюватися з ним, оскільки одне примножувалось за допомогою іншого. Інакше кажучи — гідним вважалося те, що дозволяло людині, з одного боку, реалізовувати власну активність і досягати поставлених цілей, доводячи власну значимість, з іншої — висловлювати і реалізовувати свій вплив (владу), організовуючи і підпорядковуючи соціальний простір і направляючи його існування.

Таким чином, трактування уявлення про поняття «гідність» вже на найбільш ранніх етапах розвитку давньогрецької культури надавала йому загальності, включаючи у себе не тільки його зміст, але і аргументацію, — міфологічну підставу, якою виступало щось конкретне і відчутне, і водночас безумовне.

Крім цього, гідність було безпосередньо обумовлена релігією як сферою ставлення до надприродного. Підстава цього зв'язку почала закладатися ще в умовах первіснообщинних відносин, коли матеріальне і духовне ще не відділялися один від одного в уявленнях. Базові норми первісної поведінки — тотемізм, анімізм і фетишизм — згодом увійшли в основу, яку формувало уявлення про гідність людини. Оскільки будь-який предмет або річ уявлялися живими, тобто носіями характеристик живої істоти, створене руками людини також було носієм душевних якостей, але не своїх власних, а творця. Створіння і творець розглядалися як власники єдиної сутності — загальної душі, що дозволяє одному створювати інше. Але все це можливо лише тому, що у людини, яка створює речі, є зберігач-оберіг, тотем, що перевершує його всіма якостями, тому що був раніше. Ось чому тотемічна приналежність людини від самого початку ставала визначальною мірою її гідності.

Звідси зрозуміло, чому вважалося, ніби володіння чимось наділяє людину додатковою силою: це відбувається за умови з'єднання людської душі з душею природної субстанції, що перетворюється. У процесі створення предмета відбувається взаємне сутнісне збагачення: творець отримує додаткові якості природної субстанції, а субстанція, в свою чергу, — якості творця. Разом вони утворюють гармонійну єдність. Ось чому законному оволодінню чужими предметами — що дісталися в спадок або як військові трофеї, — надавали виняткового значення: внутрішні якості предмета переходять до того, хто заявив і довів на нього свої права. Якщо ж володіння здійснюється незаконно, — наприклад, шляхом крадіжки або пограбування, — тоді відбувається взаємне відторгнення між душами речі і того, хто викрав її; річ стає непотрібною або ж джерелом загрози.

Ці світоглядні принципи трансформувалися в світі раціональності, що стає, в середовищі ранніх форм товарно-грошових відносин у вигляді уявлень про те, що одним багатство «само йде в руки», інших же «цурається». Ці уявлення вросли у контекст нових суспільних відносин як залишки міфологічної свідомості, відбиваючись в релігійній сфері у вигляді культів Мойр, або Фортуни, не порушуючи, однак, загальних законів розвитку. Одночасно нові уявлення про сутність гідності поширювалися і на сферу релігії, відображаючи мінливість відносин людини до сутності надприродного. Поступово формувалася відповідь на питання про причини сили, що наділяє речі тією чи іншою цінністю. Це підвладне лише тому, хто має вічну і нескінченну силу. Боги своєю волею наділяють душевними і іншими якостями все суще, — отже, лише вони мають нескінченну абсолютну цінність. При цьому вони не наділяють, а лише спонукають людину до набуття гідності.

Єдність чуттєвого і надчуттєвого у сутності гідності зовні завжди проявляється як єдність метафізичного (стан переживання і ставлення до світу) і предметного (наявність зовнішніх відмітних характеристик). Те, що саме золото стало «божественним металом», — очевидно, є випадковістю, необхідність якої обумовлена його субстанційними характеристиками і міфологічними уявленнями. З одного боку, воно красиве і стійке до корозії, але водночас настільки м'яке, що не може використовуватися як тверда речовина. Тому доля йому — служити або прикрасою, або загальним еквівалентом вартості, бути предметним символом чистого буття як підстави руху речей в суспільстві. Примноження золота, багатства примножує людську гідність у будь-якому розумінні. З іншого боку, блиск золота подібний до вогню, в ньому народжуючись, а вогонь — субстанція божественна, стародавня і більш висока за статусом, ніж інші світові першоелементи. Вогонь — це абсолютна сухість, гранична концентрація елемента, в якій немає нічого зайвого, ось чому греки вважали її за краще ніж абсолютну вологість як розосередження і нестійкості. Хоча з вологості все народжується, але все прагне до своєї протилежності як до кінцевої мети, гармонії і ідеальної досконалості. Тому зрозуміло, що багатство не дається людині без втручання вищих сил, — це боги обдаровують її своєю благодаттю, з тим, щоб в подальшому сама людина захищала і примножувала дане ззовні, виправдовуючи увагу богів. Тільки це і зробить її гідною божественної благодаті, породжуючи в ній адекватне ставлення до себе.

Ось чому єдиний корінь *āçīa* спочатку вживається для позначення вартості, ціни і цінності у вищому розумінні — як самоповаги, визначення власної значущості, гідності.

У латинській термінології цей аспект узагальнення смислів виявляється слабше, що вказує на відповідну специфіку суспільного світогляду. «Гідність» в кожній конкретній ситуації відтворюється окремим терміном: *majestas* — велич, *virtus* — мужність, громадянський обов'язок, чеснота. Тобто, загальний сукупний обсяг смислів «гідності» охоплює не всі без винятку речі, а суто позитивні і піднесені якості людини як соціальної істоти. А ось грошова цінність, вартість і ціна позначалася римлянами окремим терміном *pretium*. Мабуть, лише одне слово містило в собі узагальнююче значення: *dignitas* — гідність, соціальне положення, звання як властиві індивіду характеристики, зворотною стороною яких була *honor* — честь як шана і повага.

Все це свідчить про те, що римляни були більш раціональними за греків, хоч і не в усьому повністю прагматичні. Втім, ми знаємо, що будь-яке посилення раціональності відносин в усі часи можливо лише за умови існування громадянського міфу. В даному випадку, це був «Римський міф» — міф Міста як ідеального і вічного миру, який втілював абсолютну цінність предметним чином. Тому все значення, які становлять сферу гідності, були ціннісними аспектами соціального міфу. Греки навіть на найбільш ранніх етапах своєї історії подібного не знали, для них міф існував як форма мислення, тому що у суспільному бутті він відійшов в минуле.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апресян Р. Г. Достоинство // Новая философская энциклопедия: В 4 т. М.: Мысль, 2010. — Т. 1. С. 694–695.
2. Гераклит. 12 DK A // Фрагменты ранних греческих философов. Ч. 1. От этических теокосмогоний до возникновения атомистики / Отв. ред. А. В. Лебедев. М.: Наука, 1989. С. 176–257.
3. Морозов В. Достоинство // Философская энциклопедия: В 5 т. Т. 2. М.: Гос. Науч. изд-во «Советская энциклопедия», 1962. С. 58–60.
4. Хризипп из Сол, Фр. 775. Заметки к Лукану IX 7 (огненная добродетель») р. 290 Us. // Фрагменты ранних стоиков / Пер. и комментарии А. А. Столярова. М.: «Греко-латинский кабинет» Ю. А. Шичалина, 2002. Т. 2, ч. 2. 272 с.

ЦІННОСТІ В ІДЕОЛОГІЇ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ

Конфлікт між владою і дисидентами лежав у площині цінностей. Цінності – це не просто моральні категорії, ідеали, принципи й норми поведінки. Це ще й дискурс в межах якого відбувалося протистояння, де кожна зі сторін прагнула зайняти сторону добра.

Є певна спокуса розглядати комуністичне суспільство певним ідеологічним монолітом, витвореним за допомогою репресій, цензури та заборон. Насправді опозиційність завжди мала місце, щоправда її можливості реалізуватися в сталінський період були незначні.

Ситуація суттєво змінилася в середині 1950-х рр. На початках опір владній ідеології носив естетичний характер. Андрій Синявський, наприклад, свої розбіжності з радянською владою розглядав як виключно стилістичні [10]. Оксана Пахльовська, аналізуючи українських шістдесятників, досвід яких можемо перенести на їх однолітків у СРСР і Східній Європі, підкреслювала, що вони створювали «Матерію культури на протигагу Антиматерії культури, яку продукувала влада» [8, с. 78]. Спочатку більшість із них прагнули відновити чистоту комуністичних ідеалів. Це було «донкіхотство» і боротьба з вітряками. Але поразка шістдесятників у СРСР та ревізіоністів у Східній Європі відкрила нові можливості, в якому опір владній системі будувався на етичному рівні. Дисиденти, як почали називати цих людей, осмислювали свою боротьбу з владою в етичних категоріях.

У 1970-х рр. у їх середовищі було вироблено власну шкалу цінностей, звернення до якої дозволяє не просто визначити, але й показати вплив морально-етичних засад дисидентства на ідеологію та практичні напрями їх діяльності. А також розкриває глибинну суть поняття «дисидент» та показує його універсальне застосування до однієї з течій антикомуністичної опозиції в країнах Східної Європи та СРСР (включно з Україною).

Витоки дисидентських цінностей мали екзистенційний характер. Вони народжувалися у внутрішньому конфлікті між сповідуваними в комуністичному суспільстві ідеалами та безпосередніми реаліями. Не випадково для майбутніх дисидентів на самому ранньому етапі їх життя були характерні такі ознаки як юний ідеалізм, шукання правди і чесної позиції, і, зрештою – неприйняття, опір, протистояння [9, с. 25]. З іншого боку, ці люди відчували на собі різні прояви негативу, зокрема: «роки принижень, які завжди супроводжують страх і безнадія», «біль обдурених, які прямували шляхом самообману», «лють на сталінську систему... сором за власну наївність» [7, с. 207, 208, 215]. Вирішення цього екзистенційного конфлікту відбувалося через бунт, який мав відродити гідність [9, с. 25], або ж був бунтом в ім'я вартостей [7, с. 194] тощо. Саме в процесі бунту постали нові моральні цінності, в рамках яких дисидент протиставляв себе Homo Sovieticus'у. Перехід в моральну опозицію до режиму, значною мірою, був випадковим, і зумовлювався нечисельністю та інтелігентським характером руху. Опонуючи владі на етичному рівні, дисиденти намагалися подолати в собі комплекс меншини, і, водночас, підкреслити власну інакшість.

Потрапляючи у безвихідь, у людей залишалася лише позиція особистого морального опору. Вона, на думку самих учасників руху, не вирішувала загальних проблем, не обіцяла досягнення цілі, але – допомагала кожному зробити вибір за самого себе. Ця позиція визначалася відчуттям повної моральної несумісності з тим, що відбувалося, і не претендувала на якісь довгострокові наслідки. Навпаки, вона орієнтувала на неможливість промовчати, відвернутися чи не помітити вже сьогодні [1, с. 525].

Односторонні дії влади, спрямовані на придушення дисидентського руху, спонукали його учасників до пошуку адекватних форм опору, який мислився виключно в мирних формах та в площині моралі. Принциповою умовою для дисидентів стало намагання поставити владу в незручну позицію, коли будь-які її дії щодо них (арешти, репресії,

ув'язнення) будувалися на свідомому порушенні власних законів. Це давало дисидентам певну моральну перевагу в протистоянні з міліцією чи КДБ на етапі слідства, суддями і прокурорами під час процесів, лікарями в психіатричних лікарнях та охоронцями в таборах. Усвідомлення цього надавало сили їх політичним заявам, спрямованим на Захід, голодуванням у таборах, боротьбі за статус політв'язня тощо.

Дисиденти не просто обирали площину морального опору, але й послідовно творили власну моральність з огляду на загальнолюдські цінності. Проблема її створення лежала не тільки в площині теорії. Значно важливіше було довести практичну реалізованість цих імперативів у житті. Не достатньо проголосити: «Можеш вийти на площаць... в тот назначеный час?!», але й вийти. У цьому ж сенсі прочитується стусове «пряmostояння» тощо. Іншим аспектом є спроможність дотримуватися моральних принципів у опозиційній діяльності. Не випадково всі скільки-небудь важливі гасла дисидентів – права людини, демократія, мирне співіснування, так чи інакше мали опиратися на сформовані моральні й ціннісні засади.

Усвідомлюючи тривалість протистояння з владою, дисиденти прагнули створити власну систему моральних ідеалів та громадянської мужності. Однією з головних моральних максим стала формула Александра Солженіцина «жити не по лжи!». Текст, опублікований у лютому 1974 р. окреслив межі публічної поведінки. У конфлікті між владою і дисидентами А. Солженіцин звернув увагу на позицію окремих людей як головну причину існуючого диктату влади.

Їх публічна поведінка морально не бездоганна. Дбаючи про матеріальні статки, вони «безнадійно розлюднилися», зрадили принципи й продали власну душу. Тож А. Солженіцин безжально поклав вину за стан суспільства на людей, брехня яких була справжньою причиною диктату влади. Саме така тонка брехня людей дозволяла владі здійснювати насилля, зміцнювала її можливості: «насиллю нічим прикритися, як тільки брехнею, а брехня може утримуватися лише насиллям» [11, с. 700].

Не випадково, єдина можливість, яка дозволяла зруйнувати цей порочний зв'язок – особиста неучасть у брехні: «Нехай брехня все покрила, нехай брехня всім володіє, але в найменшому впремося: нехай володіє не через мене!» [11, с. 700]. Така позиція протиставлялася А. Солженіциним іншим можливим формам боротьби з насиллям – голодуванню, виходу на площу аби громогласити правду, здійсненню актів громадської непокори згідно Ганді. Усвідомлюючи нездатність суспільства до них, він запропонував ззовні дрібний, незначний крок – відмову від брехні. Підкреслюючи, що така відмова, попри очевидну мізерність, матиме значний руйнівний ефект. Бо «коли люди відсахуються від брехні – вона просто перестає існувати» [11, с. 700].

Отож, сутність шляху – ні в чому не підтримувати брехню відомо, а вихід на нього бачився площині морального вибору кожного. Розвиваючи думку, А. Солженіцин окреслив кілька найпоширеніших можливостей ухилення від брехні: відмова від написання, підписування чи друкування бодай тези, яка викривлює, на його думку, правду; відмова від висловлювання таких тез у своїй роботі чи мистецтві; уникання будь-якої «керівної» цитати, якою можна підстрахуватися, вгодити чи забезпечити успіх своєї роботи; уникання демонстрацій і мітингів, та носіння на них транспарантів чи гасел, яких не поділяє повністю; уникання зібрань де відбувається примусове перекручення обговорюваного питання, де поширюється брехня, ідеологічна нісенітниця чи безсоромна пропаганда; ігнорування тенденційних газет і журналів, які спотворюють факти [11, с. 700]. Солженіцин не приховував, що запропонована модель вже апробована в Чехословаччині, а отже, мала отримати продовження в СРСР.

Загалом, радянське дисидентство позитивно сприйняло ці максими, дистанціюючись від влади й виробляючи власні принципи діяльності – публічність, заперечення насилля як засобу боротьби, акцент на захисті прав і свободи громадян, лояльність до діючих законів [4].

Довершеності система моральних імперативів дисидентів набрала у памфлеті В. Гавела «Влада безвладних». У його основі притча про директора овочевої крамниці, який

розмістив у вітрині між цибулею та морквою гасло «Пролетарі всіх країн єднайтеся!». Розмірковуючи над мотивацією його вчинку, автор вийшов на широкі узагальнення, розкривши не тільки конформізм, але й екзистенцію крамаря, його відношення до пануючої ідеології. Він показав двозначність ситуації, в якій крамар, не поділяючи змісту самого гасла, поширював його задля успішності своєї кар'єри та статусу. І крамар не один такий. Усі навколо нього роблять так само, приймаючи участь у величезній містифікації й творенні системи. Такий стан людей В. Гавел називав «життям у брехні»: «Людина не мусить приймати брехню. Досить, що вона приймає життя з брехнею і в брехні. Уже цим людина утверджує систему, наповнює її, творить її, є нею» [3, с. 24].

Із цієї позиції оцінювалася ідеологія, яка набула у В. Гавела метафізичної суті. Вона не просто спосіб панування влади та запорука її тяглості, але й панує над нею, і вершить долі людей. Ідеологія витворювала систему, яка знецінювала людину незалежно від її місця в системі. Умовою існування такої системи була брехня, а точніше – згода людини жити в брехні [3, с. 31]. Гавел намалював доволі епічну картину в якій гасло крамаря з іншими проявами «малої», непомітної брехні людей творить «панораму їхнього повсякдення»: «разом із тисячами інших це гасло має творити єдино правильну, всім добре знайому панораму. Панораму, яка має, звісно, і приховане значення: нагадувати людині, де вона живе і чого від неї очікують; повідомляти їй, що роблять інші люди, і натякати, що слід робити їй самій, якщо вона не хоче бути виключеною, опинитися в ізоляції, «виділитись із суспільства», порушити «правила гри», ризикуючи втратити «спокій» і «безпеку»» [3, с. 34]. Люди щодня створюють самоцілну систему, усе суспільство стає її співтворцем через здатність «жити в брехні». І це є головною причиною кризи ідентичності.

Далі В. Гавел моделює розвиток іншої ситуації, за якої крамар відмовився вивішувати гасло, і, тим самим, здійснив бунт. Така людина полишає «життя в брехні», відкидає ритуал і порушує правила гри, віднаходить свою пригнічену ідентичність і гідність, реалізує свою свободу. Його протест став спробою жити в правді [3, с. 39]. Такий вчинок, як би дрібно він не виглядав, у межах системи матиме величезні наслідки, неспівмірні із вчинком крамаря. Порушивши «правила гри», крамар скасував саму гру, зруйнував світ «омани» – центральну опору системи. Навіть індивідуальна можливість жити в правді є фатальною для системи, яка саморуйнується [3, с. 40].

Розвиваючи цю думку, В. Гавел прийшов до висновку, що «життя в правді» набуває в посттоталітарній системі виміру не лише екзистенційного, але й морального і політичного. Таке «життя в правді» є «найприроднішим підґрунтям» для діяльності опозиції [3, с. 43]. Безперечно, що образ крамаря є відтворенням загальнішого явища – дисидентства, на прикладі якого автор доводив, що виступ однієї людини, намір «жити в правді» – це сила, яку не можна окреслити математично.

Усе це, зрештою, вивело В. Гавела на пошуки моделі неполітичної політики як тривалої моделі взаємин із владою. Більше того, він проектував як створені на основі «життя в правді» структури в майбутньому не просто замінять комуністичну владу, але й змінять характер влади в цілому. Зокрема, він писав про «екзистенційну революцію» з її наслідком – моральною перебудовою суспільства, що передбачає «реальне оновлення справжнього співвідношення людини з... «людським ладом»» [3, с. 127]. В. Гавел окреслив перспективу, в якій існує безліч неформальних, небюрократичних, динамічних і відкритих спільнот, що входять між собою в різні типи відносин. Це передбачало реабілітацію цінностей довіри, відкритості, відповідальності, солідарності, любові, які в нових типах структур активізують «людські зв'язки». Такі структури мають орієнтуватися не на «технічний» бік реалізації влади, а на сенс цієї реалізації. Вони мають проявитися не як органи чи інституції, а як спільноти. Виникаючи «знизу» як результат справжньої суспільної «самоорганізації», ці структури мають житися живим діалогом зі справжніми проблемами, з яких вони виникають, а коли ці потреби зникають – то мають зникати й організації [3, с. 128].

Те, про що писав В. Гавел є нічим іншим як однією з теоретичних моделей громадянського суспільства. Значною мірою вона знайшла своє практичне втілення в «Хартії

77» – громадській ініціативі, яка відкрито виступила в чехословацькому суспільстві з ідеєю захисту прав людини. Ідеї В. Гавела тісно перепліталися з концепцією «паралельного полісу» Вацлава Бенди, «антиполітикою» Дьордя Конрада, новою еволюційною теорією Адама Міхніка, ідеологією та практикою гельсінських організацій у СРСР, концепцією Центральної Європи тощо.

Базові цінності дисидентів мали значний вплив на різні соціальні прошарки комуністичних суспільств і стали ідейною основою антикомуністичних революцій 1989 р. у Східній Європі. Водночас, їх розгляд можна вважати одним із шляхів відповіді на запитання: «хто такий дисидент?».

Очевидно, що не кожен опозиціонер до влади був дисидентом. Але: кожен дисидент – був опозиціонером. Дисидентство можна розглядати в якості прояву інакодумства, з тією принциповою поправкою, що це інакодумство виражене в конкретній дії – поширенні самвидаву, громадських акцій, актах непокорності тощо. Александр Даніель говорить про «інакодію» (инакодействие) [4].

По-друге, витoki дисидентства не мислимі поза комуністичною системою, вони – її породження, третя ланка в еволюції: від комуністичного романтика, потім – ревізіоніста, до – антикомуніста. На цьому шляху дисидентство розширялося й вбирало в себе представників інших опозиційних середовищ, які стали на платформу захисту прав людини, або ж, за словами Є. Сверстюка, «дотримувалися загальноновизнаної фразеології, насправді не приймаючи комуністичних поглядів» [6, с. 235].

Типові дисиденти були «дітьми ХХ століття», адже вповні поділяли його ілюзії. Дисиденти спочатку захоплено прийняли комунізм як ідею, не завжди і не обов'язково погоджуючись із практикою його насадження радянськими режимами, а згодом – виступили її послідовними критиками та руйнівниками. Отож, дисидентство – це завжди критика зсередини; це – «еретики» в межах системи, але не іновірці.

Незважаючи на складність термінологічного окреслення дисидентського руху, все ж є один рівень доволі зручний для аналізу – особистісний. Звертаючись до нього можна виокремити низку притаманних конкретній людині світоглядних рис, цінностей, поглядів, які тою чи іншою мірою поділялися іншими людьми з цього середовища. Зрештою, є фігури, які повністю ототожнюються з дисидентством, зокрема: В. Гавел, П. Григоренко, Ж. Желев, Я. Куронь, А. Міхнік, Ю. Орлов, А. Сахаров, Є. Сверстюк, А. Солженіцин, В. Чорновіл.

Вступаючи у відкритий конфлікт із радянською владою, дисиденти, власне, визнаються владою в якості противників режиму. У цьому сенсі, як визначає Є. Захаров, «дисидентом у Радянському Союзі був той, кого вважало таким п'яте управління КДБ» [5, с. 18]. З іншого боку «залізної завіси» ці ж люди отримують визнання як борці з режимом. Не випадково, означення «дисидент» прийшло із Заходу.

Наведені основні конотації дисидентства здебільшого формалізують це явище. Натомість етична грань, дозволяє говорити про дисидентів як про людей, що поділяють певну шкалу цінностей. Дисидент розкривається не стільки як людина моральна, а через здатність чинити моральний опір. Адже досягнення її цілей поза власною мораллю є апіорі неприємним.

Власне, такий підхід обрав В. Гавел, пов'язавши дисидентство з життєвою позицією: «Зазвичай людина дізнається й усвідомлює, що вона «дисидент», уже давно ним стала; цей статус є наслідком її конкретної життєвої позиції, керованої зовсім іншими мотивами, ніж отримання якогось титулу; а не навпаки, коли конкретні життєві позиції та результати роботи людини – це наслідок попереднього замислу стати «дисидентом»» [3, с. 73].

Свого логічного завершення ця життєва позиція набуває в категорії «в'язнів сумління». В. Овсієнко так пояснював особливості їх світогляду: «Я їм (владі, охоронцям – Я. С.) казав неодноразово: «Ви відчиніть ворота і скажіть «іди!» – я не піду. Я сюди (у табір – Я. С.) прийшов з принципу, переконання. Я в'язень сумління власного, а не тому, що там стоїть ваш автоматник. Мені треба, щоб ви поставили тут печатку, тоді я звідси піду. Тільки так.

Мене сумління тут тримає, а не ви. І якби я не мав сумління, я написав би заяву покаянну, визнав би себе винним в будь-який момент, і через декілька місяців випустили б» [2, с. 11].

Прочитання дисидентства крізь призму цінностей, дозволяє висловити певні міркування з приводу їх подальшого місця в посткомуністичних країнах. Інсталяція дисидентських цінностей у політику, яка здійснювалася В. Гавелом, Л. Валенсою, Ж. Желевим виявилася невдалою. Причиною цього, найімовірніше, є те, що дисидентські «рецепти» вироблялися під опозицію, і мали на меті служити формою солідарності для тих, хто став на відкритий герць із владою. Але в умовах плюралістичного суспільства потреба у високому градусі моральної концентрації зникла. По-друге, орієнтовані на індивідуальне використання, вони виявилися незрозумілими масам, у настоях яких ліві цінності комуністів виявилися до кінця неподоланими. Зрештою, переможці антикомуністичних революцій і не наполягали, задовольняючись зовнішніми інституційними змінами. У дилемі – реалізовувати власні програми чи просто запозичити готові західні моделі прав людини, багатопартійності, громадянського суспільства, в яких упізнавалися обриси своїх проєктів, вони обирали друге. Тож не випадково, дисидентський рух у сучасній суспільній пам'яті, з позиції десятиліть вважається легендарною сторінкою історії, але практично малознаною для молодшого покоління.

Література:

1. Богораз Л., Голицин В., Ковалев С. Политическая борьба или защита прав? Двадцатилетний опыт независимого общественного движения в СССР // Погружение в трясину: (Анатомия застоя) / Сост. и общ. ред. Т. Ноткиной. М.: Прогресс, 1991. С. 501–544.
2. Василь Овсієнко // Нецензурний Стус. Книга у двох частинах. Частина 1. / Упорядкування Богдага Підгорного. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. С. 9–38.
3. Гавел В. Сила безсилюх / Вацлав Гавел / Пер. з чес. Тетяни Окопної. К.: Чеська бібліотека», 2016. 144 с.
4. Даниэль А. Истоки и корни диссидентской активности в СССР // URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2002/21/dan-pr.html>
5. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). Харків: Фоліо, 2003. 144 с.
6. Кава на трьох, або Міт про дисидентів // Овсієнко В. Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн.: Кн. 2. / Василь Овсієнко. Харків: Харківська правозахисна група; К.: Смолоскип, 2005. С. 235–248.
7. Міхнік А. У пошуках свободи. Есеї про історію та політику. К.: Дух і Літера, 2009. С. 554.
8. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту // У вирі шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу / Ідея видання та упоряд. В. Квітневого. Львів: Каменяр, 2003. С. 77–78.
9. Сверстюк Є. Блудні сини України. К.: Знання, 1993. 256 с.
10. Синявский А. Диссидентство как личный опыт // URL: <http://protivpytok.org/dissidenty-sssr/sinyavskij-a-d/sinyavskij-a-d-dissidentstvo-kak-lichnyj-opyt>
11. Солженицин А. Жить не по лжи! // Погружение в трясину: (Анатомия застоя) / Сост. и общ. ред. Т. Ноткиной. М.: Прогресс, 1991. С. 698–701.

Галина Стандрет
(Тернопіль, Україна)

УКРАЇНЬСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Один з авторів Української Хартії вільної людини, поважний член ініціативної групи Євген Сверстюк зазначив, що «... хартії завжди є провісниками приходу нових часів й розриву з минулим».

«Ми повинні відвернутися від імперії, побудованої на утилітарних цінностях та карликуватих кремлівських ідей відновлення Імперії зла, - сказав Є. Сверстюк, - й повернутися до традиційних українських цінностей: любові та служіння заради спільної справи».

Основними тезами хартії вільної людини - усвідомлення власної відповідальності за своє життя, успіх, добробут і щастя, які залежать від глибини, масштабу та творчого хисту, - а також визнання потреби у формуванні моральних та духовних цінностей. Кінцевою метою хартії - життя «вільної людини у вільній країні».

Хартія обґрунтовує основні ціннісні орієнтири для розвитку українського суспільства та кожного громадянина.

«Ми повинні зрозуміти, що таке свобода, усвідомити її важливість й почати шукати шляхи набуття свободи духу» - Блаженніший Любомир Гузар.

Тільки через взаємодію Учня та Вчителя можна досягти успіху в цьому достойному пошуку.

Людство зустріло початок Двадцять першого століття як добу невпевненості. Сучасна людина досі долає силу тяжіння великих випробувань і надій минулого; вириваючись із цієї історичної гравітації, вона почувається перед майбутнім невпевнено.

Ми бачили багато потрясінь: могутність і занепад тоталітарних ідеологій та створених ними імперій, політичні засліплення і прозріння, масові захоплення і розчарування.

Ми стали свідками піднесення демократичних ідей, переконань і мрій.

Але романтичні сподівання, зіштовхнувшись із реальністю, швидко перетворились на ілюзії. Слова знецінилися.

У нашій країні, де Радянський Союз було подолано фізично, його спадщина і досі зберігається морально і ментально.

Виявилось, що люди далі сподіваються на чужу ласку, а не на власні сили.

Нові економічні умови змінили країну і водночас загострили найгірші людські інстинкти: жадобу збагачення, захланність і споживацтво.

Людина дістала можливість вільно і без страху повернутися до духовних джерел. І водночас зубожіння, несправедливість і невпевненість виплекали у суспільстві внутрішнє розчарування, що стоїть на межі з духовною порожнечою.

«Учорашні люди» натомість силуються «розбудувати державу» старими методами насильства й обману, не маючи та й не знаючи вищих цілей.

Тінь сумніву торкнулася багатьох сердець. Однак тінь сумніву завжди йде поруч із людиною. Не варто боятися тіней. Треба шукати світла відповідей, які дають силу проти зневіри і надають сенсу нашому життю.

Наріжними каменями Хартії є три прості думки.

Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

Ми будуюмо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає смислу, гідності і цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі і невіруючі, але всі у широкому філософському сенсі Божі діти, покликані.

Аби стати вільною, людині не треба проводити в'язницю.

Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до щастя і свободи.

Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля.

Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише сама людина.

Для досягнення поставленої цілі можна запропонувати чи виділити 10 ціннісних орієнтирів, як напрямів праці для кожного українця.

1. Бути вільною людиною

Бути вільною людиною — це не лише зовнішня ознака, яка об'єднує усіх нас за правами, але й внутрішній духовний вибір.

Бути вільною людиною — це насамперед означає брати на себе відповідальність.

Не можна вимагати від когось виконання його обов'язків, не виконуючи власних.

Не треба жити постійним почуттям скривдженості і жалем до себе. Бути вільною людиною означає вірити у свої сили.

Бути вільною людиною означає усвідомлювати свою неповторність, однак жодною мірою не плекати у собі зверхності.

Бути вільною людиною означає завжди і всюди самостійно додержуватися принципу нашої рівності один з одним, а також рівності перед законом.

І найважливіше: бути вільною людиною означає чинити добро.

2. Бути українцем

Бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України і розвивати інтелектуальну, духовну та політичну україноцентричність: внутрішню — ту, яка постає з особистого зусилля кожного з нас, — єдність нашого народу, його земель, культури, історії і майбутнього.

Бути українцем означає володіти українською мовою або прагнути до оволодіння нею: не лише мова робить з нас українців, але саме та колосальна енергія, яка походить від особистого зусилля дбати про українську мову, навчитися і спілкуватися нею, й перетворює нас із населення в єдиний народ.

Не існує ані галицького, ані донецького, ані одеського, ані київського народів.

Існує єдиний український народ на всьому просторі своєї території.

3. Бути активним громадянином

Щоб бути активним громадянином, слід насамперед усвідомити, що державність і демократія — це не лише політичні, але й духовні цінності.

Бути активним громадянином означає підтримувати іншого у захисті його прав, бо це — наші спільні права.

Бути активним громадянином означає виявляти ініціативу задля добра свого дому, сусідства, місцевої громади чи всієї української спільноти.

Бути активним громадянином означає з особливою увагою ставитися до будь-яких спроб (насамперед влади) порушити чи обмежити людські права. Завтра ті, хто порушують права вашого сусіда, можуть узятися за вас.

4. Любити

Нам потрібна докорінна зміна ставлення один до одного. Любити означає бажати ближньому добра.

Толерантність є однією з найвищих ознак культури вільної людини, яка, додержуючись своїх принципів, визнає й приймає право іншого.

Любити означає не допускати будь-яких виявів ксенофобії, расизму, шовінізму, нацизму і сталінізму як найбрутальніших форм людської, національної, політичної, культурної і соціальної нетерпимості.

Любити означає відновлювати зв'язок поколінь в Україні, коли старші, навіть не поділяючи форм життєвого чи творчого пошуку молодших, підтримують їхній рух на нових шляхах.

Любити означає й те, що кожне наступне покоління з мудрістю ставиться до реалій своїх попередників і не прагне звести порахунки, але продовжити те, що є спільним надбанням і добром.

5. Мислити

Одне з найважливіших завдань вільної людини — самостійно мислити. Мислити означає ламати стереотипи, працювати, читати і творити, відповідаючи на дух та потреби часу.

Мислити означає цікавитися світом і його культурою, не треба застигати в минулому. Треба рухатися вперед.

Мислити — це спільними громадянськими силами створювати центри сучасної культури, бібліотеки, громадські фонди для поширення інформації про Україну в світі, перекладів нашої літератури чи задля підтримки навчання українських студентів за кордоном.

Мислити — це дізнаватися про передові світові пошуки у теоретичних, практичних і творчих сферах та переймати передове знання, серед іншого й за допомогою сучасних мережових можливостей.

Мислити означає разом підтримувати незалежні засоби масової інформації, які мають стати справжнім людським голосом посеред нинішнього інформаційного фальшу.

6. Бути господарем

Наше головне суспільне завдання — відновити в українців почуття господаря, чийми фундаментальними рисами є відповідальність за себе, своїх близьких і простір свого життя.

Бути господарем — це подолати рудименти радянського мислення, коли, по суті, принижена та обкрадена людина очікує на соціальну подачку й не ставить перед собою завдання брати участь у житті громади.

Щоб стати господарями своєї держави, ми повинні децентралізувати державну владу і делегувати владні повноваження та фінансові ресурси на місцеві рівні.

Господар починається з піклування про прості речі: порядок свого дому, під'їзду чи вулиці.

Бути господарем означає поважати особистість і працю інших людей.

Бути господарем означає справедливо оцінювати роботу інших і справно платити заробітну плату.

Нам потрібне відновлення стандартів професіоналізму, які катастрофічно деградували майже в кожній сфері.

Господар, отже, є поняттям, яке охоплює всіх, хто прагне працювати: власників виробництв і найманих працівників, фермерів і селян.

Відновлення господарського духу немислиме без підвищення заробітної плати, збільшення кількості робочих місць і створення умов для повернення в Україну мільйонів заробітчан.

I, найважливіше, бути господарем означає дбати про слабших і бідніших.

7. Бути лідером

Бути лідером означає прокладати шлях для інших.

Поняття лідерства передбачає й виховання таких чеснот, як уміння чути іншого.

Як велика європейська держава, Україна повинна стати регіональним політичним, економічним і культурним лідером.

8. Бути відкритим суспільством

Бути відкритим суспільством означає бути спільнотою, переконаною у великій цінності людського життя і демократичного устрою.

Бути відкритим суспільством означає бути налаштованими переймати найкращий досвід і знання зовнішнього світу.

Бути відкритим суспільством означає любити людей, вільно мислити і виховувати вільних людей.

9. Бути успішною державою

Успіх нашої держави має насамперед полягати у подоланні соціальної відчуженості між людьми.

Ми зобов'язані повернути справжній парламентаризм, якого нині не існує.

На роки вперед ми, українські громадяни, повинні забезпечувати регулярну зміну влади, щоб прищепити їй чітке розуміння про її підпорядкованість людям.

Це можливо лише за умови свободи слова і демократичних прав, які треба захищати постійно.

В Україні має бути реалізований базовий принцип: держава не заважає своїм громадянам, створює вільні умови для тих, хто працює, та захищає найбідніших.

Успіх нашої держави залежить від «реформ справедливості» — зміни судової гілки влади і правоохоронних органів. Люди повинні нарешті встановити справедливість у державі.

Успіх нашої держави залежить від «реформ життя» — зміни системи освіти і системи охорони здоров'я.

Успіх нашої держави залежить від подолання економічних передумов корупції.

Успіх нашої держави залежить від формування політичних партій, які діятимуть на ясних ідеологічних засадах і чий розвиток та позиція залежатимуть від волі людей на місцях, а не тільки від одноосібних проектів.

10. Бути учасником демократичної спільноти народів

Природнім і безальтернативним шляхом для України є об'єднання з простором європейських народів.

Ми здатні бути прикладом та опорою для всіх демократичних сил колишнього Радянського Союзу і наших сусідів та партнерів від Балтії до Чорного моря.

Сьогодні Україна стоїть супроти авторитаризму, корупції, бідності людей, гнітючої соціальної нерівності і внутрішньої роз'єднаності.

Нам потрібні зміни.

Ми здатні перемогти нинішні загрози і небезпеки.

Найважливіший і ще не використаний стратегічний ресурс України — це внутрішня консолідація нашого народу, яку розуміємо як єдність людей навколо цінностей незалежності та демократії, проголошених 24 серпня і 1 грудня 1991 року, і водночас як єдність політичних рішень та дій, котрі б гарантували європейський і демократичний розвиток України на десятиліття вперед.

Ми не повинні чекати «золотого віку», не падати духом під тягарем неправди, не ховатися від світу і свого життя, а постійно робити особисті зусилля, які принесуть добро Україні і утвдять нашу Державу як вільну країну вільних людей.

Література

1. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. Київ, 2008- В-во «Етна».- 194с.

2. Карлова В.В. Духовні цінності в структурі національної свідомості: українські реалії // Вісник НАДУ www.academy.gov.ua.

3. Обласна програма впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки від 02.08.2017р. №693 – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/1384V174gWGuGOf96i4QYHI7sh9YP-DBt/view>

4. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства, держави// Вісник НАДУ.- 2004 . №2. С.369-374.

5. Хартія вільної людини Ініціативна група «Першого грудня» www1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny.

Зіновій Стельмащук
(Тернопіль, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Кардинальні зміни, які сьогодні відбуваються в суспільно-політичному, освітньому, культурному житті України не можуть не стосуватися практичної діяльності вчителя загальноосвітньої школи – іншими стали умови його професійної діяльності, іншими, новітніми повинні бути її форми і методи. Дана теза в повній мірі стосується і вчителя музичного мистецтва.

Мета, завдання, скерованість діяльності вчителя музичного мистецтва – широке, багатогранне художньо-естетичне виховання дітей і підлітків, формування і розвиток високих ціннісних ідеалів і смаків, розширення духовного кругозору, збагачення школярів знаннями про музику та інші види мистецтв. Разом з цим реформи, що відбуваються у всіх сферах суспільства повинні визначати «стратегію і тактику» вчителя музичного мистецтва, як і представників інших гуманітарних дисциплін.

Один із суттєвих факторів, що принципово змінив загальну атмосферу в сучасному українському суспільстві – діаметрально протилежне, в порівнянні з недавнім минулим, ставлення до релігії. Проголошення Вселенським Патріархом Варфоломеєм Томосу про автокефалію для Православної Церкви України відкриває нові можливості для пошуку і використання величезного пласту української культури - невичерпної культової і фольклорної музичної спадщини, яка сьогодні ще до кінця не вивчена. Використати її з метою широкого масового музично-естетичного і духовного виховання – важливе завдання, що стоїть перед сучасним вчителем музичного мистецтва в школі. Особливо це стосується вчителя сільської школи, робота якого має чітко виражену специфіку. Відрізняє професійну діяльність такого вчителя, перш за все, об'єднання в одному класі опорної школи дітей з різним рівнем музичної підготовки, а іноді ще й різновіковий клас в школах, де збереглась малокомплектність. Утім, незважаючи на різноманітність і чисельність спеціальної літератури, присвяченої проблемам музичної освіти і виховання школярів, багатогранність наукових досліджень у даній сфері, нові умови і можливості, що відкриваються перед вчителем в сільському середовищі сьогодні в повній мірі не розкриті, методи і способи музично-виховної, духовно-просвітницької роботи, що відповідають вимогам дня, ще до кінця не вивчені.

Науково-педагогічні спостереження досвід вчителів практиків та особисті дослідження підтверджують, що в сучасних умовах проведення музично-виховної роботи в сільській школі основним засобом естетичного впливу на духовний світ школярів на сферу їх емоцій і почуттів є духовна музика і музичний фольклор, арсенал яких постійно поповнюється багатогранними і високохудожніми зразками, які пов'язані з старовинними національними народними традиціями, обрядами, святкуваннями різноманітних урочистих подій. Народна музична культура повинна сьогодні в значній мірі визначати зміст музичного виховання і освіти школярів, стати основою цінностей, оволодіння якими необхідне для їх повноцінного духовного та інтелектуального розвитку. Значну роль в цьому аспекті відводиться екологічному і соціокультурному оточуючому середовищу, яке впливає на формування характеру, склад мислення, на саме світосприймання дітей, що проживають в сільській місцевості. Музичний побут села суттєво відрізняється своїми локальними звичаями, традиціями, моральними звичками, потребами і смаками. «З музичним фольклором діти знайомляться, як правило, з раннього дитинства. Вони чують народні пісні від рідних, близьких, учасників художньої самодіяльності, від народних музикантів – носіїв традицій виконання національних музичних зразків. Безпосереднє залучення до музичного фольклору відбувається також шляхом пасивної і активної участі дітей у проведенні різноманітних календарно-обрядових та релігійних свят. Будь-які події, що відбуваються в сімейному колі, чи загалом у селі, не обходяться без їх активної участі. У сільській місцевості діти освоюють музичний фольклор як безпосередньо, так і опосередковано. ...Однак, діяння такого роду можуть бути більш ефективними і плідними, якщо вони свідомо спрямовуються вчителем музики сільської школи, вчителем, який мав би бути основною, центральною фігурою в сільському культурному середовищі.» [3, 72].

Загальновідомо, що мистецтво охоплює багато видів творчості: літературу, музику, архітектуру, скульптуру, живопис, графіку, танець, театр, кіно та інші. «Його суть полягає у чуттєвому вираженні надчуттєвого, воно є також естетичним освоєнням світу в процесі художньої творчості.» [1, 11]. В процесі проведення уроків музичного мистецтва та позакласної культурно-мистецької виховної роботи пропонуємо вчителю скеровувати свою роботу до єдності, синтезу дисциплін мистецького циклу (музика, література, танець, образотворче мистецтво).

В репертуар пісень для хорового співу слід добирати якомога більше календарно-обрядових пісень і включати їх в репертуар для вивчення у такому порядку: перша чверть – обжинкові пісні, друга – колядки, щедрівки, третя чверть – веснянки, гаївки, ігрові пісні, четверта – купальські пісні.

Під час вивчення музичної грамоти і сольфеджування вправ ефективно використовуються заклички, примовки, оскільки в інтонаційному відношенні вони наближені до розмовної мови і співаються, в основному, у вузькому діапазоні. Зручність виконання фольклорного пісенного матеріалу обґрунтовує вчений-фолоклорист Ф. М. Колесса. «Зустрічаємо цілу групу старовинних веснянкових мелодій в межах малої терції... Мелодії гаївок побудовані на кварті, або мажорній та мінорній квінті,... мелодії колядок і щедрівок не виходять за межі сексти...» [2, 359].

Освоєння музично-ритмічних рухів на уроках та під час занять в танцювальному гуртку в позаурочний час слід вивчати з дітьми характерні рухи українських народно-сценічних побутових танців: рухи по колу і в колі, присідання, колупалочка, голубці, притопа та ін., а також основні позиції рук та ніг.

В процесі слухання музики пропонуємо добирати в репертуар такі твори, на прикладі яких можна було б знайомити дітей з традиційним українським народним інструментарієм (сопілкою, кобзою, бандурою, скрипкою, цимбалами, лірою та ін.) музикою до українських народних танців (коломийка, гопак, козачок, каперуш, вихиляс та ін.), сучасними обробками та аранжуваннями народних вокальних та інструментальних музичних творів.

Великі можливості для формування мистецьких цінностей закладені в дитячій музичній творчості. Одним з напрямів такої творчості є інструментальне музикування. «Музикуючи на інструментах, діти не тільки набувають знань, вмінь і навичок гри на них, але й засвоюють навички гри розвивають тембровий слух, навчаються розрізняти на слух нескладну музичну фактуру, починають розуміти зміст і суть музики, усвідомлюють використані засоби музичної виразовості, які в процесі музикування стають для них близькими і зрозумілими і, таким способом, долучаються до надбань національної духовної культури.»[4, 36] .

Освоєння музичного інструментарію можна розпочати на уроках музичного мистецтва в початковій школі і продовжити в процесі занять в інструментальному ансамблі в позаурочний час. «Досвід практичної роботи показує, що найбільш доступними музичними інструментами для освоєння учнями молодшого шкільного віку є ударні музичні інструменти без визначеної висоти звучання (деревяна коробочка, трикутник, кастаньети, пандейра, бубон, бухало, маракаси, дерев'яні палички). ...Окрім ударних музичних інструментів великою популярністю у дітей користується сопілка, освоєння якої пропонується учням віком від восьми років. [4, 36] . Гра на цьому інструменті викликає у дітей великий інтерес і значне захоплення, розвиває звуковисотний і тембровий слух, чуття ритму, сприяє виробленню інструментально-виконавських ансамблевих навичок, стимулює творчу ініціативу. Її можна використовувати успішно під час проведення музично-дидактичних ігор.

Великою популярністю користуються ансамблеві форми музикування. Ансамблі сопілкарів, бандуристів, скрипалів різні за чисельністю, музичною фактурою, діапазоном і різноманітністю репертуару – від обробок народної музики до авторських творів. До репетиційної роботи з цими ансамблями можна запрошувати музикантів-сопілкарів, скрипалів, бандуристів, «бубністів» (учасник троїстих музик, який вправно грає на різних ударних інструментах: бубні, бухалі, малому барабані, тарілках, тощо), які користуються авторитетом в середовищі сільських народних музик. Такі заняття розвивають творчу

активність, формують музичний інтерес і духовні потреби школярів, носять цікавий, поживальний характер, сприяють виявленню музично обдарованих дітей. Багато з них, як показує досвід, в майбутньому обирають інструментальне виконавство своєю професійною діяльністю.

Таким чином, в процесі проведення музично-виховної роботи з школярами в умовах сучасної сільської школи вчитель музичного мистецтва повинен керуватись чітко виробленими структурно-логічними принципами, формами і методами, які допоможуть активно формувати і розвивати музично-естетичні і духовні цінності учнів. До них відносяться:

- «комплексне» вивчення вокальних, інструментальних, літературних фольклорних джерел. Формування у школярів міцних асоціативних зв'язків між народною, духовною музикою, літературою, образотворчим та декоративно-прикладним мистецтвом повинно стати пріоритетним напрямом в діяльності вчителя-музиканта.
- Тісний контакт з народними музикантами з метою активного залучення їх до занять в інструментальних ансамблях та безпосередньої участі в них.
- Органічне «вплітання» в сценарії народних свят і обрядів наперед запланованих і підготовлених музичних, танцювальних та інших творчих номерів. Залучення дітей до виготовлення сценічних костюмів та декорацій.
- Тісний контакт та співпраця з батьками дітей, котрі залучені до індивідуальної та колективної творчої діяльності.
- Творча взаємодія з церковнослужителями, працівниками клубу чи Будинку культури з метою координації різноманітних культурно-мистецьких та духовно-просвітницьких дійств.

Всі ці перераховані принципи, а також інші похідні форми і методи роботи повинні стати пріоритетним напрямом в діяльності вчителя музичного мистецтва сільської школи.

Література:

1. Грищенко Т. Б., Грищенко С. П., Кондратюк А. Ю. Культурологія. – Навчальний посібник / Центр навчальної літератури, 2007. – С.11.
2. Колесса Ф. М. Характеристика української народної музики // Музикознавчі праці. – К., 1970. – С. 359.
3. Стельмашук Зіновій Шляхи удосконалення музично-виховної роботи вчителя початкової сільської школи // Початкова школа на перехресті проблем: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Тернопіль, 27-29 квітня 2004 р. – Тернопіль, 2004. – С. 72.
4. Стельмашук З. М. Шляхи удосконалення культурологічної роботи вчителя початкової школи // Підготовка майбутніх учителів до реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти Матеріали регіонального науково-практичного семінару / За заг. ред. В. М. Чайки. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С.36.

Світлана Шевчук
(Житомир, Україна)
Любов Кондратюк
(Тернопіль, Україна)

ЗНАННЯ І ВІРА У ФІЛОСОФІЇ БЛЕЗА ПАСКАЛЯ

Особливістю осмислення науки кінця ХХ століття стала констатація її відходу від єдиного «царського шляху», доповнення ідеалу істинності аксіологічними складовими, пошук комплементарності пізнавальної орієнтації людини з іншими, екзистенційними, орієнтаціями. Ці аспекти сучасного осмислення науки конкретизуються у розробці проблем розмежування та співвідношення знання і незнання, знання і віри.

Проблема межі та співвідношення між знанням і незнанням у всі часи мала важливе значення для орієнтації людини у світі. Адже кожній людині, до якої б епохи вона не належала і як би багато не знала і вміла, доводилось жити, діяти, приймати рішення на межі між знанням і незнанням.

Загальна проблема розмежування і співвідношення знання і віри утримує в собі ряд дрібніших проблем, які її конкретизують і поглиблюють. Такою є проблема суміщення та поєднання в свідомості людини, зокрема видатного вченого, віри і знання, прихильності як до науки, так і до релігії.

Прикладом поєднання досконалого математичного розуму і найщирішої віри був вчений ХУІІ століття Блез Паскаль. Дослідниця Г.Я.Стрельцова цитує висловлювання про видатного вченого Е. Бутру: «В особі Паскаля перед нами блискучий приклад поєднання найвищого розуму із лагідною та покірною вірою. Він, більше ніж хто-небудь інший, висував на перше місце гармонійне поєднання науки з вірою – одну з характерних рис ХУІІ століття»[1,с.221].

В історії філософії є традиція протиставлення Декарта і Паскаля, як представників двох протилежних полюсів у розвитку французької філософської думки. Якщо Декарту був притаманний раціоналізм, дедуктивна методологія, гносеологічний оптимізм, своєрідна «антиекзистенційна» спрямованість філософії, то Паскалю – містицизм, індуктивна методологія, скептицизм і яскраво виражений «екзистенційний» характер світогляду. Контрастують і характери обох вчених. Декарт уявляється як спокійний і врівноважений шукач істини, як геній, що розуміє власне значення для науки та філософії. Паскаль – мислитель, який перебуває у постійному неспокої, сумнівах, шукає істину «із зітханням», бурхливо переживає всіляку недосконалість як в справах людських, так і в сфері науки, філософії та культури в цілому.

Паскаль з його трагічним світовідчуттям не поділяє оптимізму Декарта та інших вчених-раціоналістів своєї епохи у безмежну силу розуму, науки та знання. Не заперечуючи їх значення для життя, він все ж зауважує, що великі успіхи наук не зробили людей щасливішими, так само як і його самого. Паскаль захищає право людей на щастя, а прагнення до щастя вважає глибоко природною потребою людей, вкоріненою у їх «серці». Таким чином, вже в епоху наукової революції Нового часу вчений усвідомлював і звертав увагу на небезпеку культу знання, на антиномію сцієнтизму і гуманізму, що стало надзвичайно актуальним в наш час.

Паскаль бачить обмежене значення науки для людини при вирішенні її життєвих проблем. Цей «мотив» є новим для умонастрою вчених і філософів ХУІІ століття, переконаних у можливості універсального застосування математичного методу дослідження, навіть у науках про людину та її моральність (Спіноза «Етика, доведена в геометричному порядку»).

Творчість Паскаля відрізняє постійний інтерес до людини, головних питань її існування, її сенсу життя і гідності. Бог і релігія, на думку Паскаля, функціонально

виникають з потреби людини («мислячої тростини») знизити рівень трагічності свого існування, віднайти гармонію всередині себе, примирити протиріччя свого буття та пізнання.

В трагічній екзистенційній ситуації Бог задовольняє не абстрактно-метафізичну потребу розуму в світовій гармонії, а суто особисту потребу серця людського в любові, милосерді, співчутті та розраді. Бог у Паскаля – глибоко особистісний Бог. Трансцендентний Бог дійств є творцем «геометричних істин», закономірності та порядку в природі, перед яким благоговійно схиляються. Щоб побачити такого Бога, вважає Паскаль, достатньо лише спостерігати за природою, в якій людину вражають гармонія, досконалість, простота і гранична доцільність її форм. Однак, перед лицем абсолютного Бога, в якому немає нічого людського, так само як і перед «лицем» безкінечної природи, людина почувається нікчемною, незначною і не бачить шляхів позбавитись цього. Тому уявлення про трансцендентного Бога породжує в душі людини відчай та повну безнадію. Паскаль наполягає на екзистенційно-внутрішньому спілкуванні з Богом на рівні «глибинного Я» людини, а також на розумінні Бога як Ісуса Христа, який долучився до людських проблем і тим заслужив довіру. Ця позиція Паскаля наближає його до протестантського трактування Бога.

Віру за допомогою «серця» мислитель відрізняв від сліпої віри, яку називав марновірством і вважав шкідливою для релігії. Щоб вилікувати від невір'я та марновірства, на думку Паскаля, слід «показати найперше, що релігія зовсім не протилежна розуму». [1, с.204]. Однак, довести буття Бога за допомогою розуму не можна; для цього існують інші шляхи, яких атеїсти не бачать. «Атеїзм – ознака сили розуму, але лише до певного ступеня» [1, с.199]. Головний парадокс віри: чим більше віри – тим менше її обґрунтування, чим більше обґрунтування – тим менше віри.

Знавець людської душі, Паскаль, вважав, що людина осягає істину не тільки розумом, але й «волею», «серцем», не тільки шукає чи знає істину, але й хоче чи не хоче її шукати чи знати. «Найприродніший шлях осягнення істини, – вважав він, – лежить через розум та його докази, але «найбільш звичайний» – через погодження волі, «принципи і рушійні сили» якої відмінні від загальних і необхідних принципів розуму». [1, с. 125].

На відміну від Декарта, який розрізняв безпосередній (інтуїцію) та опосередкований (дедукцію) способи осягнення істини, Паскаль розуміє інтелект лише як опосередковану, дискурсивну здатність. Тому інтуїція виключається ним із сфери інтелектуального знання. Інтуїція визначається вченим як особлива чуттєва здатність, котру він називає то «внутрішнім чуттям» (на відміну від зовнішніх чуттів), то «волею», а суб'єктом її вважає «серце» людини. «Серце» відає всім тим в людині, що виходить за межі її розуму, логіки, свідомості.

Таким чином, в епоху раціоналізму Паскаль не поділяв думки сучасників (Декарта, Спінози, Лейбніца) про необмеженість розуму в сфері теоретичного знання; він наполягав на поєднанні розуму та чуттєвої інтуїції «серця».

Розуміння того факту, що пізнання не може бути зведеним до логічного, доказового, дискурсивного аспекту, котрий завжди обмежений, а часом і безпорадний у доказах, змушує його визнати «достовірність» інтуїтивно-чуттєвого знання.

Синтетичний метод відомої «Логіки, або Мистецтва мислити» Пор-Рояля включав «мистецтво доказу» і «мистецтво переконання» в істині. Обидва види мистецтва були запропоновані Паскалем, а сам мислитель був представлений у творі як майстер «мистецтва переконання». «Мистецтво доказу» Паскаль пов'язує з правилами геометричного методу, а «мистецтво переконання», яке він вважав «незрівнянно важчим, тонким, корисним і дивовижним», – з психічним, естетичним і моральним впливом на індивіда. [1, с.125]. Разом з тим вчений визнавав своє безсилля сформулювати «надійні правила» «мистецтва переконання», оскільки принципи волі не є стійкими та постійними і вкорінені в індивідуальності та унікальності людського засвоєння знання.

Таким чином, французький вчений-математик і філософ Блез Паскаль, будучи сином Нового часу, в якому домінували вкрай оптимістичні настрої щодо розуму та наукового пізнання, зумів передбачити і зафіксувати проблеми людського буття, вирішення яких виходило за межі компетенції найрозвинутішої науки і тим самим на кілька сторіч випередив

свій час. Яскраво виражений екзистенційний характер творчості вченого і філософа спонукав його шукати шлях до щастя людини, який бачився ним через поєднання розуму, чуттєвої інтуїції «серця» та щирої віри.

На прикладі життя і творчості видатного вченого Блез Паскаля ми намагались поставити питання про співвідношення знання і віри – цих двох протилежних напрямів досягнення людиною світу. Чи у всьому протилежні знання і віра? Так, в гносеологічному аспекті знання і віра вступають в суперечність, однак, в людській свідомості вони цілком можуть поєднуватись, доповнюючи одне одного. Про це свідчить життя і творчість видатних вчених, яскравим представником яких є власник віртуозного розуму і щиро віруючий християнин Блез Паскаль.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стрельцова Г.Я. Блез Паскаль. М.: Мысль, 1979. 237с.
2. Стрельцова Г.Я. Декарт и Паскаль. Вопросы философии. 1985. № 3. С. 100 – 112.

Оксана Юськів
(Тернопіль, Україна)

РОЗВИТОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Великий психологічний словник визначає категорію “ціннісні орієнтації” як важливий компонент світогляду особистості або групової ідеології, який виражає (представляє) переваги і прагнення особистості або групи стосовно тих чи інших узагальнених людських цінностей (благополуччя, здоров’я, комфорт, пізнання, громадянські свободи, творчість, праця тощо). [2]

На відміну від навчання, формування ціннісних орієнтацій часто розглядається як основна мета і сутність виховання.

Концепція виховання гуманістичних цінностей вихованців визначає базовими гуманістичними цінностями, що характеризують індивідуальну культуру особистості, рівень її вихованості, добро, відповідальність, совість. [1]

Поняття ціннісних орієнтацій особистості введено в науковий обіг соціологами Вільямом Томасом і Флоріаном-Вітольдом Знанецьким у 20-ті роки ХХ ст. Ціннісні орієнтації розглянуто як соціальну настанову особистості, що регулює її поведінку; найважливіший складник структури особистості, закріплений життєвим досвідом індивіда, сукупністю його переживань і виокремлюють значуще, істотне для нього від незначного, несуттєвого. Сукупність сформованих, усталених ціннісних орієнтацій утворює забезпечує стійкість особистості, спадкоємність певного виду поведінки та діяльності, що виражається в спрямованості його потреб та інтересів. Ціннісні орієнтації є тим регулювальним чинником, що детермінує мотивацію особистості. Розвинені ціннісні орієнтації – ознака зрілості особистості, показник міри її соціальності. Найважливішими ціннісними орієнтаціями особистості визначено патріотизм, колективізм, гуманізм, творчість. Формування особистісної ціннісної структури індивіда виступає найважливішим чинником процесу соціалізації, за допомогою якого людина стає повноправним членом суспільства у всій повноті соціальних взаємин.

Цінності конкретної особистості формуються під впливом соціального середовища, особливостей тих соціальних груп, до яких вона належить. Індивідуальні цінності є найважливішим компонентом структури особистості, вони виконують функції регуляторів поведінки й виявляються у всіх сферах людської діяльності.

Одним з таких середовищ, є позашкільний навчальний заклад. Тому перед позашкільними навчальними закладами постають складні завдання організації змістовного дозвілля учнівської молоді, прилучення її до цінностей культури. Сьогодні потребує активізації зусиль, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій дітей та підлітків.

Процеси розвитку українського суспільства вимагають вдосконалення шляхів забезпечення духовного потенціалу особистості. Цьому сприяє низка державних документів: Концепція національного виховання, Концепція позашкільної освіти та виховання, Закон України “Про позашкільну освіту”.

Позашкільна освіта та виховання - процес безперервний. Він не має фіксованих термінів завершення і послідовно переходить із однієї стадії в другу від створення умов сприятливих для творчої діяльності дітей та підлітків, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійної творчості, яка і формує потребу особистості у подальшому сприйнятті світу.

Особливості позашкільного навчально – виховного процесу полягає у проектуванні таких педагогічних методик та технологій, що могли б якнайповніше допомогти дітям зорієнтуватися і самореалізуватися у складній багатогранній соціокультурній ситуації.

Протягом історії розвитку позашкільної освіти позашкільні навчальні заклади виконували роль інституту виховання дітей та молоді.

Головна мета позашкільної освіти та виховання – створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка підлітків до життя в умовах переходу до ринкової економіки при впровадженні якісно нових форм організації позашкільної життєдіяльності підлітків, дослідницької, технічно – конструктивної, художньої, декоративно прикладної, еколого – прикладної, туристично – краєзнавчої та інших видів творчості.

Основними завданнями позашкільної освіти та виховання є:

- формування суспільно – громадського досвіду особистості;
- розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу;
- створення системи пошуку, розвитку і підтримки юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти у різних галузях суспільного життя;
- залучення до особистісно значущих соціокультурних цінностей, потреба у яких не забезпечується системою базової освіти;
- задоволення її потреб у професійному самовизначенні;
- забезпечення соціально – педагогічного захисту неповнолітніх та організації їх дозвілля;
- розвиток психофізичних ресурсів зміцнення здоров'я підтримка високої працездатності протягом всього періоду навчання;
- виховання валових якостей, формування активної життєвої позиції, здорового способу життя засобами культури.

Позашкільні навчальні заклади мають найбільший вагомий, найбільш значний потенціал у формуванні цінностей дітей та молоді. В позашкільних закладах вихованці починають навчатися з п'ятирічного віку. Тому одним з найважливіших завдань керівників гуртків, є формування й розвиток у дітей моральності, вихованості, ціннісних орієнтирів.

Молодший шкільний вік – це вік формування почуттів і моральної поведінки. „Утвердити в кожній дитині доброту, сердечність, чуйність до всього живого й красивого, - писав В.Сухомлинський, - елементарна азбучна істина шкільного виховання, з цієї істини починається школа. Справжнє виховання полягає у тому, щоб моральний ідеал добра, правди, честі, духовної краси жив у кожному юному серці, утверджувався в активній діяльності як невід'ємна частина власного єства, власної думки, почуттів, намірів”. [4]

Формування у дітей ціннісних орієнтирів, їх реалізація в поведінці є визначними у період становлення особистості, тому що соціальні наслідки вчинку дитини ще складно передбачити, враховувати їх у своїй поведінці. Вже в молодшому шкільному віці важливо так будувати навчально-виховний процес, щоб діти, систематично отримуючи знання та уявлення, опинялись також у життєвих ситуаціях, що сприяють емоційному переживанню отриманих знань, а отже – їх усвідомленню і закріпленню. Цій проблемі надавали великого значення багато педагогів-практиків у їхній навчально-виховній діяльності, а також вчених-науковців, що досліджували означену проблему протягом років. В молодшому

шкільному віці ціннісні орієнтації є об'єктом виховання, цілеспрямованого впливу. Різні ціннісні орієнтири є ознакою духовної сформованості, самодостатності особистості, показником рівня її вміння жити серед людей, тобто в суспільстві. Завдання і покликання позашкільного закладу полягає в тому, щоб зміцнити й утвердити ці моральні цінності дитини, які вона здобула в колі своєї родини, які їй прищеплені з молоком матері, материнською ласкою і почуттями, батьківською любов'ю і силою духу. [3]

Заняття в гуртках є важливим і позитивно впливає на формування у вихованців цілого комплексу соціально цінних якостей їх особистості.

У цілісному процесі трудової діяльності важливі роль відіграють такі психічні процеси, як сприймання, увага, мислення та ін.. Підготовка до праці, вивчення можливостей кожного учня залежить від того, наскільки сформовані ці процеси, наскільки вони розвиваються.

Велику роль у здійсненні трудових процесів відіграє емоційно – вольова регуляція. Такі почуття як, радість, задоволення від успішного виконання роботи відіграють позитивну роль у реакції суб'єкта на трудовий процес, в подальшому ставленні до виконаної роботи. Такий стимулюючий ефект мають і почуття трудового підйому, ентузіазму, впевненості. А ускладнення в роботі можуть викликати почуття напруженості, невпевненості, розгубленості, навіть паніки, що негативно позначаються на праці.

Робота гуртка базує свою освітню діяльність на таких складових компонентах: гуманізація навчально – виховного процесу, суб'єкт - суб'єктна взаємодія, співробітництво та співтворчість вихованців і керівника гуртка; використання інтерактивних методів навчання (дискусійних, ситуативного моделювання, колективно – групових тощо); використання проектних технологій творчої діяльності (колективних, групових, індивідуальних); організація пошукової та науково – дослідницької діяльності вихованців; психолого – педагогічних супроводів творчо обдарованих і талановитих вихованців.

З вище згаданого можна зробити висновок, що виховними можливостями, що сприяють формуванню творчої активності та ціннісних орієнтацій вихованців є гурток.

Гурток – соціальне середовище творчої самореалізації вихованців.

Гурток забезпечує мінімізацію внутрішнього опосередкування міжособистісного впливу в колективі однолітків: особливістю суб'єкт - суб'єктної взаємодії в колективі, об'єднаних спільним бажанням досягти результатів в пізнавальній і творчій діяльності, є той факт, виховні впливи здійснюються майже за повної відсутності внутрішнього опору, який їх блокує. У такій ситуації вихованець переважно налаштований щодо пропозиції, прикладу або вимоги свого товариша про включення у пізнавальну або творчу діяльність та є максимально зацікавленим у її кінцевому результаті.

Гурток забезпечує позитивне наслідування як виховний механізм у колективі однолітків – взаємодіючи між собою у процесі неформального спілкування вихованців помічаючи один в одного значущі для себе та інших позитивні особистісні якості (активність у пізнавальній та творчій діяльності, оригінальність, прагнення до лідерства тощо).

Гурток дозволяє відчувати емоційний захист та комфорт у творчому середовищі однолітків і однодумців.

Література:

1. Бех І.Д. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів/ Бех І.Д. Ганусенко Н.І., Чорна К.І. // Шкільний світ. – 2005. - № 45.
2. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб. Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 672 с.
3. Державний стандарт початкової освіти // Початкова школа. – 2011. - №7.
4. Сухомлинський В.О. Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління. – К.: Знання, 1961. – 44с.

Іван Зуляк,
Андрій Кліш,

БЕРЕЖАНСЬКА ГІМНАЗІЯ – ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР КРАЮ (ЗА ТВОРАМИ Б.ЛЕПКОГО)

Історія Бережанської гімназії досить давня і бере свій початок ще задовго до 1805 року, коли офіційно була переведена зі Збаража. Шкільна реформа на Галичині розпочалася за Йосифа II, коли уряд почав фінансувати школи, а учителям був наданий статус державних службовців. У Львові, Самборі, Станіславові, Перемишлі, Ряшеві, Бучачі на базі духовних училищ під керівництвом ченців були створені гімназії [1, с.46]. Єдиною гімназією, що була заснована державою за розпорядженням Відня від 1789 року була Збараська. Власника Збаража Віцента Потоцькі цей заклад не цікавив, більше того, до губернського уряду у Львові почали надходити скарги від збараського міщанства на поведінку гімназистів і проханням забрати гімназію з міста [1, с.46].

У 1805 року колишні галицькі урядники перевели гімназію зі Збаража до Бережанської ратуші. «Одного погідного пополудня, року божого 1805, по Спасі, перед бережанський ратуш заїхало декілька возів та одна велика жидівська брика зі скіряною будою. По втомлених конях та по запорошених людях знати було, що приїхали здалека.

З брики, з-під буди, виліз один мужчина в духовнім і чотирьох у світських одягу. Духовний мав на собі довгу рясу, яку звали реверендою, і чорний капелюх з великими крисами; очі за окулярами. Зі світських один був підстаркуватий, огрядний, якому візник мусив допомогти зіскочити з брики, три інші були молоді й жвавіші.

За брикою торохтіли вози. З них вискакували молоді хлопці, літ 10 до 18, одягнені всіляко, бідніше і достатніше, як котрого батьки могли вирядити в дорогу.

За тими возами, дорогою від замку до ринку надтягали драбинасті підводи, навантажені столами, лавками, скринями, шафами й клунками всіляких розмірів і різної форми. (...) Вечоріло, як бережанський ринок, від ратуша до церкви й до гирла Адамівки, заповнився возами й людьми. Не бракувало й бургомистра, радних города Бережан і видніших достойників міста.

Вітали вони приїжджих гостей та складали їм свої побажання. Гомоніла німецька мова, перемішувана деякими латинськими словами й зворотами. По короткому привітанні бургомістр казав відчинити головну ратушеву браму, і впровадив гостей у сіни. Тут віддав найстаршому приїжджому добродієві ключі від дверей, що вели з сіней на поверх, і всі подалися туди по деревляних скрипливих сходах.

Незабаром стали за ними виносити нагору привезений вантаж, покарбовані студентськими ножиками лавки та поляпані чорнилом столи й шафи. Виносила їх приїждна молодь, перекидаючись жартами й школярськими дотепами.

Так перенеслася достопам'ятного 1805 року, року битви під Аустерліцом і Шенбрунського мира, caesareo regia gymnazia Збаража до Бережан і розтаборилася в ратуші, де граф Потоцький відпустив для неї даром цілий перший поверх разом з безплатним топливом для кільканадцятьох саль. Там вона й перетривала поверх сто літ на славу й чималу користь не лиш Бережанщини, але й цілого краю»[5].

Опікувалася навчальним закладом княгиня Ізабелла Любомирська. 2 вересня 1805 року гімназія відчинила двері нових навчальних приміщень на другому поверсі ратуші перед учнями перших п'яти класів[6].

Досить скоро наданих приміщень стало бракувати, особливо коли у 1819 році був відкритий шостий клас, тому навчання у гімназії проводилося у дві зміни: одні класи вчилися до обіду, інші – після. «Мала тільки шість кляс, бо сьома й восьма кляси називалися філософією й абсолювенти гімназії в Бережанах мусіли йти на філософію до Львова. За те п'ятаки й шостаки тішилися куди більшою повагою, ніж за наших часів. Шостакові професори здебільша казали dominus (...), а як хотіли покарати, то не робили того

прилюдно, в клясі, лиш кликали до кабінету «на чорну каву», від якої чорно ставало в очах» [2, с.196].

Лише у 1863 році, коли граф Станіслав Потоцький, внук Ізабелли, підвищив дотацію гімназії, а місто зобов'язалося матеріально її підтримувати, було відкрито сьомий клас, а у 1864 році – восьмий. Дотація полягала у «збільшені палива, додано також п'ять заль у ратуші. Управа дібр у Раю зобов'язалась впродовж чотирьох років платити по 300 гульденів на гімназію, а місто Бережани склало на забезпечення допомоги у вартісних паперах суму 40.570 гульденів, на час існування вищих кляс гімназії» [1,с.47].

Мовами викладання були німецька і польська. Великого значення надавали і латинській.

«Наукова програма не була надто велика: вчили мови – латинської, грецької, німецької й дещо польської, історії, географії та математики. Найбільше вимагали латини й німецького. Рідною мовою у школі не вільно було говорити. Хто забувся і промовив слово, діставав на шию (...) книжечку, оправлену в дощечки, в яку вписувано ім'я, прізвище й характер винуватця. Мусів він ходити з тою відзнакою так довго, поки не приловив котрогось зі своїх товаришів на тому ж гріху. Тоді перекидав «signum» зі своєї шиї на його. В суботу господар кляси переглядав «сігнум» і карав усіх, що були там вписані, а останнього найбільше. Не був це якийсь окремих бережанський винахід, такого жорстокого способу науки латинської мови вживали також у Західній Європі. Але зате по-латинськи балакали бережанські ученики краще, ніж рідною мовою» [2,сс.196-197]. З 1813 року уряд почав цікавитися регіональними мовами. Учителів зобов'язали вчити польську мову, а у 1827 році вийшло розпорядження, відповідно якого, у Галичині на державній службі може бути лише людина, яка володіє якою-небудь слов'янською мовою. «Гімназія була з польською мовою навчання, українська називалася «умовно обов'язковою», себто, хто записався на неї, мусів ходити на години й учитися, але, як дістав кінцеву лиху ноту, то не повторював кляси, не репетував. Ходили всі греко-католики, не дивлячись на партійні ріжниці, а з поляків лиш дехто. Директор Куровський заохочував їх, казав, що слід знати обі краєві мови, приходив на години, й ніхто не міг йому закинути, що він цей предмет трактує, як менш вартний» [2,с.208].

У гімназії довший час відзначалися лише римо-католицькі свята, і лише з 1827 року було видано розпорядження, що у гімназіях, де 25 процентів учнів були греко-католики, у дні свят за обрядом греко-католиків навчання не було: « греко-католицької релігії довгі часи не вчили. Наші предки ходили по науку латинської релігії. Навіть свят наших не святкували. Що лише 1827 року вийшов декрет з цісарської канцелярії, щоби у школах, де є четвертина учеників греко-католиків, десять днів святочних греко-католицьких було вільних від науки. Затє латинські свята, особливо ж «Боже Тіло» обходили дуже величаво» [2, с.197].

Великого значення у гімназії надавали шанобливого ставлення до старших. Авторитет учителя був незаперечним. І навіть учні старших класів, які досить часто асистували вчителям, користувалися повагою серед інших учнів: «Гімнастики вчив германіст Васильковський. Але він приходив звичайно тільки на початок лекції, вправи проводили його асистенти, шостаки, хлопці старші, сильні в руках і ногах, а менше в головах. Але слухалося їх, як і самого професора, не тому, що вони могли поскаржитися професорові, але більше тому, що в гімназії була традиційна пошана й послух до старших» [2,с. 201].

Культурно-освітнє життя Бережан було на висоті. При гімназії діяли два хори « український і польський. Український співав у церкві, а польський – в костелі. Хори були мужеські і мішані» [2, с.204], проводилися музичні вечори, на які запрошували усіх жителів Бережан: « зимою, в четверги, в годині п'ятій, відбувалися в гімназії музично-декламаційні пописи, що нагадували колишні студентські концерти в єзуїтських колегіях і в нашій Київській академії. (...). З канцелярії директора приносив Дам зі своїм помічником декілька старих, шкірою критих фотелів, а з конференційної салі – кільканадцять крісел. На них, у першій і другій рядах сідали запрошені гості з міста та гімназійні професори. Старші ученики сідали на лавках, молодші ставали де лиш могли. Програма була мішана: чергувалися українські й польські твори, оба хори виконували їх, як могли найкраще. В

оркестрі грали поляки й українці» [2, с.205–206]. При гімназії діяла бібліотека, проте більшість її фондів були польською мовою, української літератури було досить мало. «Поляки мали досить гарну бібліотеку в гімназії і таки дуже гарну в бурсі імені Якубовського, бо її фундатор, багатий дідич, збирав книжки продовж цілого життя, а пізніше записав їх бурсі. У нашій шкільній бібліотеці книжок було мало, а наша бурса була, так сказати, що лиш у пеленках» [2, с.213].

Прикладом для своїх учнів завжди були учителі. Не дивлячись на те, що платня учителя була дуже низькою « Діставали нікчемну платню, що з неї не жити, ні вмирати» [2, с.194], вони вирізнялися інтелектуальністю, статечністю та шанобливим ставленням до своїх вихованців. Ось як згадує Богдан Лепкий своїх наставників: «В сьомій годині ранку правив наш катехит Михайло Соневицький (пізніше папський шамбелян) службу Божу. (...). Отець Соневицький дуже дбав про те, щоби ми пізнали й полюбили свій обряд» [2,с..202]; « Директором був Матеуш Куровський, математик. Ходив не поспішаючись, голови не задирав угору, але й не хилив її в долину, здалеку знати було, що це серйозна людина на поважнім і певнім становищі. Все зрівноважений, спокійний і поважний. Я ніколи не чув, щоби він сердився і кричав на кого. Але за те кожне його слово догани набирало тим більшої ваги».[2,с..203]; « Заступником директора Куровського був наш катехит, отець Михайло Соневицький, широко й далеко відомий педагог та опікун молоді. Високий, огрядний, повновидний, все гладко виголений і гарно та чисто одягнений...» [2.с. 229]

Звичайно, тема культурно-освітнього життя Бережанської гімназії вимагає набагато об'ємнішого дослідження. Адже будь-який навчальний заклад славиться, в першу чергу, своїми випускниками. Серед випускників гімназії є представники духовенства, науковці, журналісти, письменники, політики та громадські діячі, лікарі, військові, художники та музиканти. Ми нагадаємо лише найвідоміших з них: Маркіян Шашкевич, Михайло Осадца, Омелян Огоновський, Степан Качала, Олександр Барвінський, Сільвестр Лепкий, Богдан Лепкий, Зенон Кузеля, Михайло Яцків, Юліан Пеленкевич, Денис Січинський та багато інших.

ЛІТЕРАТУРА

1.Бережанщина у спогадах емігрантів. Упоряд. Н.Волинець, Б.Мельничук, І.Семенець. Тернопіль, 1993. 391 с.

2.Лепкий Б. Казка мого життя: повість. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 416 с.

3.Тернопільщина . історія міст і сіл: у 3-х томах. Т.1. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф»,2014. 668с.

4.Ятищук О. Культура і побут повітового містечка у творах Богдана Лепкого. Збірник наукових статей (До 100-річчя Національної академії наук України) / [голов. ред.: С. Пирожков, А. Загородній, Г.Скрипник] ; НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2018. С. 152-162.

5. <http://www.ji.lviv.ua/n42texts/himnazija.htm>

6. <http://slovoprosvity.org/2015/10/15/berezhanska-gimnaziya-urochisto-vidznachila-210%E%E%80%84richchya/>

ХРИСТИЯНСЬКІ ЦІННОСТІ: СУЧАСНИЙ СУСПІЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Упровадження УХВЛ в освітній процес сприяє усвідомленню колегіантами важливості таких понять, як свобода особистості та її самореалізація, повага до рідного краю, утвердження європейської християнської культури життя. Ці принципи є базовими для дієвого, творчого розвитку власного майбутнього та майбутнього держави загалом.

Для реалізації УХВЛ наш навчальний заклад визначив свою програму дій. Ідеї УХВЛ постійно впроваджуються в освітній процес через виховний потенціал уроків, години класного керівника, курси за вибором «Основи християнської етики», «Уроки для стійкого розвитку», гуртки «Джура», «Пластове козацтво», «Журналістика», бібліотечні уроки, особистий приклад вчителя, учнівське самоврядування, участь в релігійних святах, Богослужіннях, молодіжних організаціях при парафії, реколекціях, прощах тощо.

«Служба Богові та Україні!» - під таким гаслом навчаються вихованці колегіуму.

Не зменшуючи роль навчання у становленні особистості колегіанта, виховання на християнських цінностях завжди було і залишається пріоритетним у освітньому процесі нашого навчального закладу, а реформи, спрямовані на підвищення виховного потенціалу освітнього середовища сучасної школи, додають впевненості і надії на виховання компетентного і духовно-багатого українця.

З вересня 2018 року виховна робота в колегіумі направлена на реалізацію «Програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей», в якій зазначається, що **метою виховання є розвиток духовно-моральної особистості, здатної бути повноцінним суб'єктом суспільно значущих соціальних взаємин**. Така постановка є співзвучною із змістом виховного процесу в колегіумі, і доповненням до життєвих орієнтирів, зазначених в Українській хартії вільної людини.

Виховне середовище в колегіумі формується під впливом тісної **співпраці** між закладом освіти, родиною, церквою та суспільством, яка має позитивний вплив на колегіанта. Національно-патріотичне та духовне зростання учнів забезпечується через різноманітні форми, методи та засоби виховної діяльності, зокрема:

1. з боку **родини** через сімейні традиції, мікроклімат в родині, ставлення до оточення, особистий приклад батьків;
2. зі сторони **колегіуму** як закладу освіти через виховний потенціал уроків, години класного керівника, курси за вибором «Основи християнської етики», «Уроки для стійкого розвитку», гуртки «Джура», «Пластове козацтво», «Журналістика», бібліотечні уроки, особистий приклад вчителя, учнівське самоврядування;
3. з боку **церкви** – участь в релігійних святах, Богослужіннях, молодіжних організаціях при парафії, реколекціях, прощах;
4. зі сторони **суспільства** – через вплив оточення, ЗМІ, соціальні мережі, політичні, економічні та соціальні виклики.

Колегіум як заклад, що функціонує при монастирі отців Василіян Чесного Хреста Господнього, покликаний виховувати учнів в душі християнської любові, Євангельських істин та Христових заповідей. Сьогодні важливою є роль священика, духівника (незалежно від конфесії) в наших освітніх закладах, і чим раніше дитина матиме можливість розуміти внутрішню потребу пізнати Бога, тим кращий результат буде в майбутньому. Молодь не любить обов'язків, а тому треба показати їй, **що Бог - не обов'язок, а можливість, відкритість**.

В колегіумі учні не тільки навчаються, вони тут проживають, і в режимі роботи закладу передбачено ряд моментів тісної і неперервної співдіяльності з церквою, монастирем, спрямованої на формування моральних якостей, християнських чеснот... Цей аспект виховного впливу здійснюється через щоденну участь колегіантів у Святій Літургії,

церковних науках отця-духівника, спільних ранішніх і вечірніх молитвах, молитвах на вервиці (у вихідні дні), подячній пісні після обіду, братньому перепошенні (один раз в місяць), часте приступання до Сповіді та Причастя. Однак християнське життя колегіантів не обмежується тільки даними практиками. Хлопці є учасниками молодіжних організацій при монастирі «Цвіт любові», «Братство св. Йосафата», часто самі проявляють ініціативу щодо участі в християнсько-розважальних програмах у відпустових центрах у Крехові Львівської області, Міжнародній прощі Вервиці в Погоні Івано-Франківської області, відвідують духовні центри (Зарваниця, Страдч (Львівської обл.), долучаються як аніматори до проведення «Канікул з Богом» з молодшими дітьми.

Вирішальну роль у вихованні дітей та молоді відіграє **біблійне розуміння особистості** як духовно-фізичної істоти. У колегіумі вивчається курс «Основи християнської етики», проводиться районний етап олімпіади з даного предмету. Колегіанти вже кілька років поспіль є призерами та переможцями Всеукраїнської олімпіади «Юні знавці Біблії», яка проводиться в Національному університеті «Острозька академія». Цьогоріч троє колегіантів: Максимлюк Н. (8 кл.), Мазярчук Денис (9 кл.) та Мигалик Дем'ян (10 кл.) стали переможцями районної олімпіади з основ християнської етики та готуються взяти участь у XII Всеукраїнській олімпіаді «Юні знавці Біблії – 2019, яка проходить під загальною темою «Слово про слово» (до 25-річчя відновленої Острозької академії)

Успішною є участь колегіантів у Всеукраїнській експедиції «Моя Батьківщина – Україна», в результаті чого поповнюється літературна духовна спадщина про життя святих українського народу, зокрема «Блаженний Василій Величковський – покровитель пенітенціарного служіння церкви», «Релігійний діяч мого краю блаженний Віталій Байрак.

Вихованці колегіуму не просто самі утверджуються в християнських чеснотах, а й пропагують моральні цінності через:

- **духовну та патріотичну піснюмі;**
- **через відзначення традиційних релігійних та духовних свят;**
- проведення **прощ католицьких шкіл**, яку щорічно в травні організовує Комісія УГКЦ у справах освіти і виховання.
- **зустрічі з відомими духовними та державними і патріотичними авторитетами України:** Л. Лук'яненком та Б. Тарасюком, А. Листопад, Л. Григорович, С.Шевчуком, В. Кременем, І. Вакарчуком, В. Ющенком, В. Парасюком, Б.Гаврилишиним та Блаженнішим Любомиром Гузаром.

Важливим моментом нашої співпраці є проведення **батьківських зборів**, на яких порушуються питання духовної тематики.

Перед педагогами як будівничими виховного середовища колегіуму нерідко постає потреба власного духовного відновлення, яке здійснюється через **реколекції**, участь в духовно-навчальних **семінарах, тренінгах**.

Виховний простір колегіуму є осередком становлення громадянина-патріота України.

У цьому процесі важливими є моменти, які є органічними складовими колегіантського життя. А саме:

- щоденне підняття й опускання прапора та виконання Гімну України;
- зальношкільні лінійки,
- патріотично спрямовані уроки (урок державності «Розкажемо Європі про Україну»),
- Уроки національної звитяги
- Позакласні заходи (Літературно-музична кав'ярня «Пригорнись душею до України»!, «Бібліотечна тусовка», патріотичний квест.
- Відзначення державних свят - Дня захисника України та Дня українського козацтва («Козацькі забави»), Дня гідності і свободи, День пам'яті і примирення,
- Перегляд патріотичних фільмів «Рейд», «Червоний», «Крути – 100 років битви»

- Робота гуртка «Джура».

Особливо актуальним в даному виховному впливі є **збереження історичної пам'яті**. З цією метою колегіанти прилучаються до загальноміських заходів із вшанування Героїв УПА, Січових Стрільців, жертв Голодомору, героїв Крут. У нашому навчальному закладі проводилася районна науково-практична конференція «ЗУНР як феномен національного державотворення».

Щороку ми вшануємо пам'ять героїв АТО та Небесної Сотні, серед яких і наш випускник 2009 року Ігор Костенко. З метою вшанування пам'яті Ігоря Костенка, в межах обласного семінару методистів з виховної роботи, колегіанти взяли участь у вечорі-реквієм «Герої не вмирають» (Тереняк Н. В., Борис Р. І.), проведено інформаційні хвилини: «Їх дух незламний і безсмертний подвиг накреслив шлях до мирного життя», з метою вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні.

Важливим засобом для виховання любові до рідного краю є пізнання через екскурсії, походи, подорожі. Кожного вересня новоприбулі колегіанти ознайомлюються з історичним пам'ятками Бучача, здійснюють походи до Рукомиша, Дністровського каньйону, Русилівські водоспади, Язловецького замку. Оскільки географія колегіантів є досить широкою, то і пізнання України проходить через ознайомлення з культурними та сакральними пам'ятками, а також науковими закладами Львова і Чернівців, Києва та Івано-Франківська, історичними замками Вишнівця та Збаража, Ужгорода, Мукачево, Чинадієво, так званою «Львівською підковою»: Свірж та Олесько, Підгірці та Золочів.

Важливе місце у патріотичному та моральному вихованні випускника сучасної школи займає **формування активної життєвої позиції**, відповідальності у процесі прийняття рішення. Успішними засобами на цьому етапі є:

- Спочатку вибори, а потім робота колегіантів в учнівському самоврядуванні;
- участь у благодійних акціях «Подарунок воїну АТО», «Миколай про Тебе не забуде» (робота на фабриці св. Миколая),
- діяльність у громадській організації «Пласт», зокрема щорічній акції передання Вифліємського вогню.

Одним із важливих засобів залучення учнів до громадської активності, формування в них соціальної відповідальності, самостійності, громадянської зрілості є діяльність учнівського самоврядування. Структурно самоврядування було представлено як на рівні колегіуму, так і на рівні класних колективів.

У навчальному закладі працює учнівський парламент, до складу якого входять прем'єр-міністр, віце-прем'єр, секретар та голови 6 міністерств: освіти, спорту, внутрішніх справ, культури, охорони здоров'я, соціальної служби. Учнівське самоврядування активно працює в навчальному закладі. Члени УС організують чергування під час уроків та щоранку під час перевірки – огляду житлових кімнат, вносять пропозиції щодо проведення виховних заходів, шкільних свят, організують різноманітні акції: «Допоможи ближньому», «Прибери свій клас», «Організуй свято», «Будь господарем закладу», працюють над реалізацією проектів «Знай наших», «АРТ-пікнік», тощо.

Особливим проявом креативності, відповідальності та громадської активності колегіантів є робота гуртка «Журналістика», результатом якої є випуск **газети «Цвіт нації»**. На її сторінках – пошук істини та правдивого служіння Богу й рідній Україні.

На сторінках газети не просто висвітлюється життя колегіуму, успіхи в навчанні та спорті, тут закарбована багатолітня робота навчального закладу з виховання молоді, друкуються матеріали на релігійно-духовну та національну тематику. Впродовж останніх десяти років газета «Цвіт нації» неодноразово нагороджувалась дипломами лауреата та переможця Національного конкурсу шкільних газет, зокрема у номінаціях «Найкраща національна газета» (2006 р.), «Найкраща газета за змістом» (2007 р.). У 2014—2016 рр. «Цвіт нації» – переможець Міжнародного конкурсу шкільних медіа у номінації «Краща шкільна газета».

Степан Васишин
(с.Гадинківці, Тернопільської області, Україна)
Людмила Зубрицька
(с. Гусятин, Тернопільської області, Україна)

ПОСТАТЬ ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА ЯК ВЗІРЕЦЬ ЖИТТЯ ЗА ПРИНЦИПАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні. Тому виховання учнівської молоді повинно базуватись на прикладах видатних людей рідного краю, носіїв людських та християнських чеснот. Навесні 2019 року ми святкували 152 річницю від дня народження нашого славетного земляка – Блаженного Мученика Єпископа Григорія Хомишина. Доля цього єпископа-мученика була невіддільною від долі його стражденного народу. Владика Григорій пройшов складний і небезпечний шлях вірного воїна Христової віри, мужнього пастиря Греко-Католицької Церкви. На своєму життєвому шляху він зазнав переслідувань, був репресований радянською владою, прийняв мученицьку смерть, однак залишився вірним своїм ідеям та переконанням.

Становлення особистості майбутнього Єпископа Станіславівського Григорія Хомишина розпочалося в селі Гадинківці, де він 25 березня 1867 р. народився та здійснювалося під впливом священика Сімовича, який допоміг йому поступити в Тернопільську гімназію [1, с. 5–9]. Значний вплив на формування світогляду Владика Григорія справило його навчання у Відні, де він проникся антиросійськими настроями, які там панували. Вище духовенство Австро-Угорщини виховувало молодих священиків у душі відданості Апостольському престолу, консолідації католицького світу проти впливів Росії [2, с. 24]. Саме релігійні «прозахідні» погляди Г. Хомишина стали визначальними в його подальшій діяльності. Не менше на особистість молодого Хомишина вплинули й суспільно-політичні процеси, які відбувалися в Східній Галичині у другій половині XIX ст. Реформи другої половини XIX ст. в Австрійській імперії створили для галицьких українців можливість боротися за свої національно-культурні та політичні права. У результаті за короткий час у краї виникла низка організацій, що призвело до розширення громадського життя галицьких українців. Зміни в національному житті галицьких українців вплинули на формування світогляду Григорія Хомишина [2, с. 30–48].

Григорій Хомишин – Станіславський єпископ, крім своєї значущої суспільно-політичної та релігійної діяльності справив значний вплив і на розвиток освіти у міжвоєнній Галичині. Культурно-просвітницька діяльність єпископа Г. Хомишина у міжвоєнний період була пов'язана з діяльністю товариства «Скала». Товариство мало яскраво виражений клерикальний та антирадянський характер і діяло в руслі загальноєвропейського християнського руху Католицької Акції, метою якої було залучення парафіян до поширення християнської віри та дотримання норм моралі в повсякденному житті. «Скала» хоч і не стала масовою та популярною організацією, однак її вплив залишив помітний слід в історії [3, с. 38–42; 4, с. 15–22].

На сучасному етапі перед нами стоять непрості завдання, пов'язані із необхідністю згуртування української нації. У цьому контексті логічним здається запитання: «А як же виховувати любов до Батьківщини, гуманність, працьовитість, духовність, почуття відповідальності?» На наш погляд відповідь на це запитання полягає у тому, що основним завданням виховання є знайти, підтримати, розвинути людину в людині, формувати почуття належності до національної культури. А для того щоб вирішити ці непрості завдання необхідно, на наш погляд, насамперед мати високий рівень морально-духовного виховання. На реалізацію цього завдання значною мірою впливає рівень розвитку особистості, у першу чергу духовного, який формується у тому числі на основі дослідження особистих прикладів

життя та діяльності наших славетних земляків, зокрема і Блаженного Мученика Єпископа Григорія Хомишина.

Як зазначив у передмові до презентованої 12 грудня 2017 року в стінах ЗОШ I–III ступенів села Гадинківці книги споминів про Блаженного Священномученика Григорія Хомишина «Пастир добрий» Всечесний отець Ігор Пелехатий, владика Григорій «мав любляче, повне милосердя серце... він незбагненно поєднував у своїй душі розуміння вселенськості Христової Церкви і глибокий український патріотизм. Не було жодного моменту у житті церкви і народу, який би не торкався його душі, і він завжди поспішав, щоб врятувати, допомогти, порадити» [5, с. 7–8].

На наш погляд, вже ці слова свідчать про величезний виховний потенціал постаті Єпископа Г. Хомишина. Глибоко усвідомлюючи вже тоді загрози для України з боку північно-східного сусіда, Г. Хомишин у своїй діяльності орієнтувався на виховання всебічно розвиненої, глибоко релігійної, освіченої, високоморальної особистості, справжнього громадянина і патріота своєї держави. І якщо порівняти ідеї Єпископа Хомишина із вимогами теперішнього часу, то побачимо що зараз перед нашим суспільством якраз і стоїть завдання виховати «справжнього українця» – всебічно розвинену особистість, патріота з активною громадянською позицією. Таке співставлення основних напрямів діяльності дозволяє нам стверджувати, що Єпископ Хомишин справді мав дар випереджувати свій час на декілька десятиліть уперед і дивився на основні суспільні тенденції того часу значно ширше ніж його сучасники.

Однак, для того, щоб постать Священномученика Григорія справді знаходилась в епіцентрі сучасних суспільних процесів необхідно, на наш погляд, доносити до суспільства ті ідеї, які реалізовував протягом свого життя Єпископ Хомишин, демонструвати їх виховний вплив на формування української нації.

У 2017 році Церква широко відзначала 150-ліття від дня народження Григорія Хомишина. Ювілей супроводжувався низкою заходів, які були присвячені висвітленню життя та діяльності Єпископа. Рідне село Блаженного Священномученика Гадинківці – мала батьківщина єпископа. То ж логічно, що урочистості з нагоди ювілейної дати розпочалися саме на теренах цього села. Так, 23 березня 2017 року в ЗОШ I–III ступенів села Гадинківці за участю слухачів та викладачів обласного відділення Малої академії наук України, науковців, духовенства, органів місцевої влади було проведено обласну науково-практичну конференцію. Під час конференції педагоги та запрошені обговорили постать Григорія Хомишина і акцентували особливу увагу на тому, що він був взірцем відданості українському народу [6; 7].

Через три дні, 26 березня, громада села, духовенство і місцева влада зібралися разом на спільній молитві у церкві Різдва Пресвятої Богородиці, яку збудовано за архіпастирського правління владика Хомишина в 1913 році. Архиерейську Божественну Літургію очолив Архієпископ Володимир у співслужінні Владика Дмитра та Владика Теодора, а також декількох десятків священнослужителів, серед яких був о. Степан Балагура – судовий вікарій Івано-Франківської Архиепархії. В часі проповіді Митрополит Володимир розповів вірним про шляхетну постать їхнього односельчанина та великого сина Українського народу – Григорія Хомишина [8].

«Блаженний Григорій служив своєму народу, Українській Греко-Католицькій Церкві, за яку страждав, терпів осуди, зневаги, ув'язнення і побой, аж до цілковитого виснаження та мученицької смерті», – розповів Митрополит Володимир [8].

«Кров блаженного-мученика Григорія кличе нас до рішучої боротьби з безбожництвом, матеріалізмом, сектантством і всім тим, що заповнило духовну ворожнечу, яку спричинив комуністичний режим на нашій землі...», – підсумував Митрополит Івано-Франківський [8].

Слід зазначити, що подібні заходи відбулися й у низці великих міст, зокрема Івано-Франківську, Львові, Тернополі та ін. Все це, на наш погляд, сприяло популяризації постаті Григорія Хомишина та його діяльності в сучасному українському суспільстві.

Таким чином, ідеї та погляди Григорія Хомишина необхідно популяризувати та доносити до якомога ширшої частини суспільства, у першу чергу до молоді. Результатом такої діяльності може стати значне підвищення морально-духовного рівня суспільства навколо якого можна консолідувати українську націю і тим самим вирішити одне з найгостріших питань сучасної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бісюк В. Життєвий шлях Священомученика Григорія Хомишина. / Васирина Бісюк // Збірник матеріалів Обласної науково-практичної конференції, приуроченої 150-річчю від Дня народження Єпископа Григорія Хомишина “Проблеми формування духовних та моральних орієнтирів сучасного школяра” – Тернопіль, 2017. – С. 5–9.
2. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча / Олег Єгрешій. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 168 с.
3. Свідерський Ю. Ю. Єпископ Г. Хомишин – відомий освітній діяч міжвоєнної Галичини. / Юрій Юрійович Свідерський // Збірник матеріалів Обласної науково-практичної конференції, приуроченої 150-річчю від Дня народження Єпископа Григорія Хомишина “Проблеми формування духовних та моральних орієнтирів сучасного школяра” – Тернопіль, 2017. – С. 38–42.
4. Погорецький В. Просвітницька діяльність Єпископа Григорія Хомишина у контексті українського національного відродження. / о. Василь Погорецький // Збірник матеріалів Обласної науково-практичної конференції, приуроченої 150-річчю від Дня народження Єпископа Григорія Хомишина “Проблеми формування духовних та моральних орієнтирів сучасного школяра” – Тернопіль, 2017. – С. 15–22.
5. Пастир Добрий: Блаж. Свмч. Григорій Хомишин, Єпископ Станіславівський (25.03.1867–28.12.1945) у спогадах сучасників / за редакції о. Ігоря Пелехатого. – Івано-Франківськ: Видання Фундації «Свята Унія» імені Блаж. Свмч. Григорія Хомишина; Харків: Видавець Олександр Савчук, 2017. – 400 с.
6. Обласна науково-практична конференція, приурочена 150-річчю від Дня народження Єпископа Григорія Хомишина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ман.укр/oblasna-naukovo-praktychna-konferentsiya-priurochena-150-richchyu-vid-dnya-narodzhennya-epyskopa-grygoriya-khomyshyna>.
7. Життя Єпископа Григорія Хомишина – взірць відданості українському народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oblosvita.te.ua/news/1847-zhyttia-epyskopa-hryhoriia-khomyshyna-vzirets-vid-danosti-ukrainskomu-narodu>.
8. Святкування 150-річчя з дня народження Блаженного мученика Григорія Хомишина у рідному селі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ugcc.if.ua/novyny/1902-sviatkuvannia-150-richchia-z-dnia-narodzhennia-blazhennoho-hryhoriia-khomyshyna-u-ridnomu-seli.html>.

Любов Лісничка

(Лановецький район, Тернопільська область, Україна)

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

«... Хартії завжди є провісниками приходу нових часів й розриву з минулим. Нам потрібно повернутися до традиційних українських цінностей: любові та служіння заради спільної справи»

Свген Сверстюк

1. Мета застосування хартії вільної людини.

Основними тезами хартії вільної людини є: усвідомлення власної відповідальності за своє життя, успіх, добробут і щастя, які залежать від глибини, масштабу та творчого хисту, - а також визнання потреби у формуванні моральних та духовних цінностей. Кінцевою метою застосування хартії члени «Першого грудня» вбачають життя «вільної людини у вільній країні».

Хартія пропонує ціннісну відповідь на головні виклики, які постають перед Україною і кожним її громадянином.

2. Роль системи освіти у реалізації хартії вільної людини.

Завдання сучасної системи виховання, які впливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської молоді, педагогічних колективів на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку людини як суб'єкта діяльності, особистості, індивідуальності.

Серед сучасних гуманістичних тенденцій функціонування системи освіти можна виділити головну – орієнтацію на духовний розвиток особистості людини, ствердження первинності духовних і моральних цінностей.

Школа – це майстерня Людяності!

Школа – це майстерня Гуманності!

Школа – це Співтовариство учителя і учня!

Школа – це Храм!

3. Співзвучність Української Хартії вільної людини і Концепції НУШ.

Десять груп компетентностей, зазначених у Концепції Нової української школи, на яких ґрунтується нова шкільна програма, є віддзеркаленням десяти напрямів Української Хартії вільної людини, за якими треба працювати кожному українцеві, аби жити як вільна людина у вільній країні. Отже, всі люди не просто створені вільними, вони повинні вірити у свої сили, а українці повинні не лише плекати національну гідність, а й працювати на Україну, не допускаючи обмежень людських прав.

4. Заходи на базі закладів освіти району

Заклади освіти Вербовецької та Вишгородоцький ЗЗСО I-III ступенів є базовими в районі щодо впровадження програми Української хартії вільної людини.

№ п/п	Назва школи	Заходи
1	Вишгородоцький ЗЗСО I-III ст	<ul style="list-style-type: none"> - Флешмоб «Україна- це ми!» - Гра-конкурс «Що я знаю про Європу?» - День Соборності України «Україна єдина» - Лінійка «Ми за мир» - Свято «Шевченкове слово живе» - Акція «Серце до серця» - Тижден «Планета толерантності» - Свято «Мій рушник - мій оберіг» - Квест «Моя країна – Україна» - Операція «Чисті джерела». - Урок мужності «У їхніх серцях жила Україна» - День вишиванки
2	Вербовецька ЗОШ I-III ст	<ul style="list-style-type: none"> - патріотична зарядка «Ми за мир» - мітинг «Миру- так. Війні –ні!» - участь в обласному марші патріотів.
3	Буглівська ЗОШ I-III ст	<ul style="list-style-type: none"> - Колаж єднання “Ми – в Україні, Україна – в нас” - презентація банера «Живімо за Українською Хартією вільної людини !»

4	Снігурівська ЗОШ І-ІІІ ст.	-Бесіда «Ми – єдина і дружна родина. Ми – діти твої, Батьківщино» -Тренінг «Людська гідність і права людини в контексті Хартії вільної людини»
5	Білозірська ЗОШ І-ІІІ ст.	-Презентація для учнів школи банера Української хартії вільної людини за участю місцевого священика о.Олексія - виховний захід «Ми за мир»
6	Лопушненська ЗОШ І-ІІ ст	-Роздуми про цінності викладені в Хартії. -Тиждень Незалежності. -Конкурс читців поезії про Україну -Відео-екскурс«Соборна мати Україна одна для всіх, як оберіг» -Година історії «Конституція - путівник, від якого я ніколи не відмовлюся». -Акція «Чисте подвір'я» -Флешмоб «Голуб миру» -Лінійка «День Гідності і Свободи»
7	Чайчинецька ЗОШ І-ІІ ст.	- Відверта розмова «Що таке дружба?» - Свято «Вітаєм любих вчителів» - День самоврядування - Урок мужності «День гідності і свободи» - Флешмоб «Нас єднає Україна»

5. Висновки.

Отже, ми побачили, що Хартія обґрунтовує основні ціннісні орієнтири для розвитку українського суспільства та кожного громадянина.

Як сказав Блаженніший Любомир Гузар «Ми повинні зрозуміти, що таке свобода, усвідомити її важливість й почати шукати шляхи набуття свободи духу». Тільки через взаємодію Учня та Вчителя можна досягти успіху в цьому достойному пошуку.

Література:

- 1.Бех І.Д., Чорна К.І. (2014) Національна ідея в становленні громадянина- патріота України. Київ: Національна академія педагогічних наук України.
- 2.Бех І.Д. (2016).Духовність як орієнтир до виховної дії. Методист 2(50), 54-62.
- 3.Ініціативна група «Першого грудня». (2012).Українська Хартія вільної людини
- 4.Малько Н. (2015). Українська Хартія вільної людини» як орієнтир свободи та успіху. Буковинський вісник.
- 5.Назаренко Г.А. (2016). Використання сучасних виховних технологій у процесі ціннісного становлення учнівської молоді. Педагогіка і психологія 1(82), 37-45.
- 6.Шкільна І.М. (2016).Використання інноваційних форм та методів виховання моральної самосвідомості старших підлітків у позакласній діяльності. Теоретико- методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. (Кн.2), 20, 315-324.

Наталія Тутко
(Монастириськ, Україна)

БУТИ АКТИВНИМ ГРОМАДЯНИНОМ – ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Ситуація, яка сьогодні склалася в Україні, вимагає прийняття кожним членом суспільства відповідальності за свою долю, за вибір певної системи ціннісних орієнтацій.

Фундаментальні цінності – свобода особистості, її самореалізація, повага до рідного краю, утвердження культури християнського життя – домінянти Української Хартії вільної людини, за якою треба працювати кожному українцеві, щоб жити у вільній країні, не падати під тягарем неправди та будувати успішну державу.

Основа успішного розвитку суспільства - особистості, світогляд яких базується на шануванні духовних і моральних цінностей свого краю.

Одним із десяти напрямків Української Хартії вільної людини є виховання активних, свідомих громадян, які не боятимуться відповідальності й візьмуть свою особисту долю, як і долю країни, у свої руки, стануть носіями нових цінностей і творцями нової історії.

Формування громадянської ідентичності є актуальним завданням для всіх учасників освітнього процесу. Заклад як осередок громадянської освіти має сприяти витоку демократичної, політичної культури, формуванню громадянської компетентності, усвідомленню та визнанню демократичних принципів життя та пріоритетів прав людини.

Завдання педагогів: прищепити молоді пріоритет загальнолюдських цінностей в духовному розвитку особистості на національному підґрунті, допомогти опанувати теоретичний матеріал знань і переконань в усіх галузях науки, мистецтва, релігії, усвідомлено обирати свої соціальні переконання.

Громадянську ідентичність школярів виявлено у таких видах діяльності:

- пізнавальній діяльності, пов'язаній з пошуком інформації про видатних людей країни, її історії;
- пошуковій діяльності: вивчення історії свого села, чи вулиці;
- навчальній діяльності;
- волонтерському русі;
- роботі органів учнівського самоврядування.

Розвитку активної громадянської позиції, популяризації Української Хартії вільної людини у закладах освіти сприяють просвітницькі заходи: години спілкування з елементами тренінгу, «круглі столи», виховні години конференції, перегляд відеороликів, інтерактивних заходів.

Значну роль у вихованні громадянина-патріота відіграє пошуково-краєзнавча діяльність школярів, орієнтація змісту виховання на місцевий матеріал. Адже відчуття дитини громадянином розпочинається із своєї малої Батьківщини, де б вона не знаходилася.

Громадянська компетентність формується на уроках з усіх предметів. Педагоги – предметними проводять значну роботу з виховання на уроках справжніх громадян, патріотів України, спроможних розбудувати державу.

Вихованню майбутніх лідерів і громадян, формуванню активної життєвої позиції молоді людини сприяє учнівське самоврядування, яке є школою демократії, школою громадянського становлення підростаючого покоління.

Проектна діяльність – один із засобів формування й актуалізації життєвого досвіду школярів, залучення до активної соціальної дії.

Бути активним громадянином - це спрямовувати свою працю, своє життя на користь Батьківщини. Це почуття любові до рідного краю, почуття поваги до її національних символів, культури, мови, традицій.

Відповідальні громадяни повинні брати участь у вирішенні загальних справ, чим можуть змінити життя навколо себе на краще.

Волонтерська діяльність сприяє встановленню соціальних зв'язків, патріотичної відповідальності, моральних і духовних якостей.

Виховання активних громадян, які люблять свою країну, можливе у тісній співпраці освітніх, позашкільних навчальних закладів, при співпраці з церквою, громадськими та молодіжними організаціями і при тісній взаємодії з батьками.

Формування національно свідомого громадянина, здатного забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі – вимога сьогодення.

Література:

- 1.Хартія вільної людини Ініціативна група «Першого грудня»
Режим доступу: www1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnojiljudyny.
2. І.Кучинська. Громадянське виховання та його значення у сучасному виховному процесі
Режим доступу: ib.pmg17.vn.ua/content/doc/shkilnuu_biblio/inf_zab_vuh_proz/2.doc
3. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя.К.: Етна, 2008.

М. Гладич
Ірина Шерстій
(с. Підволочиськ, Тернопільська область, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ОБЛАСНОЇ ПРОГРАМИ УХВЛ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІДВОЛОЧИСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ

На виконання наказу управління освіти і науки облдержадміністрації від 08 листопада 2017 року № 319 «Щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області» та з метою застосування фундаментальних (моральних і духовних) цінностей, впровадження ключових компетентностей в освіту, потрібних для особистої самореалізації, розвитку активної громадянської позиції, що здатні забезпечити життєвий успіх учнівської молоді у суспільстві знань, зміцнення ідеї української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму в дітей та молоді у закладах загальноосвітньої середньої освіти розроблені Заходи щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини на 2017-2020 роки, відповідно до яких складено та затверджено плани роботи на 2017-2018н.р та на 2018-2019 н.р. Сплановані заходи занесені до планів виховної роботи шкіл, планів роботи педагогів-організаторів, класних керівників.

Система роботи над впровадженням цінностей Української Хартії вільної людини в освітній процес включає проведення просвітницьких виховних заходів, тематичних уроків, виховна мета яких реалізується через проголошення цінностей УХВЛ, роботу над проектами, створення відеоматеріалів та презентацій, підготовку конспектів та сценаріїв, участь у конкурсах, конференціях, тренінгах з метою застосування фундаментальних (моральних і духовних) цінностей, впровадження ключових компетентностей в освіту, потрібних для особистої самореалізації, розвитку активної громадянської позиції, що здатні забезпечити життєвий успіх учнівської молоді у суспільстві знань, зміцнення ідеї української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму в дітей та молоді.

Впродовж II семестру 2017-2018 н.р. та 2018-2019 н.р. проведені просвітницькі заходи, що проходили під гаслом «Живемо з Українською Хартією Вільної людини»: тематична лінійка «Українська Хартія вільної людини: історія, постаті, цінності», тренінг «Як виховувати в собі риси лідера?», виховний захід «Бо все проходить, вічна лиш любов», загальношкільні виховні години «Блаженні милостиві» до 100-річчя організації «Товариство Червоного Хреста», лекторій для старшокласників «Ми мусимо навчитися чути себе українцями» (І.Франко), тренінг «Вільна людина. Незалежна людина», спільний захід із

Підволочиським краєзнавчим музеєм імені О. Ковча «Бабин Яр: без права на забуття», виховний захід до 85-ї річниці Голодомору, Всеукраїнський урок Гідності, тематичні години класного керівника. Також учні шкіл брали участь у флешмобах «Крути: 1918-2018», «Маки пам'яті», «Голуб миру», «Відстояли гідність – збережемо свободу», «Моя сорочка-вишиванка», «Свічка пам'яті Героям Небесної Сотні».

Реалізація проекту щодо популяризації Української Хартії вільної людини відбувається і через зустрічі з місцевою передовою інтелігенцією, визначними діячами, духовними та моральними авторитетами. Зокрема, у загальних закладах середньої освіти проходили зустрічі із воїнами АТО. До Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні відкриті кутки пам'яті поповнюються експонатами наданими воїнами-випускниками шкіл. Учні взяли участь у презентаціях книжок А. Вовни «Психологія мобілізованого» та Л. Орляк «Ти зробив усе, що міг». Цікавими та змістовними були зустрічі із мандрівницею Оксаною Кузьменко "Я мандрую, я колекціоную враження", представниками Молодіжного націоналістичного Конгресу, «Пласту», ВМГО "Сокіл". Кожного тижня для учнів старших класів проходять зустрічі та духовні бесіди зі священниками.

Цінності Української Хартії вільної людини є ключовими при організації учнівського та родинного волонтерства. Зокрема, учні беруть участь у багатьох благодійних акціях – «Серце до серця», «Поділись цукеркою з солдатом», «Великодній кошик воїнам АТО», проведені благодійні ярмарки до Дня святого Миколая, збір коштів на підтримку організації «Товариство Червоного Хреста».

Учні 10-11 класів закладів загальної середньої освіти мали змогу переглянути виїзні експозиції, фільми з метою популяризації цінностей Української Хартії вільної людини. Зокрема, це виїзна експозиція Підволочиського краєзнавчого музею імені О.Ковча, присвячена жертвам Голокосту в Підволочиську, майстер-клас із виготовлення великоднього декору, фільми: «Підволочиськ: історія та люди», «Рейд», «Позивний Бандерас», «Українські перемоги», «Зима, що нас змінила», «Легіон» (до 100-річчя Листопадового Зриву) та інші.

Реалізуючи цінності УХВЛ, представники учнівського самоврядування взяли участь у багатьох проектах - «Знай наших», «Непоборні», «Квіти матерям захисників України», «Роздільне сортування сміття», «Перетворимо відходи на доходи», створили відеоролики «З Днем Соборності, Україно!», «Що таке любов?», «Живемо з Українською Хартією вільної людини», «Найрідніші, найдобріші», «Бути українцем» (пам'яті воїнам землякам, які загинули при виконанні своїх обов'язків на Сході України).

Педагоги громади використовують у роботі методичні розробки з популяризації Української Хартії вільної людини, розміщені в мережі Інтернет, брали участь у тренінгу «Впровадження цінностей Української Хартії вільної людини в освітній процес», Всеукраїнській науково-практичній конференції «Громадянська освіта крізь призму впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес».

Педагоги та учні закладів загальної середньої освіти нашої громади брали участь у **обласному конкурсі інтелектуальних випробувань щодо розкриття духовних і моральних цінностей Української Хартії вільної людини в процесі викладання навчальних предметів та** обласному конкурсі інтелектуальних випробувань щодо розкриття духовних і моральних цінностей у розвитку особистості на прикладах видатних українців чи знакових явищ в українській історії «Малюнок, вірш, есе, відеоролик» через призму Української Хартії вільної людини. У якому Олена та Христина Дудар, учениці 10-го класу Качанівської ЗОШ І-ІІІ ст. вибороли ІІ місце, а учнівський колектив Підволочиської гімназії імені Івана Франка – ІІІ місце у номінації «Відеоролик».

В рамках ШУМ лідерів учнівського самоврядування закладів загальної середньої освіти нашої громади під патронатом селищного голови проведено огляд – конкурс на кращий соціальний міні – проект «Зроби свою школу кращою!»

21 лютого 2019 року в усіх навчальних закладах проводились заходи приурочені Міжнародному Дню української мови.

З 18 по 23 лютого 2019 року учні загальноосвітніх закладів спільно із педагогами залучались до заходів приурочених вшануванню Героїв Небесної Сотні.

14 березня цього року в усіх школах нашої громади проходили заходи із відзначення Дня Українського Добровольця.

20 березня на базі Підволочиської гімназії ім. Івана Франка проведено методичний квест приурочений 205 річниці від дня народження Т.Г. Шевченка для вчителів філологів та вчителів художньо – естетичного циклу.

З 07.12.2018р. по 17.12.2018р. проводився моніторинг дослідження реалізації заходів обласної програми Української Хартії вільної людини в закладах загальної середньої освіти Підволочиської громади. Дане питання заслуховувалось у грудні на колегії відділу освіти, на засіданні методичних об'єднань заступників директорів з навчально виховної роботи, заступників директорів з виховної роботи, педагогів – організаторів, керівників шкільних методичних об'єднань класних керівників, вчителів словесників, вчителів християнської етики та вчителів історії, а також, неодноразово на нарадах керівників закладів загальної середньої освіти.

- Людмила Солтис
(с.Іванків, Борщівський район,
Тернопільська область, Україна)

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ШКОЛЯРА НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Сучасний світ дуже складний, тому дитині недостатньо дати лише знання, потрібно навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

У "Основних орієнтирів виховання учнів..." зазначено, що основою сучасного виховного процесу є людина як найвища цінність, а провідною тенденцією виховання стає формування системи ціннісного ставлення особистості до соціального і природного довкілля та самої себе.

Особлива увага приділяється організації виховної діяльності учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. Для кожної вікової категорії дітей прийнятними є використання індивідуальних (консультації), групових (тренінги, дискусії, дебати, ділові та рольові ігри), масових (проекти, свята, концерти) форм діяльності.

Пріоритетними у проведенні форм виховної роботи для учнів є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, бесіда, тематичний зошит, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, інсценізація, вікторина, екскурсія, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування тощо.

Кожна дитина – особистість, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. { 3, с.14 }

«Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський.

Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. { 3, с.19 }

Цінності, закладені в Хартії, актуальні сьогодні. Вони пропагують найважливіші чесноти для молодого покоління: це відповідальність, самостійність мислення патріотизм і любов до Батьківщини, почуття власної гідності.

Ключові слова: освітній процес, Нова українська школа, патріотичне виховання, цінності, Українська Хартія вільної людини, національна ідея, демократія, компетентності.

Перед освітянами Нової української школи стоїть завдання виховати патріота, свідомого громадянина, тобто людину, якій притаманні особисті якості та риси характеру, світогляд, мислення, поведінка. Таким чином, постає питання про пошук шляхів формування та розвитку компетентностей на уроках та в процесі позакласної роботи. { 1, с. 12 }

Свідомого громадянина України потрібно формувати змалку. Особливу увагу слід приділяти дітям у молодшому шкільному віці. З перших днів педагог має дивитися на учня як на громадянина України, наділеного певними правами й обов'язками. Держава розуміє, що виховати таку дитину має сучасна школа тому, що тільки педагоги бачать у кожній дитині особистість і зможуть зробити її господарем свого життя, своєї долі, а також зорієнтують на реалізацію себе в житті.

Автори Хартії пропонують 10 орієнтирів – напрямів праці та 3 принципи, за якими слід працювати кожному українцеві, щоб жити як « вільна людина у вільній країні». { 2, с. 46 }.

Застосування цінностей Хартії спирається на проведення виховних заходів у розрізі кожної з цінностей під час освітнього процесу в школі, що направлені на результат. Постала потреба розширити масштаби вивчення та застосування Української Хартії вільної людини. Ця система значно підвищить ефективність впровадження Концепції Нової української школи, де пріоритетним напрямом буде щасливе особисте життя та успішна взаємодія з суспільством.

Вільну людину може сформувати лише вільна особистість.

Нова школа матиме широку автономію. Паралельно зі структурними змінами будуть удосконалюватися методи навчання в школі, підвищуватиметься кваліфікація вчителів, педагогічна освіта переорієнтовуватиметься на компетентнісні засади, педагогіку партнерства, індивідуальний підхід.

Розв'язання проблеми можливе шляхом реалізації шкільного плану впровадження Української Хартії вільної людини як системи духовних та моральних цінностей: участь в обласних та районних просвітницьких заходах з питань впровадження Української хартії вільної людини в освітній процес, використання цінностей Хартії в організації учнівського самоврядування, «Джура» - «Сокіл», проведення тематичного тижня "Бути вільною людиною - це, насамперед, означає брати на себе відповідальність", конференція на тему: «Формування громадянської компетентності школяра за Українською хартією вільної людини», популяризація у соціальних мережах моральні цінностях, зорієнтованих на Українську хартію вільної людини.

Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму, як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати у молодших школярів громадсько-активні, соціально значущі якості, які вони зможуть проявити в видах діяльності, і перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та батьківщини, реалізації особливого потенціалу на благо української держави.

Література:

1. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді/ І. Бех, К. Чорна// Методист. – 2014. - №11(35). – с.11-25.
2. Боровик І. Громадянська освіта в початковій школі/ І. Боровик// Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2009. -№4. – с. 45-47.
3. Нова українська школа., 2016, с. 34.

4. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України / програма, затверджена наказом МОН, молоді та спорту України №1243 від 31.10. 2011.

Ольга Урманець

(сmt Великі Бірки, Тернопільський район, Україна)

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нові політичні та економічні умови змінили країну. Освіта також не залишилася осторонь. Школа ХХІ століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітніх завдань, актуалізації змісту навчання, створення проектно життєвого простору, спрямованого на розвиток компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

Тому, цінності, закладені в Хартії, набувають сьогодні особливої актуальності, адже пропагують найважливіші чесноти для молодого покоління: це відповідальність, морально – духовні та європейські цінності, самостійність мислення, наполегливість у справах, патріотизм і любов до Батьківщини, єдність політичних рішень, бути новатором, почуття власної гідності.

Наше завдання, як педагогів навчити усвідомлено застосовувати систему цінностей Хартії вільної людини в реальному житті. Потрібно орієнтувати виховний процес в навчальних закладах на основних аспектах моделювання наскрізного виховного процесу, спрямованого на формування системи цінностей школярів, їх особистісної життєвої позиції як громадянина і патріота своєї держави.

Одним із шляхів реалізації трьох головних думок Хартії, а саме бути відповідальними за власне життя, мати тверді морально-духовні цінності та будувати гідне майбутнє є залучення учнівської молоді до проектної діяльності.

Саме завдяки участі в проектах діти мають можливість зрозуміти який прогнозований результат їх чекає, де здобуті знання та навички можна застосувати, наскільки цікава виявляється проблема для однолітків і для суспільства взагалі, шукаються шляхи досягнення успіху в команді, розвивається вміння домовлятися, співпрацювати, проявляти ініціативу, бажання доводити справу до логічного завершення.

Тож дозвольте представити вам кілька прикладів успішно реалізованих проектів.

Ми живемо в час творення новітньої історії України, тому зобов'язані зберегти для майбутніх поколінь пам'ять про події, свідками яких є ми самі, про справжню еліту українського народу, про людей, які, власне, і творять цю історію.

5 років тому приклад бойового духу та спротиву російській агресії продемонстрував екіпаж морського тральщика «Черкаси» на чолі з уродженцем Великих Бірок ЮРІЄМ ФЕДАШЕМ.

З тривогою та гордістю водночас ми стежили наприкінці березня 2014 року за діями корабля із назвою «Черкаси», екіпаж якого відмовився здатися ворогу. Перехоплювало подих, коли читали інформаційні повідомлення в Інтернеті, дивилися телевізійні новини про те, як противився цей невеликий корабель спробам росіян його підкорити. Його екіпаж разом зі своїм командиром Юрієм Федашем не тільки не виконав ультиматум противника про здачу, а

й спробував прорватися із заблокованої бухти Донузлав, яку росіяни перекрили спеціально потопленими кораблями.

Дії екіпажу морського тральщика «Черкаси» заслужено стали взірцем стійкості та незламності духу українських військових моряків і внесли славу сторінку до історії Українського флоту, його героїчних традицій.

Відродно, що у видавництві «Навчальна книга-Богдан» за сприяння Тернопільської РДА та районної ради вже вийшла з друку книжка про життєвий та військовий шлях відважного моряка, патріота України, людини честі, яка з гідністю виконує свій військовий обов'язок – Юрія Федаша.

Проте саме поштовхом для збору матеріалів про нашого славного земляка та про кульмінаційний момент його військової служби, що підтвердив його честь і гідність як офіцера та патріота своєї країни став обласний проект учнівської молоді «Книга звитяги героїв Євромайдану та АТО».

Метою цього проекту було перш за все збереження пам'яті про тих людей, які не зрадили присязі на вірність Україні, збереження історичної пам'яті, вшанування героїв та дослідження життєвого і бойового шляху борців за волю України у ХХІ ст.

Збираючи інформацію з різних джерел, ми прагнули як найбільше дізнатися про наших МУЖНИХ ГЕРОІВ.

На підставі відкритих джерел, зокрема повідомлень ЗМІ, публікацій у мережі Internet, матеріалів інтерв'ю, особистих спогадів командира морського тральщика «Черкаси», ми аналізували перебіг подій та дій українського екіпажу під час окупації Криму і зрозуміли, що в ситуації, що склалася, не кожен зміг би вистояти і виконувати до кінця свій військовий обов'язок.

Тільки загартований характер, відмінний морський вишкіл, виправдана впевненість та нестримне бажання йти до кінця дозволили нашому землякові згуртувати навколо патріотично-налаштованих моряків і чинити опір, застосовуючи власну тактику, що заслуговує поваги військових усього світу.

Звичайно, ми розуміли, що характер Юрія кувався ще змалечку і шлях хлопця із Західної України до капітанського містка був не простим.

Тому ми вирішили детальніше дізнатися про військовий шлях Юрія Петровича, його дитячі мрії та захоплення і шукали шляхи співпраці через його родину. Нам вдалося зібрати унікальні, дуже цікаві і змістовні матеріали, які стали підставою для оформлення пошуково-дослідницької роботи, яка стала основою для написання книги.

Виклики сучасного суспільства ставлять перед системою освіти завдання виховати громадянина-патріота нової формації - ініціативної особистості, яка бачить перспективи своєї держави, готова відстоювати її інтереси. Тому у 2017 році учнівська молодь Тернопільської області започаткувала реалізацію проекту «Знай наших», який мав на меті познайомити молодих громадян з такими людьми Тернопільщини, які живуть поряд з нами, асоціюються з успіхом, є активними, творять добрі справи і розглядають свою державу як запоруку власного особистісного розвитку, мають досягнення в різних галузях.

Приємно, що завдяки старанням учнівських колективів Тернопільського району зібрано історії про понад 50 успішних особистостей, серед яких науковці, спортсмени, священники, політики, захисники України, підприємці та творчі особистості: журналісти, поети, музиканти, художники.

Безперечно, що життєва історія успіху легендарного командира «Черкас» Юрія Федаша - українця успішного, впевненого в собі, відповідального, готового на вчинки потрапила до «Книги історій успішних людей нашого краю».

Але, як каже народна мудрість: «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути», тож ми терпляче чекали на зустріч з нашим земляком. І ось 26 жовтня 2017 року у малому залі Тернопільської РДА відбулась урочиста академія «Слава України» з легендарним капітаном незламного тральщика «Черкаси» - ЮРИЄМ ФЕДАШЕМ, де були присутні лідери та куратори учнівського самоврядування Тернопільського району і мали нагоду

поспілкуватися з Юрієм Петровичем і почути з перших уст про розвиток подій в той непростий час, коли корабель опинився в оточенні російських загарбників, адже історії розказані безпосередніми учасниками подій є найкращим прикладом для виховання патріотів.

На зустрічі також були присутні представники влади Тернопільського району, які підтримали ідею видати на основі зібраних матеріалів книгу, яка має стати безцінною додатковою інформацією при вивченні тем новітньої історії в навчальних закладах району.

Знаковою вважаємо також участь вихованців Великобірківського будинку творчості школяра протягом 2017-2019 рр у міжнародному соціальному проєкті «КНИГА ДОБРА», до якого нас запросив уродженець селища Великі Бірки, а сьогодні відомий український культурний і громадський діяч в Естонії, керівник Центру української культури в Таллінні - АНАТОЛІЙ ЛЮТЮК.

Адже, нашого цвіту по всьому світу. Тисячі українців були змушені шукати кращої долі за кордоном. Але навіть у чужих країнах вони пам'ятали про своє походження та змогли вразити світ своїм талантом.

Видатні особистості зазвичай народжуються в ті часи, коли суспільство їх найбільше потребує. І вони, як Ной, допомагають народу впоратись зі складнощами, дарують бажану надію та намагаються розв'язати нагальні проблеми.

Таких людей називають «поцілованими Богом». Завдяки своїй геніальності вони впливають на розвиток цивілізації, стають плацдармом для створення чогось нового та вагомого. Видатні персоналії залишають слід в історії, культурі та науці, який не зникає і через століття.

Україна багата на імена талановитих ентузіастів, українців та українок, що жили не для себе, а для людей, творили з нічого, лише через бажання і натхнення звеличити рідну землю, державу, народ. Тому, варто знати імена наших земляків, які вирішили сприяти своїми діями свободі і розвитку України. Вони різняться віком, професіями, життєвим досвідом, проте їх об'єднує одне: всі вони українці, патріоти своєї справи і держави.

Серед відомих особистостей, що народились в нашому селищі яскравою постаттю в новітній історії України є наш земляк Анатолій Казимирович Лютюк – український культурний і громадський діяч в Естонії, облат Святого Бенедикта Цистерціанського монастиря в Хюланді (Норвегія) з послухом у Естонії, керівник Центру української культури в Таллінні. Виїхавши з України понад сорок років тому, він її не забув, й дотепер продовжує прославляти і вчинками, і працею.

В рамках проєкту «Відомі постаті та події нашого краю» учасники експедиційного загону «Лідер» Великобірківського будинку творчості школяра проводили дослідження діяльності видатного українця за межами України, його досягнення, громадську та благодійну діяльність.

Відомий в Естонії українець, який разом із однопумцями дав змогу всім охочим пізнавати нашу Батьківщину, створивши маленький острівець української духовності і культури в Таллінні. Особистість, яка чарує своєю неординарністю та відданістю батьківщині, адже ніколи про неї не забуває.

Народившись, у Великих Бірках, наш земляк і гадки тоді не мав, що пройдуть роки і доведеться покинути свій край, свою Україну. Не витерпівши московського іґа, він переїхав в Естонію. Там очолив Центр Української культури в Таллінні. Почав займатись благодійністю. З приходом війни в Українські землі, пан Анатолій розгорнув величезну волонтерську діяльність. Сотні тисяч доларів допомоги прийшли в Україну. Сотні людських долів врятовано, завдяки Анатолію, його родині, МЗС Естонії, та простим естонцям.

Радіємо, що доля подарувала нам можливість спілкуватися з паном Анатолієм, адже його життєвий і творчий шлях є прикладом для сучасної молоді! А участь у проєкті «Книга Добра» стала стимулом для наших вихованців задуматися над своїми вчинками і можливістю дарувати добро іншим.

Основна мета та завдання проекту - створення книги із найцікавішими історіями та ілюстраціями про Добро, яка покликана стати джерелом інформації про людяність, щирість та добро у повсякденному житті, вселяти віру у мирне майбутнє, надихати на перемоги у добрих починаннях та показати всьому світу Україну з її великим чистим серцем і добрими людьми.

Книга створювалася у майстернях Центру української культури м.Таллінн (Естонія), яким опікується уродженець Великих Бірок.

Особливість книжки ще й у тому, що її виготовляли за унікальною середньовічною технологією на особливому папері, який зберігається кілька тисяч років. Її зшивали із черпаного паперу, що виготовлявся вручну із привезених з України клаптиків тканин з одягу авторів творчих робіт, та з рослинних зерен.

За час проекту у створенні «Книги Добра» участь взяли більше 300 тисяч дітей та дорослих. На адресу організаторів проекту надійшло більше 3 000 надзвичайно цікавих історій про добро та близько 40 000 ілюстрацій, до вже написаних історій.

Міжнародний соціальний проект «Книга Добра» стартував 8 лютого 2017 року за підтримки: Міністра Закордонних Справ України Павла Клімкіна, Кардинала, верховного архієпископа Києво-Галицького Любомира Гузара, народного депутата України, письменниці Марії Матіос, Міністерства культури Естонії, Міністерства Закордонних справ Угорщини, Міністерства людських ресурсів Угорщини, Посольства Угорщини в Україні, Посольства Естонії в Україні. Координатор проекту - благодійний фонд «Чисті серцем». Співорганізатори проекту – Центр української культури в Естонії, Почесне консульство Угорщини в Івано-Франківську.

Організатори проекту планували виготовити 100 ексклюзивних екземплярів «Книги історій про добро» на черпаному папері і 10000 друкованих екземплярів. А 25 унікальних «Великих книг», разом з друкованими копіями мають бути представлені у всіх обласних центрах України і передані бібліотекам та загальноосвітнім школам.

За участю дітей з різних областей України, в рамках реалізації проекту, запланована презентація «Книги історій про Добро» і її передача у майже 50 країн світу.

Наймолодші вихованці Великобірокського будинку творчості школяра із натхненням долучилися до участі в міжнародному соціальному проекті "Книга добра". Історії дітей з Великих Бірок попали у сотню кращих історій добра, а саме: № 27 Гайдукевич Юлії та Валентини; № 93 Боечка Олександра. А також малюнок Злонкевич Юстини до історії №27 увійшов «Книги Добра». Переможці влітку 2017р. мали можливість відпочити в оздоровчому таборі на озері Веленце в Угорщині.

В грудні 2017 року Велику Книгу Добра було презентовано за участі Президента України в м. Києві і передано в Національну бібліотеку України імені Вернадського .

В серпні 2018 р. учасники проекту зустрілися з Папою Римським Франциском під час загальної аудієнції у Ватикані аби отримати його благословення, а також подякувати Понтифіку за молитви за мир у нашій державі та передати ексклюзивну копію цієї книги.

Символічно, що саме в Міжнародний день добра (13 листопада 2018) українські діти, серед яких 5 дітей з Великих Бірок – учасники проекту “Книга Добра”, зустрілися з Вселенським Патріархом Варфоломієм і отримали благословіння на добрі справи.

“У сьогоднішній, непростий для України час місія українських дітей є дуже потрібною, - наголосив Святійший Патріарх Варфоломій під час зустрічі з малими українцями. І додав, що нині найважливіші для України – мир і свобода”.

Три країни світу (Румунія, Болгарія, Туреччина) і більше тисячі кілометрів подолали 65 юних дипломатів заради цієї благородної місії. Під час вручення “Книги Добра” юні українські дипломати подивували Святішого Варфоломія щирими побажаннями і українською піснею. Святійший прийняв від дітей Книгу добра, вишиту бісером ікону та зроблений вихованцями Великобірокського БТШ власноруч логотип проекту - сонце з серцем. «Книга добра» тепер зберігатиметься в Стамбулі.

В січні 2019 року в складі делегації послів миру і добра з України семеро дітей з Великих Бірок презентували КНИГУ ДОБРА у трьох країнах Балтики!

Першою країною куди завітала група була Литовська Республіка. Дітвора мала приємну зустріч з мером м.Тракай, під час якої лунала українська коляда.

Спільно з Міністром закордонних справ України Павлом Клімкіним Книгу Добра було передано Міністру закордонних справ Литви Лінасу Лінкявічюсу.

Другою країною подорожі була Латвійська Республіка. Делегація зустрілася із головою парламенту пані Інарою Мурнієце та передала їй на зберігання у головну книгозбірню країни Книгу Добра.

Окрім цього, дітям організували чудову, пізнавальну екскурсію м.Рига.

Третьою країною, в бібліотеці якої буде зберігатися Книга Добра - є Естонська Республіка, яка в певній мірі є її батьківщиною.

Спільно із Посольством України в Естонії, Конгресом українців в Естонії та Центром української культури у м.Таллінні за участі голови парламенту Ейкі Нестора було передано "Книгу Добра" для національної бібліотеки Естонії.

Відвідання Центру української культури в м.Таллінні, де Книгу Добра створювали, знайомство з людьми, які її втілювали в реальність, екскурсія казковою столицею Естонії справили неабияке враження.

З нагоди Різдяних свят, на всіх зустрічах діти колядували та вітали високоповажних осіб з величним святом Різдва Христового.

Завдяки проекту розвиваються творчі здібності гуртківців, адже в рамках реалізації III етапу проекту обираються найактивніші кандидати для мандрівок із Книгою Добра у найвідоміші бібліотеки світу.

Щоб стати послом миру і добра, потрібно активно проводити заходи, які пов'язані із міжнародним соціальним проектом «Книга Добра». Так, починаючи з вересня 2018 року ми залучили понад 300 вихованців та провели з ними:

- Флеш-моб «Творімо добро разом»;
- Залучили до майстер-класів «Сонечко добра» та «Ангели добра»;
- відкрили Арт-студію, де малювали логотип проекту;
- читали історії з «Книги добра»;
- записували відеоролики;
- провели інтегровані заняття про ДОБРО;
- створили власний рецепт «Печива ДОБРА» та поділилися з друзями;
- розповсюджували інформацію про проект та вручали відзнаки логотипу "Сонечко з сердечком";
- презентували матеріали про відомого і шанованого уродженця Великих Бірок, а сьогодні культурного і громадського діяча Естонії, ідейного натхненника проекту "Книга добра" АНАТОЛІЯ ЛЮТЮКА, в рамках представлення звіту по проекту «ЗНАЙ НАШИХ»;
- провели акцію в підтримку полонених українських моряків;
- вивчили пісні "Творімо добро разом" та "Книга добра";
- продемонстрували вокально-хореографічну композицію «Книга добра»;
- виготовили ЯЛИНКУ ДОБРА;
- відвідали Центр соціально-психологічної реабілітації дітей Тернопільської ОДА і відчули себе у ролі волонтерів;
- записали Різдвяне привітання біля найбільшої шопки України в церкві Святого апостола Петра в Тернополі;
- взяли участь у акції «Україна колядує» волонтерським вертепом
- Провели еко-акцію «Врятуй пташку – створи годівничку та провели майстер-клас «Пташине печиво»;
- Інсценізація казок під гаслом «Твори добро на радість людям»

- Участь в програмі обласного радіо «Файний ранок» у рубриці «Третій зайвий»
- Провели акцію «Ланцюжок добра»

Для нас це не просто проект, а особливі незабутні емоції, нові знайомства, пізнавальні екскурсії, цікавий досвід, щирі люди, сміх, радість та ДРУЖБА з дітьми та дорослими з різних куточків України.

Ми розуміємо, що принципи, викладені у цій Хартії, для свого здійснення потребують багатьох великих особистих і колективних зусиль.

Ми закликаємо усіх учасників навчально-виховного процесу, до найскладнішої у нашому житті роботи: не чекати «золотого віку», не падати духом під тягарем неправди, не ховатися від світу і свого життя, а постійно робити особисті зусилля, які, віримо, принесуть добро Україні і утвердять нашу Державу як вільну країну вільних людей.

Оксана Бурак
(Тернопіль, Україна)

ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМИ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Людина XXI століття – це людина

- яка постійно вчиться;
- є розвинутою, самодостатньою особистістю;
- є патріотом України;
- яка має ціннісні орієнтири в житті.

Сім'я, родина – найвища цінність на Землі, яка робить життя кожної людини щасливим, повноцінним. Сім'я – це справжній університет людських відносин, в якому людина росте, розвивається і вдосконалюється, тому ще стародавні латиняни вважали: «Сильна сім'я – сильна держава».

Сімейна атмосфера впливає на формування у дітей звички поведінки та критеріїв оцінки добра і зла, дозволеного та забороненого, справедливого та несправедливого.

Саме сім'я вводить дітей у світ знань і праці, суспільних прав та обов'язків.

Особистий приклад батьків, їхнє ставлення до праці, принциповість, чесність, відповідальність, дисциплінованість, доброта та чуйність, бережливість, простота і скромність є для дитини прикладами для наслідування.

Чим більше довір'я між батьками та дітьми, тим сильніший вплив сім'ї на формування всіх сторін розвитку особистості дитини.

Становлення ціннісних орієнтацій особистості продовжується в школі.

Освіта в школі має сприяти розвитку особистості школяра, підняти рівень її культури, зорієнтувати на досягнення високих моральних ідеалів, на прояв творчої активності.

Школа здійснює функцію трансляції цінностей, вона залучає особистість до позитивних орієнтирів суспільства, культури, допомагає їх досягнути.

Ще одним завданням освіти є формування такої «нової» особистості, яка була би здатна побачити проблеми та суперечності цього світу, зрозуміти його та своєю діяльністю створити нові культурні цінності.

Школа є інститутом, де становлення особистості здійснюється двома шляхами: через навчання та виховання. Ці шляхи є нерозривними, оскільки, навчаючи, ми передаємо знання, які виховують особистість, а виховуючи, ми передаємо правила, які орієнтують її у житті.

літератури в 7 класі на тему «І.Я.Франко «Захар Беркут». Лідерські якості головного героя. Патріотична ідея у творі». Новела «Бути лідером». (вчитель Грицак А.Є.) у ході якого дітям презентували способи формування лідерських якостей.

Обмін досвідом із впровадження Української Хартії вільної людини відбувається на засіданнях класних керівників. У березні у нашій школі відбулося відкрите засідання методичної комісії класних керівників на тему «Живемо за цінностями Хартії вільної людини», де ознайомили класоводів із різноманітними формами впровадження цінностей Хартії в освітньо-виховний процес. Учні 9 класу під керівництвом класного керівника підготували відкриту виховну годину «Україна починається з тебе. Новела «Бути громадянином». У ході якої висловили свої судження, своє світобачення про громадянство у нашій державі. Матеріали виховної години спряють ознайомленню із принципами Української Хартії вільної людини.

Результати діяльності навчальних закладів освіти Чортківщини із впровадження принципів Української Хартії вільної людини періодично висвітлюємо у місцевій пресі, на сайтах шкіл, у соціальних мережах (Фейсбук). Обмін досвідом відбувається на шкільних, районних засіданнях класних керівників, педагогів-організаторів, заступників директорів з навчально-виховної роботи, заступників директорів з навчальної роботи.

Література:

1. Обласна програма впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки. Затверджено рішенням Тернопільської обласної ради від 02 серпня 2017 року №693
2. Методичні рекомендації щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020рр.

Наталя ОСТРОГОЛОВА
(Шумськ, Україна)

Школа - це майстерня, де формується думка
підростаючого покоління, треба міцно
тримати її в руках, якщо не хочеш
випустити з рук майбутнє»
Анрі Барбюс

ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ - ЦІННІСНА ВІДПОВІДЬ НА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Останні чотири роки - найболючіші для нашої країни, для кожного з нас. Це час переосмислення, час змін, час нового покоління. Це виклик, що відкриває нові можливості перед людьми. Безперечно, оновлення потребував образ сучасної освіти. Місія школи сьогодні має відповідати не лише тенденціям сьогодення, але й утілювати в собі педагогічні цінності, закладені в основу попереднім поколінням освітян.

Ціннісна спрямованість національної освіти знаходить своє відображення в державних стандартах, нормативно-правових актах, покликаних забезпечувати неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя, моделях і технологіях всебічного розвитку, виховання та соціалізації особистості. Автори Концепції «Нової української школи» стверджують, що стандарт і його похідні - освітні та навчальні програми, впроваджують розуміння людської гідності як головного стержня демократичної школи. Безпечно цим самим розширюються рамки професійної свободи вчителя, покладаються особиста відповідальність за освітній процес, а з іншого

боку , дає широкий вибір учням (наприклад, при профілізації старшої школи) що створює умови прийняття відповідального рішення за власне навчання. Безперечно така обопільна відповідальність в подальшому сприяє формуванню партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу, утвердженню людської гідності.

Стандарт вітчизняної освіти передбачає продукування основних ціннісних орієнтирів, за класифікацією М.Селігмана і К.Пітерсона. Це : креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний і емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, уміння пробачити, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, гумор, віра. Освітні орієнтири розділено на основні групи «Відчуваю», «Думаю», «Дію», які віддзеркалюють цілісність особистості баланс між емоційною, мисленнєвою та діяльнісною сферами. За реалізації Концепції «Нова українська школа» освітянська спільнота отримала творчі модернізаційні виклики, за яких видозмінюється соціальна й професійна місія педагога в контексті європейського професіоналізму зі збереженням кращих ментальних українських характеристик. Однак у Концепції «Нової української школи» чітко визначено ключові компетентності як важливі складники системи формування нового змісту освіти. Іншим орієнтирам , зокрема ціннісним уваги приділено недостатньо. Визначення основних ціннісних орієнтирів дало б змогу усім учасникам освітнього процесу (педагогам, батькам, учням) розуміти, чому саме важливо формувати ті, чи інші компетентності, тобто ключові . Це мають бути ціннісні орієнтири української освіти зразка другого десятиліття ХХІ століття. Ціннісні орієнтири формуються в процесі засвоєння і набуття людиною суспільного досвіду та можуть виявлятися в конкретних цілях, ідеалах, переконаннях.

Саме цю нішу можна доповнити 10 ціннісними орієнтирами визначеними Українською Хартією вільної людини: бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером, бути відкритим суспільством, бути успішною державою, бути учасником демократичної спільноти народів. Хартія – це вибір бути. В період відродження української нації ідеї даного документу сприймаються як ціннісна відповідь на основні виклики сьогодення.

Сучасний стан суспільства має ознаки морального і соціального занепаду та ціннісної дезорієнтації. Споживацьке мислення все більше нівелює етичні і духовні пріоритети, тому українська спільнота потребує концептуального оновлення. Мораль і духовні цінності не можна відкладати на завтра. Ними треба жити. Показувати приклад. Напевно, доцільно розглядати освітян основними постаттями з реалізації впровадження на практиці новел Хартії. Роль педагога сьогодні в освітньому закладі вирішальна. Як працює освітній педагога так і працює освітній заклад, адже жодна школа не працює краще ніж її педагоги.

Україна знаходиться на шляху реформ, здійснення яких потребує не одного року, тому основи, що закладаються сьогодні, будуть реалізуватися протягом ще багатьох років. Молодь є енергійною рушійною силою, якій належить визначальна роль у розвитку суспільства. Українська молодь налаштована на реформаторські зміни в країні і наполегливо долучається до їх реалізації. Вдале застосування цінностей Хартії в освітньому процесі на засадах практико-орієнтованого підходу на основі урізноманітнення форм роботи, з метою виховання самостійної особистості, відповідальної за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства сприятиме формуванню випускника освітнього закладу - діяльного патріота своєї Батьківщини. Більшість з нас чекає, що хтось повинен прийти щось змінити, зупинити, чи навпаки зробити щось, щоб жилося краще. Хто, як не ми самі , повинні це зробити. Хто, як не ми, краще знаємо, що для цього потрібно і як це зробити. Дійсний патріот усе своє життя буде прагнути своїми діями , вчинками , заслугами примножувати здобутки нашої держави . Це людна, віддана загальнодержавній справі зміцнення країни та займає активну громадянську позицію.

Зміни в освіті не відбуваються, якщо їх упроваджувати тільки шляхом директив та наказів за ієрархічною управлінською вертикаллю, потрібно діяти самим, на власному прикладі показувати як потрібно жити, навчати, виховувати. В руслі змін спрямованості освітнього процесу необхідні зміни особистості вчителя, переосмислення ним методів, технік та технологій навчання. Не допускати зміни самого себе та простору навколо – це не просто стояти на місці, а рухатися назад, віддалятися від цивілізації і від дітей зокрема. Безперечно, ці зміни торкаються і переосмислення форм та методів роботи з педагогами освітніх закладів, при організації методичного супроводу нововведень в освіті. Потребами сьогодення є інформаційна грамотність, швидкий пошук та обробка інформації, винахідливість аналітичного мислення, творчий підхід до справи, життєві компетенції. Ключовою фігурою у вивченні, систематизації, популяризації досвіду педагогічної майстерності вчителів району, впровадженні оновлених цілей і змісту освіти є методист.

Методичним кабінетом відділу освіти, молоді та спорту Шумської райдержадміністрації проаналізовано та переглянуто форми роботи з педагогами району в контексті основних освітніх змін. Упродовж багатьох років методисти спрямовують свою діяльність на пошук ефективних шляхів удосконалення професійної компетентності педагогів. Сьогодні частіше ми вибираємо активні та діяльні форми роботи з педагогами: тренінги, ворк шоп, семінари практикуму, майстер-класи. Все частіше використовуються методи мозкового штурму, кейс стаді, роботи в групах та парах, мікрофон, сенкан, прийом «Піраміда роздумів».

Завдання методичної служби допомагати педагогам усвідомити необхідність орієнтуватися на реалізацію особистісно орієнтованої моделі освіти, забезпечення індивідуального підходу до розвитку, виховання і навчання дітей. Тому є важливим, не відкидаючи основних форм роботи з педагогічними кадрами, наповнювати їх новим змістом.

Щоб досягти успіху в Новій українській школі ми зрозуміли, що будь-які заходи в системі методичної роботи не є самоціллю, а оцінюються виключно з позицій користі для підвищення якості освіти, адже пріоритетом для педагогів є результати учнів. Сучасна система методичної роботи ґрунтується на тісному взаємозв'язку з наукою, адже науковість – вихідний принцип визначення змісту освіти, його результатів. Методична робота потребує більшої відкритості, що забезпечується залученням представників громадянського суспільства, ЗМІ, адже освітні реформи мають значний суспільний резонанс.

Наша позиція: «кожна людина повинна виконувати досконало посадові обов'язки, на своєму робочому місці, працювати віддаючись роботі, займатися саморозвитком та самовдосконаленням».

Безперечно змінилися форми роботи з учасниками освітніх закладів, перевага надається активним та діяльним, які передбачають створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Пріоритет сучасного випускника – це активна, творча особистість, здатна приймати сміливі, нестандартні рішення. Все частіше педагоги висвітлюють фото нестандартних уроків та виховних заходів, де ми бачимо активне застосування таких форм роботи: флеш-моб, стріт-арт, проекти, тренінги, диспути, квести, фут-квести, тренінги, літературно-музичні композиції і тд. А в руслі впровадження цінностей Української Хартії вільної людини, основою для підготовки до уроку чи виховного заходу педагоги Шумського району активно використовують самобутній народознавчий матеріал, етнографічну та фольклорну спадщину нашого народу. Виховні заходи частіше розробляється із врахуванням ментальності нашої нації та на звичаях і традиціях нашого народу.

Пріоритетом для освітніх закладів та відділу освіти, молоді та спорту Шумської райдержадміністрації є національно-патріотичне виховання.

Уже третій рік поспіль проводиться районний кубок з пейнтболу для учнівської молоді району, Кубок Шумського району з пейнтболу для молоді, кубок Тернопільської області з пейнтболу, присвячені 75-й річниці утворення Української Повстанської Армії,

765-ій річниці з часу коронування правителя Галицько-Волинської держави Данила Галицького, військово-патріотичну дитячо-юнацьку гру «Сокіл» («Джура»).

Виховання в молоді почуття патріотизму, активної громадянської позиції здійснюється через участь в акціях "Напиши листа захиснику України", «Великдень разом», «Назустріч мрії», «Серце до серця», «Маки пам'яті», «Голуб миру», «Дзвін миру».

Організовано гурткову роботу військово-патріотичного спрямування у В.Загайцівському, Піщатинському НВК, Матвіївській, В.Дедеркальській ЗОШ I – III ступенів.

З метою виховання сучасного громадянина-патріота Української держави, підготовки учнівської молоді до виконання ролі активних громадян, формування громадянських навичок і цінностей, необхідних для ефективної участі у житті громади у закладах загальної середньої освіти району організовано роботу патріотичних клубів. Так у Матвіївській ЗОШ I – III ступенів діє клуб «Ми роду козацького діти», Вілійському, В.Загайцівському, Темногаєцькому НВК - «Патріот», В.Дедеркальській ЗОШ I – III ступенів - «Пам'ять», Тельківському НВК - «Явір», Васьковецькій ЗОШ I – II ступенів «З Україною в серці», Садківському НВК – «Калина», Піщатинському НВК – «Майбутнє України», Цеценівському НВК – «Прометей».

У В.Дедеркальській ЗОШ I – III ступенів, Матвіївському, Тетилківському, Людвигенському, Піщатинському, Цеценівському НВК діє шкільне об'єднання «Молода просвіта».

У Матвіївському НВК діє дитяча організація «Козачата», В.Загайцівському НВК - «Промінці», Шкроботівському НВК – «Соколята», Темногаєцькому НВК – «Мірошники».

В усіх загальноосвітніх навчальних закладах діє учнівське самоврядування, які активно працювали над реалізацією красназавчо-пошукового проекту «Непоборні!», присвячений 75-ї річниці утворення Української Повстанської Армії, проєкті «Квіти матерям захисників України», «Знай наших», «Книга звитяги Євромайдану та воїнів АТО».

Формуванню духовних цінностей та інтересів сприяє вивчення школярами предмету "Основи християнської етики". Щорічно учні закладів загальної середньої освіти беруть участь у Всеукраїнській олімпіаді "Юні знавці Біблії", яка проводиться Національним університетом "Острозька академія".

Література :

1. Сорочан Т.М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа».
2. Районна програма впровадження «Української хартії вільної людини навчальних закладах Шумського району» на 2017-2020 роки. URL: <https://shumsk-osvita.gov.ua/programi-13-44-09-16-03-2017/>
3. Українська хартія вільної людини . URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>
4. Назаренко Л.М., Антюшина О.М. Ціннісні орієнтири «Нової школи» у вимірі наукових позицій Є.П.Голоборотько. URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Tvo_2017_1_6%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Tvo_2017_1_6%20(2).pdf)
5. Методичні рекомендації щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки. URL: <http://www.kremenetslyceum.com.ua/wp-content/uploads/List-v-rayoni-i-met.-rek.z-vprovadzennya-Hartiyi-1.pdf>

ЗМІСТ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ - БАЗИС АКСІОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ	3
<ul style="list-style-type: none">• Дмитро Вакуленко – завідувач кафедри медичної інформатики ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України», д.біол. н., професор• Ігор Ковалик – Голова ГО «Гуртом!»• Володимир Мисик - заступник директора з науково-педагогічної та виховної роботи Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, к.і.н.	
ЦІННІСНА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ	6
<ul style="list-style-type: none">• Наталія Морська – (Тернопіль, Україна), заступник декана історичного факультету Національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, к.ф.н., доцент	
УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ – ДЛЯ СТУДЕНТА МЕДИКА ЗДОБУТКИ ТА ВИКЛИКИ	8
<ul style="list-style-type: none">• Дмитро Вакуленко – завідувач кафедри медичної інформатики ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України», д.біол. н., професор• Олександра Кучвара – асистент кафедри медичної інформатики ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»• Володимир Мисик – заступник директора з науково-педагогічної та виховної роботи Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, к.і.н.• Наталія Климук – доцент кафедри медичної інформатики ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України», к.т.н, доцент• Наталія Кравець – доцент кафедри медичної інформатики ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України», к.т.н, доцент• Ірина Березовська – викладач Львівського інституту медсестринства та лабораторної медицини ім. А. Крупинського, к.т. н, доцент• Людмила Вакуленко – доцент кафедри здоров'я людини, фізичної реабілітації та безпеки життєдіяльності Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	
THE PROBLEM OF THE AXIOLOGICAL EXISTENCE OF A PERSON IN AN IDEOLOGICAL ASPECT	11

- **Nadiya Hnasevych** – PhD, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science at TNEU (Ternopil, Ukraine)
- **Olena Morshchakova** – PhD, Associate Professor of the Department of Psychology and Social Work at TNEU (Ternopil, Ukraine)

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ ТА ХРИСТІЯНСЬКА МОРАЛЬ **13**

- **Леонід Кравчук** – кандидат історичних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін, ДНВЗ «Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я Горбачевського»
- **Тарас Кадобний** – кандидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін, ДНВЗ «Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я Горбачевського»
- **Лариса Кравчук** – кандидат біологічних наук, доцент кафедри загальної хімії, ДНВЗ «Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я Горбачевського»
- **Дмитро Вакуленко** - завідувач кафедри медичної інформатики ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України», д.біол. н., професор

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ **17**

- **Наталія Ігнатенко** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ НОРМ ТА ЦІННОСТЕЙ У ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ **21**

- **Ірина Бернацька** – магістрантка I курсу історичного факультету спеціальності «історія та археологія», Навчаюся у ТНПУ ім. В. Гнатюка

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ **23**

- **Тетяна Беценко** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ	26
<ul style="list-style-type: none"> ● Елла Бистрицька – професор, доктор історичних наук, завідувач кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства ● Надія Волік - аспірант кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства 	
ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ТА АКсіОЛОГІЧНИЙ ВИМІР АНАЛІТИКИ В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ	31
<ul style="list-style-type: none"> ● Оксана Боднар – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 	
ПОСТРАДЯНСЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТИП ЛЮДИНИ ТА ПРОБЛЕМА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	34
<ul style="list-style-type: none"> ● Марія Братасюк – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Львівський національний університет імені Івана Франка 	
ЗАНЕПАД ТРАДИЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ	36
<ul style="list-style-type: none"> ● Віктор Грушко – (Тернопіль, Україна), кандидат економічних наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук ТНПУ ім.В.Гнатюка 	
КОНЦЕПТОСФЕРА РЕЛІГІЙНОГО САКРАЛЬНОГО ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЇЇ ЛІНГВАЛІЗАЦІЯ В МОВІ	38
<ul style="list-style-type: none"> ● Тетяна Вільчинська – доктор філологічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, декан факультету філології і журналістики 	
ЦІННОСТІ БРЕНДУ	44
<ul style="list-style-type: none"> ● Ілона Гумніцька – магістрантка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, магістрантка спеціальності «філософія (аналітика суспільних процесів)» історичного факультету групи Міф-13 	
ПЕРЕДВИБОРЧІ ПОЛІТИЧНІ ГАСЛА УКРАЇНИ 2019: АКсіОЛОГІЧНИЙ ВИМІР	47
<ul style="list-style-type: none"> ● Ярослав Жданович – магістрант, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, студент 	

ХТО МИ? ТВОРЦІ ЧИ ЖЕРТВИ ІСТОРІЇ?	50
<ul style="list-style-type: none"> ● Уляна Кам'янецька, Діана Чернух – магістрантки історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, групи мІА-12 та мІФ-13 	
СТАН ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНІЙ УКРАЇНІ	52
<ul style="list-style-type: none"> ● Ярослав Крохмальний – магістрант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, студент спеціальності «Філософія» (аналітика суспільних процесів) історичного факультету 	
ОСОБЛИВОСТІ ХОРОВИХ ОБРОБОК В. МАТЮКА (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ ЧОЛОВІЧИХ ХОРІВ «БОЯН»)	55
<ul style="list-style-type: none"> ● Катерина КУНДУШ – (Львів, Україна), ЛНМА ім. М. Лисенка, II курс, спеціалізація «Музикознавство» Історичні аспекти ціннісних параметрів української культури 	
БАЗОВІ ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТОРІВ СЛОВАЧЧИНИ: ДИСКУРС ЖУРНАЛУ «ДУКЛЯ»	57
<ul style="list-style-type: none"> ● Оксана Кушнір – (Тернопіль, Україна), кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри журналістики 	
СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У БІЗНЕСІ	60
<ul style="list-style-type: none"> ● Любов Литвин – (Тернопіль, Україна), Кандидат економічних наук, доцент Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедра філософії та суспільних наук 	
ІДЕАЛ НАУКОВОГО ЗНАННЯ ЯК ЦІННІСТЬ: ПОГЛЯД БОГДАНА КІСТЯКІВСЬКОГО	63
<ul style="list-style-type: none"> ● Богдан Матюшко – (Київ, Україн), кандидат філософських наук, доцент. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри філософії 	
АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	68
<ul style="list-style-type: none"> ● Олена МИТУЛИНСЬКА – (Тернопіль, Україна), Комунальний заклад Тернопільської міської ради «Станція юних техніків», заступник директора з методичної роботи 	

ОПОЗИЦІЯ ЦІННОСТЕЙ І ЛЖЕЦІННОСТЕЙ У ФІЛОСОФІЇ ХОСЕ ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА	71
<ul style="list-style-type: none"> ● Марія Насипана – (Тернопіль, Україна), студентка 1 курсу магістратури, історичного факультету, спеціальності аналітика суспільних процесів, групи МІФ-13 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 	
ДОСВІД ОБМЕЖЕННЯ ДОБРА В СУЧАСНУ ЕПОХУ	73
<ul style="list-style-type: none"> ● Людмила Облова – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії НПУ ім. М. Драгоманова, доцент кафедри 	
УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ ЄВГЕНА СВЕРСТЮКА	76
<div style="border: 1px solid black; display: inline-block; padding: 2px 10px; margin-right: 10px;">Олена Буйвідт</div> – (м.Вижниця, Україна)	
<ul style="list-style-type: none"> ● Тамара Огданська – (м.Вижниця, Україна) ГО «Новий формат»., ● Ігор Огданський – (м.Чернівці, Україна) практикуючий психолог 	
НАНОМИСТЕЦТВО ЯК ЦІННІСТИЙ ТА НОВАЦІЙНИЙ СЕГМЕНТ КУЛЬТУРИ	80
<ul style="list-style-type: none"> ● Галина Остапчук – (Київ, Україна), Кандидат філософських наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, доцент 	
МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ Ф. НІЦШЕ ТА В. ВИННИЧЕНКА	82
<ul style="list-style-type: none"> ● Людмила Павлишин – (Тернопіль, Україна), доктор філософських наук, професор кафедри філософії та суспільних наук, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 	
ВИЩА ШКОЛА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ЦІННІСНИЙ ВИМІР	84
<ul style="list-style-type: none"> ● Валерій Павлов – (Київ, Україна), кандидат філософських наук, доцент, Національний університет харчових технологій (м. Київ), доцент кафедри гуманітарних дисциплін 	
АКСІОЛОГІЯ ТЕХНОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА	88
<ul style="list-style-type: none"> ● Олег Пекар – студент, магістрант історичного факультету, спеціальності Аналітика суспільних процесів, Тернопільського національного педагогічного університету ім.В.Гнатюка 	
ВІРТУАЛЬНИЙ ЕСКАПІЗМ ЯК СТРАТЕГІЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ	89

- **Галина Петришин** – (Тернопіль, Україна), доцент кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка

БАЗОВІ ЦІННОСТІ ГУМАННОГО ВИХОВАННЯ В ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ П. Д. ЮРКЕВИЧА 92

- **Галина Поперечна** – (м. Тернопіль, Україна), Кандидат філософських наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент

94

ЦІННІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

- **Наталія Пришляк** – (Тернопіль, Україна), магістрантка групи Міф-13 Історичного факультету, Тернопільський національний педагогічний університет ім.В.Гнатюка

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ В УСВІДОМЛЕННІ МОРАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ 97

- **Михайло Ревуцький** – (Тернопіль, Україна), Канд. філос. наук, доцент, ТНПУ, доцент

ДО ПРОБЛЕМИ СТОСУНКІВ ЕЛІТИ І МАСИ (за вченням Х. Ортеги-і-Гасета) 99

- **Олеся Розумович** – (Тернопіль, Україна), кандидат філософських наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра філософії та суспільних наук

УТВЕРДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК МЕТА ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ 101

- **Лілія РЯБОВОЛ** – доктор педагогічних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права; Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький
- **Бодюл Марія Віталіївна** – студентка першого року навчання (ОР «магістр») факультету історії та права; Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА» ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦІННОСТЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 105

- **Лілія РЯБОВОЛ** – доктор педагогічних наук, професор кафедри

державно-правових дисциплін та адміністративного права;
Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені
Володимира Винниченка, м. Кропивницький

«ГІДНІСТЬ» ЯК ЦІННІСНИЙ ОРИЕНТИР (ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ІСТОРИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ)	109
<ul style="list-style-type: none">• Марина Савельєва – (Київ, Україна), доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії науки та культурології, Центру гуманітарної освіти НАН України	
ЦІННОСТІ В ІДЕОЛОГІЇ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ	112
<ul style="list-style-type: none">• Ярослав Секо – (Тернопіль, Україна), Кандидат історичних наук, доцент, ТНПУ ім. В. Гнатюка, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства	
УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ	117
<ul style="list-style-type: none">• Галина Стандрет – Тернопіль, Україна, Комунальний заклад Тернопільської міської ради «Станція юних техніків», «керівник гуртка-методист», педагог-організатор	
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ	121
<ul style="list-style-type: none">• Зіновій Стельмашук – (Тернопіль, Україна), Кандидат педагогічних наук, доцент ТНПУ, декан факультету мистецтв	
ЗНАННЯ І ВІРА У ФІЛОСОФІЇ БЛЕЗА ПАСКАЛЯ	124
<ul style="list-style-type: none">• Світлана Шевчук – (Житомир, Україна), Кандидат філософських наук, доцент Доцент кафедри суспільних наук Житомирського агроекологічного університету• Любов Кондратюк – (Тернопіль, Україна), Кандидат філософських наук, доцент, Доцент кафедри філософії і суспільних наук Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка	
РОЗВИТОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	126

- **Оксана Юськів** – (Тернопіль, Україна), Комунальний заклад Тернопільської міської ради «Станція юних техніків», методист, керівник гуртка

БЕРЕЖАНСЬКА ГІМНАЗІЯ – ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР КРАЮ (ЗА ТВОРАМИ Б.ЛЕПКОГО) 129

- **Іван Зуляк** – доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- **Андрій Кліш** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- **Оксана Ятищук** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ: СУЧАСНИЙ СУСПІЛЬНИЙ КОНТЕКСТ 132

- **Богдана Левкович** – (Бучач, Україна), Бучацький колегіум імені Святого Йосафата, заступник директора з виховної роботи

ПОСТАТЬ ЄПИСКОПА ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА ЯК ВЗІРЕЦЬ ЖИТТЯ ЗА ПРИНЦИПАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ 135

- **Степан Васишинс** – ЗОШ І-ІІІ ст. с.Гадинківці, Тернопільської області, заступник директора школи, вчитель історії
- **Людмила Зубрицька** – Гусятинський РМК, Тернопільської області, методист

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ 137

- **Любов Лісничка** – (Лановецький район, Тернопільська область, Україна), Вища категорія, Вишгородоцький ЗЗСО І-ІІІ ступенів Лановецької районної ради Лановецького району Тернопільської області, педагог-організатор

БУТИ АКТИВНИМ ГРОМАДЯНИНОМ – ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ 139

- **Наталія Тутко** – (Монастириськ, Україна), Комунальна установа Монастириської районної ради «Монастириський районний методичний кабінет», методист з виховної роботи

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ОБЛАСНОЇ ПРОГРАМИ УХВЛ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІДВОЛОЧИСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ	141
<ul style="list-style-type: none">• М. Гладич – методист метод кабінета відділу освіти Підволочиської селищної ради, Тернопільська область, Україна• Ірина Шерстій – (с. Підволочиськ, Тернопільська область, Україна) Підволочиська гімназія Імені Івана Франка, заступник директора з навчально-виховної роботи	
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ШКОЛЯРА НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ	143
<ul style="list-style-type: none">• Людмила Солтис – Іванківська ЗОШ I-III ступенів, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель німецької мови	
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	145
<ul style="list-style-type: none">• Ольга Урманець – (смт Великі Бірки, Тернопільський район, Україна), Великобірківський будинок творчості школяра, методист	
ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ - ЦІННІСНА ВІДПОВІДЬ НА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	152
<ul style="list-style-type: none">• Наталя Острогорова – (Шумськ, Україна), методист методичного кабінету відділу освіти , молоді та спорту Шумської райдержадміністрації	
ЗМІСТ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	156